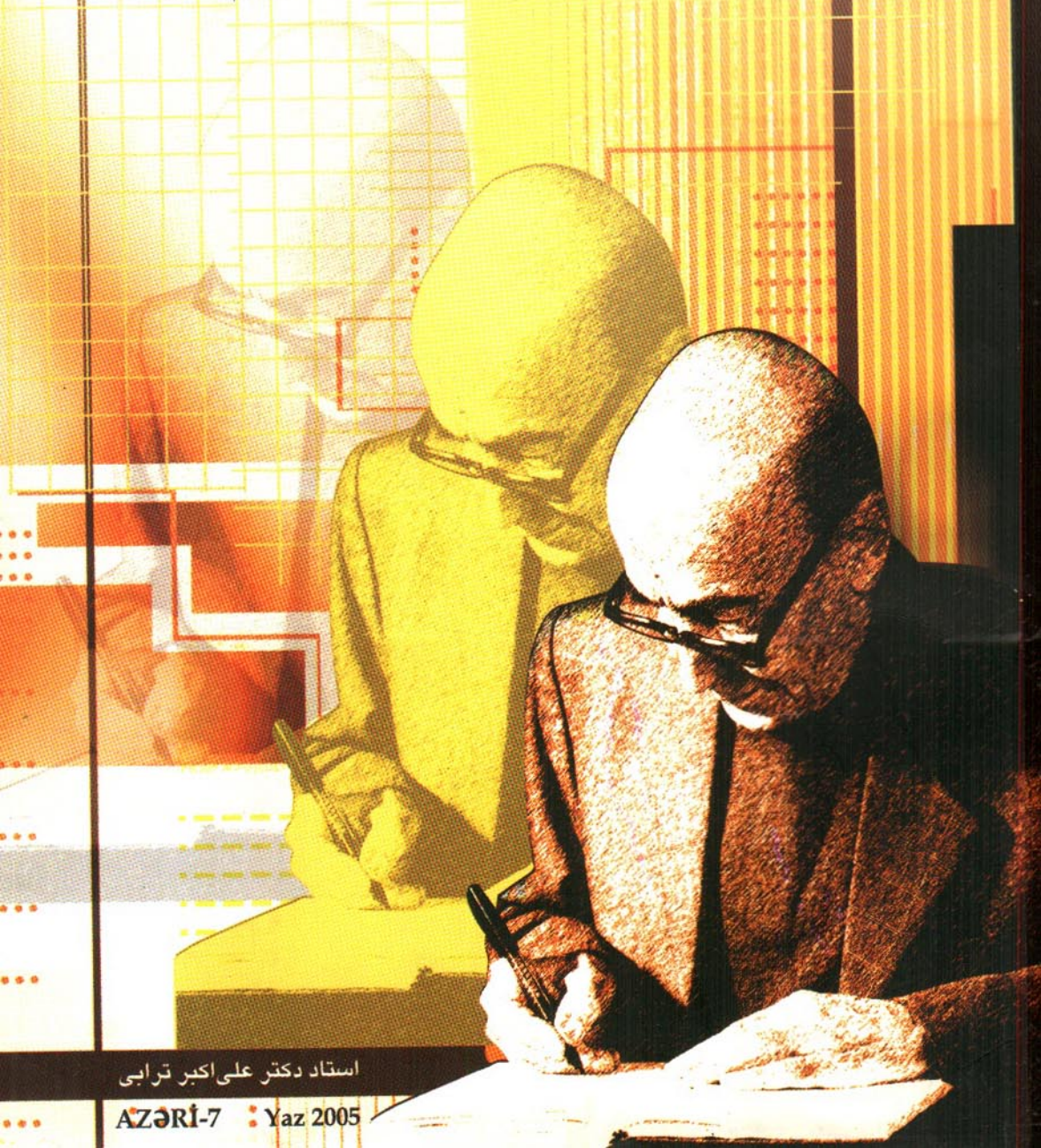

آزری

آل دیلی و ادبیاتی

بسیاسی (بین المللی) ترکی - فارسی ، فرهنگی ، اجتماعی ، ادبی و هنری شماره ۷: سال دوم بهار ۱۳۸۴

استاد دکتر علی اکبر قرایی

AZƏRİ-7 • Yaz 2005

آذری

شماره ۷ بهار ۱۳۸۴

فصلنامه‌ی (بین‌المللی) به زبان ترکی و فارسی
مجله‌ی فرهنگی - اجتماعی - ادبی - هنری
شماره‌ی ثبت: ۱۲۴/۳۸۳۸

صاحب امتیاز و مدیر مسئول: بهزاد بهزادی
مدیر داخلی: حشمت حافظی
مدیر اجرایی: حسن ریاضی (ایلدیلیم)

ویراستار: فریدون محمدی
حروف‌نگار: کاوس نصیری
با همکاری هنری: لاجین اسماعیلی - وقار فرشلاف
صفحه‌آرا: فاهید نقی‌زاده
چاپ و اجرا: چاپ و تصویر، نشر نخستین
بهای تک‌فروشی: ۱۲۰۰۰ ریال

نشانی: تهران، سعادت آباد، میدان کاج، چهارراه شهرداری، ساختمان اداری - تجاری سرو،
طبقه ۷، واحد ۲، دفتر وکالت بهزاد بهزادی. کدپستی: ۱۹۹۷۸۵۵۳۴

تلفن: ۲۰۹۴۹۰۰

فاکس: ۲۳۵۲۲۶۷

پست الکترونیکی: Azari_Eldili@yahoo.com

مجله در حکم و اصلاح مقالات وارده آزاد است.

بسم الرحمن الرحيم

فهرست

۳		تبریز شهرینده کتچیریله جک...
۴	بهزاد بهزادی	دیل چیلیک باخیمیندان عثمانی ایصطیلاح لار
۷	حسن ریاضی	استاد علی اکبر ترابی، جامعه شناس برجسته ی ایرانی
۱۷	دکتر علی اکبر ترابی	سیمای انسانی - هنری ایرانی
۲۱	کند اوشاغی	تویوق بیر قیچیلی دیر!
۲۳		تورک دیل لی خالق لارین شعریندن...
۲۷	مرتضی مجدفر	حسن آغا کومور ساتان
۳۱		از اسناد تاریخی
۳۵	ماکسیم قورکی	شاهین ماهنی سئ
۴۱	قیزیل اوزن	پاییز دوشونجه سی
۴۴	م. امین مؤید	آرتور میلتر اوره ک لرده یاشایاجاقدیر
۴۷	نیما یوشیج	شعر
۴۸	عمران صلاحی	بیردن - بیره
۵۱	دکتر حسین محمدزاده صدیق	تمثیلات تماشاخانه و میرزا محمدجعفر قراجهداغی
۵۷	حبیب فرشباغ	صنکارلیق دان بؤیوک
۶۵	عزیز نسین	تاختالی کؤیون مکتوب لار
۷۰	چینگیز آیتما تون	مانقورت
۸۱	دوقتور فیروز رفاهی	آذربایجان دیلی گؤنئی آذربایجان دا
۸۷	جلال مندوون	هاله
۹۱	نریمان ناظمی	بختیارلار
۹۴	محمد قاضی، قارانقوش، چاپار	شعر
۹۶	رضا نوه سی	گؤلگؤ
۹۹	پژمان ائل غمی	اینجه دوشونجه لر
۱۰۱	قوجامان مؤعلیم	ساری ایلیس
۱۰۵	اسماعیل ممذلی	ترلاتین طالئی
۱۰۷	رحیم کاویان، ائلچی، بنی مجیدی	شعر
۱۰۹	مجید تیموری فر (صفا)	گزارشی از جلسه ی برگزاری اولین دوره ی...
۱۱۴		گؤرکملی ادبییات خادیمی اوستاد مظفر درفشی
۱۱۶	حسین آیدین یاشار	بؤیوک تورک یازیچی سئ یاشار کمال لا مؤصاحیه
۱۲۲		یثنی درگی لر، یثنی کیتاب لارین تائیتماسئ
۱۲۵	ای. ولی یثو	بیلقامیس
۱۲۸	یوسف قوسی (فرزانه)	یثنی کیتاب لارین سیئاهیسی

حورمتلى قلمداشيُمىز صرافى جناب لارى؟

بیز دہ سیزین کیمی ایناٹیریق کی:

بیز ده سیزینله هم رأی ٹیک بیلدیریریک کی:

بیز، سیزینله گله جک چالیشمالاردا هم فیکیر اولدوغوموزو بیلدیریریک.

بیز دە سىزىنلە بىرلىكدە سۆز وئىرىك كى:

بو مىللى ۋە ئىنسانىي ھاقىيەتتە ئىنساننىڭ كىچىك مەھسۇلاتى ئۇچۇن ئۆرۈلمەدەن چالغىشاچىلىق. ئىنساننىڭ كىچىك مەھسۇلاتى ئۇچۇن ئۆرۈلمەدەن چالغىشاچىلىق. ئىنساننىڭ كىچىك مەھسۇلاتى ئۇچۇن ئۆرۈلمەدەن چالغىشاچىلىق.

«آذری» و «اٹل دیلی و ادیتاتی»

ٻازيڇي لاري وِ ثابيت امڪداس لاري طرفيندن

بہزاد بہزادی

تہران ۸۳/۱۱/۲۹

دیل چېلیک باخیمیندان

علمی اصطلاح لار

علمی اصطلاح لار سۆزۆن مجازی معناسیندا ایشله نیر. اولارین آنلامی، وئریلن تعریفله ایضاح اولونا بیلر. دنمک، بیر اصطلاحی تشکیل ائدهن سۆز و یا سۆزلر بیرلشمه سی نین حقیقی معناسی اونون آنلامینی یتتیرلیکله و آیدین جامینا گؤستره بیلیمیر. قبول اولونموش تعریف لرینه گره ک دیققت یتتیرمک.

بیر نئچه اؤرنک:

۱- قراماتیکا

فارسجا «دستور» دنمک دیر.

«قراما»، یونانجا «حرف» معناسیندادیر. آنجاق «حرف» و «سس»-ین اؤنملی اولدوغونا گؤره قراماتیکا «دستور» آنلامیندا ایشلنمیشدیر [تاریخ زبان شناسی].

قراماتیکا بئله تعریف اولونور:

«۱- دیلچی لیک علمی نین سۆز و جۆمله نین قورولوشونو اؤیره ن و بونا مؤوالیق اولاراق ایکی حیصه دن - مۆرفولوگیا و سیتاکسیس-دن عبارت اولان بۆلمه سی.

۲- هر هانسی بیر دیله خاص اولان سۆزلرین دیشمه سی و جۆمله ایجری سینده بیرلشمه سی اوصول و قایدالاری تین مجموعو // بیر دیلین همین اوصول و قایدالاریندان بحث ائدهن درس کیتابی» [یضاحلی لؤغت].

«- سۆز فورمالاری تین یاراتیشی و ایشلنمه سی قانونا اویغونلوق لارین اؤیره ن دیلچی لیک بحثی (ACE اینسکلوپدیتاسی).

۲- مۆرفولوگیا

یونانجا: فورما + تعلیم. عربجه / فارسجا: «صرف».

«۱- اؤر قانیزملرین، ... رئال ماده لرین، تۆرپاق لارین قورولوشو حاققیندا علم.

۲- هر هانسى بىر دىله سۆز فورمالارىنىڭ دىيىشمەسى، ھابىئە قىرامماتىكا سۆزلىرىن فورمالارىنىڭ ئۆزىنىڭ شۇجەسى، [يىضاحلىق لۇغىت].

۳- سېنتاكسىس

يونانچا: تىرىپ.

عربچە / فارسچا: «نحو»

۱- بىر دىلە خاس اولان جۆملە قورولوشو ۋ جۆملەدە سۆزلىرىن بىرلشمەسى اۆصولو.

۲- قىرامماتىكا، جۆملە قورولوشونو ۋ جۆملەدە سۆزلىرىن بىرلشمەسى اۆصوللارنىڭ ئۆزىنىڭ بۆلمەسى، [يىضاحلىق لۇغىت].

۴- فونىتىكا

يونانچا: سىسە آئىد.

۱- دىلېن سىس قورولوشو، سىس تىرىپى.

۲- دىلچىلىق، دىلېن سىس تىرىپىنىڭ ئۆزىنىڭ بىشى، [يىضاحلىق لۇغىت].

۵- اورتوگرافى

يونانچا: ۋۆز + يازىرام.

عربچە / فارسچا: املا.

«قراڧو» ئېلىتىز «حرف» لرى يازماق مەناسىندا دىئىل، خط، جىزگى، جىزىق چىكىمك يۆلىلە دە يازماقنى قازايتىر.

اۆرنىكلر:

كارتوگرافىيا - جۇغراڧىيا خرىپىلەلرى دۆزەلتمىك اۆصولوندىن بىر ئىدەن غىلم. ھابىئە بو خرىپىلەلرىن تىرىپى.

كارديوگرافىيا - كارديوگراف واسىپىلەسىلە اۆزەك فعالىيىتىنىڭ يازىلماسى.

كارديوگرام - [ئۆز. اۆزەك + يازىق] اۆزەك فعالىيىتىنىڭ قىراڧىك تىصوىرى.

قراڧىكا - ۱- اشىياتىن شىكلىنى بۇئاسىز اولاراق خىتلار، جىزگىلر واسىپىلەسىلە چىكمە اۆصولو.

۲- جانلىق نىطقىن يازىق ايشارەلرى ايلە تىصوىرى، يازىق ياخود چاپ ايشارەلرىنىڭ، حرفلرىن شىكلى.

اۆرتوگرافى اىصطىلاھى بارەسىندە «امرىكانا» - دا اۆچ مۇختىلىف ساحەدە ايشلىندىنىنى گۆستىرەك ھەرسىنىڭ تەرىڧىنى وئىرىر. بو اۆچ ساحە بىللەدەر: ۱) مەتمارلىق (۲) موسىقى (۳) غۆمومى ۋ دىلچىلىك.

«فرهنگ انگلیسی - فارسی حمیم» - ده اورتو قرافى نین فارسجا قارشى ئیغى، «املا» يازىلىپ.
البتّه، دۆزگۆن يازى يا «اؤر فو قرافى» ايشلەنیر.

اؤرتو قرافى ایصطیلاحى نین آذربایجانجا قارشى ئیغى «يازىلىش» اولاییلر.
«يازىلىش»:

۱- يازىلماق طرزى، اؤصولو؛ يازماق ایشى، يازما پروئىسى.

۲- ایملّا [يضاحلى لؤغت].

یوخارىدا دئىیلن لرّه گۆره:

- عئلمى ایصطیلاح لار، اونو تشکيل ائدهن سۆز و يا سۆز بیرلشمه لرى نین حقیقى معناسیندا

یؤخ، اولنلارین مجازى معنالاریندا اولور.

- بیر ایصطیلاح نئجه ساحده ایشلنّه ییلر.

- هر ایصطیلاحین آنلامى، اونون قبول اولونموش تعریفیندن آستىلایدیر.

- یابانچى دیل لرده ایشلنن ایصطیلاح لارین، آنا دیلدّه قارشى ئیغى نى، اونون سۆز و يا

سۆزلرین حقیقى معناسى تین ترجمه سیله وئرمک دۆزگۆن اولاییلمز.

- آئینما یابانچى دیلدّه اولان ایصطیلاح لارنى، اولدوقجا تائیش سۆزلرله ایفاده ائتمک،

مقصده اوئغون دور.

ایصطیلاح لارین آنلام و تعریفینى نظره آلاراق آشاغى داکى مىثال لارا دیققت یتتیرین:

قراماتیکا ← دیل قورولوشو

فونئتیكا ← سس قورولوشو

مؤرفولوگینا ← سۆز قورولوشو

سینتاکسیس ← جۆمله قورولوشو

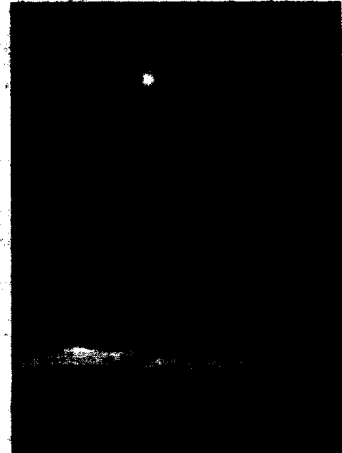
اؤرتو قرافى ← يازىلىش

بهزاد بهزادى

استاد دکتر علی اکبر ترابی

جامعه‌شناس برجسته ایران

• حسن ریاضی

استاد دکتر علی اکبر ترابی (حلاج‌الوغلو) زاده‌ی تبریز (۱۳۰۵)، دانش‌آموخته‌ی دانشگاه سوربن فرانسه، دارای درجه‌ی دکترا در رشته‌ی جامعه‌شناسی و فلسفه‌ی علوم، یکی از چهره‌های برجسته‌ی علمی و از اندیشمندان بنام ایران هستند که از نخستین دوره‌ی فعالیت علمی و فرهنگی خود در دانشگاه تبریز - دکتر ترابی در سال ۱۳۵۹ بازنفسه شده‌اند - تا به امروز، پیگیر و خستگی‌ناپذیر در راستای نهادینه کردن دانش اجتماعی و گسترش بینش علمی جامعه جان‌فشانی می‌کنند.

ایشان، به خاطر کوشش و مجاهدت پی‌گیر در آگاهی‌بخشی مردم و دانش‌پراکنی و تأثیرگذاری‌اش بر بخش گسترده‌ای از جریانات روشنفکری، دانشگاهی و نیروهای مبارز و ترقی‌خواه جامعه، در بین نخبگان کشور، به مفکری ژرف‌بین، آزاداندیش، مستقل و مردم‌گرا شهره می‌باشند. همچنین در بین اساتید علوم اجتماعی به خاطر داشتن جامعیت علمی، نوجویی، نوآوری و پیشگامی در طرح مسایل و مباحث علمی مورد نیاز جامعه، از جایگاه ارجمندی برخوردار هستند. چنانچه دکتر غلامحسین صدیقی (بنیانگذار جامعه‌شناسی در ایران) در نامه‌ی مورخ سوم مهر ماه ۱۳۴۱ می‌نویسند: «دانشمند عزیز و محترم: پس از عرض سلام و ارادت، نامه‌ای که همکار ارجمند آقای دکتر شاپور راسخ پس از مطالعه‌ی کتاب سودمند «مبانی جامعه‌شناسی» تألیف جناب عالی به حقیر نوشته‌اند، تقدیم می‌دارد و مزید توفیق آن دانشمند گرامی را در خدمت به علم خواهان است. ارادتمند غلامحسین صدیقی»

و همچنین استاد دکتر امیر حسین آریان‌پور، هنگام نام بردن از اساتید برجسته‌ی جامعه‌شناسی ایران، از استاد ترابی به عنوان استاد برجسته‌ی جامعه‌شناسی ایران یاد می‌کنند.^۱ اغلب صاحبان اندیشه نیز با اذعان به دانش گسترده و عمق علمی او استاد را به خاطر آثار گران‌قدرش که موجب پویایی و اعتلای دانش اجتماعی قشر آگاه جامعه و همچنین شکل‌گیری بینش جامعه‌شناسانه و نگرش علمی مردم در دوره‌های حساس تاریخ سرزمینمان شده‌اند، از ذخایر گران‌قدر علمی جامعه می‌شمارند. چنانچه سردبیر مجله آدینه

۱- عکس: استاد ترابی اثر آقای جدیدالسلام

۲- مجله‌ی آدینه: مصاحبه با دکتر امیرحسین آریان‌پور (قرن آینده عصر فوتونیک) شماره ۷۵ تهران نوروز ۱۳۷۰.

می نویسد: «دکتر علی اکبر ترابی از معدود جامعه شناسان برجسته ی کشور و یکی از استادان بنام جامعه شناسی ایران است. بسیاری از جامعه شناسان و استادان رشته های گوناگون علوم انسانی در سال های پربار تدریس دکتر ترابی از دانش و درس و محضر او بهره گرفته اند و دکتر ترابی، با بیش از ۱۰ کتاب معتبر در مباحث جامعه شناسی، از متفکرانی است که در غنا بخشیدن بر تفکر علمی در زمینه ی علوم اجتماعی در این آب و خاک نقش کارساز و بارآور داشته است...»^۱

برای شناختن جایگاه و نقش سازنده ی استاد ترابی در پایه گذاری دانش اجتماعی مراکز دانشگاهی و تأثیر ایشان در شکل گیری، رشد و گسترش اندیشه ی ترقی خواهانه در جامعه ی ایران، گزارشی هر چند گذرا و طرح گونه از تحولات اجتماعی، سیاسی و فرهنگی دوران زندگی او ضروری به نظر می رسد. دوران کودکی و نوجوانی استاد ترابی (تبریز ۱۳۰۵) مصادف است با اوج قدرت حکومت خودکامه ی رضا شاهی. برهه ای که جنبش های متعاقب مشروطیت درهم شکسته و سکوت مرگبار بر کشور حاکم گشته است. تبریز (شهر انقلاب) نیز در سکوتی پرمعنا، طلیعه ی آفتاب مردم اش را به انتظار نشسته است. دوران جوانی استاد، دوران فروپاشی کاخ پوک و موریانه خورده ی سلطه ی شاهی و غارت خفت بار دیکتاتور از کشور است. با تغییر شرایط اجتماعی و افزایش شور و شوق، و امید به آینده جامعه را فرا می گیرد و باعث باز شدن فضای سیاسی، فرهنگی و تحولات چشم گیر تاریخی در کشور می شود. در آذربایجان نیز روی کار آمدن حکومت ملی - دموکراتیک منجر به شکوفایی فرهنگ مردم و اصلاحات ضروری اقتصادی، اجتماعی در این دیار می شود - دانشگاه تبریز یادگاری از اقدامات مهم آن دوران است - اما متأسفانه با پورش اوتش شاهنشاهی و کشتار پیش گامان جنبش مردمی، خفقان پلیسی بر آذربایجان حاکم شده و تا نهضت سراسری مردم ایران برای ملی شدن نفت می باید. متأسفانه نهضت مردمی ملی شدن نفت نیز با کودتای (آمریکایی - انگلیسی - دربار پهلوی) ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ شکست می خورد و فعالان سیاسی و اجتماعی در زندان ها زیر شکنجه و یا در پای چوب های اعدام جان می یازند. این شکست فاجعه بار موجب ازهم گسیختگی وحدت فکری و همبستگی اجتماعی مردم می گردد. و به جای آنها جو سوءظن، پریشان فکری و بی عملی اجتماعی بر محیط روشنفکری حاکم می شود. و کشور نیز زیر سایه ی سرنیزه ی اوتش شاهنشاهی و سلطه ی دربار و با هدایت مستشاران نظامی آمریکا، هر چه بیشتر از لحاظ سیاسی و اقتصادی به کشورهای امپریالیستی وابسته می شود.

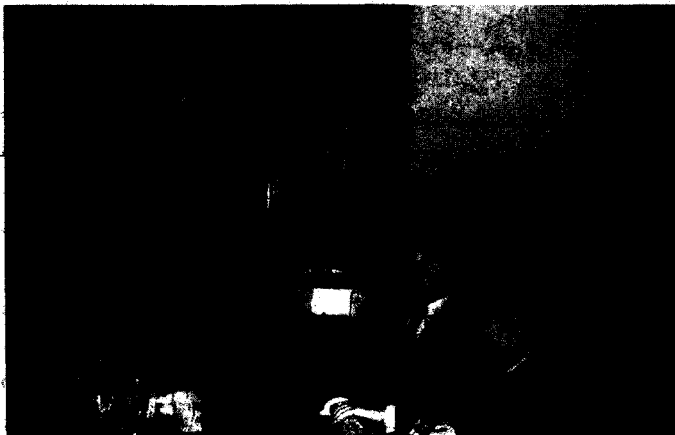
دهه ی چهل فرا می رسد. در این دهه، رژیم پوشالی اریاب و رعیتی با تلنکر طرح مشهور گندی (رنیس جمهور وقت آمریکا) در هم فرو می ریزد. در اثر این تغییرات اجتماعی و تحرک طبقاتی، آرایش نیروهای اجتماعی جامعه دگرگون شده و لایه بندیهای جدیدی در ساختار اجتماعی کشور شکل می گیرد. سالکین دیروزی در هئیت بورژواها و کشاورزان فقیر ده در هئیت کارگران فصلی ظاهر می شوند. به دنبال این دگرگونی ساختاری رژیم پهلوی به رفم و مدرنیزاسیون گسترده در همه ی سطوح جامعه اجتماعی دست می زند. در اثر مدرنیزاسیون کشور، کارگزاران امپریالسم در رده های بالای مدیریت دولتی قرار می گیرند و با حمایت مالی آمریکا و صندوق بین المللی پول، اقتصاد کشور در بخشهایی رشد نسبی می کند و زمینه را برای تسلط روابط سرمایه داری بر کلیه سطوح جامعه فراهم می کند و در سایه ی این تحولات، سرمایه داری دولتی و دلالی رشد می یابد. البته افزایش قیمت نفت نیز این رشد را تسریع می کند. و به دنبال آن شعبه های شرکت های چندملیتی همچون اختاپوس بر بخش های زیادی از اقتصاد کشور تسلط می یابد و

بانک‌ها با سرمایه مالی امپریالیست‌ها دایره نفوذ و سلطه‌ی خود را گسترش می‌دهند. به دنبال مدرنیزه شدن اقتصاد کشور، توسعه‌ای هر چند سطحی در سطوح مختلف اجتماعی و بخش‌های مختلف اقتصادی، در راستای منافع طبقه‌ی حاکمه و همسو با خواسته امپریالیسم آمریکا صورت می‌گیرد. در نتیجه نیاز به نیروی‌های انسانی ماهر و تحصیل کرده در عرصه‌های مختلف کار اجتماعی افزایش می‌یابد که بخشی را با استخدام نیروهای خارجی تأمین می‌کنند و به منظور تربیت و آموزش بخش دیگر نیروهای مورد نیاز آموزش همگانی را توسعه می‌دهند. بدین منظور در سطح کشور علاوه بر مدارس ابتدایی و متوسطه‌ی موجود، هنرستان‌ها، مدارس عالی زیادی ایجاد شده و همچنین دانشگاه‌های جدید ساخته می‌شود. رشته‌های جدیدی در شاخه‌های مختلف علوم، خصوصاً در حوزه‌های علوم اجتماعی در دانشگاه‌ها دایر می‌گردد. سیستم آموزشی دانشگاه‌ها را نیز از روی نظام‌های آموزشی غرب الگوپذیری کرده و آنها را به توسط عمال تربیت یافته و دست‌آموز خود در دانشگاه‌ها به کار می‌بندند. خصوصاً در زمینه‌ی علوم اجتماعی مثنی تئوری‌های آنگلی بنگاه‌های نظریه‌سازی آمریکا تحت عنوان‌های دهان‌پرکن نظریه‌ها و تئوری‌های اجتماعی - سیاسی اشاعه داده می‌شود. هر چه پایه‌های رژیم تحکیم و تثبیت می‌شود، فرهنگ منطبق سرمایه‌داری وابسته از جمله بی‌پندوباری، هرزگی، مصرف‌گرایی و انواع نحله‌های منطبق فلسفی غرب در جامعه بیشتر رواج می‌یابد. به همراه رواج فرهنگ منطبق غربی در جامعه، خفقان سیاسی و فرهنگی در جامعه، عرصه را بر اندیشه‌مورزان، هنرمندان و روشنفکران آگاه از هر قشر و طبقه‌ای تنگ‌تر می‌کند و دانشگاه‌ها به عنوان مراکز مهم علمی و محل تجمع اکثر نخبگان فکری و نیروهای جوان و پرشور کشور، بیشتر از همه جا تحت کنترل نیروهای امنیتی رژیم شاهنشاهی قرار می‌گیرند.

اما این تحولات اجتماعی و فرهنگی، باعث شکل‌گیری و رشد جنبش ضد استبدادی و ضد سلطنتی در میان نیروهای آگاه جامعه می‌شود. در نتیجه، روزبه‌روز مبارزه با مظاهر فرهنگی و اجتماعی مدرنیزاسیون رژیم پهلوی تشدید می‌شود. این تحولات نسلی را در بطن خود پرورش می‌دهد که یک دهه بعد رژیم شاهنشاهی را به زیاده‌دان تاریخ می‌اندازد. در دانشگاه‌ها اساتید شریف و آگاه و دانشجویان پرشور و انقلابی که بیشتر از طبقات زحمت‌کش و قشر میانی جامعه برخاسته‌اند، جبهه‌ی نیرومندی در مقابل جریان فرهنگی و سلطه‌ی حکومتی تشکیل می‌دهند. اساتید علوم اجتماعی با ترویج دانش اجتماعی به جنبش عدالت‌خواهانه و ظلم‌ستیز، کمک فکری بزرگی کرده و باعث غنای فرهنگ مبارزه با عوامل وابستگی سیاسی، اقتصادی و عقیداتی مادی و معنوی جامعه می‌شوند.

دانشگاه تبریز که یکی از کانون‌های مهم تفکر و اندیشه‌ی انقلابی کشور بوده و این بار نیز با داشتن استادان ترقی‌خواه و دانشجویان اندیشه‌مورز و انقلابی یکی از سنگر مهم فکری و مبارزه بر علیه رژیم عدالت‌ستیز و وابسته و ضد مردمی سلطنت پهلوی می‌شود.

استاد تربایی با اندیشه‌ی والا، بینش علمی و شیوه‌ی بدیع تدریس و منشی و شخصیت اجتماعی و مردمی‌اش یار و یاور دانشجویان و عدالت‌خواهان شده و با دانشمندان دروغین، عمال قدرت و خرافه‌پرستان دست‌آموز سرمایه و عمال دیوار در می‌افتد و با بررسی واقع‌گرایانه‌ی تحولات اجتماعی و تحلیل علمی رویدادهای جامعه در تحول اندیشه‌ی بخش قابل توجهی از نیروهای جوان و پیکارگر کشور نقش مهمی ایفا می‌کنند.

استاد ترابی در حال سخنرانی، دکتر ساعدی و جلال آل احمد در حالت نشسته

دکتر ترابی همراه اساتید بزرگوار می‌همچون استاد دکتر آریان پور، استاد دکتر هلی شریعتی و... علم جامعه‌شناسی را از محدوده‌ی نگاه‌های تحقیقاتی و مباحث خشک و بی‌روح آکادمیک و از دست‌های استاد هازدهی غرب و مروجان تئوری‌های جامعه‌شناختی غیرعلمی و بی‌پایه و خدمت‌گزاران قدرت رهانیده و آن را به جایگاه واقعی‌اش، یعنی جامعه بازگردانده و با جنبش اجتماعی پیوند می‌دهند و باعث تسریع حرکات اجتماعی و سمت‌گیری جنبش مردمی بر علیه حکومت ضد مردمی پهلوی می‌شوند.

در این برهه، استاد ترابی با آن بینش عمیق، واقع‌بین و آینده‌نگران‌اش، با تشخیص به موقع ضرورت‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه به تألیف آثاری دست می‌زنند که در بخش عمده‌ی آنها به تبیین و تفسیر مباحث پایهای و مبانی نظری و اساسی حوزه‌ها و زمینه‌های گوناگون علوم اجتماعی پرداخته می‌شود. انتشار عمومی آثار فوق نقش چشم‌گیری در ارتقای فکری جوانان جامعه و پیوندگان راه دانش و ترقی داشته‌اند که در اینجا به اختصار به آنها اشاره می‌شود:

در حوزه‌ی فلسفه‌ی علوم - فلسفه‌ی علوم یکی از درس‌های مهم دانشگاه‌های معتبر جهان است. وزارت علوم وقت کشور نیز با دایر کردن درس فلسفه‌ی علوم، برنامه‌ی تفصیلی درس فوق را مطابق مباحث و موضوعات و فصل‌بندی‌های این رشته‌ی دانشگاه‌های معتبر جهان و با تأکید بیشتر بر علوم اجتماعی در برنامه‌ی خود منظور کرده بود. استاد ترابی نیز در کتاب مشهور «فلسفه‌ی علوم»^۱، «در انتخاب سرفصل‌ها و توضیح و تفسیر موضوع‌ها، برنامه‌ی تفصیلی در فلسفه‌ی علوم دانشگاه‌ها را در نظر گرفته و تا آنجا که از حد و روش علمی به دور نیفتد، مطابقت به برنامه‌های مذکور را مهم شمرده است. به ویژه اصل مطابقت را در نگارش موضوع‌های «علم و معرفت علمی»، «انسان و فرهنگ انسانی»، «تاریخ»، «روان‌شناسی»، «جامعه‌شناسی»، «علم ریاضی»، «علوم طبیعت: علوم فیزیکی، شیمیایی»، «علوم طبیعت: علوم زیستی» که مهم‌ترین و اساسی‌ترین قسمت برنامه‌ی تفصیلی درس فلسفه‌ی علوم دانشگاه تهران و دانشگاه تبریز را تشکیل می‌دهد، منظور نموده است»^۲.

^۱ دکتر علی اکبر ترابی، فلسفه‌ی علوم، تبریز، انتشارات چهر، چاپ سوم، ۱۳۵۷.

فلسفه‌ی علوم که سیستمی از بینش علمی است، به معنای شناخت قوانین پدیده‌های طبیعی، اجتماعی و تفکر است. به عبارتی دیگر به کار بستن منطق نوین است در شناخت هستی یکران، شناسایی و تعیین حدود استقلال حوزه‌های علوم طبیعی، اجتماعی و تفکر و نیز شناخت ویژگی‌ها و قوانین پدیده‌های مربوط به علوم مختلف و تبیین متدولوژی ویژه‌ی آنها. بدین جهت مؤلف دانشمند در بخش‌های اول کتاب به اصول و مبانی، روش‌شناسی نوین و طبقه‌بندی علوم می‌پردازد. حدود و ثغور استقلال هر یک از دانش‌ها را مشخص و روش‌شناسی علمی هر کدام از حوزه‌های علم را تبیین کرده و روش و اسلوب‌های تفکر انسانی را معین می‌کند. در بخش دوم کتاب نیز به علم و معرفت علمی، شناسایی علمی، جبر علمی، قانون علیت و... پرداخته می‌شود. به واقع، استاد در این مباحث، اصول و مبانی فلسفه‌ی علوم را به زبانی ساده و همه‌فهم تفسیر و تبیین نموده‌اند. این کتاب نخستین کتابی است که در این موضوع، به وسیله یک استاد ایرانی نوشته شده است و سال‌هاست که در دانشگاه‌ها تدریس می‌شود، تاکنون نیز آن طوری که من اطلاع دارم، کتابی در سطح این اثر و به جامعیت آن توسط هیچ استاد داخلی نوشته نشده است.

در قلمرو مردم‌شناسی: مردم‌شناسی یکی از دروسی است که استاد سال‌ها آن را تدریس کرده است. درس‌نامه‌ی ارزشمند «مردم‌شناسی» محصول سال‌ها تحقیق و تفحص ایشان در این زمینه است که در دو بخش تدوین شده است. در بخش نخست، مردم‌شناسی و در بخش دوم، قوم‌شناسی مورد بحث قرار می‌گیرد. در بخش اول کتاب، علوم اجتماعی، تکامل طبیعی انسان، دانش مردم‌شناسی و جایگاه آن در بین سایر علوم اجتماعی به طور مفصل مورد بررسی قرار گرفته و سیر تکوینی آن با دید موشکافانه تحلیل و تقسیمات دانش مردم‌شناسی و ارتباط آن با دانش‌های نوین معین می‌شود. مردم‌شناسی و متدولوژی آن و همچنین فرهنگ و ویژگی‌های آن از مباحث پایه‌ای کتاب است که به طور عمیق مورد مطالعه قرار گرفته است. در دیگر فصل‌ها، انسان‌های ابتدایی، اقوام ابتدایی معاصر به طور مشروح، مستدل و علمی مورد مطالعه قرار می‌گیرند. در بخش قوم‌شناسی نیز، تاریخچه‌ی این علم، نیازمندی‌های انسان، انواع و ویژگی‌های نهادهای اجتماعی، فرهنگ، خانواده، حکومت در جوامع ابتدایی به طور مفصل شرح داده می‌شود. استاد تریابی، علم مردم‌شناسی را این گونه تعبیر و ارزش‌گذاری می‌نمایند: «از دیدگاه علمی امروز مردم‌شناسی و جامعه‌شناسی به ترتیب مقدمه و متن یک موضوع و یا دو مرحله متوالی از تحقیقی واحد در زمینه‌ی حیات طبیعی و اجتماعی انسان‌ها در گذشته و حالند. در واقع مردم‌شناسی روشنگر منشأ انسان و سپس جوامع انسانی به ویژه در مراحل نخستین آن است»^۱.

«این کتاب، اولین کتاب در موضوع مردم‌شناسی است که در تمام ایران توسط یک استاد دانشگاه تبریز - دکتر تریابی - نوشته شده است». این درس‌نامه سال‌هاست در دانشگاه‌ها تدریس می‌شود. هم قبل از انقلاب از سوی دانشگاه تهران و مؤسسه‌ی مطالعات و تحقیقات اجتماعی کتاب سودمندی ارزیابی شده و به دانشگاه‌ها جهت تدریس ابلاغ گردیده بود؛ هم بعد از انقلاب نیز در شورای عالی برنامه‌ریزی وزارت فرهنگ و آموزش عالی جمهوری اسلامی ایران به عنوان کتاب درسی دانشگاهی در رشته‌ی مردم‌شناسی تعیین و جهت تدریس به دانشگاه‌ها ابلاغ گردیده است.^۲

^۱ - دکتر علی اکبر تریابی، مردم‌شناسی، چاپ چهارم، انتشارات چهر تبریز، ۱۳۵۷.

^۲ - مجله‌ی آدینه، ویژه‌نامه‌ی ارتحال دکتر غلامحسین صدیقی، خرداد ۱۳۷۱.

در باب تاریخ ادیان: تاریخ ادیان و مذاهب یکی از عرصه‌هایی است که استاد ترابی با ژرف‌نگری و تخصص در آن زمینه، اثر کم‌نظیری تألیف کرده‌اند. به عبارت می‌توان گفت که کتاب «نظری به تاریخ ادیان» دکتر ترابی، بعد از کتاب «مبانی و نواحی شهرستانی» که آخرین کتاب مهم در این زمینه به سبک قدیم هست، برای نخستین بار با سبک و روشی جدید و از دیدگاه علمی تألیف گردیده است.

مؤلف دانشمند دیرپای روش تدوین و تنظیم کتاب می‌نویسد: «برای اینکه از دشواری مطالب و مسایل علمی و فلسفی ادیان مورد بحث کاسته شود، هر بخش به ده فصل و هر فصل به قسمت‌هایی بخش گردیده است. به علاوه، برای اینکه مقایسه در میان ادیان مختلفی که در این کتاب موضوع بحث قرار گرفته‌اند، برای خوانندگان آسان باشد، این تقسیم‌بندی با عناوین مخصوص لا آنجا که امکان یافته، ادامه یافته است...»

این کتاب در دو بخش تنظیم یافته: در بخش نخست به معتقدات ابتدایی در اجتماعات اولیه و در بخش دوم به ادیان بزرگ در جوامع مرفه پرداخته شده است.

در زمینه‌های جامعه‌شناسی، یکی از عرصه‌های مهم دانش علوم اجتماعی، جامعه‌شناسی است. استاد ترابی که خود یکی از جامعه‌شناسان پرآوازه کشورمان است، در این زمینه و در شاخه‌ها و شعبه‌های مختلف آن آثار باارزشی همچون: «مبانی جامعه‌شناسی»، «شناخت علمی جامعه»، «جامعه‌شناسی روستایی»، «جامعه‌شناسی قلمیاری»، و در مقالات، مجامع و مباحث مهم این علم به ویژه جامعه‌شناسی نهادها و سازمان‌های چون: خانواده، اقتصاد، سیاست و همچنین در موضوعات مهم جامعه‌شناسی، از جمله: تغییرات اجتماعی، حرکات اجتماعی، توسعه پایدار و موزون، دین‌شناسی اجتماعی و... کتاب‌ها و مقالات زیادی نوشته است. کتاب «جامعه‌شناسی و دین‌شناسی اجتماعی»، استاد یکی از نوشته‌های مشهور و پرخواننده‌ی ایشان در دهه‌ی پنجاه شمسی است. این کتاب در واقع حاوی چکیده‌ی نظرات استاد ترابی در مورد مطالعات علمی پدیده‌های اجتماعی است. در این اثر جامعه‌شناسی به عنوان تئوری علمی جامعه که وظیفه‌اش کشف و بیان قوانین پدیده‌های اجتماعی است، ارزیابی و سپس به زبان ساده و موجز به قوانین اجتماعی و طبیعی پرداخته و تفاوت‌های هر کدام از آنها شرح داده شده است.

در بحث زمینه‌ی جامعه‌شناسی، به اجتماع، قوانین اجتماعی و حرکات اجتماعی پرداخته می‌شود. در باب شناخت اجتماع، سیستم‌شناسی‌های طبیعت، جامعه و تفکر بطور عام بررسی و زیر ساخت جامعه، شعور اجتماعی و رابطه‌ی متقابل آن دو با بیان علمی تبیین می‌شود. مقوله‌های از قبیل رابطه فرد و اجتماع و تأثیر ساختار اقتصادی جامعه بر حیات معنوی انسانها و نقش فرد در اجتماع و بالعکس بطور فشرده اما دقیق تحلیل شده و رابطه متقابل شخصیت و اجتماع به طور مستقل بیان نموده می‌شود. در این بحث همچنین بر چشمدی حقیقت و قدرت قهرمانان نشان داده می‌شود. مؤلف یا پرداختن به مقوله‌ی بسیار مهم علم جامعه‌شناسی یعنی نقش انسانها بطور عام و افراد فعال و اندیشمند بطور خاص در تسریع تحولات اجتماعی از مباحث قابل تأمل این اثر است.

در مورد نظریه جامعه‌شناسی، یکی از مباحث مورد پژوهش استاد، موضوع خاص‌نگاه نظری و علمی جامعه‌شناسی ایران و مکانیت موجود جامعه‌شناسی جهان معاصر است. در این زمینه دو کتاب او هستند: «مکانیت جامعه‌شناسی معاصر» و «جامعه‌شناسی در ایران امروزه» را می‌شود نام برد. در این کتاب‌ها، استاد

با دانش عمیق و گسترده‌اش با تحلیل انتقادی مکاتب جامعه‌شناسی معاصر غربی همچون: «فشارگرایی»، «کارکرده‌گرایی»، «قدرگرایی»، با استدلال علمی و تحلیل روشگافانه‌ی این نظریات، منشأ و عمل کرد و محدودیت هر یک از این نظریه‌ها را نشان داده و برای محققان جامعه‌شناسی نیز پیشنهاد می‌کنند که با زدودن جنبه‌های غیر علمی، تاریک‌اندیشانه و سطحی‌نگرانه‌ی این نظریات و اوج آنها تا سطح تنوری علمی، به عنوان پهناده‌ای محکم در خدمت جامعه‌شناسی عملی قرار دهند. در مورد جامعه‌شناسی عملی ایران نیز - که از پهناده‌ی نظری محکم بی‌بهره بوده - صلاح می‌دانند که جنبه‌های مثبت و واقع‌گرائی این شیوه‌ها پذیرفته شده و با تلفیق و آمیزش جنبه‌های نظری و عملی دانش جامعه‌شناسی ایران را کارآمد ساخته و آن را در حوزه‌های پژوهشی و مطالعات اجتماعی بکار ببندند. استاد تنها این نوع جامعه‌شناسی را بعنوان شیوه مطلوب و کارساز برای جامعه‌شناسی ایران، قرار دهند.

در عرصه‌ی جامعه‌شناسی ادبیات؛ جامعه‌شناسی ادبیات یکی از شاخه‌های نوپای جامعه‌شناسی است. این رشته نه تنها در کشور ما، که در جهان هم از ریشه‌های علمی پیچیده و برونجی هست. چرا که، علاوه بر دانش جامعه‌شناسی از محقق این عرصه، در زمینه‌های علوم دیگر از جمله: تاریخ، فلسفه، نظریه‌ی ادبیات، زیبایی‌شناسی، زبان‌شناسی، صلاحیت علمی زیادی طلب می‌کند. به این دلیل تا حالا حتی در جهان عده‌ی معدودی از دانشمندان از جمله **لورکاج**، **گلدمن**، **گوهلر** و... در این عرصه آثار ارزشمندی برجای مانده. در ایران نیز عده‌ای انگشت‌شماری مثل **زندباد محمد جعفر پویان** در این زمینه کار کرده است. فعالیت این محقق گرانقدر هم، بیشتر در زمینه‌ی ترجمه‌ی منابع خارجی دست اول بوده تا نگارشی البتة تحقیقی در موضوع مشخص جامعه‌شناسی ادبیات کشورمان. استاد دکتر ترابی با هم بنا نوشتن سه کتاب مجزا با موضوع‌های متفاوت و مطرح کردن مفولات و مفاهیم تازه در جامعه‌شناسی ادبیات، برای این دانش نوپا را نیز در کشورمان پایه‌ریزی کرده و خصوصاً در این مورد مدلول‌وزنی تحقیقی و رویکردی استفاده به حوزه‌ی جامعه‌شناسی ادبیات قابل تأمل و آموزنده بوده و چشم‌اندازی روشن در برابر محققان آینده گشوده است.^۱

دکتر ترابی در کتاب **جامعه‌شناسی و ادبیات** (نسخه نو، هنری در پیوند با تکامل اجتماعی) با مطرح کردن نظریه‌های تازه و روش تحقیقی نوین و علمی، پیشایش و تکامل شعر نو و جنبه‌های مختلف این شیوه‌ی جدید شعری را از حیث محتوا، فرم و شیوه‌های بیان، موسیقی و صورت خیال از دید جامعه‌شناسی پویا تجزیه و تحلیل کرده و پیوند گسسته‌ناپذیر دینامیسم اجتماعی را با نظام‌بیم ادبی و هم‌گونگی تجلی و بازتاب مجموعه‌ی روابط اجتماعی را در آثار ادبی و بالعکس، تأثیر متقابل آثار ادبی را در ساختار نهادهای اجتماعی و اندیشه‌ی انسان‌ها تفسیر و تأویل نموده‌اند. در کتاب **جامعه‌شناسی ادبیات فارسی**، که برگزیده‌ای از مباحث اجتماعی در ادبیات فارسی از فردوسی تا پهلویین اختصاصی را در بر می‌گیرد، بیشتر به درون‌مایه‌ها و مضامین و محتوای آن آثار پرداخته و دیدگاه‌های اجتماعی، اخلاقی، تفکر و بینش مؤلفان را در رابطه با مباحث جامعه تحلیل می‌نماید. به واقع در این اثر بیشتر به موضوع «اجتماع‌شناسی» در آثار گویندگان و نویسندگان مذکور پرداخته شده است.

در کتاب **جامعه‌شناسی هنر و ادبیات** و (نسخه هنر) بعد از بحث اجتماعی و مفید درباره‌ی شیوه‌ها، اصول، مبانی و نظریه‌های جامعه‌شناسی هنر و ادبیات، با انتخاب سه شاعر نامدار ایران: **فردوسی**، **نیسا** و

۱- از پیشگامان دانش جامعه‌شناسی هنر و ادبیات در ایران استاد دکتر **آوان‌پور** می‌باشند، کتاب **جامعه‌شناسی هنر** ایشان هنوز هم اثر معتبر و ماندگاری در این زمینه است.

شهریار و تطبیق نظریات فوق بر آثار آنها و بررسی ویژگی‌های هنری و مشخص کردن زمینه خلاقیت، موضوعات و مضامین هر یک از آثار این گویندگان، آنها را تحلیل و تفسیر می‌نمایند. چکیده‌ی نظرات دکتر ترابی درباره‌ی جامعه‌شناسی ادبیات را می‌شود به صورت عبارات‌های زیر خلاصه نمود:

جامعه‌شناسی ادبیات، به عنوان دانشی اجتماعی، به بررسی ادبیات، این بخش از شعور اجتماع می‌پردازد و با روشی علمی جوهر اجتماعی آثار ادبی و مقتضیات محیط اجتماعی، دربرگیرنده و پرورنده‌ی شاعر و نویسنده، جهان‌بینی و موضوع فکری و فرهنگی آنان، مباحث و موضوعات و سفارش‌های اجتماعی مورد توجه در آثار ادبی را مورد مطالعه قرار می‌دهد.^۱

زبان و ادبیات آذربایجان: زبان مادری برای استاد ترابی مقوله‌ی دیگری است. او در راه ترویج و گسترش زبان مادری اش مشقات زیادی را متحمل شده است. یکی از جرم‌هایش در هر دستگیری و محاکمه‌ی زمان رژیم شاهنشاهی علاوه بر دانش‌پراکنی، آگاه کردن جوانان و فعالیت‌های اجتماعی ترویج زبان آذربایجانی بوده است. هر زندان او تلوانی بود که به خاطر دانش‌دوستی، آگاهی‌بخشی و عشق به زبان مادری بازپس می‌داد. استاد چه در فعالیت‌های دانشگاهی و مطبوعاتی و چه در کارزار مبارزات اجتماعی و یا برگزاری جلسات بحث و سخنرانی، هیچ وقت دین‌اش را نسبت به شهر زادگاهش تبریز و مژده دلاور آذربایجان فراموش نکرده است. در این راستا هر عملی یا نوشته‌ای که موجب گسترش و غنای فرهنگ مردم آذربایجان را فراهم ساخته، عاشقانه استقبال نموده و محققان جوانی را که در راه اعتلا و گسترش زبان و فرهنگ پربار آذربایجانی و پیوند آن به ادبیات پیشرو جهان تلاش می‌کردند، تشویق کرده و برای کتاب‌هایشان مقدمه می‌نوشتند، یا برای چاپ آثار اساتید عرصه‌های فرهنگی، اجتماعی و ادبی جان‌فشانی‌ها می‌کردند. نمونه‌اش: آثار اولیه‌ی دکتر رحیم رئیس‌نیا: کتاب‌های «زمینه‌ی اقتصادی و اجتماعی مشروطیت» و «دو مبارز مشروطه» با مقدمه‌ی استاد ترابی چاپ شده و یا کتاب «زبان آفری ادبی معاصر» استاد دکتر محمدتقی زهتابی که با مقدمه و ویرایش دکتر ترابی منتشر شده است...

اگر مقدمه‌ها، نقدها، مصاحبه‌ها و معرفی‌های ایشان که در زمینه‌های گوناگون ادبیات و فرهنگ آذربایجان در مطبوعات محلی و یا سراسری منتشر شده گردآوری شود، کتاب قطور و در خور توجه‌ی خواهد شد.

دیگر اثر ارزنده‌ی استاد مجموعه شعر «اینانی، الل دایاغی، تبریز گونش یوردو» است. این منظومه‌ها و اشعار صمیمی و پربار در وصف تبریز (شهر آفتاب) و آذربایجان: سرزمین صلح و دوستی، مبارزه و پایمردی سروده شده است. این اثر، عمق مین دوستی و عشق بی‌آلایش دکتر ترابی را به این دیار و مردمانش به نمایش می‌گذارد. می‌شود گفت که این کتاب تاریخ منظوم شهر تبریز است. در این پیرانه‌سری باز ترابی، خستگی‌ناپذیر و کوشاست. قلم سلاح اوست که شب و روز از دستش نمی‌افتد.

یکی از مشتاقانش می‌نویسد: «روزی به عنوان درد دل به نگارنده چنین فرمودند: به علت نوشتن زیاد، انگشتانم دیگر قادر به گرفتن مداد و خودکار نیستند، به دکتر مراجعه کرده‌ام. ضمن نوشتن نسخه، سفارش

^۱ - دکتر علی اکبر ترابی، جامعه‌شناسی ادبیات فارسی، انتشارات فروغ آزادی، تبریز، چاپ اول، ۱۳۷۱.

کردند که مدتی از نوشتن خودداری کنم. به شوخی جواب دادم: مقدار دارو را زیاد کنید، این کار (ننوشتن) را از من نخواهید!!^۱

این در واقع جز تجلی عشق به اندیشه‌ی انسان‌ساز، عمل آگاهی‌بخشی و زندگی خلّاقانه چیز دیگری نیست. به راستی که ترابی خود عشق متجسم است. این گفته‌ها مرا به یاد استاد بهزادی، یکی دیگر از فرزندان پاک‌دل، سخت‌کوش، مردم‌دوست و عاشق زبان و ادبیات آذربایجان انداخت. مردی که فروغ چشمان آبی‌اش را به تکتک واژگان زبان مادری‌اش بخشیده تا در پرتوی آن، فرزندان سرزمین آفتاب به گنجینه‌ی عظیم فرهنگ‌نامه‌های آذربایجانی، خصوصاً به «آذربایجان دلی‌نین یشاحلی لؤختی» (فرهنگ تفصیلی زبان آذربایجانی) کار عظیم آکادمی علوم آذربایجان شوروی، دسترسی یابند و این میراث بی‌بدیل را قدر بدانند و همچنان تابناک و پربار به نسل‌های بعدی بسپارند. و استاد ترابی با آن دید ژرف‌کاو، پویانگر و پویایی‌بین‌اش این اثر عظیم و ماندگار را حادثه‌ای مهم در ادبیات و فرهنگ نیم قرون آذربایجان ارزیابی کرده و مقاله‌ی مفصلی درباره‌اش نوشته است.^۲

درباره‌ی استاد ترابی خیلی چیزها می‌توان نوشت اما این کار از توان تنها یک نفر (و آن هم چو منی) ساخته نیست. شاگردان او، جامعه‌شناسان، متخصصین علوم اجتماعی و دیگر صاحبان قلم را وظیفه است که درباره‌ی این افتخار ملی آذربایجان و ایران و همچنین دیگر بزرگ‌مردان اندیشه و عمل کشورمان بارها و بارها بنویسند. دوستان نزدیک این بزرگان باید، دیده‌ها و شنیده‌های خود را از منش، سلوک و سجایای این عاشقان میهن و مردم مکتوب کنند. من این را به دوست مشترک استاد ترابی و خود آقای هلی نائلی‌پور گفتم که «بردار، درباره‌ی زندگانی استاد ترابی دانسته‌هایت را مکتوب کن». حالا این نوشته را با سخن یکی از شاگردان استاد ترابی، آقای روشن خیابوی که خودشان محقق مشهور هستند، به پایان می‌برم: «استاد گران‌قدر دوره‌ی دانشگاهم، جناب دکتر علی اکبر ترابی (حاج‌اوغلو)... این استاد بزرگوار زندگی‌شان در نوع خود شاهکاری می‌تواند باشد، در طول سالیان پرتلاش تعلیم و تدریس خود تأثیر بسیار ارزنده و قاطعی در تکوین اندیشه و جهان‌نگری نسلی از جوانان جامعه داشتند. جامعه‌ی ما از خیلی جهات مدیون استاد دکتر ترابی است. من به عنوان یکی از شاگردان ایشان در لحظه لحظه‌ی زندگی خود تأثیر و حتی حضور استاد را حس می‌کنم و از این بابت بر خود می‌بالم».^۳

من نیز این احساس را نسبت به استاد ترابی و دیگر بزرگان سرزمینم در خود حس می‌کنم و برای استاد ترابی و آن بزرگواران - مردانی که سعادت فردی خود را در سعادت همه‌ی انسان‌ها می‌جویند - آرزوی سعادت و طول عمر می‌کنم. عمرشان دراز باد!

^۱ - ابراهیم فائق، (استاد دکتر علی اکبر ترابی «حاج‌اوغلو») روزنامه‌ی مهد آزادی، ۸ آبان، ۱۳۷۵.

^۲ - روزنامه‌ی عصر آزادی، ۲۰ دی، ۱۳۷۶.

^۳ - روشن خیابوی، مقدمه‌ی فرهنگ تاریخی - تطبیقی زبان‌های اورال - آلتایک، انتشارات بخشایش، چاپ اول،

تۈزلۈ سازىم

دكتور على اكبر ترابى
(حاللاج اوغلو)

اوخومورسان داھا بو اتل لره آى سۈزلۈ سازىم!
قم لرىم دىرمى قونوب تئل لره آى تۈزلۈ سازىم!

★

بىر عۆمۈر گلەمدى بىر گلەمە يالان سۈز دىليۈە!
سحر - آخشام اوخوتاردىن نە اۆرەك دن اتليۈە!
نە گۈلردىن اوجا سىسلە ال آتانداتليۈە!

سسليرم بس نىئە دىنگىلدەمىسن سۈزلۈ سازىم؟
داغ كىمى بس نىئە جىنگىلدەمىسن تۈزلۈ سازىم؟

سس وئەرەردىن نە گۈزەل جە سسىمە، آوازىما،
دۈغروسو اقبال ايدىن، بۆلبۈل ايدىن شىن يازىما،
آغلامىرسان بىليرم قەلب دە ايندى «يازى» - ما

گىزلەنيرسن داھا شىعرىمدە منىم، سۈزلۈ سازىم!
گۈرۈسن قىش دى ھلە، يۈخ چىمنىم، تۈزلۈ سازىم!
اۆمىدىم وار ھلە دە عشقىمە ايمداد اندەسن،
باشىنى سىنەمە قۇمماقلارنى ئاد اندەسن،
دىنەسن، دىندىرەسن، «عاشىق» ىنى شاد اندەسن،

بۇشلایىتىبسان ھەلىك زىرلە بىمى سۈزلۈ سازىم!
سىلمە يىرسن اۆرە تىمدن بو قمى، تۈزلۈ سازىم!

«حاللاج» - ام پامىتىق آتاندات باخ اۆرەك دە ھايتىما،
بىر تئل ايلە ھلە دە سس وئىرىر، آلتىش «ئاي» - ىما.
باخما او شاختايتا، باخ قەلب دەكى ياز - ياتىما،

قۇي گلە اىستى گۈنش، بىر تازا آى، سۈزلۈ سازىم!
سىلكەلن، پارلا، اوخو بىر داھا آى تۈزلۈ سازىم!

سیمای انسانی - هنری ایرانی

♦ دکتر علی اکبر ترابی

هنرمند راستین، این وجدان بی آرام دوران، خود شاخه‌ای است پربار از فرهنگ اجتماع و هنرش نیز عصاره‌ای است از فرهنگ و هنر جهان پیرامون او. از سوی دیگر هنرمندان برجسته، اگرچه زاده و پروده‌ی محیط خود و وابسته به زمان و مکان خویش‌اند، ولی به هنگام اوج‌گیری در فضای هنری و تعالی بخشیدن به هنر، از دایره‌ی تنگ محیط و عصر فراتر می‌روند و گذشته و حال و زمان و مکان را پشت سر می‌گذارند و به افق‌های نو و آینده‌ی آرمانی چشم می‌دوزند و سرانجام به ابدیت می‌پیوندند.

این گفته درباره‌ی زنده‌یاد محمدرضا ایرانی، نقاش چیره‌دست معاصر ایران بیشتر صادق است؛ زیرا او از سویی فرزند برومند این اجتماع، و هنرش محصول فرهنگ این سرزمین بود و او خود این میراث فرهنگی به ویژه هنر پیش‌کسوتان نقاشی ایران مانند استاد کمال‌الملک، یاسعی، قن‌دیریز و حیدریان را تجلیل می‌نمود و از سوی دیگر با فرا رفتن از مرزهای زمان و مکان، نوابغ نقاشی جهان مخصوصاً رامبراند، وان‌گوگ، دلاکروا، مونه، پیسارو، لوتزک، دگا و مانه را به عنوان نقاشان برجسته‌ی تاریخ فرهنگ جهانی ارج می‌نهاد.

با این همه گفتنی است که چه او هنر نقاشی جهان دیروز و امروز و آثار نقاشان شاخص دنیای معاصر را به شایستگی مورد ارزیابی و استفاده قرار می‌داد، ولی خود در سال‌های آخر عمر کوتاهش، پس از گذر و نظر همه جانبه به سبک‌ها و شیوه‌های هنر نقاشی، سرانجام به شیوه‌ی خاص خویش دست یافت و شخصیت هنری خود را به عنوان نقاشی با احساس و ماهر کشور خود سخن بگوید و آثار بالرزشی را تقدیم هنرمندان، هنردوستان و هنرشناسان و علاقمندان ترقی فرهنگ جهانی نماید، تثبیت نمود.

بخش مهمی از آثار او که تأثیر سبک‌های مورد علاقه‌اش، رئالیسم و امپرسیونیسم، بر دوخشندگی و زیبایی‌شان افزوده است، رنگ و بوی محیط طبیعی و اجتماعی و ویژگی‌های سرزمین خود را به صورت گل‌ها و سبزه‌ها دامان کوهستان‌ها و چشم‌اندازهای روستا و حیات و فعالیت‌های روستاییان منطقه‌ی آذربایجان با خود دارند.

ایرانی حتی در مواردی که در شاهراه هنر پای جای پای نقاش بزرگ جهان می‌گذارد و با نگاه همه سونگر، الهامات و تأثیراتی از مشاهیر هنر زمان‌ها و مکان‌های دور و نزدیک می‌پذیرد، باز به ابزار شخصیت هنری خویش و شیوه‌ی خاص کار خود به ویژه در آثار پایانی عمر خویش می‌اندیشید؛ در واقع او بهترین راه پیوند میان گذشته و حال، سنت‌نگری و نوگرایی، هنر غرب و

شرق را برگزیده است؛ و این، ویژگی روش ایرانی است که در کاوه‌هایش نه سبک نقاشی هستی را یکسره نفی کرده و نه به سبک‌های غربی به عنوان آخرین الگو در قلمرو نقاشی بها داده است. روشن‌تر بگوییم: امتیاز روش نقاشی وی در این بوده و هست که او از میراث هنری گذشته، آنچه را که ارزشمند و پویایی بخش یافته است، در تابلوهایش مورد استفاده قرار داده و از هنر امروز جهانی نیز آنچه را که در راه اعتلای هنرش می‌توانسته نقشی سازنده و مؤثر داشته باشد، برگزیده و ارج نهاده است؛ و بدین ترتیب از سبک‌های نقاشی گذشته، عناصر زنده و بالنده و پویا را گرفته و به خدمت اعتلای نقاشی هنر نقاشی و نوآفرینی گمارده است و در این راه نه تنها از جذب عناصر پویای هنر نقاشی غرب، لحظه‌ای غفلت نورزیده، بلکه آنچه را در این رهگذر برای تسریع پیشرفت شیوه‌ی نقاشی خود، ارج دار و سرنوشت‌ساز یافته، مورد استفاده قرار داده است.

این «به‌گزینی» و «تعادل‌جویی» و اهمیت تعلیم و تعمیم آن تا آنجا در کار و اندیشه‌ی ایرانی برای خود میدان عمل وسیع گشوده و تأثیر ژرف و دیرپا نهاده است که حتی دیده‌گاه‌های هنری هنرآموزان جوانی را که وی عاشق آموزش نقاشی به آنان بود نیز، تحت تأثیر قرار داده است.

اینک به کار و خلاقیت این نقاش شوریده‌ی پرکار و سخت‌کوش که همواره مانند چراغی فروزان فراراه علاقمندان گسترش و درک در این دیار بود، چراغی که با فروغی خیره‌کننده به یک‌باره و نابینگام خاموش شد، از نزدیک نظری بیفکنیم و «سیمای انسانی - هنری» او را با هم دقیق‌تر و سیری تحول تکنیک نقاشی و به اعتباری دگرگونی ظاهری و بیرونی کار و فعالیت هنرش را به همراه تحولات درونی و فکری او عمیق‌تر مطالعه نماییم.

گفتیم نخستین حقیقتی که دریای ایران جلب توجه می‌کند این است که او یک عاشق شوریده‌ی نقاشی و شیفته‌ی هنر بود و اضافه کنیم که در مورد شیفتگی او به نقاشی هو چه گفته شود گزاف نخواهد بود؛ زیرا این شوریدگی و شیدایی، اساساً حد و مرزی نمی‌شناسخت و ایرانی تا پایان عمر به این عشق و شیفتگی به نقاشی و اصالت آن وفادار ماند و مهم‌تر از آن، او که زاده‌ی درد و تندیس رنج کشیدگی بود، تمام رنج‌ها و دردها و همچنین ذوق و شوق و شیفتگی خود را در قالب هنرش ریخت و سرمشق اوزنده‌ای از عشق و شیفتگی به نقاشی را ارائه نمود و در تاریخ هنر ایران ثبت کرد.

سادگی و بی‌پیرایگی و به ویژه پاکی و وارستگی‌اش سبب می‌گردید هر گلسی از همان آغاز آشنایی با او به خوبی دریابد که با شخصیتی بارز، درون‌نگر و بلندطبع و در عین حال با نقاشی شیفته و پر حرارت که چشم به قله‌های هنر دوخته است، سروکار دارد. بدین ترتیب، به تدریج و با گذشت زمان که میدان کار و فعالیت و تجربیات ایرانی گسترده‌تر و اندیشه‌ها و نظریات هنری‌اش ژرف‌تر می‌شد، ارزش و اعتبار هنر و آموزش‌های هنری او نزد دوستداران و شیفتگانش فزونی می‌یافت. هر کس که با تابلوهایش آشنا می‌شد و جزئیات تلاش و خلاقیت او را تعقیب می‌نمود، به خوبی می‌توانست احساس کند که او هرگز نایستاده و مدام در حرکت و تکاپوی هنری است.

ایرانی همچنان که در جوانی و دوره‌ی تحصیلات دانشگاهی، اساس کار خود را بر طراحی گذاشته بود، با همان دیده‌گاه، هر روز طراحی‌های مختلفی را با خلاقیت تمام و سرعت کار باور نکردنی که زیانزد همه بود، می‌آفرید و تا آخر عمرش نیز بر این حقیقت که «طراحی اساس نقاشی است» پای می‌فشرد و تحت هیچ شرایطی از این اصل روی گردان نبود.

مطرح و مورد بحث واقع شدن طراحی‌های او در محافل هنری شهر، هرگز او را مغرور نساخت و او همان حرکت‌های را با قلم مو روی بوم ادامه داد و درست در همین مقطع بود که در پرتوی قدرت معجزه‌گرش، آناتومی‌ها و فرم‌ها دقیقاً جای مطلوب و شایسته خود را و رنگ‌ها و نورها، حالت‌های ویژه‌ی خود را پیدا می‌کردند؛ رنگ‌های گرم و شاد ولی جدا از هم که پهلوی یکدیگر قرار می‌گرفتند و کافی بود تماشاگر تابلو را از نزدیک نگاه کند تا به قلم‌های تند و قدرت و صلابت شیوه‌اش که خود را به رخ نگرانده می‌کشید، متوجه شود.

نکته‌ای که در این میان باید تصریح کرد، این است که کار و هنر ایرانی به موازات پویایی زندگی اجتماع پیوسته جلو می‌رفت و تحولات و دگرگونی‌ها به خود می‌دید و در مجموع استوارتر و ارزشمندتر می‌گردید.

ایرانی پس از اتمام تحصیلات دانشگاهی در تهران به تبریز برمی‌گردد. در این مرحله از زندگی علاوه بر ایجاد یک تحول مثبت در محافل هنری شهر، فرصت پیدا می‌کند تا بیشتر با مردم تماس داشته باشد و محیط‌های کار و فعالیت آنان از گوشه‌های ناشناخته‌ی تبریز تا روستای دور و نزدیک، از زندگی افراد ساده و زحمت‌کش شهری گرفته تا کار و فعالیت چوپان‌ها و کشاورزان یا نگاه تیزبین و نکته‌یاب نظاره‌کننده و ضمن آشنایی عمیق‌تر با زندگی، درد و رنج‌هایشان، سرانجام اندوخته‌های احساسی و فکری‌اش را به صورت تابلوهایی زیبا و پر خورده‌ایز یک طراحی استوار و رنگ‌های قوی و با شیوه‌ای استثنایی، حیات جاویدان می‌بخشد.

بازتاب زندگی اجتماعی به ویژه، تأثیر حیات خانوادگی در افکار و آثار وی تا آن حد گسترده و عمیق است که به راحتی می‌توان این تأثیرات را در آثار او نشان داد؛ در این مورد کافی است گفته شود که معاشرت او با خانواده‌های پاک و اصیل شهر، سرانجام به انتخاب شریک زندگی‌اش می‌انجامد و توافق فکری و فرهنگی و عاطفی و جو حاکم بر زندگی جدیدش، از او نقاشی پر قدرت‌تر می‌سازد؛ قدرتی که این بار خود را به صورت لطافت و ظرافت و ملائمت در آثارش بنیان می‌دهد. یک نگاه به آثار وی پس از ازدواجش در سال ۱۳۵۹ بیانگر واقعیت فوق است.

از این مرحله به بعد است که مهر و وفای خانوادگی در آثار او، خود را به صورت لطافت و ظرافت نشان می‌دهد؛ دیگر از آن رنگ‌های تیره و تار در آثار او خبری نیست و حرکات لطیف قلم و ظرف شده و از تکه‌های درشت و خشن و تند اثری دیده نمی‌شود. آثار این دوره کاملاً آثاری دلپذیرند و از پایی و بی‌آلای حاکمیت می‌کنند. گویی مهر و وفای ژرف زندگی مشترک با همسر، لطافتی بیشتر به ارمغان آوردند. رنگ‌ها در آثار این دوره کاملاً زنده و شاد و موضوعات دلکش، و شیرین‌اند؛ شاد و شیرین به حلاوت محیط گرم خانواده. با قاطعیت می‌توان گفت که بخش بزرگی از بهترین آثار وی بازتاب و آفریده همین دوره‌ی فراموش‌نشده‌ی خانوادگی است.

قدرت ایرانی در این دوره به متهای درجه می‌رسد و ایرانی خستگی‌ناپذیر، حند و مرزی در نقاشی‌های خود نمی‌شناسد و هر روز برای خلق آثار جدید و ویژگی‌های خاص خودش به جان می‌کوشد. این توجه و کوشش دایمی به کیفیت آثارش و کاربرد شکرده‌های حرفه‌ای و ارزنده‌ای این نقاشی به ویژه تعهدات هنری خود را سنگین‌تر سازد. با این همه او با شور و عشق وصف‌ناپذیر، خستگی‌های توان‌فرسا را به هیچ نمی‌گیرد. و به کار و کوشش دم‌افزون خود ادامه می‌دهد. هنوز تابلویی تمام‌نشده، ده‌ها موضوع دیگر در ذهنش جویانه می‌زند. در این دوره، اگرچه تنگنای اقتصادی و واقعیت‌های اجتماعی روز و سنگینی هزینه‌های زندگی او را به سوی پذیرش سفارشات «نظیره‌نگاری» سوق می‌دهد، ولی او بسیار زود خود را از چنین سفارشات خالص کرده و نقی از آن تاریکی به سوی نور می‌زند و راه هنر خود را ادامه می‌دهد.

عزیمت به تهران در سال ۱۳۷۲ و اقامت در محیط جدید، نقطه‌ی عطفی در زندگی وی می‌گردد و عقاب بلندپرواز هنرش در افق‌های تازه‌تری اوج می‌گیرد و با روحیه‌ای بهتر و آرامشی بیشتر آثار بسیار گران‌بهایی را خلق نموده و خود را برای برپایی نمایشگاه انفرادی آثار خود در پاییز ۱۳۷۳ در تهران آماده می‌سازد؛ نمایشگاهی که هرگز توسط خودش برپا نشد و این شوریده، ناباورانه فقط چند هفته قبل از برپایی آن به ابدیت پیوست و جامعه‌ی هنری ایران را داغدار ساخت.

و اما سخن آخر درباره‌ی ایرانی آن که او در پرتوی خدماتی که در راه اعتلای نقاشی انجام داده و با پیروان و نقاشان جوانی که پرورده و تحویل جامعه‌ی هنری ایران نموده و بط‌آثاری که گنجینه‌ی بالرش هنر ایران زمین را غنا بخشیده، علی‌رغم خاموشی زودرس و نابهنکام خود در شهریور ۱۳۷۳ در آستانه‌ی ۴۰ سالگی، تازه حیات جاوید خود را در دل شیفته‌گانش از سر گرفته است؛ و بی‌هیچ گفتگو نسل‌های هنرشناس، رمز کامیابی و راز جلودانی او را در این حقیقت خواهد یافت که ایرانی به عنوان نقاشی توانا، انسانی پاک‌دل، بزرگ‌مردی عاشق با عشق به نقاشی و با مهر به خانواده و با ارج‌گذاری به پاک‌ی و صفا و لطف و وفا زندگی کرد و به آزادگشی و وارستگی، با سرافرازی و بلندآوازی عمری پربار، هرچند به کوتاهی عمر گل‌های بهاری را که در خدمت به تاریخ هنر نقاشی کشورش به سر آورد، تا جایی که امروز نیز آثار باقی‌مانده‌اش راه‌گشایی ارزشمند برای هنر نقاشی ایران است و تا روزی که از هنر و عشق و زیبایی‌شناسی هست، آثار ایرانی، این نقاش عاشق، از هنر و عشق و زیبایی با نسل‌های هنردوست داستان‌ها خواهند گفت. ایرانی با عشق زیست و با عشق زیستن را برای ما به یادگار گذاشت.

هرگز نمیرد آن که دانش زنده شده به عشق ثبت است بر جریده‌ی عالم دوام ما.

توتوق

بیر

قینچلی دیر!

◆ کند اوشاغی

۱. یتنه آلاها شوکور، سنچکی زامانی گلدی یاخین لاشدی، بیز ده یادا دوشدوک. قوتوغوموزا بیر قاریز وئریلر کی، گل گۆره سن! ان سون، باشی بللی بیر آغا — آذربایجان ایرانین گۆز و دۆر — دنمیشدیر. ساغ اولسون! دنمک، بو تزه بیر گۆزله لمه دیر. قدیم دن «آذربایجان ایرانین باشی دیر» بوئوراردیلار. باشی، گۆز، اۆره یی، اۆزه یی، دیره یی... نه ایسه، عزیز ایرانین بیر پارچاسی دیر، بونا سۆز یوخ. باشقا بیر سۆزله دنمک، آذربایجان بالا، ایران آنادیر و البته هر بیر آنا بالاسی نین بوئی آتماسی، دیل آچماسینی ایستر. یقین کی، آنامیز ایران دا بیزیم دیل آچماغیمیزی گۆزله ییر. اینشاآلله بونو گۆره جک دیر.

۲. قازتده اوخودوم کی، تهران بیل یوردونو (دانشگاهینی) گنیش لتمه پوزوژه سی اوچون ۱۵۰ میلارد تومن بودجا آیریلیمیشدی. ایکسی — اوچ هنکسارا قده ان — بونیونا آرتاجاقدیر. بللی دیر، اوزادا آلاهاین قورو تورپاغی قیزیل قییمتیه ساتیلیر، یتیرین قارینجی قان باهاشیندیر.

ساغ اولسونلار. عئلم اوغروندا هر نه خرجه سن آزدیر. حایثیف کی، توستولو شهرین گۆبه یینده کی بو عئلم اوچاغینا گیرمک اوچون قالین تیرافیک دیوارین یارماق گره ک دیر. بلکه ده بیر بئله آغیر پولو کۆل ائلمک یتیرنه اورداکی موجود دام — داشی دا ساتیب، اونون دوردن بیرینه، آسلاندوز، اهر، خوی، نمین... دنمیرم آیتیب اولارا هنج اولماز سا کرج — قزوین یولو اوسته بیر عئلم اوچاغی، اویرنجی شهرجیکی سالسایدیلار، داها فایدالی اولوردو! پولون قالانی ایله ده دورد قارداغ کیمی ماحالی آبادلاماق اولاردی. بو توستو — تیرافیک عیفریته سی اسیری شهرین گوندن — گۆنه یۆکۆنه یۆک قالاماقدان فایدا وار؟ من بیلیمیرم. قارداش! ایران تکجه تهران و یا کیرمان دئیل!!... بیزدن دنمک، یتنه ده اوزونوز بیلرسیز، آلاها ائلمیشدن، خاطیریه توخونموش اولمایاق.

۳. مکتب ایل لری تاریخ - جوغرافینا درس لرینده پیس دئییل ایدیم. ایییرمی ایل دیر ده کی، آرائیق سیز قازنت- مازنت اوخوئارام، رادیئو- اخبار دینلهرم. آما جانئیزا آند اولسون، سیزین کی، منه یالانئیز یوخدور، «بننین» آدا مملکت آدی قولاغئما دئمه میشدیر. آلاها شوکۆر کی، شوگیلی رئیس جومهوروموز آفریقایا سفره چئخدی، من ده بیلدیم کی، بو آدا دا بیر اولکه وار، من قافیل اییمشم. نه اولار، اینسان اولونجه اوئرنمه نه مؤحتاج دیر. یئری گلیمشکن خاهیش ائلردیم کی، اورانئین کشفی بیزیم آدیمئیزا ثبت اولسون. اینشاللاه بوندان سؤنرا اورادان بیزه بول - بول خئئیر- برکت یاغارا

۴. تنقراسلی مال یایان (کۆبۆ) داوا داغارجیغی باشقان جورج بوش، ایکینجی باشقانلیق دؤنمی اوچون قیرخ میلیون دولارا مال اولموش طنطنه لی بیر مراسیم ده آند ایچدی- (ئشنه ده دئشین بیز پول کۆل ائله تیریک، وللاه اینصاف دا یاخشی زاددیر). دؤنیادا دئمۆکراسی یاپاچاغئنا سۆز وئردی.

دئمک دئمۆکراسی آدئنا اونا - بونا ساتاشماق داوام ائده جکدیر. هر کیم منیمله دئئیل، دئمۆکراسی دؤشمنی دیر. «نهم منه کۆر دئئیب، هر گلنه نه وور دئئیب».. البته بوشون وعده سی بۆم - بوش دا دئیل. اوج - قولاغئندان عیراق دا گۆرۆرۆک. بوگون داها صدقام دؤشۆرۆلدۆکدن سؤنرا بۆتون عیراق خالقئ برابرجه سینه سفیل یاشاماق و یا دئمۆکراتیک اولمک اوچون حاق قازانمیشلار. دئمک، دؤنیا جورج بوش ایله اونون یاراتدیغی زرقاوییه تشککۆر بۆرجلودور.

۵. بشینجی سی ده وار. آما بیلیرم یازسام، چاپلامایاچاقلار. من ده «آغیر اۆتور، باتمان گل!» دئنه، اۆزۆمۆ یۆنگۆل ائله مه ییب، یازمیرام. سیز ده چۆخ اۆز وورماشین کی، سۆزۆنۆز یئره دؤشر، خاجالات اولارام. تۆنۆق بیر قیچلی دیر کی، بیر قیچلی!

ساغ اولون قلمداشلار!

یازچی و شاعیرلریمیزی تشویق اتمک اوچون اونلارین «آذری» درگی سینده یایتلان افرلرینی یئنی دن چاپ ائدهن مطبوعاتا «ساغ اول» دئیریک. بو، اونملی بیر مدنی ایش دیر. مطبوعاتدا مرسوم اولدوغو کیمی، قایناغئین یازماغئنی اونوتماغی تاپشیریریق.

ساغ اولون

• تۆرك دىلى خالق لار ئىن شئەرىندىن:

آنا دىلى

على بايرام (بولقارىستان)

دنىز قەدر انگىن سىن سىن
آهنگلى وزنگىن سىن سىن
منىم بىر تىك دىنگىم سىن سىن
گۈزىل تۆركجەم، آنادىلىم.

سىن سىز دۇنيا حارام مەنە
سىن سىز ياشام - وىزم مەنە
نشە، سىئىنىچ وىثرىن مەنە
گۈزىل تۆركجەم، آنادىلىم.

گۈندۈز مىنىم گۈنشىمىن
گىنجە ياتان اۋز قىند دىلىم.
واز كىچىلمىز بىر ائىشىم سىن
گۈزىل تۆركۈم، آنادىلىم

بىر سو كىمى آخىجى سان
دىلبىر كىمى ياخىجى سان
ھەم دادلى سان، ھەم آجى سان
گۈزىل تۆركجەم، آنادىلىم.

آرزو قوشۇ

تىر كىشى سىلەق اۋۇ (تۆركمەن)

آرزو قوشون اوزاقلارا اوچوروب
اينسان، باخ، بۇيلەجە بۇيۇمكەدەير
باخ ھا، يىشى آياق توتان چاغاچىق
ھەر آددىمىنا سىئىنىر ھا، سىئىنىر
آدم اۋغلو

باشارماياچاق ايشىنە
باش قۇيۇپ گۈر،
سىئىنايتىپ گۈر،
سىئىنايتىپ!

... اۆرەيىندە سىئىنىپ آددىملايتىر چاغاچىق
منسە اوچماماغىما دارىلىرام...

ايىك كىمى بۆكۈلۈرسىن
يۇماق كىمى سۈكۈلۈرسىن
اينىجى كىمى تۈكۈلۈرسىن
گۈزىل تۆركجەم، آنادىلىم.

چۈڭ نازىك سىن يارباق كىمى
مۆقدەس سىن تۇرپاق كىمى
شەرفلى سىن بايراق كىمى
گۈزىل تۆركجەم، آنادىلىم.

يوزغون دښيلم

اؤزدميز اينجه (تورکيه)

سنى گۈزلمکدن سنى دۈشۈنمکدن کينچن
گۈنلردن

يئنى دن باشلاسام دا، بير باشقا يئنى ليته
يوزغون دښيلم

نه عشقون، نه دوستلوق دان، نه ده اولۇم دن
گنجه يه گۈزلريمى آچاراق باخيرام

يوزغون دښيلم

نه آجى دان، نه اومود دان، نه ده قۇرخودان

سن باهارلا بيرليکده قازى تا باشلايئيرام

يوزغون دښيلم

نه کښميش دن، نه ايندى دن، نه ده گله جک دن

بير يالئيزليغيم واردي، گتديکجه آشيرام اونو.

بالئىقام

آمان دورودو آنا دوردى يئو (تورکمن)

اگر بو دريائين سويو آزالسا،

بو احوالى سئزهر اثرکن بالئىق لار

درين يئره اؤزهر ايميش بالئىق لار.

سئنين ايله بيليرسن،

بو دۈنيادا وارليغيم.

سن سئزيرميسن،

سن اؤزۈرمۈسن

منه طرف

بالئىقيم.

شاعير

نجاتى زکريا (يوقوسلاوى)

يالئيزليق اولدۈرمک ايستهدى شاعيرى

شاعير يالئيزليغا اؤيره تدى ياشاماغى.

چكى لر اولدۈرمک ايستهدى شاعيرى

شاعير چكى لر اؤيره تدى ياشاماغى.

دوست لار اولدۈرمک ايستهدى شاعيرى

شاعير دوست لارا ياشاماق اؤيره تدى.

دۈشمان لار اولدۈرمک ايستهدى شاعيرى

شاعير دۈشمان لارا ياشاماق اؤيره تدى.

شاعيرى هنج بير شى اولدۈرمەدى

اونو انجاق شئعرلر اولدۈره جک.

مندە اؤميد وار

ديميترى قاراجويان (قازاقولداوى)

اول هم شن، اول هم شن

قوزاقدا قوش جيغاز

گئنيشلن، گئنيشلن

سس سيزليکده يول جيغاز.

اييل، اييل چاينا

گۈزەل قۇخولو سۇيۇد

محبت اؤيرنمە يە

منى ده گل سن بۇيۇت...

سيز اوزون، اوزون

اوزاغا بولودلار

تۈي اولاجاق بو پايئيز

مندە اؤميد وار

یارالی قوش

◆ نسرین اریل (عراق - اریل)

«اۋنو گۆردۆم» دئدی
 «سنین اۋچۆن آغلار
 یاراسی وار ایرماق - ایرماق
 دردلری وار داغلار دولوسو
 سنه سالام گۆندهردی
 تۇرپاق قۇخولۇ
 آنا کیمی سیجاق بیر سالام»
 سۇنرا جان وئردی یارالی قوش
 جانلاناں عملیمه
 سیلکیندی سنلر
 تۇزلانمیش خاطیره لردن
 و قاباردی آرسلان هیزسیم
 پاسلانمیش دمیرلر آراسیندا
 پارلادی خنجیم
 ددهمین گۆمۆش قیلچیندا
 نهرلر داشدی یۆل وئردی
 گئیشله دی دوستلۇغو اونودولموش دار
 یۆل لار
 گریلدی سواش ایل لری نین یلغینی
 تا... کرکۆکه، اریله قدهر

بیز ده تۇرپاغیندا یتیشین
 بیر باششاغین دانهلری یتدیک
 دلی جه رۆزگارلار
 دینار - دینار
 مملکت - مملکت داغیتدی بیزی
 کئچدی نئچه دۆرد مۆسۆملر
 دۆرد رنگ ایچینده
 آرزولاریم
 دمیر چمبرلر ایچینده اونودولموش
 بیر آسلان هیرسی
 خنجیم
 ددهمین گۆمۆش قیلچینی قیضه سینده
 تۇزلانمیش
 بیر یانار، بیر سۇنر
 یالشیز اولدوزلو بیر سما اوقۇسۇ
 آیدین لادار دردلریمیزی
 بیر گۆن
 اوزاق بیر دیناردان
 یارالی بیر دیناردان
 حال سیزدی، بیتگین دی، نفس سیزدی.

باغبان

جاری آشیراوا (تورکمن)

یارین لار سیزین اولاجاق

علیرضا ساراج اوغلو یونانیستان

یارین لار سیزین اولاجاق
 گۆنلرینیز اولثورر قوتلو
 پاشا پاجاق سیئیز موتلو...
 اینا ئیئیز گنر چک دیر بوا
 یارین لار سیزین اولاجاق
 آدمین چو جوقلاری سیئز
 یارین اینی کچینیمیز
 قووقالاردان قانچئیز
 یارین لار سیزین اولاجاق...
 قلیبئیزه گیرمیسن کیم،
 اوزگه اولسا دا دیل و دین...
 بوتون اینسانلاری سئوین
 یارین لار سیزین اولاجاق...
 سون وئیرین دوشمانلیق لارا!
 سیزلر؛ پشاض، ساری، قارا...
 سالام بوتون چو جوق لارا
 یارین لار سیزین اولاجاق.

قدیم ایام بیر باغدا
 بیتیرمیشلر، یتیمیش لر
 گۆزهل گور بوداق لاردا
 سائرارمیش دۆرلۆ قوش لار
 بایقوش لار دا سائرارمیش
 بۆلبۆل ده سائرار ایکن
 قارغائین قاققئیلنی سئ
 داغ- داشا یانلار ایکن
 باغئین قافیل باغبان
 اوزون زامان دینله میش،
 کیمین یاخشئی اؤتدۆر یون
 هئچ جور آنلا یامامیش
 «گۆزهل اؤتن قوش»- دئییب
 دؤشر قارغا ایزینه
 بۆلبۆل تک کیچیک قوش لار
 گلمز اونون گۆزونه
 باغبان اگر تائیماز گۆزهل اؤتن قوشونو
 عالمی یاسار بیر گۆن قارغلارین قوشونو.

هانس کیرستیان آندرسون

يىنى آد تاپماق ماجراسى، منىملە بىر كىلاسدا اورتاق درس اوخوتان اوشاقلارنىڭ آدلارنىڭ
نە اولدوغونو كىشە ئاتىمەك ايدى. مەنەر آيتىۋاتقان بىر كىشىنىڭ ئاۋازىدا قوتاندىن
- آ. چۈشەنمەيمەن بىزنىڭ ئاۋازى، ئاۋازى مۇھىتتە ئادەتتە ئاۋازىدا، ئاۋازىدا -
آغا ئاتىمەك ايدى. «ئاتىمەك» نىڭ ھە ۋە مۇرەببىي دارىنىش تۈكلەرنىڭ
دۇدۇقلارنىڭ بۆتۈن ئاستۇنۇ دۇلدۇرلارنىڭ ئاۋازىدا چىقىمەيدۇ. دۇر دۇر دۇر
گۈن، آغا ئاتىمەك بىزە دۇدۇ: ئاۋازىدا، ھە ۋە سۆزىدا، دۇستلارنىڭ سۆزلەشكەن،
بىزىم ئاۋازىدا، بىزىم ئاۋازىدا، بىزىم ئاۋازىدا، بىزىم ئاۋازىدا، بىزىم ئاۋازىدا،
بىزىم ئاۋازىدا، بىزىم ئاۋازىدا، بىزىم ئاۋازىدا، بىزىم ئاۋازىدا، بىزىم ئاۋازىدا،
كىمى سۆزلەشكەن سۆزلەشكەن: «ئادەتتە؟» ۋە جاۋاب ئالدىقاندان سۇنرا، دۇدۇ:
«سەيلىلىنمەن دۇر؟» ۋە ئىككىلە «مۇھىتتە زىننى» بۆتۈن بىر درس سەۋىيەسى دۇلدۇرلارنىڭ ۋە

قلملرین خیشیلتنی شئین و گۆنشین کیلاسا گیره ن سۆزگۆن ساچ لاری ایله برابر، بیزیم تعلیم- تریپته بینۆزیمیز قازیلیر و کریچ لریمیز بیر- بیرلرین اۆستۆنده قالاق لاتیردی. هم ده، صبا مدرسه سی نین بیرینجی کیلاشیندا، دوستلوق تعللری، ابدی اولاراق، دوستلارین یاد داش لاریندا یازیلیر.

اوشاق لارین بیرى اۆزۆنۆ قاتیتدیردی: «علی».

- «علی بالامین سیجیللی سی نمه دیر؟! مۆعلیم، سؤرغو وثره رک، سؤروشودو.

- «علی شوازا»

من، علی نین آدینى ائشیتدیکن سؤنرا، اۆچ دؤنه تیکرار ائتدیم: «علی شوازا، علی شوازا...»
گۆن اورتا چاغى، دوستلاریمین آدینى قارداشیم دئیرکن، او تعجۆبه دئدی: «شوازا؟ شوازا نه دئمک دیر؟ فیکر ائتدیرم یاخشى ائشیتمه میسن... چۆخ عجیب دیر...»

صباحیسی گۆن سحر، آغا آتشی، شوازی، آیری بیر جۆر سسله دی: «علی پوازا» و پتنه ده گۆن اورتا چاغى، قارداشیم دئدی: «پوازا» دا یوخوموزدو. یانلیش ائشیتیمسن... دیققتله قولاق آس...

صباحیسی گۆن مۆعلیم، «شوازا» قاراتخته آرخاشینا چاغیردی و دئدی: «یاخشى... اوشاق لارا ایندی «شوازا» بیر داها تیکرار اولاراق، بو لؤحه لرین حنکایه لرینی من سیزه سؤیله دیشیم کیمی توضحیح وثره جکدیر...»

او گۆنۆن ماجراسینى دا قارداشیم دئدیم. آغیل لى آدم بیر دلی ته باخدیغى کیمی، هیرسله منه باخیب دئدی: «بیر باخ منه! دۆز دی. گۆرۆم، بو اوغلانین آدی نه دیر؟»

من دئدیم: «شوازا».

قارداشیم، بیر صحیفه کاغیذی قباغینا چکدی و اونون اۆستۆنده یازدی: «شعاع! آنجاق چۆخ تنزلیکله منیم اؤخوماق بیلمه دیشیمی آنلادی. ائله اونا گۆره اعصابلاری تین سیملری بیر- بیرى ایله قاریشدی. و هیرسله دئدی: «باخ بیر! شوازا، پوازا، شوازا معناسیز بیر کلمه دیرلر. کلمه نین گرهک معناسى اولسون. بلکه بو اوغلان، حاج رسول شعاع نین نومه سی دیر». سؤنرا ایسه، گۆزلرینی منه بره لده رک، شعاع دا اولان هر ایکى «ع» حرفینی مۆحکم و بۇغازین نین او سۆن حیصه سیندن ادا ائتدی و من ده اۆره کدن گۆلدۆم.

صباحیسی گۆن، جوما ایدی و من ایله قارداشیم، سحر دن- آخشاما قده ر، دوستومون آدینى تیکرار ائتدیردیک. قارداشیم هر نه یی دوستومون آدینا باغلا تیردی و دؤنه- دؤنه اونون آدینى تیکرار ائتدیردی: «یوآزین یولداشی! منه بیر بارداق سو گتیر... آهای شوازین دوستو! کل ناها رینى یی... او ی حضرت سی شوازا کل باشینى قوی یات...»

شنبه گۆنۆ کیلاسا گیره ندن سؤنرا، گۆزلریمی آغا آتشی نین دوداق لارینا زیلله میشدیم و ایسته ییردیم «شعاع» نین نجه دئییلدیشینی اۆز قولاق لاریم ائشیدیم. ائله اونا گۆره بیر آن دا آغا آتشی نین گۆزلریمین اۆنۆندن بوراخمیردیم. نهایت، آغا آتشی، علی نى سسله دی: «اوغلو م، شعاع! گل بورا، سنله ایشیم وار... آنجاق، شعاع دا اولان هر ایکى «ع» حرفى، بۇغازین نین ان سۆن

حېصەسىندىن چىمىخىردى؛ حتا على نىن سۆيى آدى ئىن سۆن حېصەسىندە «ر» حرفىنى دە ئىشىدىردىم. او واختا كىمى، بىر تىكجە لۇۋىلەرىن يارى ئىنىنى اۋخوموشدۇق ۋ «الف - بى» اۋىرەنىشى ھلە باشلانماشيدىر. ئىتە دە دىققەتلە قولاق آسدىم؛ دۆز ايدى: آغا آتشى اونا دىئىردى: «شعاع»، «على شعاع». بىلەلىكلە، آخشام باشى، ئىتە دە قارداش ئىمىن منلە شوخلوق لارنى باشلايان زامان، آنلا دىم كى، دۆستومون سۆيى آدى دۆغرودان «شوعار» دىر ۋ شوعارلار ايسە، تېرىز شەھرى نىن راستا كۆچە محللەسىندە ياشايان حورمتلى ۋ انىتبارلى آيىلەردىندىلر. سۆنلار، بۆيۈدۈك دىن سۆنرا، بو آيىلە نىن فضلى، مەرىفىتى انلەجە بو آيىلەدن قالخان مۆعللىم لىرىن، بۆيا - باشا چا ئىب، تەلىم - تېرىشە يۇلونا دۆشۈن تېرىزلى اوشاق لارنى دىرچلەمەسىندە بوراخ دىققلارنى تائىرلىرى آنلا دىم.

«شوعار» سۆيى آدى ئىن راز - رەزىنى، بىر آي چا ئىش دىققدان سۆنرا آيدىن لاتىمىش دىق؛ آنجاق آنا مىندىن «قارداش ئايشىم ۋار» سۆزۈنۈ ئىشىتىدىكە، ظن ئىدىردى كى، من دىئىم: «داداش! اوغلانىن سىچىللىسى شوعار دىئىل، باشقا بىر زاد دىر». آما من باشقا بىر آد ۋ ئىنى بىر سۆز اۋىرنىمىش دىم. او كۆن سحر، آغا آتشى، اۋزۈ ايلە كىلاسا، رنگلى - بۆيالى ۋ كۆزەل شىكىل لىرى اولان بىر كىتاب كىيرىمىش دى. او، كىتائىن اۋزۈندىن بىزە خىكايە اۋخو يوردۇ. چۇخ كۆزەل ۋ انىش تەمەلى خىكايە ايدى ۋ آغا آتشى اۋنو بىزە اۋخودوقدا، ھامىمىز اۋيوموش ۋ خىتال كۆلۈندە اۋزەك دە ايدىك. آغا آتشى، ھردن - بىر دىئا ئىر، خىكايە دە ايشلە نىلېن فارسجا كىلەلرېن ئىرىنە مۇناسىب ۋ مەناسىنى راحات ئىقلا بىزە چا ئىدىران تۆركجە كىلەلر تائىر ۋ اۋخو يوردۇ. آنجاق بىز، خىكايە نىن كىتاب دا فارسجا يازىلدىقنى، آغا آتشى اۋنو اۋخوئا - اۋخوئا بىزە تۆركجە چۆنرەمەسى ۋ مۆعللىمىمىز نە چىن لىك چىكەمەسىنە باخما تاراق ۋ ھىچ نە بىلمەدەن، خىكايە نىن كىنىش يارادىجى ۋ اۋىرە دىجى مەنئىدائىندا اېلنمىش دىك.

خىكايە سۇنا چا ئىدى ۋ آغا آتشى، بىزدىن ئىشىتىدىمىز خىكايە ھاقىقىدا داتىشماق اىستە دى. ھەر بىر سۆز دىدى. مۆعللىمىمىز دە ھامىمىز نىن سۆزۈنۈ تائىد ائىدى. سۆنرا كىفېندىن بىر شىكىل چىخا رتدى ۋ اۋنو قاراتخەتە چا ئىنان مېخدان آسلا دى. بىر ھىتىكلى، اۋزۈ اۋزون، بورون ۋ قولاق لارنى ئىكە كىشى نىن شىكىلى بىزە باخىردى. آغا آتشى دىدى: «سىزە اۋخودوغوم خىكايەنى بو كىشى يازىب دىر... بو كىشى فقېر بىر آيىلە دە بۆيا - باشا چا ئىب ۋ بۆتۈن خىكايەلرىندە چا ئىشقان ۋ پۇل سوز اوشاق لارنى ياشا ئىشىنى، ناغىل شىكىلدە سىزە يازىب دىر. اۋنون آدى «ھانىس كىرىستىيان آندىرسون» دور. ئىتە دە سىزە اۋنون خىكايەلرىندىن اۋخوئا جاغام».

مۆعللىم اۋنون آدىنى چىكەندە مدرەمىز نىن خىتائىدائىندا سۆرەتلە بىر ماشىن كىچدى ۋ من اۋنون آدىنى ياددا ساخلايا بىلمە دىم. بىر داھا اۋنون آدىنى آغا آتشى دىن سوروشماغا اۋتائىردىم. اۋندان علاوه، شىكىل، سامان مەنئىدائىندا دۆكاننى اولان «حسن آغا كۆمۇرساتان» اۋخشا ئىردى. حسن آغا دا شىكىل كىمى ھىتىكلى دىر. حسن آغا ئىن دا اۋزۈ، اۋزون دور، ھم دە قولاق لارنى ۋ

بورنو یتکه... دتمک، حسن آغا، حنکایه یازمیرمیش، بیزیم خبریمیز یوخ ایمیش. بوندان علاوه آغا آتشی دئیته آدین دا، حسن آغا کومور ساتانا چوخ اوخشاری وټار ایدی.

قارداشیم تاپماق کیمی دندیم: «داداش! حسن آغا کومور ساتاتین کیتاینی گورموسن؟!»

قارداشیم دندی: «نه دئییرسن؟ یتنه ده آغلین آزیب دیر؟!»

دندیم: «یوخ! بو گون آغا آتشی، بیزه بیر حنکایه اوخودو، چوخ گوزل بیر حنکایه. سونرا ایسه بیر کیشی نین شکلینی دیوټارا ووردو و دندی حسن آغا کومور ساتان، فقیر بیر آیتله ده بوټا- باشا چاتیپ و بۆتون پول سوز اوشاق لارین یاشاییشی نی حنکایه شکلینده یازمیشدیر...»

قارداشیم سؤز وئردو: «هانس! حسن آغا؟ سامان میندا یتیندا اولان کومور ساتان حسن آغا؟!»

دندیم: «هن!»

دندی: «اوغلان اونون اصلن ساوادی یوخدو. حنکایه یازماسی ایسه چوخ گولمه لی دیر...»

سونرا، یتنی بیر زادی تاپمیش اینسان کیمی، دوز منیم قاباغیمدا یتره اوتوردو و دندی: «آغا آتشی سیزه اوخوتان حنکایه نه ایدی؟! یادیندا قالیب دیر؟!»

دندیم: «هن! آغا آتشی بیزه اوخوتان حنکایه، کیفیر بیر اؤرده ک جوجه سی حاققیندا ایلدی.

او جوجه نی هامی هده له تیر و اؤز لریندن اوزاق اندیر دیر...»

من دایانمادان حنکایه نی قارداشیم سؤیله تیردیم و او اؤره کدن گولوردو... دندی: «دا بس دیر...»

دا بس دیر... اوغلان حسن آغا کومور ساتان هارا، هانس کریستیان آندرسون هارا؟! نه اوچون

اؤزوندن آد دوزله دیرسن؟! شو عاردا سونرا، هانس کریستیان آندرسونو، کومور ساتان اندیب...»

قارداشیم یتنه ده گولدو. سونرا ایسه دانمارکی هانس کریستیان آندرسون حاققیندا منه

دایتشدی. دایتشدی، گولدو، دایتشدی، گولدو و صاباحیسی گون آندرسون دان اوچ کیتاب منیم

اوچون آلدی و هله یازیپ- اوخوماق باجارمادیغیم گوره، اونلاری منه اوخودو، ترجومه ائتدی

و شکیل لرینی گوستردی.

ایندی او گونلردن قیرخ نچه ایل کتچدیکدن سونرا، اوزاق یول لاردان قارداشیملا تلفون

واسیطه سی ایله داییشان و اختلار، منه سلام و ثره زامان «نجه سن آقای پواز، نه وټار- نه یوخ

آقای شو عارا» دئییر و ساغ اول لاشماق زامانی - «حسن آغا کومور ساتانا سلام یتتیر»- دئیته

سوزونه سون قوتار.

دوغرودان دا گوره سن رحمت لیک کومور ساتان حسن آغا، اصلن حنکایه دتمک و یا حنکایه

یازماق باجارارمیش؟! آتا- بابا حنکایه لری نجه؟! گوره سن ایندی کی، کومور و یا دیگر زادلار

ساتان حسن آغلار دا اوشاق لارینا حنکایه دئییرلر؟! گوره سن نه اوچون منیم اوشاق لیق

عالمی مین تاپنماز ذاتی، کومور ساتان حسن آغا پین ووجودوندا هانس کریستیان آندرسون

گورورموش؟!

• از اسناد تاریخی

(مصوبات حکومت ملی که برای نخستین بار در تاریخ ایران در آذربایجان به مرحله اجرا درآمد)

قانون کار و بیمه کارگران

[با توجه به مراجعت نامه‌ی غرقه‌ی دموکرات آذربایجان، «حکومت ملی آذربایجان» در ماده ۱۴ برنامه‌ی خود اعلام داشت:

«۱۴- به منظور سامان دادن معیشت کارگران و زحمت‌کشان از طریق اصولی، لایحه‌ی قانون کار و زحمت را تهیه نموده و به مجلس تقدیم نماید و همزمان با آن باید تدابیر لازم برای بیمه اجباری کارگران اتخاذ نماید.

هیئت رئیسه مجلس ملی در جلسه‌ی مورخ ۱۳۲۵/۲/۲۲ قانون کار و بیمه‌ی اجباری را در ۵۲ ماده تصویب نمود.

قانون کار و بیمه‌ی اجباری کارگران برای نخستین بار در ایران در زمان حکومت ملی آذربایجان تصویب و به مرحله‌ی اجرا گذاشته شد و دولت مرکزی بعد از آن، تحت تأثیر این قانون و مبارزات گسترده کارگران ایران به رهبری شورای متحده‌ی مرکزی کارگران ایران به تأسیس اداره‌ی کار و تصویب قانون کار و بیمه‌ی کارگران اقدام نمود.

به نکات برجسته‌ی قانون کار مصوبه‌ی مجلس ملی آذربایجان به اختصار اشاره می‌شود:

فصل اول - شامل مواد ۱ و ۲ و ۳ مربوط به تعریف کارگر و کارفرما و مؤسسه‌ی کار.

فصل دوم - قرارداد کار مواد ۴-۹.

قرارداد کار بین کارفرما و اتحادیه‌ی کارگران و یا جمعی از کارگران معتبر است. کارگران خارج از قرارداد نیز مشمول مزایای قرارداد خواهند بود.

اگر کارفرما بنا به دلایل موجهی مجبور به اخراج کارگر گردد، باید مراتب را یک ماه قبل به کارگر و اتحادیه اطلاع دهد. اگر سابقه‌ی کارگر ۶ ماه تا یک سال باشد معادل یک ماه مزد و اگر سابقه‌ی کارگر از یک سال تا دو سال باشد معادل دو ماه مزد و سه سال و بیشتر معادل ۲/۵ ماه مزد باید بپردازد.

چنانچه در آینده، کارخانه به استخدام کارگر احتیاج داشته باشد، این کارگران اخراجی حق تقدم خواهند داشت.

اخراج کارگر به علت عدم انجام وظایف خود طبق قرارداد و یا تمرّد و خیانت و سرقت با تصویب کمیسیون حل اختلاف خواهد بود. اگر کارفرما بدون رعایت موارد فوق الذکر کارگری را اخراج کند، کمیسیون حل اختلاف به شکایت کارگر رسیدگی می کند و در صورتی که مشخص شود که اخراج کارگر غیرقانونی بوده، کارگر به سر کار خود برمی گردد. مزد ایام بیکاری کارگر باید پرداخت شود و معادل آن نیز به عنوان جریمه به صندوق تعاون کارگران پرداخت شود.

اگر کارگر از کار خود استعفا دهد، مراجعت او به کار بسته به موافقت کارفرما است. کارفرما می تواند مؤسسه را به هر مدتی تعطیل نماید، در این صورت مزد کامل کارگران باید پرداخت گردد و اگر تعطیلی کارخانه به علت فورس ماژور باشد، نصف مزد به کارگر پرداخت خواهد شد. تعیین موارد به تشخیص کمیسیون حل اختلاف می باشد.

فصل سوم - مزد

- حداقل مزد کارگران همه ساله در خرداد و آذر از طرف کمیسیون مرکب از نمایندگان وزارت کار و اتحادیه ی کارگران و کارفرمایان تعیین می گردد.

- مزد باید روزانه پرداخت شود، ولی در قرارداد فردی و یا دسته جمعی کار می تواند حداقل ظرف یک ماه پرداخت شود.

مزد کارگران کارخانجات ماهانه تعیین می گردد که در سه قسط مساوی باید به کارگر پرداخت گردد.

- کارفرما غیر از مالیات و حق بیمه ی کارگران نمی تواند به هیچ عنوان مبلغی از مزد کارگر کم نماید.

- مزد کارگر دارای حقوق ممتاز است...

- کارگر حق دخالت در امور مربوط به مدیریت کارخانه را ندارد. اگر کارگر از انجام وظایف خود عمداً خودداری نماید، مزد این ایام به او پرداخت نخواهد شد و اگر خسارتی در نتیجه ی سهل انگاری کارگر به کارفرما وارد شود، پرداخت خسارت و مبلغ آن طبق تشخیص کمیسیون حل اختلاف خواهد بود.

- کارگر متعهد است حداقل محصولی را که از طرف کمیسیون مرکب از نمایندگان وزارت کار، کارفرما و کارگر تعیین شده روزانه تحویل نماید. در غیر این صورت باید خسارت وارده را جبران نماید.

- مزد کلرگران شب کار ۱۰٪ بیشتر از مزد عادی خواهد بود. کار شبانه باید نوبتی باشد.

- کارفرما باید هر سال دو دست لباس کار به کارگران بدهد.

- ماده ی ۲۰- کارفرمایان باید کلیه ی کارگران و افراد خانواده ی آنها را به حساب خود بیمه نمایند.

تبصره: وزارت کار و بهداری به اتفاق اتحادیه ی کارگران باید لایحه ی قانون بیمه را ظرف مدت یک ماه تهیه و به مجلس تقدیم دارند.

فصل چهارم- استخدام- مواد ۲۱-۲۳

استخدام کارگر با اطلاع و از طریق اداره ی کاریابی وابسته به وزارت کار خواهد بود، به استثنای اقوام نزدیک کارفرما و کارگران متخصص و فنی.

فصل پنجم- مدت کار- مواد ۲۴-۲۶

ماده ۲۴- مدت کار روزانه ۸ ساعت است که در هفته نباید از ۴۸ ساعت تجاوز نماید. آیین نامه ی کارهای زیان آور مطابق نظام نامه ی خاص خواهد بود.

- کارفرما در صورت تخلف از ماده ی فوق باید معادل دو برابر مزد به کارگر و معادل یک ماه مزد کارگر به صندوق تعاون کارگران جریمه پرداخت نماید.

- مزد اضافه کار ۱/۵ برابر مزد عادی خواهد بود. کار در ایام جمعه و تعطیلات رسمی اضافه کار محسوب می گردد.

- کارفرما با جلب موافقت اداره ی کار و اتحادیه ی کارگران می تواند کارگر را به کار فوق العاده بگمارد (به استثنای یک روز که نیازی به موافقت اداره ی کار ندارد).

- کارگران بی سواد روزی یک ساعت در کلاس سوادآموزی شرکت نمایند.

فصل ششم- شرایط اشتغال به کار زنان و کودکان- مواد ۲۷-۳۲

- استخدام افراد کمتر از ۱۳ سال ممنوع است. افراد ۱۳ تا ۱۶ ساله را می توان استخدام کرد، مشروط بر این که برای کارآموزی در مقابل دریافت مزد باشد و ساعت کار آنها در روز ۴ ساعت خواهد بود. استخدام این افراد با اطلاع اداره ی کار و مطابق نظام نامه ی خاص خواهد بود.

- اشتغال زنان و افراد کمتر از ۱۶ سال به کارهای سخت و زیان آور ممنوع است.

- افراد کمتر از ۱۶ سال را نمی توان به کار سخت گماشت.

- زنان حامله ۶ هفته قبل از زایمان و ۶ هفته بعد از زایمان به شرط دریافت مزد از مرخصی

استفاده خواهند کرد.

- زنان شیرده تا ۹ ماهگی کودک، هر سه ساعت نیم ساعت برای شیر دادن به کودک خود

استراحت خواهند داشت.

- دختران کمتر از ۱۸ سال را به عنوان خدمت کار در سینما، کافه، رستوران و... نمی توان

استخدام کرد.

فصل هفتم - تعطیلات - مواد ۳۵-۳۳

کارگر با دریافت مزد حق استفاده از یک روز تعطیل هفتگی، تعطیلات رسمی و روز اوّل ماه مه روز جهانی کارگران را دارد.

- کارگر حق استفاده از مرخصی سالیانه ۱۵ روز تا یک ماه با استفاده از حقوق، بر حسب نظامنامه را دارد.

فصل هشتم - امور صحتی - ماده ۳۶

کارفرما مکلف است با رعایت نظامنامه‌ای که از طرف وزارت بهداشت تهیه می‌شود، امور صحتی محل کار و کارگران را تأمین نماید.

فصل نهم - اتحادیه - مواد ۴۱-۳۷

کارگران می‌توانند برای دفاع از منافع صنفی خود اتحادیه تشکیل دهند.

- کارگران، با تصویب اتحادیه حق اعتصاب دارند و حقوق ایام اعتصاب از طرف کارفرما باید پرداخت گردد.

- اتحادیه‌ها می‌توانند صندوق تعاون کارگران تشکیل دهند.

فصل نهم - شورای حل اختلاف

کمیسیون حل اختلاف با تعداد نمایندگان مساوی از طرف کارفرماها و کارگران و با حضور نماینده‌ی اداره‌ی کار به کلیه‌ی اختلافات بین کارگران و کارفرمایان رسیدگی خواهد کرد. رأی صادره قطعی و برای طرفین لازم‌الاجرا است.

در مواردی که کمیسیون، رسیدگی را خارج از صلاحیت خود تشخیص دهد، مورد را به مراجع قضایی احواله خواهند کرد. دادگاه خاصی برای رسیدگی به این اختلافات اختصاص خواهد یافت و این دادگاه باید ظرف ۷۲ ساعت رسیدگی و رأی صادر نماید.

فصل یازدهم - مجازات - مواد ۵۰-۴۶

مقررات جزایی برای تخلف از اجرای مفاد این قانون پیش‌بینی شده است.

به منظور بررسی راهکار اجرای قانون کار و بیمه‌ی کارگران و افزایش تولید و بهره‌وری کارخانجات و تأمین رفاه کارگران در تاریخ ۱۳۲۵/۳/۲ کنگره‌ی کارگران با حضور ۱۸۵ نماینده از تبریز و ۱۲۰ نماینده از طرف کارگران شهرستان‌ها در تبریز تشکیل یافت. این نخستین کنگره کارگران در ایران بود.

شاهین ماهنی‌سی

◆ ماکسیم قوزکی

چئویرن: ممد عاریف

کؤچورن: عزیز محسنی

ماکسیم قوزکی روس خالقیتین بؤیوک یازیچیسی ۱۸۶۸ میلاده آتادان اولوب و ۱۹۳۶-نجی ایلده حیاتا گؤز یوموبدور. اونون یازدیغی و یاراتدیغی اثرلر «دنیاتین بیر چوخ دیلینه ترجمه و نشر اولونوبدور. «آنا»، «آرنامانولارین ایشی»، «چنلکاش»، «ایزگیل قاری»، «شاهین ماهنی‌سی»، «حیات دییینده»، «دوشمنلر»، «ایتالیا ناخیل لاری» و باشقا بیر چوخ اثرلری فارسجا یا ترجمه ایللیب و یاییلمیشدیر. ییز بورادا ۱۹۲۶-نجی (۱۳۲۵) گونش ایلینده) باکی‌دا آذربایجان تورکجه‌سینده نشر اولونان «سنچیلیمش حنکایه‌لر» آدلی کیتاپیندان «شاهین ماهنی‌سی»نی ساھمان لاییب کؤچورموشوک. بو حنکایه درین مؤحتوا و معناسیندان باشقا آذربایجان تورکجه‌سینین قودرت و زنگین لیشینی، ادبی اثرلرین ترجمه‌سینده حیاتی صورتده گؤستریر. اؤمید اندیریکی، حؤرمتملی اوخوجولاریمیز اونندان بهره‌لنسینلر.

ساحیلده تنبل- تنبل نفس چکن گئنیش دنیز آیشین ماوی شفق‌لرینی سپدینی اوزاقلاردا یوخویا دالمیش و حرکت‌سیز ایدی. یوموشاق و گۆنش رنگلی دنیز اوردادا جنوبون ماوی سماسیله قووشور، اولدوزلارین قیزیل ناخیش‌لارینی گیزلمه‌ین حرکت‌سیز پامیق بولوتلارین شفاف توخوماشیننی اؤزوندە عکس اتدیره‌رک مؤحکم- مؤحکم یاتیر. گۆی یوخولو- یوخولو ساحيله سؤرؤنرک سوسماق بیلمه‌ین دالغالارین نه پشچیل‌لادیقلارینی آنلاماق ایسته‌یرمیش کیمی گئندیکجه دنیزین اؤزه‌رینه چوکۆر.

تۇنقالى مېزىن آلۇۋۇ بو قايانى داغ طرفىندىن
ايشىقلاندىرىر. آلۇۋۇ تىترەدىكجە يارىقلار
شېكەسىلە اۋرتۇلمۇش قۇجامان قاياتىن
اۋزەرىندە كۆلگەلر اۋىناشتىر.

من رحيم ايلە برابر ايندىجە
توتدوغومۇز بائىقدان شۇرپا بېشىرىپك، ۋ
ايكىمىز دە ھەر شىئىن آداما، اۋز داخىلى
عالمىنە ايمكان وئردىنى قەدەر شىفاف ۋ
جانلى كىمى گۈرۈندۈيۈ، صاف ۋ كەدرسىز
اۋرەكە دە دۈشۈنمەكەن باشقا ھىچ بىر آرزو
اۋلمايدىغى زامان اينساتىن كىچىردىشى بىر
احوال - روھىنە ايجرى سىندەتيك.

دنىز ايسە ساحىلە دۈغرو سۈرۈنۈر،
دالغالار نۈزۈشە سەلەنەر، سانكى اۋنلار
ايسىنمەك اۋچۈن تۇنقالىن ياتىنا
بوراخىلمالارنى رىجا اندىرلر. بعضىن
سولارنى شىرىلتى سىتىن عۆمۈمى آھنگى
ايجرى سىندە يۆكسەك ۋ جۈشغون بىر سس
ائشىدىلەر - بو بىزىم ياخىن ئىقىمىزدا
سۈرۈنۈپ گلەن داھا جىسارتلى بىر دالغائىن
سسىدىر.

رحيم قومون اۋزەرىندە دنىزە طرف
اۋزۈقۇيۇل اۋزانىش، دىرسەكلىرىنى ئىشە
دايائىب باشىنى اۋتۇجىلارنى ايجرى سىنە
آلاراق، دالغىن - دالغىن توتقون اۋزاقىلاردا
باخىر.

اۋنون، قۇيۇنون درىسىندە تىكىلمىش
تۈكلۈ پاپاغى پىتىسىنە دۈشمۈشۈر.
دنىزدن اسن مە اۋنون خىردا قىرئىشچىقلاردا
اۋرتۇلن گىنىش آلىنى سىرنەدىر. منىم، اۋنو

شىمالى - شىرق كۆلەپى نىن ائىرەك
عنىيە جىر شكىلە سالدىغى آغاچلاردا اۋرتۇلۇ
داغلار اۋز زىرۋەلىرى ايلە ماۋى بۇشلوقلاردا
دۈغرو يۆكەسەلەر، جنوب گىجەسى نىن ايلىق
ۋ نۈزۈشكار قارائىغىنا بۆرۈنمۈش كىكىن
چىۋەلەرى دىرمىلىرىدى.

داغلار ۋ قارلا دۈشۈنمەكەن دالمىشىدىر.
داغلارنى قاپارنىق ياشىل، مۈتلۈ پال لارنى
اۋزەرىنە داغلاردان قارلا كۆلگەلەر دۈشۈر ۋ
بو كۆلگەلەر سانكى ئىنگانە ھەركىتى
داياندىرماق، سولارنى سوسمايان
شىرىلتى سىتىن ۋ كۆپۈكلىرىن نەپسىنى
بۇغماق، ھە داغلارنى دالىندا گىزلىنىش
آيىن گۈي، گۈمۈش شەققەتلىرىلە بىرلىكە
اىراقى سارىمىش شىرىلى سۈكۈتۈ پۇزان
بۆتۈن سىرلىرى اۋدىماق ايسە تىرىمىش
كىمى، دالغالارنى بۆرۈنۈر.

آلە - ۋ اكىر - دىنە قۇجا كرىمەلى
چۈبان اۋجا بۇيۇلۇ، چال ساققال، جنوب
گۈنشىندە ياتىب قارالمىش آرىق ۋ دۈنيا
گۈرۈمۈش بىر قۇجا اۋلان ئادىر رحيم اۋغلو
ياۋاشجادان آھ چكىر.

بىز داغدان قۇيۇمۇش، كۆلگەنە
بۆرۈنمۈش ۋ يۈسۈنلاشمىش بۇيۇك بىر
قاياتىن قەلى - توتقون بىر داشىن دىيىندە
قوم اۋزەرىندە اۋزانىش قاياتىن دنىزە باخان
بۇيۇرۇنۇ داغلاردا، دنىز اۋتۇلارنى ۋ
يۈسۈنلاردا اۋرتۇلمۇش ۋ بو اۋتۇلارنى
ساللايىق قالدىغى قانا، داغا دنىز آراسىندا كى
ائىن سىز قوم زۇلاغىنا باغلى كىمى گۈرۈنۈر.

من کوئنه بیر ماہنی ئی دینلہ مک
ایستہ بیرم، او دا ماہنی ئین اوزونہ مخصوص
منلہ دینا ئینی ساخلا ماغا چالیشاراق، حزین
بیر آہنگلہ اوخوماغا، ناغیل ائتمہ یہ
باشلائیئر.

«کوزمال داغلارین یوکسک لیئنه
دیرماشیب، اوزدا روطوبتلی بیر یارغاندا
قیوزیلاراق اوزاندی و دیزہ باخماغا
باشلادی.

گویون یوکسک لیکلرینده گونش
بارلائیئر، داغلار ایسہ ایستی نفس لرینی
کونہ بوراخئیئر، آشاغی دا دالعالار قایالارا
چارپیردی...

یارغانین ایچری سیلہ قارانلیقدا
جوشغون لوقلا آخان سئل داش لارا دیب
سسلنہرک دیزہ دؤغر و شیغینیئردی...

آغ کۆپوک لره قرق اولموش بوز و
قوتلی سئل داغی یارئر، حیدتله
ہایقیراراق دیزہ توکولسوردو. بیردن
کوزمالین قیوزیلیب یاتدیغی یارغانا گۆدن
کۆکسۆ پارچالانمیش و قانادلاری قانا
بولاشمیش بیر شاہین دۆشدۆ...

او گیرئی بیر یاغیرئی ایلہ یئرہ دۆشۆب
گۆج سۆز بیر حیدتله کۆکسۆنۆ سرت داشا
چیزیدی...

کوزمال قۇلخندو، جلد گئری یہ
سۆرۆندۆ، لاکین تتر آنلادی کی، قوشون
ایکی - اۆچ دقیقہ لیک عۇمر و قالمیشدی...

دینلہ ئیب - دینلہ مہ دیشمہ فیکیر وئرمہ ہرک
او، دیزلہ داتیشیرمیش کیمی فیلوسوفلوق
انیدی:

- اللہین صادق بندہ سنین یئری
جنت دیر. بس اللہا و پئنگمبرہ اطاعت
ائتمہ یہ نین یئری، بلکہ او باخ بو کۆپۆیۆن
ایچیندہ دیر... سولاردا کی او گۆمۆش لکەر،
بلکہ او داخ اوزودور... کیم بیلیر؟

قارا، عظمتلی دیز ایشیق لاندادیئر،
اونون اوزہ ریندہ آئین اوزایا - بورایا
سیلمیش شوالاری گۆرۆنمہ یہ باشلائیئر.
آی، آرتیق داغلارین آغاجلا اورتولۆ
تہلری نین آرخاسیندان چیخمیش و ایندی
دالغین بیر حالدا اوز ایشیقینی، یلواشجادران
آہ چکەرک، اونو قارشیلایان دیزہ، ساحیلہ
و بیزیم دییندہ اوزاندیقیمیز قایتا سپیر.

- رحیم! بیر ناغیل داتیش... دئتہ من
قوجادران ریجا ائدیرم.

رحیم منہ طرف دؤنمہ دی:

- نیئہ؟ - دئتہ دۆشۆنۆر.

- ائلہ بئلہ! من سنین ناغیلارینی

خوشلائییرم.

- من آرتیق هامی سئینی سنہ

داتیشمیشام... داہا ناغیل بیلیمیر.

او منیم بیر داہا ریجا ائتمہ ئیمی

ایستہ دینی اۆچۆن بئلہ ائدیر. من ریجا
ائدیرم.

- ایستہ ئیرمن سہ سنہ بیر ماہنی

سؤیلہ ئیم؟ - دئتہ رحیم راضی اولور.

كۆرامال ايسە دۆشۈندۈ: اۈنۈن بىلە
اينلەمەسىندىن گۆرۈنۈر كى، گۈپلەردە
ياشاماق دۈغرودان دا خوش دورا..

اۈ، آزاد قوشا بىلە تكلېف اتتى: «سەن
يارغا ئېن كىرگەن گەت ۈن آشاغى يا توللان!
بىلكە قانادلار ئېن سەن قالدېردى ۈن سەن ھەلە
بىر آز دا اۈز گۈپلەرنىلە ياشادېن»..
شاھىن سەكسەكلى ۈن قۇرۇر ايلە
چىغىراق جاتىناق لارىلا داش لار اۈزەرىندە
سۆرۈشە - سۆرۈشە اوچۇرۇما دۈغرو
گەتتى. اۈ ياخشىن لاشىدى، قانادلار ئېن
دۈزەلتىدى، بۆتۈن كۆكسۈ ايلە بىر آە
چەكلى. گۈزلىرىنى پارلاتىدى ۈن آشاغى يا
يۈرۈرلەندى.

اۈ قايتالاردان داش كىمى سۆرۈشەرك،
قانادلار ئېن قىرا - قىرا لىكلىرىنى ايتىرە -
ايتىرە سۆرەتە دۆشۈردۈ..

سەلېن دالغاسى اۈنۈن آلدى، قاتىن ياتاراق
اۈزۈنۈ كۆپۈكلەر بۆرۈدۈ، سۆرەتە دىزىزە
آپاردى. دىزىن دالغالار ئېن ايسە حىزىن بىر
نەرە ايلە داش لارا چارپىردى... ۈن قوشون
جەسدى گەنىش دىزىدە گۆرۈنمەپىردى...

II

كۆرامال يارغاندا اۈزىناراق، اۈزۈن
مۆددەت قوشون اۈلۈمۈنۈ، اۈنۈن گۈپلەر
اۈلان انھىتيراسىنى دۆشۈندۈ. سۈنرا اۈ،
گۈزلىرى دائىم سەادت خىيالىلە اۈخشىيان
اۈزاق لارا باخدى.

- اۈ شاھىن بو اۈجو - بو جاغى اۈلمايان
بۈشۈلۈقدە نە گۆرۈمۈشۈدۈ؟ نە اۈچۈن اۈنۈن

اۈ، كۆكسۈ پارچالانمىش قوشون ياتىنا
سۆرۈندۈ ۈن دىك اۈنۈن گۆزۈنۈن اۈچىنە
ئېشىلدادى:

- نە ۈر اۈلۈرسەن؟

- بلى، اۈلۈرۈم! دىتە شاھىن درىندىن بىر
آە چەكەرك جاۋاب ۈشردى، - مەن شەرفلە
ياشادىم... مەن سەادتىن نە اۈلدۈغۈنۈ
بىلىم... مەن اۈگىدە سەنە چارپىشىدىم... مەن
گۈپلەرى گۆردۈم... سەن اۈنۈن ائەلە ياخشىن دان
گۆرە بىلمەسەن!.. ائى يازىق!

- ائە، گۆندە نە ۈر كى؟ - بۈش بىر
پىردىر... مەن اۈرادا نەجە سۆرۈنۈم؟ مەن
اۈچۈن بورا چۈش گۆزەلدىر... ايللىق ۈن
رۈطوبەتلى!

كۆرامال آزاد قوشا بىلە جاۋاب ۈشردى
ۈن اۈرەيتىلە اۈنۈن بو سايغى لاملار ئېن گۆلدۈ
ۈن بىلە دۆشۈندۈ: اۈچسەن دا، سۆرۈنسەن دە،
آخىرى مەلۇم دور: ھامى پىردە ياتاجاق،
ھامى دۈنۈپ تۈز اۈلاچاق دىر...

لاكىن جەسەتلى شاھىن بىردىن
چىرىپىندى، بىر آز قالخىدى ۈن يارغانا گۆز
گەزىردى. بۆز داشىن آراسىندىن سو
سۆزۈردۈ، قارائىلىق يارغاندا ھاۋا
بۈغۈنۈق دە؛ اۈرادان چۆرۈتتۈ اۈن گلىردى.

شاھىن بۆتۈن قوۋەسىنى تۈپلەدى،
حەسەت ۈن آغرى دۈتاراق باغىردى:

- اۈ، بىر جە دە دە گۈپلەر قالخا
بىلسەيتىدىم... مەن دۆشەمنى كۆكسۈمۈن
يارالار ئېن سىخسەيتىدىم ۈن اۈ مەن قاتىمدا
بۈغۈلسەيتىدىم!.. اۈ، دۈيۈش سەادتى!

قۇيۇ يىرى سۈنۈ بىلمەنلەر ئالداشلا
ياشاينلار. منى حەقىقىي بىلىم. من
اونلارنى چاغىرىشلا رايىنا اينانمىرام. منى يىرى
ياراتمىشىدىر، من يىرلە ياشايمىرام.
اۋ، اۋز-اۋزۇنلە اۋىۋىنك داشىن
اۋستۇنلە قىۋىلدى.

دىزى نور ايجرىسىندە پارلايىش، دالغالار
دەشتلە ساحىلە چارپىردى. اونلارنى
ارسلان نەرسىندەن مفرور قوش حاققىندا
ماھنى گورلايىشردى. اونلارنى قىزىلرىندەن
قاينالار سارسىللىر، قورخونچ ماھنى دان گۇي
تيرەتيردى.

يىز، جسورلارنى جۇشغونلۇغونا -
عشق اولسون - دىئىرىك!

جسورلارنى جۇشغونلۇغو بودور
حىتاتىن حىكمىتى! ئى جسور شاھىن! سىن
دۆشمەنلە وئوروشدا قاتىنى آخىتىدىن...
لاكىن بىر زامان گلەجىك كى، سىنىن ايسىتى
قانى ئىن داملالارنى قىغىلچىم كىمى حىتاتىن
قارانلىغىندا پارلايىچاق و بىر چۇخ جسور
اۋرەكلەر، چىلغىن آزادلىق آتشىلە ايشىق
ياراداجاقدىر!

سىن اۋلمۇش اول!.. لاکىن روحجا
جسور و قۇۋىلى اولانلارنى ماھنى سىندا
سىن ھەر زامان جانلى بىر تىمىشال آزادلىغا،
ايشىغا مفرور بىر چاغىرىش اولاجاقسان!
يىز جسورلارنى جۇشغونلۇغونا
ماھنىلار قۇشوروق!..

... اوزاقلاردا دىزىن ھامار سطحى
سوسور، دالغالار آھنگدار بىر سىسلە

كىمىلەر اولرکن گۇنلەر اوچماق سۈنكىسى
ايله اۋرەكلرنى سىخىرلار؟ اورادا اونلار نە
آنلايىشلار؟ من آز مۇددەتدە بىلە گۇنە
اوچارامسا، بونلارنى ھامى سىنى اۋىرەنە
بىلىم.

اۋ، دىندىكى كىمى دە ائتدى. حالقا كىمى
قىۋىللىب ھاۋاينا سىچرادى و ائىن سىز بىر
شريد كىمى گۇنشە پارلادى.

سۈرۈنمەك اوچون يارانان اوچا بىلمىز!..
اۋ، بونو دانساراق، داشلارنى اۋستۇنە
دۈشۈد، لاکىن اۋلمەدى، گۇلدۇ...

باخ گۇنە اوچماغىن لذتى بوندا ايمىش
اۋ يىرە دۈشمەك دە ايمىش، گۇلۇنچ
قوشلار! اونلار يىرى تاتىمايئاراق اونون
اۋرەرىندە سىخىلاراق گۇيۇن
يۈكسەكلىكلەرنە جان آتير و قىزغىن
بۇشلوقلاردا حىتات آختارمىلار. اورادا يالىز
بۇشلوق دور. اورادا ايشىق بۇلدور، لاکىن
جانلى و وجود اوچون يىتەجىك شى و
ايسىنادگاھ يۇخدور. ايفتىخار نە
اوچون دور؟ مذمت نە اوچون دور؟ بونلار
اۋز آرزولارنى چىلغىنلىقلارنى اۋرت -
باسدىر ائىتمەك و اۋزلىرىن حىتات ايشىنە
يارامادىق لارنى گىزلىتمەك اوچون دورمۇ؟
گۇلۇنچ قوشلار! لاکىن اونلارنى سۇزلىرى
ايندى بىر داھا مىن آلدادا بىلمىز! من اۋزۇم
ھەر شىتى بىلىم. من گۇيۇ گۇردۇم... من
اوراينا اوچدوم، اۋنو اۋلچدۇم، يىخىلماغىن
نە اولدوغونو آلدادىم، لاکىن پارچالانمادىم،
آنجاق من اۋزۇمە داھا مۇھىم ايناتىرام.

ماۋى سىمادا اولدوزلار ئىزىل
ناخىش لار ئى كىش اولوناجاق بىر سىر ئىزىن
شىرىن ايتىپ تاراپىلە اۆرەنى والىشە ائىدەن،
آغىلى چاشدىران طنطنەلى بىر شىئى
يازىشىدۇر.

ھەر شىئى مۆرگۈلەيىر، لاکىن چۈخ
سايىقى مۆرگۈلەيىر ۋە آداما ائىلە گلىر كى،
بىر ئانىئە سۇنرا ھەر شىئى چىرىناراق جانا
گلەجىك ۋە ايفىھى چىتىن، شىرىن
سىرلىرىن مۇنتىزىم آھنگلە سىلنەجىدۇر.

بۇ سىرلىرى دۇنيانى سىرلىرىنى ناغىل
ائىدەجىك، اولنار ئى آغىلا ايفىھى ائىدىكىدىن
سۇنرا ايسە خىئالى بىر شۇعلە كىمى
سۇندۇرەجىك ۋە اىنسانىن روھىنى اۋز
دا ئىنجا تۇند ماۋى انگىنلىكلىرىن
يۈكسىكلىشىنە قالدۇرماق، بىرورادا
اولدوزلار ئى سايىرىشان ناخىش لار ئى سىرلىرى
آچىان اۋز قىرىپە موسىقى سىلە اولنۇ
قارشىلاپماقچىدۇر.

قۇملار ئىن اۋستۇنە سېلىنىر. دىنىزە باخاراق
من دە سوسورام. آئى شۇالار ئىن سۇنا
سالىدىغى گۆمۈشۈ لىكلەر گىتىدىكچە آرتىر...
قازاقىمىز ياۋاش - ياۋاش قاينىتىر.

دالغالاردان بىرى اۋىنايا - اۋىنايا ساحىلە
آتلىرى ۋە مىنىدان اوخۇنار جاسىنا سىلنەرك
رحىمىن باشىنا طرف سۇرۇنۇر.

- ھارا گلىرسىن؟.. چكىل! - دىئە رحىم
الىلە اولنۇ قۇرۇر ۋە دالغا مۇطىع بىر
صورت دە دىنىزە قاينىتىر.

رحىمىن، دالغالارلا جانلىلار كىمى
رفتار ائىدىشى مەنە آز اولسا دا، نە گۆلۈنچ
گلىر، نە دە قۇرخونچ. اطراف دا ھەر بىر شىئى
قىرىپە بىر طىرزە جانلى، مۇلايىم،
نۇزىش كاردۇر. دىنىز ساكىت دىر ۋە اولنۇن ھە
گۆندۈزۈن حرارتىنىدن آزاد اولمايىش
داغلارلا گۆندردىشى سىرىن نىفسىندىن خىئىلى
قۇدرتلى سىر اولونمايىش قۇدرتىن
گىزلىنىش اولدۇغۇ خىس ائىدىلىر. تۇند

بایئیز دۆشۆنجهسى

◆ قىزىل اوزن

- آرخا صندلى ده اۆتوران ايكي نفر بير- بيرىنى دىرسك له ترك اونا ايشاره اندىب قىمىشدىلار.
- دىتەسن بو دا قاتىب!
 - اۆزۆ ده لاپ تزه قاتىب.
 - ندىن بىلىرسن؟
 - آخى هله اۆستۆ- باشى ادام كىمى دىر. اۆزۆ ده كى، اوجادان داتىشمىر. يقين كى، يازىغىن چىكى قايتىدىب.
 - يۇخ، آلوترچى يە اوخشامىر.
 - آلوترچى اولماسا كارمندىر. نه يىتتە بىلىر، نه ده آلتىغىنى چاتدىرا بىلىر.
 - من قول وئىرىم، نه آلوترچى دىر، نه ده كارمند.
 - اولما ايش سىزدىر؟
 - آده! جاماعاتىن يارىمىندان چۆخو ايش سىزدىر. اۇندا گرهك هامى قاتا. يۇخ، بونون ايشى يا ايداره يە دۆشۆب، يا دا خسته خانانا!
 - يان صندلى دن بيرى بونلار طرف ايىلىب، الينى آغزى تىن بير طرفينه توتاراق دندى:
 - ايكي نىز ده سهو اندىرسىنيز، آشنام مۆستاجىر دىر.
 - آيرى بير نفر اۇنلار قوشولدو:
 - ادام هر تله- تۆله شى دن اۆتۆر قاتسا، اۇندا آغىل لى قالماز كى.
 - كىپرەك لىرىنى دىقه ده يىتمىش ايكي دفة وئوران ايشىرىمى يىددى ياشلىق بير گىچ دىللىدى:
 - دىتەسن نفسىن اىستى يىردن گلير، به يم مۆستاجىر اولماق تله- تۆله شى دىر.
 - يۇخ، مقصىدىم او دىتىل. دىمك اىسته يىرم كى، ادام مۆستاجىر اولماق نان قاتماز.
 - مۆستاجىر اولمايان اۆنون نه قدهر عذابلى اولدوغونو بىلىم.
 - ياخشى، سن اۆزۆن مۆستاجىرسن يا يۇخ؟
 - مۆستاجىرم.
 - بس سن نيته قاتمىرسان؟

ايتىرمى يىتدى ياشلى گىج بوراداجا قىغىل لادى. كېيىركلىرى ايسە كۆكۆ قورتارمىش ساعاتىن عقربەلىرى كىمى دايتاندى.

آرخاداكى آروادلار ئىن بىرى ئىن پىچىلتى ئا اوخشار سسى اتشىدىلدى:
- آلاە آمان دى، مىرخدىجە ئىن اوغلو دا اتلە بو جور اولدو. اولر اوز- اوزونە داتىشىردى، ايندى ايپە- اوملوغا ياتمىر، يازىق زنجىرلەملى دىر.

ھىمىشە تام باشقا اولماق، ھامى دان آيرى مؤوقئع توتماق لا شىچىلمك اىستە ئىن بىر اورتا ياشلى كىشى آيىلە باشچى سى ارک يانالىغى ايلە اونلار سرت لندى:

- من بىلە باخىرام، سىز صاف آدمى دا دلى ائلسىز. اوتورون يىرىزدە، يازىغا آد قۇتماي ئىن. ھامى ئىن كۆپۆ آلتىندى. اتلە بىل قورباغا گۆلۈنە داش آتدىلار. البتە بو سۆكوت حۆرمەتن ايرەلى گلمىردى. داھا دۇغروسو اونون ارک اتتىدى بو آدم لار ئىن ھىچ بىرى اونو سايا سالىمىردى. اصلىندە ھىچ كىمىن جىسارت اتدىب دئىتە بىلمە دىتى بىر سۆز دئىمىشىدى. دلى! بو دا او دئىمك ايدى كى، ھامى اونون دلى اولدوغونو تصدىق اتتىمىشىدى.

اتلە بو آندا دلى آدى قۇتولموش آدم ياتىنداكى ئا دۇنەرك، «بو خط تزه مئىدانا قەدر گىدىر؟»- دئىتە سۆزوشدو. لاپ اولدە اونو بىر- بىرىنە گۆستىرىپ قىمىشانلاردان بىرى آمان وئىرمەدى:

- خط تزه مئىدانا گىدىر، آما سن؟ بلكە قىربانا گىندە جىك سن؟

و اطرافداكى لارا دۇنۆب گۆز وورارق بىچ- بىچ گۆلدۆ.

دلى آدى قۇتولموش آدم چۆخ قىرىپە بىر جاواب وئىردى:

- مېنىم ھارا گىندە جە ئىمىن سىنە دخلى يۆخدور. اونسوز دا سىندن سۆزوشما دىم، بو آغادان سۆزوشدوم.

بو دىفەكى سۆكوت داھا درىن، داھا معنالى ايدى.

يىتمىش ياشىنا باخما ياراق سۆمە يە دۇنمۆش ساچلار ئىن بىر جەسىنى دە ايتىرمەمىش و ايندىتە كىمى لاقتىد گۆركمى آلمىش، اصلىندە دە اوزونۆ آغىل درئاسى كىمى آپاران بىر نفر دئدى- قۇدوئا سون قۇيورموش كىمى دىللىندى:

- سىز بىلمىرسىز، بو آدم ساوادى ئىن دلى سى دىر. بو زمانە دە بىلن آدم ئىن اتوى يىخىلىپ، بو دا سىزىن كىمى ھىچ نە بىلمە سە يدى، نە قاتاردى، نە دە دلى اولاردى.

ئىنە آروادلاردان بىرى ئىن سسى اتشىدىلدى:

- كۆل اولۆسۆنۆن گۆزۈنە، گۆلدارە خاتىمىن دا اوغلو بو گۆنە قالدى. نە قەدر اوخوماي شىدى، ساغلام آدم ايدى، اتلە كى، اوخودو، آلاە گۆركزەمە سىن...

كىشى لردن بىرى:

- ئىيىلە اوخوتان بس ئىتە دلى اولماي ئىچ؟

آرۇاد اۇنو جاۋاب سىز قۇيمايدى:

- ھەر اۋخوتان مۇللاپناھ اولسايدى، ھەر اۋخوتان دا دلى اولاردى.

بو آندا سۆرۈچۈ ماشىنى ساخلايدى.

بىش آلتى نفر بىر آياغى گلر، بىر آياغى گلمز دۆشمەلى اولدو. مېنىن ئۇخ ايدى. ماشىن ھىركت ائىلەدى. غۇمرونۆ صىنىف اۋتاقلارىندا كىچىرمىش و آرتىق تقاۋدە چىخمىش باشى شاپكالى، الى چىلىكلى بىر نفر اۋز- اۋزۈنە دائىشئىرمىش كىمى گۆچنن سىزىلەسى سۆزلر دىنمەيە باشلايدى:

- دىنمك بىر غۇمرونۆ دلى بىجرمىشىك. ساۋادسىز آدام كۆزدور، ساۋادلى دا دلى. بىس نە ائىلەمك؟ ايلامى بىزى بو غۇمرونۆ يۇلۇخوجولوقدان قۇرو...

قالان آداملار سىنكى بونو گۆزلەيىرمىشلر:

- قاباغە كىدەن بىچ دېر، دالى قالان كىچ.

- آتام مەنە تاپشئىرىپ، ائىل ھاياتا سىن دە ان ھانا!

- بىلى، ائىل نى چايشلايىن تۇيۇدور.

- ائىدىكى تۇيۇلار چايشلماقدان پىس دېر.

- تۇي دا اولسا تۇيۇغون ياسى دېر، ياس دا اولسا.

- ائىلە بىلىرسن ياسىن خىرجى تۇيۇدان آزدېر؟

- ھە، باخ، آتان رحىمت، ائىدى گىلدىن قوش حددىنە.

- آدە، قوش دىدىن تۇيۇق يادىما دۆشۈد. مىندن سىزە وصىيەت تۇيۇق آلمايىن.

- ياخشى كى، دىدىن، يۇخسا گىدىب تىزە مئىداندا نە قىدەر تۇيۇق وادىسا آلاجاقدىم.

- ائە، كىچى جانى ئىن ھايتىندا قىصاب پىن آختارئىر. اشى، تۇيۇق آلان كىمدىر. سۇمۇ پۇلون

تاپسان پاپاغىنى گۆيە آت...

...

...

سۆرۈچۈ ماشىنى نۆيەتى داياناجاقتا ساخلايدى. - «آخىرى دېر، دۆشۈن» - دىدى.

آدى دلى قۇيۇلموش آدام ايسە چۇخونون ائشىدە جەنى بىر سىسلە. - «بو دلى اينسانلارنى

ئىئىردىن ايلامى!» - دىدى و ماشىن دان ائىب گىتتى.

آرتور ميلتر

اۆرهك لوده پاشا پاجاقدير

♦ م. امين مۇيد

بىر نىچە واخت بوندان اۆنجه بۇيۇك و آدلى - سانلى آمريكالى يازىچى و دراماتورق «آرتور ميلتر» دۇنيادان كۆچدۇ و اينجه صنت عالمى بۇيۇك بىر يارادىچى، قاباقچىل، دۇشۇنجهلى اينسانى الدن وئردى. او دۇخسانا ياخشىن عۇمۇر سۆردۇ و بو اوزون عۇمرۇندە ايغىرمىنجى عصرىن جىنايتلىرىنە، اينسانلارنىن دردلىرىنىن دۆزگۈن بىر شاھىدئ اولدو. او، اينسانلارا، خۇصوصىلە ضىيالىلارا اولونان ظۇلملرە قارشى ائعتىراض سسىنى اوجالداردئ و هميشە مۇبارىزە ائدمردى. او اوزون بىر مۇددت دۇنيا قلم انجۇمنىنىن رىيسى ايدى و اينسانلارنىن حۇقوقو هدهلەنن زامان اونون عدالت خاھلىق سسى اوجالاردئ و دۇنيا قلم اهلىنى دە مۇبارىزە پە چاغئىراردئ. ايراندا اولدۇرۇلن يازىچىلار و شاعىرلر حاققىندا او مۇبارىزە بايراغىن قالدۇرىپ و بو جىنايتلرە ائعتىراض ائتمىشئدیر.

آرتور ميلتر بىزىم اۆچۈن، اينجه صنت و ھۈنر دۇنياسىندا اۆلمز بىر اينساندیر. او زامانادك كى، اونون دۇشۇنجهسى و اثرلىرى يىزە و دۇنياغا معنا وئره بىلر، او دىرى و اۆلمز اولوب، نور ساچاچاقدیر. او، تقررېن ۹۰ ايل قاپاق نىۋۇزىگىدا آنادان اولموش و ۱۹۳۸-نجى ایلدە درسىنى كىچىرىپ، ھۈنر دۇنياسىغا واريد اولوبدور. جلوانلىقىندا دۇنيا مۇحارېبەسىنى و فاشىزىمى

گۆره ركن صولج و بارئشئ اوزونه موقددس بير ايدئال سئجيمشدير. اونا گۆره بيرينجي تائينميش اثرى «منيم بوتون اوغوللاريم» آدلى، موحاربه يه قارشئ و صولج و بارئش دان ديفاعينه عونوانيندا ايديعانامه دير. بو اثرله او، دؤنيادا بۆيۆك بير يازمچئ كيمي تائينميش دير. ۱۹۴۹-دا «آل وئرجى لر ين اولؤمؤ» (مرگ پيشه ور) آدلى بير اثر يازدى كى، ايران دا «عطا نوريان» اونو فارسجايا چئوئريب دير. بو نؤمائيش كاپيتالستى رابيطه لرى آچئق جاسئنا گؤستري ر و نيشان وئري ر كى، بو رابيطه لر هؤرؤمچك تۇرو كيمي هامئنى زنجيره چكيب و آرادان آهارماقدادير. هامئ و هر شئ بو رابيطه نين قوربانئ اولور، اينسان ئيق هدهلنير و بئله ليكله پاك اينسانلار دا آرادان گئدير.

ايكينجي دؤنيا موحاربه سى نين داليسينجا «سؤيوق ساواش» آمئريكائين ان اساسى ايدئاسئ اولور. آمئريكا ايمپئريئاسئ دؤنيانا تسللؤط تاپماق اؤچون كۆره موحاربه سيني شؤعله لندي ريب و «سول» خطر ين گؤجلؤ تبليغات لا آمئريكالى وطنداشلار ا تحمىل اندي رلر كى، گونا آمئريكا خطر ده دير. مك كارتى آدلى سئنا تۇر بو ايرتيجاعى موباريزه نين باشئندا اولماقلا هه يده سى آمئريكايى فعاليتلر كومىته سى تشكيل اندي ر و آمئريكائين بوتون قاباقچئل موباريز، دنمؤكرات يازمچئ، هؤنرپشه، كارگردان و سايرهلرينى ايستينطاق آلتينا آئير و اونلار ا اغئر توهمتلر وورور. نئجه كى، بيليرسي ز، چارلى چاپلين بو وضعيته قارشئ ائعتراض اندي ب آمئريكادان چيئخدى. آرتۇر ميلئر ده محكمه يه چكيلدى. بو ايرتيجاعى حركت دن نئجه ايل سؤنرا، آرتۇر ميلئر «آغ ساراي» دعوت اولوناندا بير مۇصاحبه ده دئدى كى، بو بيرينجي دفه دير كى، دؤولتى تشكىلات دعوتينه نيئاران سئزليق لا گئدي ريم. بو اؤ دنمك دير كى، هر بير چاغئريش دا ضيئالى لار ين اؤره يى دنورموش و وحشت او جاميمه ده حؤكؤم سؤرؤرمؤش.

بئله بير فضايا قارشئ ائعتراض ائده رك، آرتۇر ميلئر «سليم شهرى نين جادوگرلرى» نؤمائيش نامه سيني يازدى. بو نؤمائيش اون يئددىنجى عصر ده كئچن بير دهشتلى حاديه دن ايله ام آلراق گؤستري ر كى، دهشت و قورهر فضا شئندا نئجه بالاجا قيز ين توهمتى ايله يۆزلرجه پاك و شرفلى اينسانلارئ توتوب ايشكنجه وئريب و ائعدام اندي رلر. ايئيرمينجى ايل دن سؤنرا دؤولت باشا دؤشور كى، بو توهمتلر توطئه ايميش. بو سيمبؤليك اثر منيم اؤچون چؤخ ماراقلئ ايدى. آخئ بيز ده بونا اوخشار بير دهشتلى شرايطه ده اغئر توهمتلره معروض قالميش و حئ ائعدام چكيلميشديك. يۇلداش لار يمئزئ ائعدام ائتميشديلر و بونلار ين هامئسئ توطئه ايدى. هامئسئ نفقت داواسئ ايدى. هامئسئ آمئريكالى لار ين امنيت سازمانلار ينا باغلى ايدى. بو كيتاب منيم اليه ده شجك فارسجايا چئوئري ديم. منه ائله گليردى كى، من ده ايران دا كئچن جينايتلره بو سيمبؤليك وسيله ايله ائعتراض ائده بيليم.

بو اثر ۱۹۵۶-دا مولوی تالاریندا ایجرا اولونوب دور و ایل لر سؤترا «ساحره سوزان» آدیندا
یتنی دن باشقا بیر مۆترجم واسیطه سیله فارسجا ئا چئوزیلب دیر. هابئله، نئچه ایل قاباق شهر
تئاتریندا دا اونو ایجرا اندیبلر. آرتور میلترین «کۆرپۆدن بیر باغیش» آدلئ ایکی پرده لی
اثرینی ده من و عزیز دوستوم آغا کاظم پرکار جناب لارئ فارسجا ئا چئوزیردیک کی، «کتاب
هفته» نین ۴۷-نجی نۆمره سینده یاخشئ تیراؤلا ساتیشا بوراخیلدئ. بو آرتور میلترین بیرینجی
دفعه ایران دا تائیتدیریلما سئ ایدی.

آرتور میلتر فاشیزمه قارشئ ائعتیراض اوچؤن «ویشی ده کی حادیشه» اثرینی یازیب کی، بو
اثری ده «دکتر اصغر زاده» فارسجا ئا چئوزیرمیش دیر. هابئله، «تاجوزلر» آدلئ داستان و
«سوقوطدان سونرا» آدلئ نۆمایش نامه ده اونون اثرلری سئراسیندا پارلائیئر. آرتور میلتر بؤیۆک
دراماتورق و جسور بیر مۆباریز ایدی. اونون خاطیره سی همیشه لیک اؤره ک لرده قالیب و
یاشایا جا قلدئر.

شب هست

نیما یوشیج

هست شب یک شب دم کرده و خاک
رنگ رخ باخته است.
باد، نوباوه‌ی ابر، از برگوه.
سوی من تاخته است.

هست شب، همچو روم کرده تنی گرم در استاده هوا،
هم ازین روست نمی‌بیند اگر گمشده‌ای راهش را
با تنش گرم، بیابان دراز
مرده را ماند در گورش تنگ.
به دل سوخته‌ی من ماند
به تنم خسته که می‌سوزد از هیبت تباه
هست شب. آری، شب

گنجه‌دیر

جنوبیرن: ائلدار موغانلی

گنجه‌دیر، بۆرکۆ گنجه.
و یتیرین رنگی قاچیب.
یتل، بولدودان تۆرمه،
داغ‌دا ئیئندان شیغیتتار کن منه دؤغرو یول آچیب.
گنجه دیر. هاوا شیشمیش جانا اوخشار کیمی
قیزدیرمالی، دورغون.
و بونونچوندو گۆرتمیرسه...

یول آزمیش دا یولون.
ایستی جانئ ایله اوزون چؤل...

ائله بیل
دار- دار یسقال گۆز ایچینده اولودور.
بنزه ییر باخ بو یاتیق قلیمه ان.
بنزه ییر جاتیم، یوزغوندو،
و قیزدیرما ایچینده آلتیشیر گۆز ان نجه
گنجه‌دیر، باخ! گنجه‌دیر.

يىردىن - يىرە

آردىچىل ھىكايە

◆ عمران صلاحى

گۈنلەرنى بىر گۈنۈندە بىر نەرسە گۈناھكارى داردان آسماق ايستەيىدىلەر. اۋتون.الەرنى باغلايىپ، چارپاياتىن اۆستۈنە چىخارتىدىلەر. مۇھىم بىر ايى كىراۋات كىمىن اۋتون بۇتۇن سالدىلەر. (كىراۋات پارچادان دۆزلەمىش بىر شىۋىر كى، قەدىم زامانلار كىشىلەر فۇرس وثرىمك اۋچۇن بۇتۇنلارنى باغلارديلەر) ھۆكۈم ايجرا ائلەين مامور تېشى ائلە وروب چارپايانى سالدى كى، گۈناھكار ىتر ايلە گۈيۈن آراسىندا آسلىيۇ قالدى.

ھۆرمەتلى تاماشاچىلارنى گۈزلەدىكلرى بو ايدى كى، اۋتون گۈزلرى انىشە پىرتلايىپ، دىلى آغزىندىن چىقىپ سالىتسىن؛ آنچاق بىلە اولمادى. گۈناھكار دار آغاچىندىن آسلىيۇ قالاراق دۈزلۈ بىر گۈلۈش لە ايجرا مامورلارنى گۈلدۈردى.

جەمئىيەت بو منظرەنى خۇشلاپاراق ال وروب باغىردىلەر: «تزدەن... تزدەن».

ايجرا مامورلارنى گۈناھكارى دلردان آشاغىيا كىتىپ اۋنا دندىلەر: «تاماشاچىلارنى ايستەدېشە گۈرە، پىز سنى تزدەن داردان آسمالىيىق، اۋنا گۈرە سۈنۈنچۈ آرزو- ايستەيىزى دىتە بىلرسىنيز».

گۈناھكار دندى: «بۇغازىم قورويۇب دور، مۆمكۈن سە مە بىر ايستىگان چاي وثرىن». ايجرا مامورلارنى دندىلەر: «البە مۆمكۈن دۆر. بىزىم رفتاريمىز عدالتلى دىر. بو يۈرۈن بو دا چاي».

گۈناھكار چاينى ايجىندىن سۇنرا دندى: «چايدان سۇنرا سىغار يامان بىشار». بىر دانا سىغار وثردىلەر اۋ چكىدى. سۇنرا خاھىش ائلەدىلەر تزدەن چىقىپ چارپاياتىن اۆستۈندە دايتانستىن. گۈناھكار چىقىپ چارپاياتىن اۆستۈندە دايتاندى. بىرنامەنى ايجرا ائلەين مامور تزدەن چارپايانى وروب سالدى ۋ ايى بوخارنى چكىدى. گۈناھكار ىشە دە ىترى ايلە گۈيۈن آراسىندا آسلىيۇ قالدى. آنچاق بو دۈنە دە اۋتون نە دىلى آغزىندىن سالىتدى، نە دە گۈزلرى برەلدى. ىشە دە اۋتون مفلوك قىتافەسىندىن دۈزلۈ گۈلۈش آخىردى. اۋتون اولۇمۈنۈن اۆستۈندە مرج ائلەينلەر

اودوزدولار. تاماشایا، پول وثریب بیلئت آلانلار بو گۆن تعطیل گۆنلرینین کۆرلنمسینداندان قوزخاراق تزه دن چیغئیردیلار: «اؤنون اوچ اولماسا اولماز».

برنامه نی ایجرا ائله تین مأمور، اوچونجو دؤنه ده برنامه نی ایجرا ائله دی. اوچونجو دؤنه گؤناهکار یاریم ساعاتاجاق ایپدن آستیلی قالدی. یاریم ساعاتدان سونرا جاماعاتا گۆز ائله یرک، دیلینی چیخاردیب، اؤنلاری ساریدی.

جاماعات اعتیراض لاندی لر: «بو ایش ده بیر زاد وار. بو گۆز ویاغلاشیجی دیر. اؤنا گۆره برنامه ایجرا ائله تین لر بیزیم بیلئت پول لاریمیزی قایتارمالی دیرلار». برنامه ایجرا ائله تین لر آند-آماند ایچدی لر کی، بو ایش لرین هامیسی دؤغرو دان ایدی. گۆز و یاغلی بیر ایش یوخدور.

اؤ مملکتین قانونونا گۆره هر کس اوچ دفه دار ایپینی قیرسایدی، اولوم جواسی اؤنون اؤستوندن گۆتورولردی. دندیشیمیز گؤناهکار دار ایپین قیرماسا دا اؤنون ائله دیشی ایش ایپ قیرمادان دا بشش بتر ایدی.

برنامه نی ایجرا ائله تین لر، گؤناهکارا دندی لر:

- ایندی کی، جان قورتاریب سان، دؤزۆن دیء گۆره ک نه ائله دین کی، اولمه دین.

اؤ شخص دندی: «واللا من دؤولت کارمندیم، ایندی ده آتین آخیرلاری دیر. هامی بیلیر کی، آتین آخیریندا کارمندلرین نفیس یولو دا بختلری کیمی چنوزیلیب ترسه - آوند اولار».

اوخودوغونوز شئی لطیفه ایدی. اولای بیلسین کی، سیز بو لطیفه نین باشقا شکیل لرین ده انشیتیمیش اولامیز. تزه لیکده، یازیچی لارین بعضی چوخ ساتیلان رومان لارینا قویروق یازماق مود اولوبدور.

میثال اوچۆن: «برباد رفته» نین قویروغو یاخود «رئبئکا» نین قویروغو فیکیرلشیریک. اثر بیز-ده بو لطیفه نه قویروق یازماق نئجه بیر شئی چیخار.

...جاماعات بیلئت پول لارینی ایسته تندده برنامه ایجرا ائله تین لر دندی لر کی، سیز هنج ده اینجیمه تین بیزیم چالیشدیغیمیز سیزی راضی ساخلاماقدیر. اؤنا گۆره هر جور ائله ملی اولسا دا بیز اؤنو اولدورهریک.

جاماعات سؤزوشدولار: «نه جۆره؟»

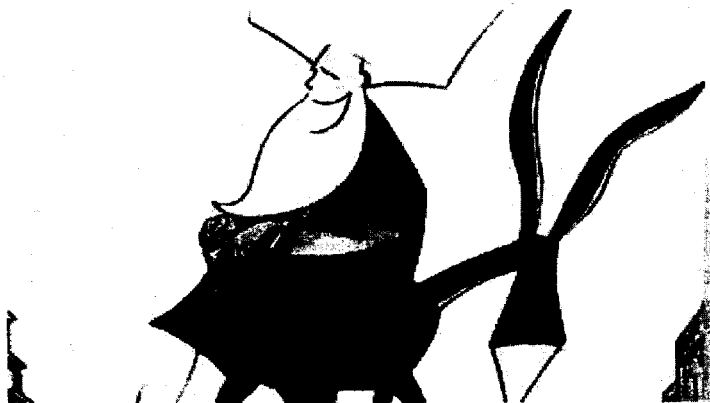
ایجرا ائله تین لر دندی لر: «بو جۆره، گؤناهکاری سالاریق بیر قاهی سئ باغلی اوتاغا، سونرا بیر مینی بوس راننده سینه دئهریک مینی بوسونون ایقروزونو دیوارین دئشیشندن اوتاغا سالیب، ماشین توستوسونؤ دولدورا اوتاغا. جاماعات اعتیراض ائله دیلر کی، بله اولماز اوند بیز گؤناهکارین جان وثرمه سینی گۆره بیلمه ریک. ایجرا ائله تین لر سؤز وثردی لر کی، بیز اؤنون جان وثرمه سیندن ویدیئو فیلمی حاضیرلائیپ حورمتلی تاماشاچی لارین ایختیاریندا قوتاریق. تاماشاچی لار دا بو ایشله راضی لاشدی لار.

اولوم جزاسيښت دندیکلری کیمی ائله دیلر. یاریم ساعات دان سونرا اوتاغین قاپی سینی
آچدی لار کی، گوناهاکارین جنازه سینی اوردان چیخاریب آمبولانسا قویوب آپارسین لار، آنجاق
گوردولر جنازه اوزو اوز آتاغی ایله چیخیب گلدی اثشیته. اونا هنج زاد اولما میشدی، آنجاق
حاجی فیروز تکین قارالمیشدی.

ایجرا مأمورلاری دندیلر: «گنډین بیر نچه مینی بوس دا گتیرین».
گوناهاکار دندی: «هنج فایدا سی یوخدور، اونا گوره کی، بو شهرده بو هاوا ایله یاشاماغا
اویز نمیشیک».

ایجرا ائله ین لر بله قرارا گلدی لری کی، گوناهاکاری گولله له سین لر.
گوناهاکار دندی: «بو دا فایدا سیز دیر، اونا گوره کی، بو شهرین هاوا سیندا لازیمی قدەر منه
سورب دیب دیر. سیز ایشلتدیی نیز گولله نین ده ایچی سورب اولدوغونا گوره منه هنج اثری
یوخدور».

بیز بو حثکاته نی بورا کیمی اوزادا بیلدیک. ایز ناشیرلر بو ایشی قارشى لاسالار سیز ده اونا
باشقا بیر قویروق یازا بیلیر سینیز.

تمثیلات تماشاخانه

و

میرزا محمد جعفر قراجه‌داغی

♦ دکتر حسین محمدزاده صدیق

میرزا محمد جعفر قراجه‌داغی ملقب به «منشی تحقیق» یکی از بنیان‌گذاران ادبیات نمایشی در زبان فارسی به شمار می‌رود. گرچه او تنها به عنوان مترجم آثار دراماتیک میرزا فتحعلی آخوندزاده، شناخته شده است، اما به دلیل نگارش آفرینش‌گرانه‌ای که از برگردان‌های این آثار داشته و تصرفاتی که در آنها به وجود آورده، در تاریخ ادبیات نمایشی ایران در دوره‌ی مشروطیت نقش عظیمی ایفا کرده است و بلکه در این باب نخستین تأثیر عمیق و راهگشا را گذاشته است.

او را می‌توان اولاً «راهگشای واقع‌گرایی انتقادی در تاریخ نمایش‌نامه‌نویسی دانست و ثانیاً» بنیان‌گذار ساده‌نویسی و توجه به زبان زنده و شفاهی فارسی و بهره‌وری از گویش مردمی در کتابت به شمار آورد. در واقع باید گفت که نوگرایی در نشر فارسی، از سوی ابوالقاسم قائم مقام فراهانی و میرزا محمد جعفر قراجه‌داغی آغاز گردید.

میرزا محمد جعفر قراجه‌داغی با ترجمه و نگارش «تمثیلات» میرزا فتحعلی آخوندزاده به زبان فارسی، در واقع توانسته است پیش از میرزا آقا تبریزی^۱ نخستین متون نمایش‌نامه را در این زبان انتشار دهد.

^۱ - کلیات آثار میرزا آقا تبریزی تحت نام «چهار تن‌آتر و رسالهی اخلاقیه» اخیراً انتشار یافت.

قراجه‌داغی، خود در صفحه‌ی عنوان و در مقدمه‌ای که بر «تمثیلات تماشاخانه» نوشته، کار خود را تألیف و ترجمه می‌داند و به اعتباری، می‌توانیم او را در کار مترجمی، صاحب سبک و شیوه‌ی نگارش بدانیم.

متأسفانه درباره‌ی دیگر آثار و زندگی قراجه‌داغی، تاکنون چیز مهمی به دست نیامده است. آنچه ما تاکنون در باب زندگی‌نامه‌ی وی فراچنگ آورده‌ایم به شرح زیر است:

آلفوس سیلیر در سال ۱۸۸۸ در مقدمه‌ای که بر ترجمه فرانسوی دو نمایشنامه «وزیرخان لنکران» و «وکلا‌ی مدافعه» نوشته است، درباره‌ی میرزامحمدجعفر قراجه‌داغی گوید: «چند سال پیش «باریه دومینار» خبر داده که میرزامحمدجعفر فوت کرده است. ولی «سیدنی چورچیلی» ادعا می‌کند که او زنده است و اکنون ۵۴ سال دارد».^۱

اگر این گفته صحیح باشد، می‌توان گفت که وی در سال ۱۲۱۳ ش. (۱۸۳۴ م.) متولد شده است. سعید نفیسی می‌گوید که وی، در دیوان‌خانه‌ی عدالت به عنوان منشی مشغول به کار بوده است.^۲ و ملک‌الشعرا بهار گوید که وی، منشی جلال‌الدین میرزا، فرزند فتحعلی‌شاه بوده است.^۳ از نوشته‌ی خود او نیز پیداست که «منشی تحقیق» لقب داشته است.^۴

بدین گونه باید گفت که میرزامحمدجعفر قراجه‌داغی پس از مرگ جلال‌الدین میرزا در سال ۱۲۸۹ به عنوان «منشی تحقیق» به خدمت وزارت عدلیه درآمد، در سال ۱۲۹۲ به وزارت انطباعات انتقال یافته و مؤلف اصلی «مرآت البلدان» شده و دو سال بعد کتاب «تاریخ کرت» را ترجمه کرده است. این کتاب هنوز چاپ نشده است و یک نسخه‌ی خطی از آن در کتاب‌خانه‌ی ملی تهران مضبوط است.

از میان تمثیلات خمسه‌ی آخوندزاده، میرزامحمدجعفر قراجه‌داغی، نخست نمایش‌نامه‌ی «میرزا ابراهیم خلیل کیمیاگر» را ترجمه کرده و آن را در ذی‌القعدة‌ی سال ۱۲۸۸ هـ.

^۱ - Deux comedies torques de Mirza Fath-Ali Akhondzade Traduite Alphonse Cillere, Paris, ۱۸۸۸, P.XXXIX

^۲ - سعید نفیسی. مجله‌ی پیام نوین، س ۵، ش ۳، ص ۷.

^۳ - ملک‌الشعرا بهار. سبک‌شناسی، ج ۳، تهران، ۱۳۳۷، ص ۳۷۲.

^۴ - تمثیلات تماشاخانه، تهران، ۱۳۹۱، ص ۲۰.

«حکایت میسیو زوردان، حکیم نباتات» و در سال ۱۲۹۱ هـ. (۱۲۵۳ ش.) دیگر نمایش‌نامه‌ها را به همراه رمان «ستارگان فریب‌خورده» با عنوان «تمثیلات تماشاخانه» انتشار داده است. محمدجعفر قراجه‌داغی در سال ۱۲۹۰ هـ. در حاشیه‌ی تمثیل سوم از «تمثیلات کتاب تماشاخانه» موسوم به «خوس قولدورباسان» می‌نویسد:

«چندی قبل دو تمثیل از این «تمثیلات کتاب تماشاخانه» محض تصحیح و امتحان به چاپ رسانیده تقدیم حضور اعظم و معارف نمود. چون در نظر خاص و عام مقبول و فوایدش نسبت به عموم مردم مشهود و محقق گردید، لازم آمد "اذا قلت فی شیئی نعم خاتمه فان نعم دین علی الحر واجب" باقی تمثیلات این کتاب نیز به عون‌الله به چاپ رسید.

ولی از آنجا که خواه به صیفه‌ی انعام و خواه به اعطای قیمت، از هیچ جا اعانتی به عمل نیامد، برای متصدی موجب کسالت و سبب تأخیر این تمثیل سیم آمد. تا این روزها به مفادالامور مرهونه باوقاتها، این تمثیل نیز به هر نحوی که بود، به چاپ رسید. امید از قدردانی خداوندان تربیت آن است، این نسخه‌ها که از عدم شهرت و سازگی، تقدیم حضور ایشان می‌شود، هر که را میل قبول نبوده باشد، "الیأس احدی الراحین" نسخه را به رافع رد فرموده، متصدی را منتظر نگذارد. و اگر، چنان‌که به صرافت طبع، به ملاحظه‌ی آن رغبت فرمودند، برای یک همچو نسخه‌ای که دوهزار قیمت و پنج هزار انعام قرار داده شده، مضایقه نفرموده، حین قبول نسخه، یکی از دو التفات را درباره‌ی حاصل بفرمایند که متصدی را امیدواری حاصل شده، از توجه تربیت ایشان همه‌ی کتاب به چاپ برسد و از فواید مندرجه، خاص و عام بهره‌مند شوند. هو المستعان و علیه التکلان».

این مطالب نشانگر آن است که وی، اصرار وافر به انتشار نوع نمایش‌نامه به عنوان نوع جدید ادبی در میان مردم ایران داشته و اهداف خاصی از این کار را دنبال می‌کرده است. میرزا محمدجعفر قراجه‌داغی، ایجاد زبان تئاتری را برای فارسی‌خوانان یکی از اهداف خود می‌شمارد. خود در مقدمه گوید: «برای طالبان تحصیل زبان فارسی، تاکنون به این سادگی و بی‌حشو و زوایدی نمونه‌ای نوشته نشده».

میرزا محمد جعفر قراجه‌داغی، ایجاد زبان تئاتری را برای فارسی‌خوانان یکی از اهداف خود می‌شمارد. خود در مقدمه گوید: «برای طالبان تحصیل زبان فارسی، تاکنون به این سادگی و بی‌حشو و زوایدی نمونه‌ای نوشته نشده».

این بیان، نشانگر آن است که قراجه‌داغی آگاهی کامل داشت که نوع جدید ادبی در زبان فارسی، سبک نگارش نوینی را نیز طلب می‌کند و این سبک، با سبک و شیوه‌ی قدما و پیشینیان باید فاصله داشته باشد. خود، در همان مقدمه گوید:

«بر خلاف سلیقه‌ی چیزنویسان قدیم، از قید عبارات مغلقه و الفاظ مشکله رها نمیده، به زبان عوام و سخنان روان و کلمات مأنوس و عبارات معروف، این کتاب مستطاب را نوشته به اتمام رسانید که بی‌سواد و باسواد، هر دو به خواندن و شنیدن از فواید آن بهره‌مند شوند و اطفال مظلوم که همیشه برای یادگرفتن ترکیب کلمه و آموختن هجی در ورطه‌ی عبارات مغلق مستغرق و گرفتارند، به خواندن این کتاب که به زبان خود آنها مسطور است، خلاصی یابند».

البته باید گفت که پیش از میرزا محمد جعفر قراجه‌داغی، میرزا آقا تبریزی اقدام به برگردان و نگارش تمثیلات تماشاخانه کرده است.^۱

میرزا آقا تبریزی، در اصل با «فن دراما» از طریق آثار فتحعلی آخوندزاده، تحت نام «تمثیلات تماشاخانه» آشنا شد. ماجرا از آنجا آغاز شد که میرزا فتحعلی شاه قاجار نسخه‌ای از «تمثیلات» را برای ترجمه به تهران، پیش جلال‌الدین میرزا فرزند فتحعلی شاه قاجار فرستاد. جلال‌الدین میرزا ترجمه‌ی آنها را اول به عهده‌ی میرزا آقا منشی‌باشی گذاشت. ولی به علت قصور میرزا آقا، تمثیلات را به «میرزا محمد جعفر قراجه‌داغی» سپرد که به فارسی برگرداند.^۲

میرزا آقا تبریزی علت عدم ترجمه‌ی تمثیلات را چنین بیان می‌کند:

۱- ر.ک: «چهار تئاتر و رساله‌ی اخلاقیه»، انتشارات نمایش، ۱۳۸۲.

۲- نامه‌ی میرزا یوسف مستشار، ۸ نوامبر ۱۸۷۵ (ر.ک: مکتوبات آخوندزاده).

بدین گونه می توانیم ادعا کنیم که اولین نمایش نامه های فارسی که تحت تأثیر تمثیلات آخوندزاده نوشته شده است، آثار قلمی میرزا آقا تبریزی به شمار می رود. این نمایش نامه ها اولین بار در اواخر دی ماه سال ۱۳۲۶ هـ. (۱۲۷۷ ش.) در روزنامه ی «اتحاد» چاپ شد. به نظر می رسد در این روزنامه، سه قطعه از این نمایش نامه چاپ شده که بعدها سیدحسن تقی زاده آنها را در مطبعه ی کایانی برلن منسوب به میرزاملکم خان انتشار داده است.

اما، از سوی دیگر، میرزاحمدجعفرقراجه داغی پیش از وی موفق به انتشار نمایش نامه هایی به زبان فارسی شده است و توفیق ایجاد پیوند با خوانندگان فارسی زبان در این موضوع از آن اوست. میرزاحمدجعفر قراجه داغی که از طریق زبان ترکی با نمونه های نوع نوین ادبیات مدرن عصر خود آشنا بود، درباره ی مهجوریت و محدودیت زبان فارسی گوید: «علم شریف تهذیب اخلاق، که هرگز به نوع کمندی و به فن لطیف تئاتر که لطف سخنان و الذ گفتگوهاست، به زبان فارسی نوشته نشده، هموطنانم از این تمتع مهجورند».

از این سخن پیداست که او از اقدام «میرزا آقا تبریزی» به نگارش نمایش نامه بی خبر بوده است و به هر انجام، باید بگویم که توجه به عدم انتشار نمایش نامه های میرزا آقا، درواقع سال ۱۲۸۸ هـ. ق. (۱۸۷۱ م. - ۱۲۵۰ ش.) را سال تولد و انتشار نخستین نمایش نامه به زبان فارسی به حساب آوریم.

قراجه داغی، گذشته از «تمثیلات تماشاخانه» به ترجمه و نگارش رمان «ستارگان فریب خورده» نیز به زبان فارسی می پردازد. باید گفت که «ستارگان فریب خورده» با ترجمه ی محمدجعفر قراجه داغی، اولین رمان به سیاق اروپایی در تاریخ ادبیات فارسی به شمار می رود. میرزاحمدجعفر قراجه داغی، اهمیت زیادی به نزدیک ساختن نگارش و کتابت به فرم شفاهی زبان داشته است. در مقدمه ای که با عنوان «خطاب به کاتب» نوشته، گوید:

«مقصود از تحریر تئاتر، بیان هئیت متکلمین است به طور مکالمه و اظهار بعضی صداها که حین تکلم به خلاف املای تحریری آن لفظ از دهن بیرون می آید، از قبیل لفظ واسطه که واسه، و بردار / وردار، باز / واز و غیره و غیره گفته می شود...».

از سوی دیگر، وی فردی متدین و باتقوا و پای بند به اصول اخلاق و خواهان ترقی و پیشرفت ملت ایران و ایجاد رنسانس و نوزایی در شیوه های تربیت است. در «سبب ترجمه» گوید:

«مقصود از تحریر تئاتر، بیان هنیت متکلمین است به طور مکالمه و اظهار بعضی صداها که حین تکلم به خلاف املای تحریری آن لفظ از دهن بیرون می‌آید، از قبیل لفظ واسطه که واسه، و بردار / وردار، باز / واز و غیره و غیره گفته می‌شود...».

از سوی دیگر، وی فردی متدین و باتقوا و پای‌بند به اصول اخلاق و خواهان ترقی و پیشرفت ملت ایران و ایجاد رنسانس و نوزایی در شیوه‌های تربیت است. در «سبب ترجمه» گوید:

«مراد از این تألیف و ترجمه، علم تهذیب اخلاق است. در ضمن مکالمه‌ی مضحکه به صبارت سهل‌تر و مصطلح، به طرز تماشاخانه‌های فرنگستان، به طور عمل در صورت تشبیه یعنی شناختن زشت و زیبایی خوی انسان است به تماشای شکل و شباهت و شنیدن سخنان خوشمزه‌ی بی‌اغراق و موافق طبع».

بدین گونه می‌بینیم که قراجه‌داغی به همگانی کردن فرهنگ که یکی از اهداف ادبیات نمایشی است، واقف بوده و نخستین اقدام عملی در این باب، از وی سر زده است.

میرزا فتحعلی آخوندزاده به محض مشاهده‌ی نخستین اثر قلمی قراجه‌داغی به وی می‌نویسد: «آفرین، آفرین، صداآفرین به قلم مشکین رقم شما...» و می‌افزاید که «... سایر کتاب‌ها را تفلیس فرستادن لزومی ندارد، همه را به چاپ برسانید، وقت خودتان را تلف نکنید. من به قلم شما بالکل به اعتبار و اعتماد دارم» و در نامه‌ای که به میرزا یوسف مستشار نوشته، گوید: «از خداوند عالم مسئلت می‌کنم که اولاً» به میرزا جعفر عمر طبیعی و با صحت و عافیت کرامت فرماید و ثانیاً او را خوش‌بخت و کامران دارد که در میان ملت ما این فن شریف را مشهور و منتشر کرد».

انتشار «تمثیلات تماشاخانه» تألیف و ترجمه‌ی میرزا محمد جعفر قراجه‌داغی، در تاریخ ادبیات معاصر نقطه‌ی عطفی به شمار می‌رود.

صنكارلىق دان بويۇك

◆ حبيب فرشباف

سېدىن اورتۇيۇنۇن قىراغىنىدان، الينى سېدە اوزالتىدى، ئىنە بىر تۇيۇغون قىچ لارىندىن بىر- بىر توتۇپ، چىغىردا- چىغىردا، سېددىن بايئىرا چىخارتىدى.

خىتىروللا تۇيۇق- خۇروزلارنى ساتىدىقچا پۇل لارنى بۇيۇندىن آسدىغى كىسەنە دۆلدورۇپ، ئىنە كۆيىنەنى ئىن دۆيىمەلرىنى باغلايىرىدى.

بو دۇنە الينى سېدە سالاندا، آناج دان باشقا، تۇيۇق- خۇروزودان قالانى يۇخايدى. آناجنى ساتماغا خىتىروللا ئىن اۆرەنى يۇل وئىرمەيىپ، اۇنو ايكنى دۇنە سېدە قايتارمىشىدى. ايندى ايستر- ايستەمز آناجنى سېددىن چىخاردىپ، اۇنون ساپ- سارنى ككىلىنى دۇنە- دۇنە تومارلادى. سۇنرا اۇنو بىر- بىر باغرىنا بايىپ، بىر آن خىتالە جومدۇ: «كاش كى، شاھىنمىن سۇزۇنە باخىپ آناجنى شەرە گىتىرمەنەيدىم، آناجاق ايش، ايش دىن كىچىپ، سېدە آيىن- اويون دۆلدوراجاغام، تزدەن اۇنو كىندە قايتارماق مۇمكىن دىيىل...»

بىردىن بىر چىخىش يۇلو تاپمىش كىمى گۇزلىرى سۇيىنچەلە بۇرۇندۇ، - نىئەك آناجىن پۇلونا شاھىنمە پالتار آلام- دىنە، آناجنى ايكنى اللى يۇخارنى قالخىزدى. بو آن شاھىنمە آناجنى گۇرەن كىمى، ئىنە كالاغائى ئىن اوجۇقلا گۇز ئاش لارنى سىلىپ، اۆزۇنۇ ئانا چىقىرىدى.

خىتىروللا خىتات يۇلداسنى شاھىنمە سارنى گىتىمەك ايستەيندە اۇنون قۇلۇندىن تۇتمۇش مۇشتىرى آناجنى زۇرلا اۇنون اليندىن آلىپ، اۆچ تۇمىن گۇمۇش پۇل اۇنۇجۇنا قۇتۇپ نە زامان گۇزدىن ايتىمىشىدى.

خىتىروللا بىردىن اۆزۇنە گىلدى- بو پۇل لارنى باشقا پۇل لارا قارىشماسىن- دىنە، اۇنو بىر دىسمالا دۆيۇنلەيىپ، قۇلتۇق جىيىندە بىركىتىدى. بۇش سېدى داللىنا آلىندا قارنى قۇرۇلدادى- تارى ئاناسان، ناھار ئىتمەيمىش ھە- دىيىپ، سېدى داللىنا آتدى. آناجىن مىسەسى اۇنو بىر آز كۇرتسە دە، تۇيۇق- خۇروزو ئاخشى پۇلا ساتىغىنىدان، گۇن بازارىندىن راضى چىخىمىشىدى.

خنیرولا مئیدان آغزیندان حنیدر تکیه‌سینه طرف یولا دۆشدۆ. گۆن چیخان طرف‌ده تۇپا- تۇپا پایتیزین پامیلق بولودلارینی گۆره‌نده، قاراداغی خاطیرلائییب، وئجده گلدی. هنج بیلمه‌دی نه زامان آددیم‌لاری قۆربتی هاواسی‌لا قوشلاشدی... اونون ارسباردان اوچ گۆنلۆک آیریلیغی، اوچ آئی نظرینه گلیردی. صاباح الی دولو وطنه قایداجاغینی دۆشۆنه‌نده کئفی تامان سازالدی... ایندی داها اوشاق‌لارا باشماق آلماغا دا پولو چاتیشیردی. - یۆخ هر شئی‌دن اول، بئش اون باتمان قند آلام گره‌ک- دئدی. کئچن قیش کلئیردن قوناق گلنده، کئنده بیر اووچ قند تاپمادیغینی هله ده اونوتمایشدی.

- یۆکۆم تامان آغیر اولاجاق- دئیته، فیکره گئتدی: «هله اوستا ماحموددان سازیمی دا آلام گره‌ک».

یۆک سۆزۆنه چاتاندا، بیردن آتی یادینا دۆشدۆ...

- ائی دیل-ی قافیل! حنیوانی سحرردن کاروانسارادا آج- سوسوز قۆیوب چیخمیشام- دئییب، آددیم‌لاری تین سۆرعتینه داها دا آرتیردی...

هله قاری کۆرپۆسۆنه چاتمایشدی کی، چایین کناریندا بیر تۇپا یتره اۆتورموش آدم دیققتینی جلب ائتدی. ایره‌لی گئدیپ اییلیب یتره باخاندا یتره یان- یانا دۆزۆلمۆش اوچ وئراق گۆردۆ.

قارا خالچی- بیر قوی، بئش آپار- دئیته، قاراخالئی هامی‌ئا نیشان وئردی. سؤنرا هر الی‌نین اورتا و باش بارماغی‌لا وئراق‌لاری چۆخ سۆرعت و مهارت ایله بیر- بیرینی اۆستۆنده آشیریب، یئنه سیرایلا یتره دۆزدۆ.

بو آن کناردا دایانمیش بیر جاوان اوغلان قاباغا گلیب بیر گۆمۆش بئش‌لیک یتره قۆیدو. او ایشاره بارماغینی ساغ طرف‌ده کی وئراغین اۆستۆنه اوزالتدی. وئراغی چنۆیریب، - آخ جان تاپدیم- دئییب، قاراخالئی هامی‌ئا نیشان وئردی. سؤنرا ایییرمی بئش قیران قارا خالچی‌دان آلیب. سئۆینه- سئۆینه گئدیپ، گۆزدن ایتدی.

ایکینجی و اوچۆنچۆ نفرده. انله هامان ساییق بئش قۆیوب، ایییرمی بئش آپاراندا خنیرولا تاماه‌لاندی. تتر آپاریب سبدی دیوار دییینه قۆیدو. کیسه‌دن بیر بئش قیران‌لیق چیخاریب، قابئیدیپ یتره چۆمبه‌لدی.

او، قاراخالئی بیر آن بئله گۆزدن قۆیمائییب، قاراخالچی‌نین ال‌لرینه دیققت‌له باخیردی. نهایت بارماغینی دۆز گۆردۆیۆ قاراخاللا اوزالدیب، قاراخالچی‌نین اۆزۆنه باخدی.

قاراخالچی بۆش وئراغی اونا نیشان وئرسه ده، او هله ده وئراغین خال اولمادیغینا اینانا بیلمیردی.

بش قیزان پولونو بو ساده‌لیکده ایتیره‌نده خئیروللا بیر آز عصی‌لشدی. او یتنه کیسه‌دن بیر بش‌لیک چیخارتدی. بو دونه دیققتینی قات با قات آرتیریپ، گوزلری وئراق‌لارلا ساغا-سؤلا هرلنیردی. ایکینجی وئراق دا خال اولماياندان بیردن گیجگاهیندا بیر قیزیما باشلادی...
بیر آزدان او داها هاردا اولدوغونو و نه ائتدییینی بؤسبوتون اونوتموشدو...
آیاق‌لاری سانکی یتره. یایشیب، گۆده‌سی‌نین اغیرلیغیندان آتاغا قالخماغا ذره‌جه گۆجۆ قالمايیشدی. ال‌لری تیر-تیر-اسیر، اۆره‌یی گۆپ-گۆپ دۆیۆنۆردۆ.
بۆش کیسه بۆیۆنۆندان آسلائیتر، بۆش دسمال‌لا اۆز-گۆزۆنۆن ترینی سیلیردی...
بیردن-پاسبان گلدی-اشیده‌نده، ایلان وورموش کیمی یتریندن دیک داشلائیپ، آتاغا قالغدی:

سرکار منیم پول‌لاریمی-دئیته، اۆز دۆره‌سینه قیرلانا-قیرلانا پاسبان اختاریردی. تیریز جۆلیکلری نه زامان بیر دۆنگه‌نین آرخاسیندا گۆزدن ایتیمیش دیرلر.
دیوار دییینده قالان بۆش سبد هر تیتره‌ک آددیم‌لا، اوندان اوزاق‌لا شیردی.

آغ یتل، قلمه آعاج‌لاری‌تین پرده‌لرینده، حزین بیر ماهنی سسلندیریب، گنجه‌نین سوکوتونو پوزوردو. هر یتر ظولمات قارانیلق ایدی. خئیروللا کاروانساراتیین حیطینده باشینی ال‌لری‌نین آراسینا آلیپ، دیوار دییینده اوتورموشدو. او گاهدان باشینی قالخیزیب گۆن چیخان طرفه باخسادا، سحرین آچیلماستیندان هنج بیر اثر-علامت گۆزه دیمیردی.
هاچان‌دان-هاچانا زورلا آتاغا قالخیپ، یتنه یاتاغینا قاییتدی.

بیر خیردا اوتاق‌دا بش-اون موسافیر یان-یانا یاتیب، خورولتو سسلری بیر-بیرینه قاریشمیشدی. او یتنه یاتاغینا اوزاتیب گۆزلرینی یومسدا، باشی‌تین آغری‌ستیندان بیر آن یوخو گۆزلرینه یول تاپا بیللمه‌دی. نهایت قالخیپ حیطه قاییتدی. آفتاب‌دان بیر نچه اۆتۆج اۆز-گۆزۆنه سو ووروب، ال‌نین یاشینی بۆتون-بوغازینا چکدی.

حتم کیشی سس-صدایا اوتاغی‌تین قاییشینی جیرلا-جیرلا آچیب، حیطه چیخدی.
خئیروللانی گۆره‌نده-باغیشلا آشیق دئیته‌سن بو گنجه‌بیرهلر سنی قویمادی یاتاسان؟! -دندی.
کاروانساراجی اؤنو اوتاغینا دعوت ائتدی. حتم کیشی لامپاتیین پیلته‌سینی قووتزادی. اوجاق‌داکی قارا چای‌دانان بیر ایستیکان چای سۆزدۆ.

خئیروللا چایی ایچیب بیر سیغار ائشیدی. سیغارا بیر نچه نفس ووروب چایینی ایچدی.
بیر آز اۆزۆنه گلیپ، سۆزه باشلادی: -مشدی حتم! آلاه‌دان گیزلی دئیل سندن نه گیزلی، آخشام بازاردا پول‌لاریمی جییمدن چیخاریپ‌لار-دئیته‌ده، حتم کیشی -اشی! من ده دئیریم بس نیته یوخون آبارمیر! هنج اۆره‌یینی سیخما. سحر آچیلیر، گنت حاج‌علی‌دن نه

ايستەيىرسەن سە، آل آبار، پولونو كىندىن كۆندە رەرسىن گلر. شو كۆر آلاھا، آدلى - سانلى
 آشىق سان، ايستەسن لاپ اوزۇم دە گلىب ضامىن اولارام - دندى.
 خىتىروللا - مى سنى چۇخ ساغ اول - دىتىب، آباغا قالغدى.
 حتم كىشى نىن اۆرەك - دىرەيى خىتىروللا ئى بىر آز تۇختادى. او تۇپلەپە گىزىندە، كەر
 آتى ئىن كىشىرتىسى اۆرەيىنى اۇخشادى.

خىتىروللا كۆھنە بازارا چاتاندا ھلە بىر جە ماغازا دا آچىلمايىشىدى. او، خىيالا دالەش سەفلى -
 سزگەردان، تىرىز خىيوان لارىنى دولانماغا باشلادى.
 كىچىلە، گۈلۈستان باغنىا كىتتى. ساعات قاباغنىا چاتاندا بىردىن «خىتىروللا» - سسى
 انشىدەك، دىك يىرىندە دايا ئىب، گىرى دۇندۇ. ايكى نفر گۈلە - گۈلە اونا ياخىن لاشىردى.
 خىتىروللا اۇنلارنى ھىچ بىرىنى تاتىمادى. اۇنلاردان بىرى: - اىھ عابباس! دىتىرىم بو خىتىروللادى،
 دىتىرىس يۇخ - دىتە، قول لارىنى اۇنون بۇيۇنونا دولادى. اوز - گۈزۈنۈ اۋپىندە بىردىن خىتىروللا
 آشىق حۈسنىنى تاتىدى. خىتىروللا حۈسنىن جاۋانى قوجاق لايىب بىر آز كۆزەلدى.
 آشىق حۈسنىن - خۇش گۈردۈك آشىق! اىھ نىيە بىلە پۇزغون سان، ناساز كى، دىتىل سىن؟ -
 دىتەندە خىتىروللا باشىنى قالخىزىپ - يۇخ قاغا - دىتە جاۋاب وئردى.
 آشىق حۈسنىن زاراغات يانا - اىھ! بلكە مىنىم شىئىرلىمى اۇخودوغونا خان - بى سە
 دولاشىر؟ - دىتىب، ھاۋانى دىشىمك ايستەدى.
 خىتىروللا باشىنى تۇرلايىب آستادان پىچىلدادى - پولومو ايتىرىمىش قاغا. كىندىن نىچە
 تۇپۇق - جۇجە كىتىرىمىش، آيىن - اۋيون آلام آبارام، پول لارىنى ايتىردىم - دىتەندە آشىق
 حۈسنىن - جاتىن ساغ اولسون ادە! بو گۈن - صاباح تۇپلار باشلايىش، قىم ائەلەمە! - دىتىب
 دۇنۇب عابباس بالابانچى يا گىزلى بىر گۈز ووردى. عابباس توتقون حالدا باشىنى بولاياندا
 حۈسنىن جاۋان فىكرە كىتتى...

بىر آزدان خىتىروللا ئىن قولۇندىن توتۇپ، بىر آز كىنارا چكىپ، قولاغنى پىچىلدادى:
 - نىجە دىر بو آخشام شىمىل چاينىغانا ئىندا بىر دىتىشمە مەيدانى قوراق؟ حۈسنىن - سىن مە
 قولاق آس! - دىتىبە خىتىروللا ئىن ائەتىراضىنا مانىع اولدى.
 ھلە ناھار آفانى دىتىلمەيىشىدى، بۆتۈن تىرىزە ياتىلىدى كى، «قارداغدان بىر آشىق گلىب،
 حۈسنىن جاۋان لا دىتىشمك ايستەيىر!!»

خىتىروللا سزىنى آشىق حۈسنىننى سزىنى اۋستۈنە ووراندا قەۋەچى شىمىل سىبىل لىرىنىن
 اوجونو ائشە - ائشە اونا ياخىن لاشىب - ادە! ھانسى كىندىن گلىب سىن؟ ھىچ بىلىرسىن بو سز
 كىمىن سزى دىر؟! - سۈرۈشمۈشودى. خىتىروللا اۋزۇنۈ اۋندا قۇتۇمايىب، تۇختاق - تۇختاق -

بلى، بىلىم- دىئەن دە، بۆتۈن چايخانادا اولان آدمىلار ايستىكانى يىندىن يىرە قۇيۇپ، مات- مات
اونا باخمىشىدىلار.

بايىز گۆنشى قىزىل شىقلىرىنى عىتتالى داغى تىن اتە تىندىن ھە يىغىپ قورتارمايىشىدى.
خىتروлла تىز پالتارلارنى گىتىپ، شۈە كىمى ساچلارنى دۈنە- دۈنە دارايىپ نىظاما سالدى.
اۋ، تىز اۋز- گۆزۈنۈ، قاپ- قارا يىغلىرىنى خامامىن آينا سىندا سىتير اندىپ، راضىلىق حىسلىلە
يۈلا دۈشۈر...

چايخانانىن قىلغىنا تۈپلاشمىش آدمىلاردان ھىچ كىس اۋنو تاتىمىردى. ايزدىحامى يارا- يارا
ايجرى كىچىدى. آشىقلىرىدىن بىر نىچەسى خىتروللانى تاتىمىش اۋنو باشقالارنى تاتىمىردىلار.
خىتروлла قالى تىن اۋستۈندە سىرايلا دۈزۈلمۈش بۆتۈن آشىقلىرىلا ال وىرىپ گۆرۈشۈر. اونا
قالى تىن اۋستۈندە يىر وىرىلار.

خىتروлла آغىر باخىشلىرىنى آلىندا تىترەك اللىرىلە تازا سازىنى كۆكلەيىپ قورتاردى. اۋ
تاۋار سازىنىن ياخشى چىخىدىغىندىن دۈنە- دۈنە اۋستا ماحموددان راضىلىق اتمىشىدى.
خىتروлла ھە چايىنىن ايجىپ قورتارمايىشىدى. بىردىن انشىكىدەكىلىرىن چىپىك سىندىن ھامى
بىرلىكىدە آياغا قالدىلار.

آشىق حۈسنىن گۆرۈلتۈلۈ آلقىشلىرى ايجىندە چايخانايلا وارىد اولدو. اۋ- ايلەشىن- دىئە،
آغساقاللىرى باش ايدى. سۇنرا آشىق خىتروللانى ياخشىلاشىپ- خۇش گىلدىن- دىئىپ اۋنا
گۆلە- گۆلە بىر گۆز دە ووردو. سازى تىن زىل- بىمىنى كۆكلەيىپ خاشىرلاشىدى. ايكى آشىق
چايخانانىن ايكى باشىندا اۋز- اۋزە داياندىلار.

آشىق حۈسنىن سازىنا بىر تىك مىضراب ووراندا بۆتۈن سىلر كىيىلدى، داھا كىمىسەدىن بىر
جىنىتىر دا چىخمايىرىدى.

آشىق حۈسنىن اۋزۈنۈ آشىق خىتروللانى توتۇپ- قۇناق قارداش! بويۇر باشلا- دىئەن دە،
خىتروлла يۇخارى باشدا اۋتورموش آشىقلىرى باش ائىپ- اۋستادلىرىن ايجازەسىلە- دىئە،
مىضراپى سىملەرە تۇخوندوردو.

خىتروللانىن اللىرى اسىر، اۋرەنى چىرىشىردى. آشىق حۈسنىن- يىن مەھرىبان باخىشىنى اۋنا
تۇختاق وىرىردى. خىتروлла دىۋانى ھاۋاسىنى چالا- چالا سۆزە باشلادى:

مەندەن سەلام اولسون حۆستەین جاوانا،
 یاییشیب شۆهرتی میله، موغانا،
 عزیز اوستادا نەجە سۆزغوم وەر سانا،
 جاواب بویر، ائل سسینی دینلە سین.

اۆ نەدیر کی، سیلینمزدیر قاراسی؟
 اۆ نەدیر کی، هەنچ تاپلماز چاراسی؟
 نە قەدەردیر یترلە گۆیۆن آراسی؟
 لۆگە احمد بو دفتری یازار هنی؟..

خەتەروللاتەین مەلاجەتلی سسینی دینلە ییب، باخیش لار گەت بە گەت اونا مەهریبا نە لاشدی. اۆ، سۆزۆنۆ قورتاران کیمی احتیرام لا آشیق حۆستەینە باش اییب، چکیلیب کئاردا دایاندی. آشیق حۆستەین سازینی باغرینا باسیب، میضرابی تین ریتمی ایله چایخانانین مێندائینی وۆقارلا دولانماغا باشلادی. اۆ گاهدان سازینی چالا-چالا چایخانانین آستاناسینا چیخاندا، بائیرا تۆپلاشمیش پرستیش کارلاری تین مەهریبا نە باخیش لاری لا آلفیشلا تیردی. نەهات گلیب آشاغی باشدا آشیق لارین اۆنۆندە دایاندی. اۆنۆن هر میضرابی لا بۆتۆن باش لار ساغا-سؤلا هر لیردی.

بىردىن- بىرە، ايلدىرىم چاخان كىمى چاينىخانا تىن فۇساسى جىنگىلدەدى. بو آن تاخچالارا دۆزۈلمۈش اىستىكانلار لىزەنە دۆشۈپ بىر- بىرىنە تۇخوندولار. اونون سسى گۆى مچىدىن كۆنيزىندىن آشىپ، تىرىزىن خىتاوانلارنى ئايىلىدى...

اۋاۋرەك دىر بىلىنمىزدىر ياراسى،
اۋاۋلۇم دۆرەنچ تاپىلماز چاراسى،
دوخسان مىن ايل ئىرلە گۆيۈن آراسى،
خستە قاسىم بو دىقترى پوزارەنى...

آشىق خۇستىن سۇزۇنۇ قورتاران كىمى گۆمۈش پۇل چاينىخانا تىن اورتاسىنا قۇيۇلمۇش سىنىيە تاغىش كىمى تاغماغا باشلادى.

بو آن شىمىل بىر اۋۇچ اۋزەلىنى اۋچ دۇنە آشىق خۇستىن باشىنا دولاندىرىپ، تۇولاماتىن اۋدونا آتدى. ئىت سسى لە گۆرۈتۈلۈۋ آلتىش لار چاينىخانا تى تىترەدىردى. سس لىر كسىلەك بىلمىردى، نىھائىت آشىق خۇستىن الى نىن ايشارەسى لە سس لىر كسىلدى. خىتىروللا ايكىنجى ۋ اۋچۇنچۇ قىغىل بندىنى دە اۋخوتوب، آشىق خۇستىن دن جاۋاينى آلدى. سۇنرا نۇۋىت خۇستىن جاۋانا چاتدى...

دئىشمە اۋچ ساعات دان آرتىق داۋام اتتى، ھىر ايكى آشىق بىر- بىرى نىن سۇرغۇ- سۇالنى لايىقىنچە جاۋاب وثرىدىلر. سۇز گلىب سۇن مقامىنا چاتمىشدى. قەۋەچى شىمىل ئاۋاش- ئاۋاش تدارۇك فىكىرىندە ايدى...

ھىر زامان آشىق خۇستىن دئىشمە سىندىن سۇنرا، شىمىل اۋز حىساينىا بۇتۇن مۇشترىلرە شىرىن چاى پايلاردى. ايندى دە اىستىكانلار ئۇيۇب، اليندە قورۇلايىپ، سىنىيە دۆزۈردۇ. شىمىل ايشلەدىنىيى حالدا دا، بىر آن بىلە گۆزۇنۇ آشىق خۇستىن دن آيىرا بىلمىردى. خىتىروللا سۇن قىغىل بندىنى بىلە باشلادى:

بىر حىكىمت گۆرمۈشم خىتالىم چاشىپ،
ھوش باشىمدان گىلدىب، دىلىم دۇلاشىپ.
شاھىن قوللۇغۇندا بىر قول ايلەشىپ
بدن بىردىر، ال- آياغى ئىددىدىر؟

خىتىروللا سۇزۇنۇ قورتاران كىمى ئىنە باش ائىپ كنارا چكىلدى. آشىق خۇستىن سازنى چالا- چالا مئىدانى بىر دۆزە گزىپ، گلىب دايتاندى. اۋ، قىغىل بندە جاۋاب وثرمەيىپ، بىر آزدان دۇبارە مئىدانى دولانماغا باشلادى. بو ايش قىترى- عى عادى بىر حركت اولسا دا، ھىچ كسىن دىققىتىنى اۋزۇنە جلب ائىمەدى؛ اۋچۇنچۇ دۇزۇر دە قورتارىپ سۇزە باشلامادى. ئاۋاش-

ياۋاش باخشىش لاردا بىر نىتاران ئىق ياراندى. بىردن قەۋەچى نىن يىندن بىر ايستىكان يترە دۆشۈب، چىلىك-چىلىك اولدو...

خىتىروللا باشىنى آشاغى سالىب، خىتالا دالمىشىدى:

«بلكە قىغىل بىندىن جاۋابى قاغامىن يادىندان چىخىب؟! يۈخ! بو اصلن اولان ايش دىتىل، او

يقىن بىلە- بىلە جاۋاب وثرىمىكەن بۈتۈن قاچىرىر» دندى.

خىتىروللاتىن گۈزلىرى دۈلدۈ، اۆرەنى قوش كىمى چىرىنىماغا باشلادى...

بىر نىچە نفر آياغا قالخىب، سىغار ياندىرىب، چايخانادان بايىرا چىخدىلار. بىردن چايخاناتىن قاباغىنداكى ايزدىحام دىزى كىمى چالخاللايىب، بىر الى آعاجلى جاۋان اتشىنە توللاندى. او، سۈيۈش وثرە- وثرە ايچرى گىرىب، خىتىروللاتا طرف يۆيۈردۈ. آشىق حۈسنىن جلد اونو قوجاق لايىب، آغاجىنى يىندن آلدى. جاۋان اوغلان باشىنى حۈسنىن سىنە سىنە سۈيىكەيىب، ھۈنكۈر- ھۈنكۈر آغلاماغا باشلادى؛ ھامى چاخناشدى. عابباس بالابانچى تنز خىتىروللاتنى آرادان چىخارتدى. بىردن آشىق حۈسنىن اوجا سىلە سۈزە باشلادى:

- قارداش لارا! قارداش لارا! بىر مەنە ايجازە وثرىن. منىم عزىزلىرىم! بورا صنت مىتىدانى دىر، سۈزە سۈزلە جاۋاب وثرىمىكەن لازىم دىر. بىر داياننى! اولن خىتىروللا منىم اۈز بالام كىمى دىر، بوندان علاوه، او منىم نىچە ايل شاگىردىم اولوب. مەن قاراداغىن بىلە بىر صنت كار يىتىردىشىنە فخر اندىرىم.

بىر آن ھامى- كۆي سايىخا شلاندى.

آشىق حۈسنىن - منىم حىسايمى ھامى ئا شىرىن چاي وثرىن - علاوه اتىدى. قەۋەچى شىمىل دىزلىرىنى قوجاق لايىب، باشىنى ديۋارا سۈيىكەمىشىدى...

بۈتۈن دۈكان- بازار باغلانمىشىدى. كىچەكەن بىر نىچە ساعات كىچەكە دە، ھە دە حىم كارۋان ساراسىندا بىر جە نفر بىلە ياتامىشىدى.

بۈتۈن مۇسافىرلر خىتىروللاتىن اۋتاغىنا توپلاشىب، اونون صنت كارلىغىندان، اونون شۈھرىتىن بۈتۈن تىرىزە ياتىلماسىندان سۈز آچمىشىدىلار...

خىتىروللا ايسە چايخانادان چىخدىقىدان بىرى داغىشىق فىكىرلرلە سىغارلى سىغارلا ياندىرمىشىدى.

بىردن كارۋان ساراتىن قاپسى تاققا- تاق چالدى. بىر آندان آشىق حۈسنىن يىندە بىر دۈلو دىسمال قاپىنى آچىب ايچرى گىرندە، ھامى بىرلىكدە آياغا قالخدىلار. خىتىروللا آشىق حۈسنىن يىنى اۋپىمك اىستەندە حۈسنىن اونا مانىع اولدو. ايكى صنت كار بىر- بىرىنى باغرىنا باسدىلار...

تاختالى كۆيدىن مکتوبلار

◆ عزيز نسين

چتوئىر: ايسمايىل شىخلى

كۆچۈر: آرش - بابك

ايكى گۈزۈم ائششك آرىسى!

يارالىنى بىشيك داشلى آدى ايله تاكسى ماشىنىنا آتدىلار. منى دە دىرى آدام كىمى يارالىنىن ياتىنا اوزاتدىلار. تعمىلى ياردىم ماشىنىنىن شوفىرى ايله كۆمكچىسى دە تاكسى شوفىرىنىن ياتىندا اوتوردولار. يەنى ماشىندا اۆچ جانلى دىرى اولوب - اولمادىغىنىنى معلوم اولمايان بىر يارالى و بىر دە منىم مئىدىم واردى.

- بو اىستى دە اۆلۆ اىلەنە جك - دئدى.

- بىر شنى اولماز - دئتە تعمىلى ياردىم شوفىرى اونا جاواب وئردى.

- بىلە اىستى دە مئىدى اىلەر؟ گۆرمۆرسىمى جسد چوخدان قوروئوب دور.

دۆز دئتىردى. اۆزۈم دە حىس اندىردىم كى، ياواش - ياواش قوروئوب قاخا دۆنۆردۆم. بائىرداكى اىمىتى بىر ياندىن مۆتورون اىستىسى دە بىر طرفدن منى قوردوردو. ماشىنىن دىمىرلى دە قىزمىشىدى. باشا دۆشۆردۆم كى، بىر آز دا بىلە گىتسە، امللى - باشلى قوزرولاجاقدىم. ماشىندىن قوروموش يۇخ قوزرولموش جسد دۆشۆرە جكدىلر.

ماشین بیر دایاناجاق دان کتچیردی. اوزادا سونو گورونمه یین دورد جرگه نوبه واریدی، بیردن قیشقیریق قویدو.

- قویمائین یازیغین اوره یی کتچدی، هوشونو ایتیردی!

یول تنظیم ائله یین مامور بیزیم تاکسی نی ساخلا دی. نوبه ده گون ووروب هوشونو ایتیرن کؤک بیر کیشی نی ده بیزیم ماشینا آتدی لار. ایندی ماشینی دال طرفینده بیز اوچ نفر اولدوق. بیر اولو، بیر یارالی، بیر ده هوشونو ایتیرمیش کیشی. بیردن هوشونو ایتیرن دیللندی:

- اوزومو هوشومو ایتیرمیش لیته وورماسایدیم، دؤغرو دان دا هوشومو ایتیره جکدیم. تاکسی شوفر یی کؤک کیشی نین یالان دان اوزونو هوشونو ایتیرمیش لیته وورماسی چوخ عصبی لشدی. بیزیم شوفر اونو ساکیت لشدیردی:

- عصبی لشمه، بئله ایستی ده سؤکان آرخاسیندا عصبی لشمک یاراماز.

تاکسی شوفر یی بورونوندا دئییردی. بیر ی «جان» دئسه «چاتین چیخشین» - دئیته اوستونه یثریته جم. شیشمان آدام دا گوزه نین بیر ی ایمیش، آغزی آچلمیشدی، «هنج سسین کسمیردی. او دئییردی کی، هوسکار شوفرلیک کورسونا گیرمیش، اوچ یوز آدام دان آنجاق اوچ نفر ی کورسو قورتارا بیلیمیش کی، اونون بیر ی ده بو اوزو ایمیش. شوفرلیک ایمتاحاتیندا ان چتین شئی اتری- اویرو یولدا سانجیلمیش پایالارین آراسیندان کتچمک دیر. گرک ماشینی ائله سوره سن کی، پایالارا توخونما یاسان. کؤک کیشی داتیشدی قجا تاکسی شوفر یی باشینی ترپه دیب عصبی لیکله «تیرج»، «تیرج»، «تیرج» دئییردی. بیردن کؤک کیشی:

- ماشینی پایالارین آراسیندان کتچیرمک هر شوفرین ایشی دئییل - دئدی.

بونو انشیدن تاکسی شوفر یی قیزیشما دی می:

- نه؟ من کتچیره بیلمهرم؟ من ها! اوغلان من ماشینی پایالارین آراسیندان کتچیریم، سن ده

تاماشا ائله!

تعجیلی یاردیم شوفر یی:

- کتچیره رسن آسلا تیم، کتچیره رسن گوزونو یثیم - دئیته اونو ساکیت لشمه یه چالیشدی قجا،

او داها دا قیزیشدی:

- یعنی دئییرسن چتین ایش دیر؟ باجار می رسان؟ آئی های من ماشینی سیرکده کی کیمی

فوکستیروت اوفنادارام و پایالارین آراسیندان کتچیره رم. کؤک کیشی ده قیزیشمیشدی.

- آرخاداش! سنین ماشینی کتچیره بیلمه یینه شوبه م یوخدور. امما بو چوخ چتین ایش دیر،

اذیت چکرسن.

گۆنۈن ايسىسى، مۆتۈرۈن ايسىسى، قىزىش دىمىرلر ايسىسى شۇڧىرلر ايسىسىنى
ئۆزۈمۈشۈدۈ.

- اذیت چکرم؟ با جار مارام؟ من سنین کیمی لری پایا یئرینه قوتار و ماشینی ائله سۆردم کی، روحونوز دا اینجیمز.

- آرخاداش، سەنە يىر سۆز دىمەدىك كى، مەن دىدىم كى، سەنە سەنە دۈيەن شۇفەرلەر دە بو ايشى گۆرە يىلمزلىر.

- بونو مە دىئىرسىن؟ سىنە سىنە دۇيەن شۇفەر ائلە منم. ماشىنى ئايكى جە بارماق يىترىن اۆستۈ ايلە ائلە سۆرەرم كى، خىبرىنىز اولماز.

- چوخ چتين...

- سن بونا باخ، هله بير دايئيشير دا مرج گلهرم، سينيله آرخاداش اوزو ده بيره- بش قونورام، نه دايئير سن؟

— آکیشی...

- آرتیق - اسکیک سۆز لازیم دئیل، مرج لشمک؟

- آرنخاداش...

- آرخاداش - زاد بيلمهرم. بئش من قوئورام، بير ده سن، نه دئئيرسن؟

- آئی آر خداداش...

- اوزون ائەلمە، دىدىم قورتاردى. مەن ماشىنىنى لاپ قىل كۆرۈۋەن كىچىرىم، سەن دە گۈر. شۇنەن ئۆزۈندىن چىخىدى. بىرەن گىرىب مەش كىمى قازى آر تىردى. ماشىن ئىلە يىل قاندا لا تىب اوچوردو. بىز ھامى ئىز «اللا سەن ساخلا»- دىنە ئالورماغا باشلا دىق.

- ھه، بېر سن قوي، بشش دو من. بېره- بشش. نئجه دير، راضي سان؟

مۆنۈر نرىلدەيدىدى. يۈزلەر كلە - كۈتۈر ايدى. شوۋىر اۋز ھۈرىنى كۈستىرەك اۋچۈن كىتىدىكە سۈرەتى آرتىرىدى، ماشىنلارنى ساقىندان، ترامۋايلارنى سۈلۈندان، يۈك ماشىنلارنى قاقاغىندان، اۋتوبوسلارنى ياتىندان كۈللە كىمى اۋتوب كىچىردى. نىچە دۋە آز قالدئ دېرەقە چىرىشىن. ترامۋاشىن ياتىندان قىل يارىپ كىچىدى.

- ايکي جه بارماق يتر اولسون، کچه جم- بيره- بش قويمانان ناموس سوزدور. نه دئيرسن؟
لاپ قئلين اوستوندن ده کچه جم.

- اینانندیق، قارداش اینانندیق. کشچیره رسن، گوردوک کی، کشچیره رسن.

شۇنڭا قىزىشىدىغان ھىچ نە ئىشلىتىمىز، گۈزۈ ھىچ نە گۈرمۈردۈ. داللىمىزغا پۇلىس لار دۈشمۈشۈرلەر. نە قەدەر سىڭغال وثرىردىلرسە شۇنڭا ساكىتلىشىمىز. انلە تىز- تىز:

- نە دىئىرسىن؟ بىرە- بىش قۇيۇرام. راضى سان؟- دىئە باغىرىدى! - كىشى سىن چىخ مىنىدانا. ماشىنىن گۈللە كىمى گىتتىشىنى گۈرەنلردىن بىرى ساللاوات چىقىرىدى. او بىرىلرىنىن رىنگى ساپ- سارنى سارالدى، قۇرخودان چىنەلرى شاققىلدا دى و دىللىرى سۇز توتىمادى كى، ساللاوات چىقىرىسىنلار. بىچرى دەكىلر يالوارماغا باشلا دىلار.

- آى قارداش، آمان دىر ياواش سۆز.

- سىن مرجى اودودون...

- آلاھ خاھىشلىما سۆزىنىنى آزالت...

- سۇزۇمۇ گىرى گۈتۈرۈم.

شۇنڭا دىئىلنلەر قولاق آسىمىز دى. تىكرلىرىن آلتىدىن چىخان داشلار گۈلدە. بىزىلدا يىشىدى.

كۆك كىشى يالوارماغا باشلا دى.

- ساخلا مىن بورادا دۈشمەلىم.

شۇنڭا ھىچ كىسە قولاق آسىمىز، قىرىمىز، ياشىل ايشىقلاردا فىكىر وثرىمىز دى. قاباغىنا

كىچىنى قوش دىستەسى كىمى اطرافدا داغىداراق تۈز- دۇمان بىچىندە ماشىنىنى سۆزۈردۈ.

- بىر- بىشە راضى سانمى؟

بىئىنە آت تېمىش شۇنڭا دايانانا اوخشايمىز دى. اىلاھى ھىچ اولماسا سىن كۆمك اول،

قۇي مۇتور ياتىشىن، ئىكر پارتىداسىن، يا دا بىنلىرىن قورتارىسىن. ايشىن ترسەلىشىدىن بونلارنى ھىچ

بىرى اولموردۇ. آدم تېمىنىدە ھەر ايكى تۈز آدىمدا بىر ماشىنىن يا تىكرى پارتىدا يىشىپ يا بىنلىرىن

تۈكەنەر يا سو قورويۇر يا دا تاغى قورتارىر، آمما ايندى... شۇنڭا ايسە...

- بىرە بىش- دىئە باغىرىر، سۇكانى ساغا- سۇلا ھىرلەيدى.

ھىچ ماجرا فىلملرىندە دە بىللە قۇرماقۇز اولمور. پۇلىس لار، قانگىستىرلەر دە بو سۆزىتلە ماشىنى

سۆرە بىلىملىرلەر. ماشىنىن تىكرلىرىدىن، مۇتوروندىن ايندىنە قەدەر ئىشلىتمە دىئىم سىلر چىقىرىدى:

- قىررر... زىنگ... قىس سىس... چاك... چوك...

بىچرى دەكىلر ساغا- سۇلا آتلىر، بىرى او بىرىنىن بىلىنە مىنىر، او بىرىنىن قوجاغىنا

يىشىلىرىدى.

مىن يۆك تىرىندە ايدىم. آمما نىچە اولورسا بىلىملىرىم گۈزۈمۇ. آچاندا اۈزۈمۇ سۇلدا پىنجرەنىن

ياتىدا گۈردۈم. ماشىنىن سىلكەلىنىپ نە حالا دۈشدۈ. يۈنۈ اۈزۈن تىصۈرۈنە كىتىر. ماشىن بىردىن

داپاندى، ايچرى دە گۆرۆلتۆ قۇيدۇ. باشىما يىر شىئى دېدى. ماشىن اول قاباغا سۇنرا دالى - دالى گىرى گىتتى.

يىردن باخىب گۆردۆم كى، ماشىن اورتادان ايكى يە بۆلۆنۆب، لاپ اورتادا يىر تىلفون دىرەئى دىم - دىك دورور. دىرەك ماشىنى اورتادان ايكى بېچمىشىدى. من بو گۆرۆلتۆدن تىرەدن اۆلدۆم. آما اولدىن اۆلمۆش اولدۇقۇم لاچۇن سىمى چىخارتمادىم. قىيەلر اۆلندە ايكى اۆلۆرلر كى، امللى - باشلى اۆلسۆنلر. ياشاندا يارئ جان ياشايىبلار، ھىچ اولماسا اۆلندە ايكى قات اۆلسۆنلر.

كۆك كىشى سرەمىم كىمى داتىشماغا باشلاي:

- آمان آلا، بىز ماشىنا مېنەدە اورتادا دىرەك يۇخ ايدى، ايندى بو ھارادان تاپىلدى؟
تاكسى شۇلۇرىنن آياق لارئ آنا قارىنداكى اوشاغىن آياغى كىمى قارىنا يىغىلىمىشىدى،
بۆزۆشۆب قالمىشىدى. آما يەنە باغىرلار:

- بىرە - بىش وئىرىم... بىرە - بىش. تاپىلدىن منى؟ سىنە دىدىم كى، ايكى جە بارماق يىر
اۆلسون ماشىنى اوردان سۆرۆب كىچىرەم. گۆردۆن؟

باخىمىدان بو دىفە قىضا شىرىن اورتاسىندا اۆلموشىدۇ. پۇلىس لر تۆكۆلۆب گىلدىلر. ھامىئىزى
باشقا بىر تاكسى يا دۆلدوردولار. بىر نۆۋ تۇرپاغىن آلىنا گىرىسم دە يەنى اۆلمۆش اۆلسام دا يىرلە
علاقەمى كىسە بىلمىردىم. بو اينسان لاردان دىرى واخىئ چكىدىكىلر اۆلمۆش كىمى ايندى دە
مىنىدىمى اينجىدىلر.

سالامات قال قارداشىم انىشك آرىسى. سىنە خۇش بىختلىكلر و جان ساغلىق لارئ
آرزولانىرام.

اۆلمۆش انىشك

مانقورت

(«گۆن وار عصره برابر» رومانئيدان پارچا)

◆ چينگيز آتمانوڤ

چنوپرن: انه . ابراهيم اوڭ
كۆچۆرن: كاوس نصيرى

زمانه مېزىن بۈيۈك يازمچىسى، چينگيز آتمانوڤون «گۆن وار عصره برابر» رومانى دۇنياتىن بىر چۈش دىل لىرىنە چنوپرلىپ ۋ ۲۰-ئىنجى عصر دۇنياتىن ان مشهور ۋ تاثيرالدىجى رومانلار ئىتدان سايتلىنر. رومانىن اساس مۇۋەسسۇس، انسانلار ئىن آزادلىق ۋ سعادىت اوغرونداكى مۇبارىزەسى ۋ حاكىم طېقەلرى طرفىدىن انسانلارا قارشى قۇلم ۋ انسانلار ئىن مەنلىك لىرىنى پۇرما بارەدە سۆز كىلىر.

آتمانوڤ اسكى ياشايش طرزلى وحشى انسانىن حىاتى، انسانلار طرفىدىن تاپدالانمىش ياشلى ستارە آدلانان نادىرە ۋ ماراقلى حىاتى، ايله، او زامانن آزاد ۋ خوش بخت انسانلار ئى ايله مۇقايىسە اللهرك، چۈش ماراقلى نتيجهلر الله الدىر ۋ اوغوجودا حاق سىزلىق لارا قارشى نىفرت او تادىر.

اوغودو غونوز «مانقورت» حىكاىەسى «گۆن وار عصره برابر» رومانى تىن بىر پارچاسى دىر. آنچاق دىمك اولار كى، قىز قىز خالقى تىن ناخىل لار ئى لىسانىدا يازىلىش بو پارچا، اوزلۇقۇندە كامىل ۋ تام بىر حىكاىە سىجىەسى داشىدىلىق، حالدا، رومانىن اساس مۇۋەسسۇس مەنلىنى ايتىرمە، مېللى وارلىقتا ياد قالما مسەلسى نىن باجارقىلا ۋ اولدوقچا سادە ۋ پىنچىجام شكىل دە ايفادە اتمىش دىر.

ايندى مانقورت ۋ مانقورتىسم اصطىلاحى آتمانوڤون دىلىدىن دۇنيا دىل لىرىنە كىچەرك دۇنە- دۇنە ايشلەنىپ مەنلىنىشى ايتىرمىش، سامنىش، پىتى بوش الى كۆچلۇ آدم لارا اطلاق اولونور.

آنابىنىت قىبرىستان لىغى تىن اوز تارىخى وئردى. اول باشدان روائىت اونونلا باشلا تىردى كى، بو ىترلرى ضبط ائله ئىن ژوانزوانلار اسىر توتدوق لار ئى دۆشمن عىگرلرى ايله چۈش آمان سىز رفاتر ائله ئىرمىشلر. ايمكانلار ئى اولاندا اسىرى قۇنشو اولكەلرە قول ساتارمىشلار، بو دا اسىر اوچون خوش بختلىك حىساب اولونورموش، چۈنكى اۆمىد ىشرى قالىردى، كىم بىلىر،

بلكە ئالە بىر ايمكانى اولدو كى، قاچىب وطنە قايتىدئ... ژوانژوانلار ئىن اوزلىرى اۆچون قول ساخلا دىق لار ئى اسيرلىرى ايسە دەشتلى طالع گۈزلە يىردى. اوللار اۆز قوربان لار ئىن باشىنا زىف كىچىپ دۈزۈلمز ايشىگىجە وئىرەرك اۆنون ئادداش ئىنى تامام يۇغ ائەلە يىرمىشلىر. بو ايشى عادتن، داۋادا اسير آلشنىمىش جاۋان دۈشۈشچولرىن باشىنا كىچىر مىشلىر. اولجە اوللار ئىن باشىنى قىيرىخىرمىشلىر، تۈكلرى بىر- بىر دىيىنەن تەمىزلە يىرمىشلىر. باشى قىيرىخىب قورنارانا جان ژوانژوانلار ئىن تەجرۈبەلى قىصابلار ئىن لاپ ئاخىندا قارت بىر دۈە كىرمىش. دۈەن ئىن درىسىنى سۇتاند، اولجە اۆنون ان آغىر و مۇحكىم اولان بۇيۇن درىسىند باشلا يارمىشلىر. اۆ دىقە دە حىس لرە بۇلۇب، بوغلانا- بوغلانا باشى قىيرىخىلمىش اسيرلىرىن باشىنا كىچىرەرمىشلىر، درىنىن چكىلىمەنى ايلە ساقىز زىفى كىمى ئايشىماغى بىر اولورموش- بىر نۇز ايندىكى اۆزگۈچۈلۈك پاپاق لار ئى كىمى. باشىنا بىلە ايش كىرىلن آدام ئا آغىر ايشىگىجە لرە دۈزە يىب اولۇر، ئا دا عۇمۇر- بىللە ئادداش ئىنى ايتىزىب مانقورت اولورموش- ئىنى كىچىمىشنى خاھىلا ئا بىلمەن قولا چنۇر يىلمىش. بىر دۈەن بۇيۇن درىسى بىش- آلتن زىفە بس ائەلە يىرمىش. زىف سالىناندان سۇنوا محكومون بۇتۇن ئا خا كۈندە كىچىرەرمىشلىر كى، باشىنى ئىرە چاتدىرا بىلمەسەن. اوللار ئىن تۈك اۆرپە دىچى نالەلىرى بۇش ئىرە نازاحات چىلىق وئىرمەسەن دىتە يازىق لار ئى بو وئىرىدە اوزاق ئىرە آپارىب، ال- ئاققار لار باغلى، لىچ- سوسوز آتارمىشلىر

قىزمار گۈنۈن آلشنا. ايشىگىجە بىر نىچە گۈن سۇرۇرمۇش. مۇعەن ئىرلردە دە گۈچلۈ گۈزىچى دىستەلىرى قۇتارمىشلىر كى، ەلە ساعىن قۇمۇم لار ئىندان، اقربا لار ئىندان گىلىب اوللار ئى خىلاص ائىتمك فىكرىنە دۈشسەلر، قۇتاسىن لار. آنچاق بىلە حال لار چۇخ نادىر اولورموش، چۈنكى آپىق دۈزۈن لىكدە ەر جۈر حرىك اوزاقدان گۈزۈنۇر. سۇنرالار بىر نقرىن مانقورت اولونماغى خىبرى گىلىب قىلەنە چاتاندا، اۆنون ان ئاخىن قۇمۇم لار ئى بىلە اۆنو خىلاص ائەلەمك، ئا ساتىن آلىب قورنارماق ايسەمىرمىشلىر، چۈنكى بو، آپلايندام- ئىن اۆزۈنۈ يۇغ، مۇقواسىنى قاتارماق دىمك ايدى. رواتىدە نايمان- آنا كىمى تاتىنان بىر جە نايمان قادىنى اۆز اوغۇنون بو بدبخت لىنى ايلە بارىشا بىلمە يىب. سارى- اۆزك افسانە سىندە دە ائە بو بارەدە داتىشلىرلار. قىبرىستان لىغىن آدى دا بونۇنلا علاقە داردىر، آنا بىتىت، ئىنى آنا مىسكىنى.

سارى- اۆزەن قىزمار گۈنۈشنىن دۈندۈزۈ چۈلدە آغىر ايشىگىجە چكىلرىن چۇخو دۈزە يىب اولورمۇش. بىش- آلتن مانقورتدان بىرى، ئا ايكىسى ساغ قالىرمىش. اوللار ئىن اولۇمۇنە باعىث آچلىق، ئا سوسوزلوق اولورموش، اوللار ئىن آخىرىنا چىخان گۈن آلشندا قورۇوب مانقورتون باشىندا گىت- گىندە امانسىز جاشىنا شىخىلان خام دۈە درىسىن وئىردىنى دۈزۈلمز عذابلاردى. قىزمار گۈنشىن شوالار ئىن آلشندا دورمادان شىخىلان زىف قولون قىرخىق باشىنى

ايت كىمى بىرچە اۋز صاحىبىنى
خاطىرلايتىردى، باشقا آدمالار باش قايىب
قارىشمازدى. بىرچە فېكرى- قايغىسى
ۋاردىسا او دا قارىتىنى دۈندۈرماقلىق. باشقا
درى-چۈرۈ يۇخ ايدى. غۇضىنىدە تاپشۇرىلان
ايشى كۆز-كۆرانە، جان-دىلدن، اينادلا يترىنە
يىتتىرەردى. مانقۇرتلار، عادتن، ان چىركىن ۋ
اغىر ايشلىرى كۆزدۈرەردىلەر، يا دا كى، كۆت
دۈزۈم طلب انلەين بىجان سىخىجى ايشلار
بويۇراردىلار. اوزاقلاردا اوتلايان دۈەرلەر
پاسىيانلىق انلەين مانقۇرتدان باشقا ھىچ كىس
سارى- اۋزىك چوللىرىنى تىھايغىنا،
كىمىسە سىزلىشىدە دۈزە بىلمەيدى. بىلە بىر
الچاتماز يترەدە بىرچە مانقۇرت نىچە-نىچە
خىدمەتچىنى غۇش انلەيتىردى. يىتمەينى
ۋاختىلى-ۋاختىندا ۋتر، يائى-قىش قايىب
اىپلايشىنى گۇرسۇن، اۋزۇ دە نە تىكلىكدن، نە
تىھايقدان شىكايەت انلەمسىن. صاحىبىنىن ۋامرى
مانقۇرت اوچۇن ھەر شىئىدن ارىقىدە يىتمىكدن،
بىر دە چۈلدە سۇيۇقلان دۇنخاماق اوچۇن
كۆز-كۆھنە نىمداش پالتاردان باشقا بىر شىئى
اىستەمىردى.

بو احوالات او دۈزۈرلەر غايىدەر كى،
زۋانزۋانلار كۈچرى آسمايتىن جنوب
جىوارلارىندىن سىخىش ۋىرىلىپ چىخارمىش-
دەيقلاى اوچۇن شىمالا يترىش انلەمسەمىش،
اوزون مۇددەت سارى- اۋزىك چوللىرىنى ضبط
انلەيتىپ، اراضىلىرىنى گىنىش لندىرەمك، قول الە
كىچىرەمك اوچۇن قۇوغالار آپارىدەيلەر. بو
اۋزۇ-جۇ قۇوغالارنى آرا ۋتردىشى ساكيت
گۈنلەين بىرىندە نايمان تۇپراقلارنى كارۋانلارلا
مال گىتىرن سۇۋدە گرلەر چىاى. مەجلىسىندە
سۈجىت ۋاختى دائىشۇرلار كى، سارى- اۋزىك

دەمىر مىنگە كىمى سىخىردى. عذابا معروض
قالان بو يازىقلارنى ايكىنجى گۈن تۈكلرى
اوزاتماغا باشلايتىردى. آسىتالى لارىن دۈز ۋ
جۇد تۈكۈ بعضىن دۈنەين خام درىسىنە يىتىر،
چۇخ ۋاختاشا يۇل تاپا بىلمىر، قايىتىدە تۈەن
مانقۇرتون درىسىنە گىرەرك اۋنون عذابىنى
داھا دا آرتىرىردى. بو سۇنونجو ايشىگىچە
ۋاختى مظلۇملارنى شۇغورو لاپ
پۇزۇلورموش. زۋانزۋانلار ياللىز بىشىنجى
گۈن گىلىپ اۋنلارنى يۇخلايتىرمىشلار كى،
گۇرسۇنلر كىم اۋلۇپ، كىم قايىپ. اسىرلردن
بىرىنى تاپاندا بىلە ھىساب انلەيتىرمىشلر كى،
مقصدلىرىنە چاتىپلار. اۋنا سو ۋترىر، قانداق
كۈندەسىنى آچىر، بىر آز سۇنرا دا قوللوق
انلەيتىپ گۈجە گىتىر، آياغا قالدۇرىدەيلەر. او،
يادداشنىنى ايتىرىپ دېلايۇنۇب اولوردو. قول
مانقۇرتە بونا گۇرە دە عادى ساغلام قوللارلا
نىسبتن بىرە- اۋن آرتىق قىيىمت لندىرىلردى.
حتا بىلە بىر قايدا ۋارمىش: اۋز آرالارىندا
ۋوروشما-زاد دۈشندە مانقۇرت اۋلدۇرۇرلەر
اۋز ھەم قىبىلەلەرنە نىسبتن اوچ آرتىق اۋدەنىش
ۋترىلمەلى ايمىش.

مانقۇرت كىم اۋلدوغۇنو، ھانسى نىسپلدن-
قىبىلەدن اۋلدوغۇنو، آدىنى، اۋشاقلىغىنى،
آناسىنى، آناسىنىنى خاطىرلايتىپ يادىنا سالا
بىلمىرمىش-قۇش كى، مانقۇرت اۋزۇنو اينسان
كىمى درك انلە بىلمىرمىش. او، دىل سىز-
آغىز سىز ھىتىۋان كىمى بىر شىئى اۋلدوغو
اوچۇن تامامىلە مۇطىع ۋ تىھلۈكە سىز ايدى.
مانقۇرت ھىچ ۋاخت قاچماق فېكرىنە
دۈشمەيمىش. بونا گۇرە دە اۋنو گۇدەمك،
كششىكچى ساخلاماق، گىزلى نىيتلرىندىن
شۈبھەلەمك لازىم كلىمىردى. مانقۇرت صادىق

اولمادیغینى بيلمهينجه راحتلىق تاپمايماق.
چوخدان برى اۆرهينده گيزلهيپ ساغلادىغى
اوزوجو، قوزخولو بير شوپه انا قليبده يتىدن
باش قالدیرمیشدی - اوغلو دۇيۇش متيدائىندا
هلاک اولوب، يا يۇخ؟

اونون اوغلو ساری- اۆزک تۇرپاق لاریندا
ژوانژوانلارلا دۇيۇشده هلاک اولموشدو. اری
ده بير ایل اوڭ اولدورۇلموشدو. نایمانلار
آراسیندا آد چيخارمیش، سايچلان کیشیلردن
ییری ایمیش. اوغلو دۇيۇشه گتمیشدی کی،
آناسی ئین قیصاصینی آلسین. دۇيۇشده
دوشمنله اۆز- اۆزه گلیب سینلهشده گۆرۆبلر
کی، اونون اوغلو يىغلاپ آتین بۇيۇنا،
دۇيۇشون های- هشیردن مۆرکن قیزغین
آت گۆتورۇلۇپ، اوغلان دوروش گتیره
بيلمهيب يىغلاپ، بير آياغی ایلشيب
اۆزنگی یه آتین بۇيۇندن آسلی قالیپ. آت
اوغلاتین جان سیز جسدینی سۆرۇپ- سۆرۇپ
اۆز توتوپ چۆله... ترسهلیکدن آت دوشمن
طرفه قاچیب.

نایمانلار بير نچه گۆن دالبادال چۆلۆ
گزیپ اختاردیلار کی، اوغلانین اولۇسۇنۇ
تاپسینلار، بير شئی چيخمادى. نه متيدینی
تاپدیلار، نه آتینی، نه ده سیلاحینی- یاراغینی.
نه ایز واردی، نه علامت... اونون هلاک
اولدوغونا هئچ کیمده شک- شوبه يۇخ
ایدی، چونکی یارالی اولسايدى بئله بو نچه
گۆن عرضینده یا قان ایتکی سیندن، یا دا
سوسوزلوقدان اولردی.

او گۆندن نایمان- آنا اۆچۆن بو بۇيۇش
دۇنيادا بۇيۇش گۆنلر باشلادی. او باشا
دۆشوردۆ کی، دارادا هلاک اولانلار اولور،
ایتهاسی اوغلونون متیدینی نین دۇيۇش

دۆزلریندن کنچنده قویولارین باشیندا
ژوانژوانلار طرفیندن ائله بير جسدی
مۆقاریمته راست گلمه ییلر، چۆلۆکده بۆيۆک
بير دوه سۆرۇسۇنۇ گۆدن جاوان بير پاسیپان
گۆرۆبلر. سۆزده گرلر اونونلا داتیشماق
ایستهينده گۆرۆبلر کی، اوغلان مانقورت دیر.

باخان دتتیر کی، ساپ ساغلام آدمدیر، هئچ
کسین آغلینا گلمز کی، اونون باشینا بئله ایش
گتیریلیپ. یقین او دا واختیندا سۆز دتتیب،
سۆز آنلایان اوغلانمیش، اۆز ده لاپ جاوان-
جاهیل، بیخ یتری تزه ترلهيب، سیر- صیفتی،
گۆرۆمى ده پس دتتیل، دی گل کی،
داتیشدیراندا ائله بیل دۆن دۇيۇپا گلیب، یازیق
اوشاق نه آتاسی ئین آدینی ییلر، نه آتاسی ئین،
ژوانژوانلارین اونون باشینا گتیردیگیلری
مۆصیبتی ده خاطرلایا ییلیر، هاردانیدیر،
کیملردندیر، اونو دا ییلیر. نه سۆرۇشورسان
دینمیر، بير چه «ه» ییلر، بير ده «یۇخ» بير ده
قولاقلارینا جان کنچیردینی پاياغیندان برک-
برک توتوب داتتیر. دۆنن دریسى بعضن
عومۇرلۆک بیتیشیب قالیر مانقورتون باشیندا.
بئله مانقورت اۆچۆن اوندان بۆيۆک جزا
يۇخدور کی، دتته سن، گل، باشینی بوغا
وتیریب درینی قۇپارداق. دلی آیتیر کیمی
چیریشناچاق، بير آدمسی دا باشینا یاخین
بوراخمايماق. بئله مانقورت هئچ واخت
پاياغینی چيخارتیمز، ائله پاپاقدا داتتیر.

بو صؤحت گئدن واخت بير آرواد
سۆزده گرلر جائ سۆزۆمۆش. دئمه او آرواد
نایمان- آنا ایمیش... او گنجه نایمان- آنا
سحرهجن چیمیر ورمور، باشا دۆشۆر کی، او
مانقورت پاسیپانی ساری- اۆزک چۆلرینده
اختاریب تاپمايىنجا، اونون اۆز اوغلو

میتدا تیندا آتلیب قالماغي، باسدیرلما ماغي اونا
راحتلیق وثر میردی.

بو قارا فیکیرلری اوزوندن رد انله مک
اچون اوغلونون اولدویونه گرک اوز گوزلری
ایله اینانایدی. اونا هر شتیندن چونخ شوبه
گتیرن اوغلونون آتی تین یشلی- دیلی یوخا
چیخماغي ایدی، آت اولمه میشدی، آت
هورکوب قاچمیشدی. بوتون ایلخی آتلاری
کیمی، او دا گنج- تنز اوزنگی یه ایلشمیش
اولونو سوزویه- سوزویه اوز ایلخی سینا
قایتمالی ایدی. اونا نه قدر دهشتلی اولسا دا
آتین سوزویه- سوزویه گتیردینی بو اولونون
اوسته آغلایار، اولام- اولام اولایار، اوز-
گوزونو چیراردی. عوضینه اوزه یینده کی
بوتون شوبه لری بیرده لیک چیخاردیب
آتاردی، اولومونه ده سونوق درراکه یله
حاضیرلاشاردی. آنجاق نه فایدا کی، نه
اوغلونون متیندی تاپیلدی، نه ده آت قایتمیدی.
قییله جاما آتی بو حادیثه نی یواش- یواش
اونودماغا باشلا یییردی، چونکی زامان
کنج دیکجه هر شئی سیلینیب، اونودولوب
گئدر... بیرجه آتا تسکین لیک تاپیب اونودا
بیلیمیدی. فیکیرلری انله عتینی چنوره ده
جریان انله ییردی. آتین باشینا نه گلیب، یهر-
اسباب نه اولدو، یار- یاراغي هارا ایندی؟ هنج
اولماسا بو علامتله گوزه اوغلونون طالعی
بلکه اویره ییله ییدی! آخی اولاییلر کی،
چایب الدن دوشندن سونرا زوانلار اونو
ساری- اوزه یین بیر یشینده توتوب اپلاینله
کنجیره بیلبلر. یهر- یوتنلی علاوه بیر آت دا
پس قنیمت دئیل. بس اونا زوانلار
اونون اوزنگی یه ایلشیب سوزونه- سوزونه
قالان اوغلونون متیندی گوره سن نیتل ییلر؟

باسدیریلار، یوخسا قوتوبلار انله چولون
دوزونده حیوانلار ایشم اولسون؟ بیردن بلکه
دیری ایچیش- او، بلکه آلاهمین ایشی دیر، اونا
اولوم وثرمه ییب؟ گوره سن اونو اولدوروب
عذابلارینا سون وثریلر، یا چولون دوزنه یینه
آتیلار کی، اوزدا جانئ چیخسین، بلکه؟
شوبه لرین سونو یوخ ایدی. او کلمه
سوزده گرلرین هنج بیرین آغلینا کلمزدی
کی، او جاوان مانقورت حاققیندا دندیکلری
سوزلر نایمان- آنا تین قوزرولان اوزه یینه تزه
بیر قیغیلیم سالا جاق. آنا باشا دوشدو کی، تا
او مانقورتو تاپما یینجا، اونون اوز اوغلو
اولوب- اولما دیغینی بیلمه یینجه ساکی تلیک
تاپما یا جاق.

صوبح آچیلاندا نایمان- آنا یوردان یولا
حاضیر چیخدی. کانداری آدلاییب قاپی یا
سوتیکندی، فیکره گتیدی، ائوی ترک ائتمه میش
اطرافئ دیققله سوزدو. آنا تین گوزلری دولدو،
درین بیر آه چکدی. هنج آغلینا گلردیمی گی،
بئله- بئله گوتلر گوره جکا! سونرا اولونو اله
آلدی، دوعا تین بیرنجی سوزلرینی یشیللادی:
«لا اله الا الله» (آلاهدان باشقا آلاهی یوخدور)
و قطعی آدیملارلا دوه یه یانینلاشدی،
دیزلرینی قاتلا ییب هیخلادی. نایمان- آنا
الینده کی هتیه لری تله سیک آلیخدان آشیریب
دوه یه میندی، سسله ییب اونو دیکلده دی. آغما یا
ایندی باشا دوشدو کی، قارشیدا سفر وار.

بیر نجه گون ایدی کی، آغما یا یتک نسق
اینله مه کیمی بیر سسله، آتاقلا زینئ آستا بیر
خیشیلتی یالا یتره توخوندورراق اوجسوز-
بوجاقسوز ساری- اوزه یین چوکک دوزنه ییله
یورتوردو، ییته سی اونا امان وثرعیر، کیمسه هیز
قیزمار چول لؤکله هاپلاییب قوزوردو. یالیز

الې چوماقلى پاسبان يۆكلۆ مينېك دوه سى نين
نوختاسىندان توتوب گۆزۆنه جن باسدېغى
پاغاين آلتىندان اونا باخىردى.

ياخين لاشيب اوغلونو تاتيشان نايمن - آنا
اۆزۆنۆ دوه نين بلىندىن يشره نجه آتدېغىنى
بيلمەدى.

- اوغولم، اوغول بالا سنى اختارماقدان
الدىن دوشموشما من سىن آنانام

و بىردن هر شتى باشا دوشوب آجى بىر
دهشتله سىرتين دوداقلارنى گمىرهرك يىرى
تېپىك لمەتە باشلادى، نه قدر چالئىشدى اۆزۆنۆ
اله آلىن، اۆزۆيله باجارا بيلمەدى. اۆزۆنۆ
آناقدا ساخلاماق اۆچۆن لاقىند داتايىب - باخان
اوغلونون چىتىنىدىن بىرك - بىرك يايىشىپ
هۆنگۆرتۆيله آغلادى، چوخدان برى باشى تىن
اۆستۆن كىسدىرمىش درد ايندى سىل كىمى
اؤنو آلتىنا آلب باسدېرىدى.

دى گل كى، اونون گلىشى اوغلونا هنج بىر
تأثير گۆسترمەدى، هنج آغزىنى آچىپ
سۆرۈشمەدى كى، آى آرواد كىمىسن، نيه
آغلايىرسان؟ بىر آن سۇنرا پاسبان اونون الينى
چىتىنىدىن گۆتۈرۈپ، اۆزۆنۆ يۆكلۆ مينېك
دوه سىنى چكە - چكە سۆرۈنۆن او باشىنا
گىتىدى كى، گۆرسۆن اوئاقلاماغا باشلايان
جاوان دوهلر سۆرۈنۆن اوزاقلاشمايىشلار كى...

نايمان - آنا تېنمەتېب يىرىندە قالدى،
چۆمبەلىب اۆزۆنۆ اللىرى ايله اۆرتەرك
خىسۇن خىسۇن آغلادى، باشىنى قالدېرمادان
بىر مۆددت بو وضعىتىدە قالدى. سۇنرا اۆزۆنۆ
تويلايىپ اوغلونون ياتىنا گىتىدى، چالئىشدى
كى، اۆزۆنۆ ساكىت ساخلاستىن. مانقورت
اوغول هنج بىر شى ئولمايىش كىمى معناسىز
ولاقتىد نظرلرله اونا باخدى، اۆزگۆن صيفتىندە

گىجەلرى دىنچەلىرىدىلر. سحر آچىلان كىمى
يشنە سۆدەگىرلرېن نېشان وئردىنى يئردە
بۆيۆك دوه سۆرۈسۆنۆ، مانقورت پاسباننى
اختارىدىلار.

سۆز يۇخ، سارى - اۆزكده اختارېب آدم
تايماق آسان ايش دئىل، بىلە يئردە آدم قوم
ذره سى كىمى بىر شى دېر، يۇخ، اگر او، دۆزه
يائىتلىپ اوتلايان بۆيۆك بىر دوه سۆرۈسۆنۆن
يائىتلىدېرسا، گىج - تىز قىراقتا اوتلايان
دوهلردن بىرىنى گۆره جىكىن، سۇنرا دا او بىرى
دوهلرى، آخىردا دا گىلب چىخاجاقسان
پاسباننى ايزىيە. نايمن - آنا تىن اۆمىدى بونا
ايدى.

هەلىك هنج ياندا بىلە بىر شى گۆره
بىلمەمىشدى. آرتىق شۆبەلنمەتە باشلامىشدى
كى، بىلكە دوهلرېن اوتلاق يىرىنى دىيىبىلر،
بىلكە ژوانلار او دوهلرى ساتىلماق اۆچۆن
خيوە، بوخارا بازارلارنى گۆندىرىلر. بىلە اولسا،
او پاسبان انلە اوزاق يىرلردن گۆره رسن بىر ده
بورالارا قايتىدارمى؟

بىلە جىستلر ايچىندە قباغىنا چىخان آلچاق
تېلرې آشىپ دۆزه چىخاندا بىردن
قارشى سىندا گىنىش بىر درەتە يائىتلىپ
اوتلايان بۆيۆك بىر دوه سۆرۈسۆ گۆردۆ.
شايبالىدى دوهلر آلچاق كۆللوق و تىكان لىغىن
آراسىندا گىزىر، كۆل و تىكان لارېن اوجونو
گمىرىدىلر. نايمن - آنا اولجە سۆنچىندن نه
انده جەتتىنى بىلمۇدى. آغمايانى ھايلادى، سۇنرا
قۇرخدى، مانقورت اولموش اوغلونو
گۆره جەتتىند قۇرخدى.

بودور سۆز اوتلايىش، بس پاسبان
ھانى؟ بورالاردا اولمايىدېر. و درەنن او باشىندا
آدام گۆردۆ. اوزاقدان كىم اولدوغو بىلىنمىردى.

آنا اونسون كىم اولىدوغونو سۆزوشماقلا
يۇخ، تلقىن لە باشا سالماق قارايما گلدى.

سنىن آدىن ژولاماندىر. انشىدىرسنىمى؟ سن
ژولامانسان. آتاتىن دا آدى دۇننبىلىدى. آتان
يادىندا دىتيل؟ آخى او، سە ھە اوشاقلىقدان
اوخ آتماغى اۋىرەردى. مەن دە سنىن آنام،
سەن دە مىنىم اوغلام. سەن نايمانلار
قىيىلەسىندەن سەن، باشا دۇشەدۇن؟ سەن
نايمانسان...

آتاتىن دۇدىكىلەتە او، تام لاقىلىكە قولا
آسىردى، اتلە بىل بو سۆزلىرىن اونا دخلى
يۇخدۇ. يقىن اولوقدا جىرىلدايان چىرتكەبە
دە بىلەجە قولا آساردى.
و اۇندا نايمان - آنا مانقورت اوغلىندان
سۆزوشدۇ:

بەس سەن بورا گلەمەشىدن نەلەر وارەي؟
- ھىچ نە، - دىتە مانقورت جاۋاب وئردى.
- كىچەيدى، يا گۆندۆز؟
- ھىچ نە، - مانقورت عىتىنى سۆزلىرى
تكرار اتتى.

- كىم سەن داتىشماق ايستەيدىن؟
- آي-نان. آنجاق يىز يىز - يىرىمىزى
اشىتمىرىك. اۋردا كىمە اۋتوروب.
- سەن داھا نە ايستەيدىن؟
- ايستەيدىم كى، مەن دە ھۆرۆيۇم
اولسون آغامىن كى كىمى.

- قۇي گۆرۆم اولار سنىن باشىنا نە ايتىش
كىرىپلەر؟ - دىتە نايمان - آنا يىنى اونسون باشىنا
اوزاتدى.

مانقورت كئارا سىچرايىپ چىكىلدى، الە
پاچىندىن پاپىشىپ داھا آناسى طرفە باخمادى.
آرۋاد باشا دۇشەدۇ كى، باشىنى ھىچ واخت
اونون يادىنا سالماق اولماز.

نە ايسە تېسۇمە بىز بىر شى ايشادى. آنجاق
گۆزلىرى يىتە اولكى كىمى تامام انعتىناشۇدى.

- اۋتور داتىشماق، - دىتە نايمان - آنا درىندن
بىر آھ چىكىدى.

اولار پىرە چۆكدۆلر.

نايمان - آنا سۆزوشدۇ:

- مەنى تاتىرسان؟

مانقورت باشىنىلا «يۇخ» دىدى:

بەس آدىن ندىر؟

- مانقورت.

- سەنى ايندى بىلە چاغىرىلار، اولكى آدىن
يادىندايدىر؟ بىر اصل آدىنى يادىنا سال گۆرۆم...
مانقورت داتىشماشۇدى. آناسى گۆرۆردۇ
كى، او، آدىنى يادىنا سالماغا چايشىر،
قاشلارنى ئېن آراسىندا ايرى تراپچىندەيدىر. آما
گۆرۆنسۇر اوغلىلان قاتىن بىر دىۋارا راست
گلمىشىدۇر، دىۋارنى كىچە بىلمىردى.

بەس آتاتىن آدى ندىر؟ بەس اۋزۇن
كىمەن، كىمەردەن سەن؟ ھىچ اولماسا
دۇغولوغون پىرىسە دە بىلمىرسىمى؟
يۇخ، او ھىچ نە بىلمىر، ھىچ نە
خاچىرلاشۇردى.

- ايلامى، گۆر سەن نە گۆنە سالىلار! -
دىتە آنا پىچىلىدۇ، يىتە دە اۋزۇندىن آسىلى
اولماپاراق درددن بۇغولا - بۇغولا آغلاماغا
باشلادى. آتاتىن بو دردى - كىدى مانقورت
قەلى تاتىر اتلەمىردى.

- تۈرپاخى آلمان اولار، مال - دۈۋىتى آلمان
اولار، لاپ آدمىن حىتاتىنى دا آلمان اولار، -
دىتە آنا سۆيلىدى، - آنجاق آدمىن حافظەسىنە
كىم قەد اتلە بىلەر، بونون كىم فېكىرلىشىپ
ناپىب؟

بو واخت اوزاقدان دۈەنە مېنىمىش بىر آدم
گۆرۈنىدۇ. او ياخشىلاشقىدۇ. نايمان- آنا
سۆرۈشدۇ:

- بو كېمدىر؟

- مېنىمچۇن يىمىك كىرىپ.

نايمان- آنا تىنچىشە دۈشۈد. بو ژوانزۇان
اونو گۆرمەمىش تىز چىكىلىپ گىزلىنمەلى ايدى.
او تىز دۈەنىنى ھىچلاپىش مېنە- مېنە اوغلونا
خىبردارلىق ائەلەدى:

- اونا ھىچ نە دىنمە. من تىزلىكە
قايتىداجام.

اوغلون جاواب وئىرمەدى. اونون ھىچ ھېتىنە
دە دىتىلدى.

نايمان- آنا باشا دۈشۈد كى، دۈە اۋستە
سۆرۈ ايچىندىن كىچىككە سەۋ ائەلىپ. آما
داھا كىچىك دى، البتە، ژوانزۇان آغ دۈە اۋستە
اۋتوران آدمى گۆرە يىلىردى. گرگ اۋتلايان
دۈەلىرىن آراسىلا گىزلىنە- گىزلىنە پىشادا
كىچەپدى.

نايمان- آنا اۋتلاق يىرىندىن خەتلى
اوزاقلاشاندان سۇنرا قىراقلارنى يۇوشان
باسمىش درىن بىر درەپە گىردى. بورادا دۈەنى
درەنىن دىيىنە چۆكۈزدۈرۈپ يىرە دۈشۈد،
داھا آغمايائى قالىخماغا قۇتمادى. گىزلىپ
باخماغا باشلادى. ژوانزۇان اونو گۆرۈمۈشۈد.
بىر آزدان او، دۈەنىنى يۇرتما سۆرە- سۆرە
گىلىپ چاتىدۇ. نىزە، و اۋخلا سىلاھلانمىشۇ.
تەرىندىن بېلىنىردى كى، ژوانزۇان مۇعطل
قالىپ، اطرافىنا بۇيلانا- بۇيلانا قالمىشۇ-
اوزاقدان گۆرۈدۈپ آغ دۈەنە مېنىمىش آدم ھارا
يۇخا چىخىدۇ؟ كىلدەرە يىلمىردى كى، دۈەنى
ھارا سۆرسۇن؟ اولجە بىر طرفە سۆردۇ، سۇنرا
باشقا سىمە دۈندۇ. آخىرىنچى دۈە لاپ درەنىن

يائىندىن كىچىدۇ. ياخشى كى، نايمان- آنا
اغلينا گىلىپ دۈەنىن آغزىنى يائىقلا چىكىپ
باغلامىشۇ. نە دىنن اوللا بىلردى- بىر دە
گۆرۈدۈن دۈە بوردان سىس وئردى. نايمان- آنا
يۇوشانلىقنى داللىدا گىزلىپ ژوانزۇاننى لاپ
ياخشى گۆرە يىلمىشۇ. او، قىللى بىر دۈەنىن
اۋستە اۋتورۇپ اطرافىنا گۆز گۆدۈردى،
شىشكىن سىقىنى چۈخ گرگىندى، باشىنداكى
قارا پاپاھىنىن اۋجلارى قاپتىق بورون كىمى
يۇخارنى قاتلامىشۇ، بۇتونون آردىندىن بىر
جۈت قارا، قورۇ ھۆرۈك ساللاپىردى.
ژوانزۇان اۋزىنى پلاپىدە دىكەلىپ نىزەسى
خاشىر وضعىتىدە اطرافا بۇيلاتىردى، گۆزلىرى
دە تامان پارىلداپىردى. بو، سارى- اۋزەنى
توتۇپ خاللىن خەتلى ھىسەمىنى قول ائەلىن،
اونون اىلىسە بو قەدەر بدىختلىك كىرىن
دۈشمىنلردى بىرى ايدى. آنجاق آرواد خايلاغى
بۇش الە ھو آمانسىز ژوانزۇان دۈيۈشچۈسۈنە
نەپەلەپە بىلردى؟

ژوانزۇان بىر آزدان او يان- بو يانا
سىرىندىن سۇنرا گىرىپ، سۆرۈپە طرف
قايتىدۇ.

آخشام دۈشۈردۇ. گۆن باتسا دا ھەلە گۆنۈن
شەقى چىكىلمەمىشۇ. سۇنرا ھارا بىردىن
قارالدى. اطرافى قارائلىق بىر كىچە بۆرۈدۇ.
نايمان- آنا او كىچەنى دىدسەر اوغلونون
اۋلدوغو ياخشى يىرلەردە كى چۈلۈككە
كىچىردى.

اوغلونون يائىنا قايتىماغا اۋزەك
ائەلمىردى، قۇرخوردو باپاقتى ژوانزۇان
كىچەنى سۆرۈنۈن يائىندا قالا.
و او كىچە قەقى قارار كىلدى كى، اوغلونو
خىلاص ائەلسىن، چاللىشۇپ اۋزۈپلە آپارسىن.

ۋە ئىمىر، بۇش دا اولسا، ئىنە ئۈمىد ئالەمىدى
كى، بىلكە بو قارالمىش شۆۋىرىدا بىر قېتىلجىم
ايشارە. نە فايدا كى، آروا قېغىللى بىر قايىنى
دۈجىلەيىردى. آنا ئىنە دە ئۈز دىدىنى
دەتتيردى:

آدىنى يادىنا سال! آتائىن آدى دۈننىباي دى!
سۇنرا او گۈتۈردۈيۈ انىتىشادان اونو
يتدىرىپ ايچىرتدى، اوغلونو دۈيۈزدوراندان
سۇنرا اونا لايللا دىمەتە باشلادى.

لايلا اونون چۈخ خوشونا گىلدى. آروادىن
لايلاسى اونون اۆرەيىنە يايىلىرىدى. خوشلوقلا
قولاق آسىردى، اونون گۆندىن قاراللىپ
جۈدلەنمىش، دۈنۈق صىقىتىندە نە ايسە جانلى،
ايلىق بىر حالت عملە گىلىشىدى. بونو گۆرن آنا
اونو ايناندىرماغا چاللىشىدى كى، بو ئىرلىرى
ترىك ئالەيىپ، اونا قوشولسون، اۆز ئىرلىرىنە
قايىتىشىن، ژوانزوانلاردان بىردەلىك جايىنى
قورتارىشىن. مانقورت اغلىنا وورا بىلمىزدى
كى، نىجە دوروب گىتىشىن، بس سۈرۈ نە
اولسون؟

يۈخ، اغاسى دىنىپ كى، سۈرۈنۈ گۈزدىن
قۇتماسىن...

ۋە ئىنە دە نايىمان - آنا بۈزۈلمۈش يادداشلىق
او باغلى قايىمىنى تىكرار - تىكرار دۈيىلمەتە
باشلادى، دىدىنى دىدى:

- يادىنا سال كىمىس؟ آدىن ندىر؟ سىنى
آتان دۈننىباي دىرا

آتائىن باشى ئالە قارىشىشىدى كى،
آخشامىن نىجە دۈشۈيۈنۈ چىس
ئالەمەمىشىدى، او واخت آيتىلىپ گۈردۈ كى،
ژوانزوان دۈە اۆستۈندە سۈرۈنۈن او باشىنا
ياخىنلاشتى. بو دۈە او، داھا ياخىندايدى،
دۈەسىنى دە گىتىدىكچە داھا بىر قۇرۇردو.

مانقورت اولسون قۇي، نىچ نە باشا
دۈشمەسىن، تىكى اوژ آداملارنى آراسىندا
قالىشىن. آنا اۆرەيى بىلە دەتتيردى. باشقالارنى بىن
دۈزۈپ بارىشىدىنى ۋە نىچتە او دۈزە
بىلمىردى. او، رۈا بىلمىردى كى، قانى قايىندىن
اولان دۈغمە اوغلو قول قالىشىن. كىم بىلىر،
بىلكە دە دۈغمە ئىرلىرى گۈرۈندىن سۇنرا اغلىنى
اوژ ئىرىنە گىلەجىك، اوشاقلىق ايللىرى يادىنا
دۈشمەجىك...

سحرى نايىمان - آنا ئىنە آغمايىنا سۈرۈر
اولدو. او، ئىنە دە ايراقدان - ايراقا ھىلە - ھىلە
گىمە غرضىندە خىللى آلالنىمىش سۈرۈتە
ياخىنلاشماغا باشلادى. سۈرۈنۈ گۈرۈندىن
سۇنرا دا خىللى فىكىر ۋەزىپ باخدى كى،
گۈرسۈن ژوانزوانلاردان اۆرە وار، يا يۈخ.
نىچ كىسەن اولمادىقنى بىن ئالەتىندىن سۇنرا
اوغلونو سىلەدى:

ژولامان! ژولامان! سلام!

اوغلو دۈنۈب باخاندا آنا سىنىچىندىن
ايچىنى چىكىدى، انىچاق ئالە او دىقە دە باشا
دۈشۈد كى، اوغلو ئالە - بىلە سىسە دۈنۈب.

نايىمان - آنا ئىنە دە چاللىشىدى كى،
اوغلونون يادداشلىق دىرىلىتىشىن...

- آدىنى يادىنا سال، تاپ گۈر آدىن ندىر؟
- دىتە ئالوارىپ اونو قاندىرماق ايسەتتيردى.
بىلمىرسەن مگر آتان دۈننىباي دىر؟ سىنى آدىن
مانقورت دىتىل، ژولاماندى... آدىنى اونونچون
بىلە قۇتىموشۇق كى، سىن نايىمانلارنى بۈيۈك
كۈچۈ واختى يۇلدا دۈغولموسان. سىن آنادان
اولاندا بىز اوچ گۈن كۈچۈ ساخلايتىپ
داياندىق. اوچ گۈن تۈي - بايرام ئالەدىك.

آتائىن بو دىدىكلىرى مانقورت اوغلاندا ئايرى
گۈستىرمە دىيىشە باخمايىراق، دايشىتىشنى آرا

-الى نين يادداشئ ھلە دە قالئرا

نايمان- آنا يوواسىنىدان ھۆرگۈدۈلمۈش قوش كىمى دۆزدە ورنوخور، اۋزۈنە پىر تاپا بىلمىردى. بىلمىردى نىتلەسەن، نە گۈزلەسەن. گۈرەرسەن، زۇانزۇانلار اوغلونو سۈزۈنلە بىر پىردە اونون الى چاتماپاچاق اۋز بۇتۇك اۋردولارنا تاخىن يىرلەر اباراچاقلار، تۇخسا اونو توتماق اوچۇن- پوسقۇ قوراجاقلار؟ بىلەجە فېكىر- خىلاتلار بېچىندە او، ھالاي ووروب گىزىلە- گىزىلە گىرىدى، نىھايەت، پوسوب گۈزىندە كى، زۇانزۇانلار سۈزۈدن گىتىدىلەر، چۇخ سۈيىندى. نايمان- آنا خىتلى اونلارنى داللىنچا باخىپ گۈزىدىن سۈزى كى، اوزاقلاشىپ گۈزۈدن ايتىدىلەر، قارار گىلدى قايتىشىن ئىنە اوغلونون ئاتىنا. ايندى اونون قىلمى فېكىرى اوغلونو ائوۋ ابارماقلىق. باشىنا نە گىلىسە اونون تەقىرى دىتىل، نىتلەسەن كى، بىختى بىلە گىرىپ- دۈشمىنلار اونو بو كۆكە سالىلار، نە اولورسا اولسون اناسى اونو قوللوقدا قۇتماپاچاق، قۇي نايمانلار گۈزۈنلەر كى، يادانلىق باسقۇچىلار اونلارنى ايتىدىلرىنن آغلىنى باشدان چىخارپ نىجە رذىل ائىلەيىرلەر. قۇي قىزىلىپ سىلاھا سارلىشىلار. مىسلە تۇزپاقدا دىتىل، تۇزپاق ھامىتا بىس ائىلەيىر. مىسلە اۋندادىر كى، زۇانزۇانلارنى بو رذالى اونلارلا ھىچ ياد قۇنشۇ اولماغا دا حق وئىمىر.

نايمان- آنا اوغلونون ئاتىنا بو فېكىرلە قايتىدىرىدى. ائىلە ھىي گۈتۈر- قۇي ائىلەيىرىدى كى، نىجە اونو ايناندىرىشىن، نىجە باشا سالىشىن كى، بو گىمچە بىر- بىرىنە قۇشۇلۇپ قاچمايىدىرلار.

نايمان- آنا فۇرستى ايتىرمەيىپ تىز آغماپانا مىندى و اوزاقلاشىدى. آنچاق او بىرى طرفدن دە بىر زۇانزۇان چىخىپ اونون يۇلۇنو كىمىك ايتىدەدى. ايشى بىلە گۈزى. نايمان- آنا دۈەسىنى قۇپاراقلاشىپ اونلارنى آراسىنىدان كىچىدى. آياقدان يۇنگۈل آغماپانا اوئو واخىشىدا آرادان چىخارتىدى، زۇانزۇانلار داللىدا قالپ چىخىرا- باغىرا، نىزەلرىنى اۋىناداراق اونو قۇوماغا باشلايدىلار. آغماپانا چاتماقنى اولارنى؟ آغماپانا سارى- اۋزىكە پىل كىمى قانادلاپ نايمان- آنانى بو اولۇم- دىرىم قۇوماقۇوندىن اوزاقلاشىدىرىدى.

ايتىھاسى، اونون خىرى اولمادى كى، اللرى بۇشا چىخان زۇانزۇانلار اۋدەكلرىنى سۈيۇتماق اوچۇن يازىق سانقورتو او كى وار دۈيدۈلەر. آنچاق اۋندان نە گۈزىلىك اولاردى، ائىلە دىتىپ دورودۇ:

-دىتىردى مىنم انامدى.

-آنان- زادىن دىتىل! سىنن آنان يۇخدورا ھىچ بىلىرسن نىتە گىلىپ؟ بىلىرسن؟ ايتىدەيىر كى، پاپاغىنى چىخاردىپ پاشىنى يوغا وئىرسىن!- اونلار يازىق سانقورتون جاتىنا قۇرخو سالماغا چاللىشىدىلار.

سانقورت بو سۈزلى ائىشىندە قارالمىش صىفتى بۇمبۇز اولدۇ. او، بۇتۇنو قىشىپ، پاپاغىنىدان بىر- بىر كى پاپاشارق، تىلەپە دۈشمۈش خىتۇن كىمى ئان- يۇزۈرەسىنە باخماغا باشلايدى. زۇانزۇان اۋنا اوخ- يائى وئىرىپ دىدى:

-قۇرخما آل بونوا

-نىشانلا گۈرۈم!- دىتە زۇانزۇان پاپاغىنى گۈزە آندى. اوخ پاپاغى دىلىپ كىچىدى. گۈز ھاا دىتە پاپاق صاحىبى تىجۈبلىدى:

نايمان - آنا اوغلوندىن نىگاران خالدا اونو سىلە يىرىدى. يىزدن قانرىق باخاندا اونو كۆردى. بىر جە:

- آتما- دىتتە يىلىدى، الله آغ ماھىنى مەھىزلىك ايستە يىردى كى، دۆنۆب اوغلونلا اۆزى تەز گىلىن، يىتتىرمەدى- اوغ ولىزىلتى- يلا اونون سۆل قولىغونا سانجىلدى.

بو، اولومجول ضربه ايدى. نايمان- آنا دۆنەن بۇتونا سىنىپ ايلشە- ايلشە يىغىلدى. آناق آنا تىن اۆزۈندىن اول باھى تىن پايلىغى آچىلىپ دۆشۈك، ھاۋادا بىر قوش اولوب چىغىرا- چىغىرا اوچوب كىتتى. يادىنا سال كىملىرىن؟ آدىن ندىر؟- سىن آنا دۆنەنباي دىرا دۆنەنباي دۆنەنباي!

دىتلىنە كۆرە، او واختىدان سار- اۆز كىدە دۆنەنباي قوشو اوچور. دۆنەنباي قوشو يۆلچونا راست گىلدە اونون تاخىلىقىندا اوچا- اوچا سىلنىر: يادىنا سال كىملىرىن سىن كىمىن اوغلىسان؟ آدىن ندىر؟ آدىن؟ دۆنەنباي، دۆنەنباي!...

سار- اۆز كىدە نايمان- آنا تىن باسدىمىلىغى يىرە او واختىدان آنا- بىتت، يەنى آنا مىككى قىبرىستانلىغى دىتەرلر.

توران قازىشىردى. كىچە ارمان سار- اۆز كى چوللىرى اۆزەرىنە چۆكۈردى. آغ مايا اۆز صاحىبىنى يۆنگۈلە، سىست بىر يىرىشە بۇيۇك دۆە سۆرۈسۈنە طرف آپارىردى. باتان گۆنشىن شۇلازى آنا تىن دۆەن دۆنارلارنى آراسىدا چۇغ آشكار ايشىق لاندېرىردى. نايمان- آنا تىن رنگى- روحو اۆزۈندە دىتلىدى، چۇغ جىددى كۆركى وارىد. بودور او، سۆرۈتە چاتدى، اوتلايان حىتوانلارنىن آراسىدىن كىچىدى، اطرافا كۆز كۆزدىردى، آما اوغلونو كۆرە بىلمەدى. اونون مىنك دۆەسى يۆگۈلۈ خالدا نۇختاسىنى سۆرۈتە- سۆرۈتە اوتلاپىردى. نايمان- آنا اوغلونو سىلە يىب چاغىرماھا باشلادى:

ژولامان! ھاراداسان؟ مىن، آنا نام! ھاراداسان؟

او، ناراحتلىقلا اطرافا بۇتلا- بۇتلا تا قىلىدىغى اۆچۈن اوغلونون دۆە دائىقىدا ھالدا لىت، دىزىنى يىرە وىرەرك اوغىلا اونو نىشان آلدېغىنى كۆرۈمۆردى. گۆنشىن شۇاسى اونا مانىع اولوردى، فۆرەت كۆزە يىردى كى، اوخو بوراخسىن.

ژولامان! اوغلىم!

○ آذربایجان دیلی گوئی آذربایجان دا؛

دیل قورولوشو معیاری

♦ دوختور فیروز رفاهی

firuzrefahi@yahoo.com

دیلیمیزین دیل قورولوشو معیاریندا دا جنوب و شمالدا ادبی دیلین ایشلمه سینده فرق لر گۆزه چاوپیر. بو فرق لر دیلچی لیک باخیمیندا داها چوخ مارق دوغورور و دیلین فعالیت داییره سی باخیمیندا کنجیجی ساینلییر. جنوبی و شمالی آذربایجاندا دیلیمیزین دیل قورولوشو معیاری باخیمیندا داها چوخ موزایی لیکلر موجوددور. عئینی حالدا جنوبدا اولچودن کنار حاللارا راست لاشیریق.

آذربایجان دیلین دیل قورولوشو معیاری سس و سؤز اولچولردن فرقلی اولاراق داها مؤحکم و ثابت چرچیوه مالیک دیر. دیل قورولوشو معیاری دئنه ده بیز هم دیلین صرف شرائطینی، هم ثابت و قئیری-ثابت بیرلشمه لر قانونا اوغون لوق لارینی و هم ده نحو قانون لارینی نظرده آئیریق.

دیلین دیل قورولوشو معیاری مین ایل لر چرچیوه سینده ثابت لشییر و ائله بونا گۆره دیر کی، دیل قورولوشو معیاریندا اولچودن کنار حال معناسیندا بیر آز چاتمامازلیق گۆزه چارپیر. معیاردان کنار حالا بورادا باشقا بیر معنا و ثرمه لی یک. آذربایجان ادبی دیلیندن داییشارکن ائله بیر دیل نظرده توتولور کی، تنجه مین ایل لر ایچینده اؤز قانون لارینی تجرویه دن کئچیردیب و نهایت اونلاری ثابت بیر وضعیته چاتدیریب دیر. بئله بیر جریاندا جمعیتین بوتون عوضولری و قاتلاری اؤز پائینی و ثریر. دیل قورولوشو معیاری ثابت لشمیش بیر حال ساینلسا دا دیلده جریانین قورتارماسی دئمک دئیل و دیل بیر جانلی وارلیق اولدوغو اؤچون اوندان سئچمه و یتر به یتر ائتمک مثلی موجوددور و جانلی دیر.

۱- حؤرمتملی عالیم، دوختور فیروز رفاهی جناب لارینین یازی سیندا ایشلنن بیر پارا آذربایجان معنایی دیلچی لیک اصطلاح لاری، ایراندا رایج اولان کلمه لر و یاخود اصطلاح لارین آنلاشیقی آذربایجانجا سؤزلره عوض ائدیلنیشدیر.

بو گۆن گۆنئی ده دیل قورولوشوندان کنار حالتین ایکی شرایطده باش وثرمه سینی مۆشاهیده اندیریک. یعنی اولچودن کنار حال لار یا دیل داخیلی عامل لر یا دا دیل خارجی عامل لرین تأثیری نتیجه سینده باش وثریرلر. یازان لاریمیزین معیاردان کنار یازیلار یا کیلاسیک یازیلاردان تأثیرلیر (دیل داخیلی عامل)، یا دا یازیلار ذهنی شرایطده فارس دیلین (دیل خارجی عامل) تأثیری نتیجه سینده مئیدانا گلیر.

اولچودن کنار یازیلارین بیر قیسمی ده لهجه لریمیزین تأثیریندن (دیل داخیلی عامل) ایره لی گلیر. آنجاق بیر مسله نی نظرده آلمالی ئیق کی، لهجه لریمیزده اولان قایدالار دیلیمیز اۆچون یاد حال لار دئیل. عکسینه، بونلار بیرباشا جمعیتین فعالیتتی نتیجه سینده یارانان حال لاردیر. آنجاق ادبی دیل اوز سئجمه جریاتیندا او حال لاری سئجمه ییب و داها گئیش یاتیلیمیش و عوموم ایشلک اولان شکیل لری اونلارا اؤستون بیلیم و اونلاری سئجیب دیر. مثال اۆچون جنوبی و شمالی آذربایجانین بعضی لهجه لرینده ایکینجی شخص منسوبیت حالتی (و) سسی ایله گؤستریلیر. مثلن، «یابانی قارنونا سؤخمامیش ایتیل گؤزومون قاباغیندان»، «آتایم آدیندان و... بیزه دایشاسان». موعاصیر آذربایجان ادبی دیلینده آرتیق (و) یوخ (ن) سسی علاوه اولونماسی معیار سائیلیر. دنمەلی سؤزون بئله تصریفی لهجه نین تأثیری سائیلیر و ادبی معیار اولایلمز.

جنوبی آذربایجاندا سون یوز ایل ده دیلیمیزین رسمی فعالیتتی نین یاساق اولماسی و یالئیز شیفاهی مئیداندا ایشله نیلمه سی نتیجه سینده، بیر ده شمالی آذربایجاندا یارانیلمیش سیتاسی شرایطه گۆره ادبی، یازیلی باغلاریمیز کسلیمیش شرایطه گۆره جنوبدا یازیل قاتناغی کیمی یالئیز کیلاسیک ادبیات اورتادا اولموشدور. شمالدان یازیلی ماتریال لارین کلمه سی، شمالین کومونست اولدوغو اۆچون کؤفر سائیلیردئ و بو دا جنوبون ماتریال یوخسول لوغونا سبب اولموشدور.

بو عامل لر نظرده آلساق بو گۆن جنوبدا اولان دیل قورولوشو معیاریندان کنار اولماسینا بیر آز حق وثره بیلیریک. بئله حال گۆندن- گۆنه آرادان گئدیر. سون ایشیرمی بئش ایل ده نشر اولان کیتاب و هرگی لرده بیز گئت- گئشه بئله حالتین آرادان چیخماسینی گؤرورؤک. دیل قورولوشوندان کنار حال لارینی داها چوخ بدیی اثرلرده و دیلده مۆشاهیده اندیریک. دیل قورولوشوندان کنار حالتی دیل قورولوشونون بوتون ساحه لرینده یعنی سؤز بیرلشمه لری، صرفی قورولوشدا و سؤز یاراتما قورولوشوندا گؤرمک اولور.

سؤز بیرلشمه لری ساحه سینده اولچودن کنار حالتی یشی بیرلشمه لرین ایشلنمه سینده مۆشاهیده اندیریک. بئله حال لار یشی لیک نتیجه سیندن عمله گلیر. بو گۆن ضیالی لاریمیز و یازچی لاریمیزدا سؤز یاراتما مثیلی چوخ گؤجلودور. بو یانلیش ایش دئیل. یازچی لاریمیزدا بئله مثیل لرین اولماسی تقدیره لاییق، چوخ گۆزل و آلتیش لانسالی دیر. یالئیز سؤز یاراتما

یول لاری دوزگون سنجیمه لی دیر. بو تائیدا سؤز یاراتماق دا حرفی ترجمه یه داها چوخ منیل اندیرلر. ترجمه یولو ایله سؤز بیرلشمه لری باشقا دیل لردن و اساسن فارس دیلیندن آلیشب آذربایجان دیلینه کتچیردیرلر؛ مثلن: جامیعه تائیشان لار (جامعه شناس)، آدلار دفتربندن (دفتر اسامی)، آغیل اوزو ایله دئیل (از روی عقل نیست)، اوندان و یا یوزدن بیر (یک در ده و یا یک در صد)، حرکت دن دوشمه یین (از حرکت نیفتادن)، آدقوما (نام گذاری)، گونو- گوندن (روز به روز)، قلم محصول لاری (آثار قلمی)، اؤیره دیجی (آموزگار)، وؤودی ایمتیحان لار (امتحانات ورودی)، چوخ تنزلیکله (خیلی زود)، بانکی چتک (چک بانکی)، بؤیوک ننه (مادر بزرگ) و ساینره.

صرف ساحه سینده اولچودن کنار وضعیتی ان چوخ شکیل چی لرین واسیطه سیله یثنی سؤز یاراتماقدا گؤرؤرؤک. یوخاریدا قئید اتدیک کی، بیرلشمه لر ساحه سینده یثنی ترکیب لر ترجمه یولو ایله منیدانا گلیر. صرف ساحه سینده ده قئیر سی فعال شکیل چی لرله یثنی سؤز یارادیلیر. مثال اوچون: آخیم (آخین)، اوره یه یاتیم (یاتان)، ایندی لیکده (بورادا زامان بیلدیرن سؤزه آد یارادان شکیل چی علاوه اولونوب و سؤز آد بیلدیرن سؤز شکیل چی واسیطه سیله یثنی دن زامان بیلدیرن سؤزه چئوریلیب دیر. ایندی + لیک + ده)، اینیجه سینه (اینی دلیکله)، واضح جه سینه (واضح یئرینه)، ائله جه ده (ائله یئرینه)، یالقیز جا (یالقیز یئرینه)، آدلیم (آدلی یئرینه)، یاتا جاقدا (یاتا قدا یئرینه)، تاییق (تائیش یئرینه). یوخاریدا قئید اتدیک کی، سؤز یاراتماق اوزو اوزلوتوندن یانلیش یول دئیل، چوخ دا واجیب دیر. بو دیلین جانلی واریلق اولدوغوندان ایره لی گلیر. دؤنیاتین هر بیر دیلینده کؤهنه سؤزلر شیرادان چیخدیغی حالدا یثنی سؤزلر موختلیف واسیطه لرله دیله داخل اولور.

سؤز یاراما ساحه سینده معیاردان کنار حال لارین بیر قورویو آشاغی داکئی شرایطده باش وئیریر. عؤمومیتله سؤز قورولوشو معیاریندا اولچودن کنار حال لار اساسن کیلاسیک دیلیمیزده و اثرلریمیزده اولان حال لارین تأثیریندن و دیگر طرفدن فارس دیلی نین تأثیری نتیجه سینده باش وئیریر.

۱- ایلن قوشماسی یئرینده داها چوخ اونون لهجه سائاغی و آر فعال سائیلان - نان، نن قوشماسی ایشله نیلیر:

حق سئل کیمی درتایه آخیب یول تاپا جاقدیر،
داش آتماقین کیمسه اونو دؤنده ره بیلمز.

جناب-ی توئوغو چوخ احتیرام نان بیزیم آرواد سؤفوندوردو... بو شعرین قوناغی یولا سالدیم.

بیر آز دا چای نان کیشمیش آلاسان.

۲- ايله قوشماسى داھا چوخ ايلن شكيلنده ايشله نيلير. كيلاسيگ ادبيئاتىمىزدا دا بئله نومونه لره چوخ راست لاشيرىق و گونى ده اولان غنغنه نى كيلاسيگ ادبيئاتىن بيرباشا تاثيرى سايشيرىق.

گلدی او چابک سواریم ناز ایلن
جان قوشون صید اتمگه شهباز ایلن
من گدا حالین تعقل ایله نیز
یتکج اول سلطانن حسن اعزاز ایلن
دین و دینلنن آفتیدور غمزه سی
هیچ بیلمن نتگای اول غماز ایلن
حق رضا سی چون زمانی مطربه
فارق انگیل بیزنی غمدن ساز ایلن
کسب ایله عاشقیننی پروانه دین
سعی ایدر جان ورمگه پرواز ایلن
عاقبت صاحب کمال بی زوال
عشق ایلر عاشقی اعجاز ایلن
ای امانی خرم اول کیم کچورور
عمرنون ایامینی همراز ایلن (محمد امانی)^۱

مؤعاصیر ادبیئاتیمیزین نومونه لری:

گنجه لر یوخودا آغ آتا مینمک،
قایى دؤیۆلنده اۆره ک سنۆینمک،
سازیلان، سۆزۆلن، ائلی گۆلدۆرمک
گۆره سن واریمیش یا بیر خیالیتمیش؟

باشقا شاعیرلر اۆچۆن قانارار^۲ بیر ایلن ایکی روبل آراسیندا اۆده نیلیر.

۳- منسوبیت شکیل چی سی ایکینجی شخص تکه ده تاثيرليک، يیشه ليک و ئۆنلۆک حال لاردا (ن) عۆضينده (و) ايله گۆستريلير. بئله حالى اساسن اسكى جئۆبلىو شاعيرلرين ديلينده گۆرمک اۆلور:

^۱ - محمد امانی، شاه عباس دؤورۆنده پاشامیش گۆزەل ليريك شاعيرلريميزدن دير.

^۲ - روسجا حق-ی تالیف دئمک دير.

«اۋۇزۇى سىندىرما قارىندان اۋىرى» و يا «بىر دوستو جان كىمى باغىرۇو باسما». آناۋون خوزوزو اۋلسون.

۴- گيلن شكيل چى سى كىلاسيك ادبيياتدا ايشلك اولدوغو كىمى موعاصير ادبى دىل ده ده امر فورماستىنى ياراتماق اۋچون فعالدير. بئله حال موعاصير آذربايجان ادبى دىلى اۋچون اسكى لىمىش سايىلىير. آنجاق گۆنئى ده بئله حال بعضن بدىعى دىل ده گۆزه چارىير. جانانه دىئير قالمگيلن جانە بيزىملە

بى فايده دير سۆزلىك افسانە بيزىملە. (امانى)

اىستىرم پىئوستە انى رەنا دولاتىم باشىنا،

قوي گيلن الدن عناتىم تا دولاتىم باشىنا. (قوسى)

۵- داها سۆزۆ يىرىنە دىخى، داخى و داى سۆزلىرى فعالدير. بئله حال كىلاسيك ادبى دىلىمىزدە مۇوجود اولويدور و آرتىق موعاصير ادبى دىل اۋچون اسكى لىمىش حال سايىلىير.

درد و قىمى مىجرانە دىخى تاب نىوخ ايدى

المنه الله كى، درمانە ايرىشدۇك. (امانى)

شۇكۆر آلاها. داى حالىن ياخچى لاشىب.

۶- موعاصير ادبى دىلدە ايشلك اولان كىمى سۆزۆ يىرىنە گۆنئى تظاھورۇندە كىمىن سۆزۈنە راست لاشماق اولور.

۷- گۆنئى تظاھورۇندە ائله فعللى يىرلشمەلر وار كى، اولار آنجاق جنوب ادبيياتىندا ايشلەنيلير و آنلاشلىير. بئله تركيبلر و بعضن ثابت يىرلشمەلر فارس دىلى تائىرى آلتىندا ياراتىلار. مىثال اۋچون گۆز و تورماق (قاش-گۆز اتمەك)، آمپول و تورماق، ناۋارى قۇيۇشودور.

۸- «آ، ا + بىلمەك» مۇدئلى يىرىنە اونون صرف مۇدئلى داها چۇخ فعالدير. بئله فورما فعليلن تركيبى شكيلنە گۆره داها قديمدير، آنجاق بو گۆن دىلين گىنىش فعاليت دائىرەسىنە گۆره تركيبى فعللر داها چۇخ ياراتىر و ايشلەنيلر. كۆرپە قاچانمادى، آرازا قالدى. (قاچ + ا + بىلمەدى).

۹- فعليلن قايتىدىش نۇۆ معلوم نۇۆ يىرىندە ايشلەنير و يا عكسىنە اولاراق معلوم نۇۆ يىرىنە قايتىدىش نۇۆ ايشلەنيلير.

عۇمرۇنۇن سۇنونا كىمى ياغىشلانما ياچاقدى (ياغىشلانما ياچاقدى).

۱۰- منسوبيت يىلدىن سۆزلر تائىرلىك حالدا داها چۇخ قىيرى موعىن شكيل ده ايشلەنيلير.

تەلفونون دىستەيىن (دستەيىنى)، يىندە سىخىر... الين (الينى) «صادق» ئىن آلىنا قۇندۇ... الين (الينى) اوزادىب.

۱۱- بعضى (اساسن) آلىنما سۇزلردن ياردىمچى سۇز كىمى معنائى گۆچلندىرمك اۆچون اىستىفاده اولونور. بو سۇزلرين آتيلماسى جۆملەنين معناجا و سۇز قورولوشو باخيمىندان هىچ بىر دىئىشلىك ياراتمىر. بىلە مەنئاردان كنار حال فارس دىلى تائىرىندىن ياراتىر. بىز دىلىن اۆسلوبلارنىدان داتىشاركن بو حاقدا داها اطرافلى داتىشاجايتىق.

منه خطابا دندى... اما لطفا بوقورون گۆرهك سىز اۆزۆنۆز نىشه بسى اۆ گۆنلر آتائىزى گۆرمك اۆچون ايرانا گلەدىنىز؟

۱۲- سۆال عوضلىنى كىمى مۆعاصىر ادبى دىلىمىزدە اولان هانسى سۇزۆ يىرىندە هله ده اونون اسكى شكىلى و تائى اولان هانكى سۇزۆندىن اىستىفاده اولونور. ۱۹-نچو عصردن آرتىق هانسى سۆال عوضلىنى آپارىجى دىر. مىثال اۆچون:

هانكى شاعىرلرين شئعرلىله بىرگه آلماناخ چاپ اولاجاغىنى سۆرۈشدۈم. ايشلىكلىك تاپان هر هانكى بىر ئانلىش دۇغرو- دۆزگۆن ساتىلار.

يوخارىدا قىتئد اولونان مەنئاردان كنار حاللار بىزه گۆستىرىكى، داها آرتىق چاللىشمالىيىق. سۇز بوردادىركى، بو گۆن اورتادا مەنئارلار مۇوجوددور. آنجاق دىلىن ايشلىك دائىرەسىنين محدود اولماسى و مانئىلرين داها گۆچلۈ اولماسى بىزى مەنئارلاردان اوزاقلاشدىرىر. بو گۆن بىزىم كىفائىت قەدەر ضىئاللىمىز وار و آرتىق بۆتۆن اۆسلوبلار و يازماق شرايطى اورتادا گۆرۈنۆر. انلە بونا گۆره مەنىم گۆماتىم بودوركى، بىز گرەگ داها يازمىلارنىمىز دىققەت اندەك.

يازماق ياللىز يازماق اۆچون و يا شۆهرت قازانماق اۆچون دئىيل. يازماقدا بۇيۈك مسوللىت حىسى اولمالي دىر. بدىعى اثر ياراتماق، عئلمى كىتابلار يازماق، مطبوعات و مەدئا ايشى ايله مشغول اولماق، دىنى كىتابلار يازماق و... هر بىرىنىن اۆز شرطلىرى و طلبلىرى وار. بو طلبلىرى رىعايت ائتمك يازماغىن اىلكىن شرطى دىر.

بىزىم آردىچىل يازدىغىمىز و مۆشاهىدەلرىمىز گۆستىرىكى، آرتىق گىت - گىتە مەنئارلار مەنىمەنىلەر و ضىئالىلارنىمىز بو بارەدە داها و طنداشلىق دۆشۈنچە ايله ئاناشىلار. بىز بونو بىلمەلى ئىككى، يازمىز بىزىم تەككۆرۈمۆزۈن گۆزگۆسۈدۆر و گرەك بو گۆزگۆدە اردملى، ياراشلىقلى، جانا ئاتان و دۆزگۆن تصۈرلر گۆرۈنسۆن.

ھالە

◆ جلال مەدۇن

كۆچۈرۈن: ەلى ابرازى

خارىجى قۇناقلارلا نەفت داشلارنى كەتتىمىشىدىم. لابراتورىيادا مەنە چۇخ تاتىش گەلن بىر قادىن اينگىلىس دىلىندە اىضاحات وئىرىدى. مەن اۈنۈن اۈرتادان ۈ ئانلاردان آغارمىش قارا ساچلارنى، آلتىنداكى اىلكى درىن قىرىشىغا چۇخ اىفادەلى پارلاق آلا گۈزلىرنە باخىب ۈ خىتەرت ائىدىردىم. قۇجا دىئىلدى. عادەتن بو ئاشدا قادىنلار، دن دۇشمۇش ساچلارنى مەھارتلە بۇتاتىش، خەتا وختىسۇز چۇكن قىرىشلارنى قارشى سىنى دا آلا بىلىرلر. اۈندا ايسە قاينى ۈ كدرىن بو مكرلى علامەتلىرنە نە اىنكى لاقىتلىك، بلكە قىرىە بىر آلودەلىك وار اىدى.

اۈ مەن اىلك قارىن ظرىف قىرۇۈ اىلە ىتىنچە اۈرتۈلمۇش پاتىشۇر طىبەتنى خايطىرلادىردى. ئاشىل ئارپاقلار ەلە تۇكۈلمەمىش، بوداقلار باھار طراۋىتىدن ەلە نەنى ايسە قۇرۇيۇب ساخلايمىشىدىلار. لاكىن اساس مسلە بو دىئىلدى. مەنى دۇشۇندۇرۇن، ەتىجانلاردان باشقا شى اىدى. مەن اۈنۈ، شەكسىز تاتىشۇردىم. ھارادا ايسە گۇرمۇشۇدۇم، صۇخىتىنى ائىتمىشىدىم. اۈ زامان گۇرۇنۇر اىندىكىندىن چۇخ گۇزەل اىمىش. ئىقنى كى، خىتلى دىشىمىش دىر. مەنىم ئادداشىم دا اول كى دىئىل... آخشام گۇش قۇرۇب ائەركەن اۈز اۈتاغىمەن عۇمۇمى ائىۋانا آچىلان قاى سىنا ئاخىنلاشدىم. آچىق ھاۋانا چىخماق اىستەندە ھەمىن قادىن مەجرەتە سۇكەنىب دىققەتلە چۇخ قىرىە بىر دىققەتلە اوزاقدا قارالان اۈفۇقە باخدىغىنى گۇردۇم. داناىدىم. اۈنا مانئە اولماق اىستەمەدىم. بلكە بو آن اۈ قۇرۇبۇن مەصۇم ۈ قۇسەلى گۇزەللىشىدىن باشقا ەنچ بىر شى گۇرمەك اىستەمىردى.

سەر تۇردن مەنى كۈلەين وئىشۇلتىسى، دالغالارنى زەملى گۇرۇلتۇسۇ اۈتاتىدى. بۇلاد سۇتۇنلار اۈزەرىندەكى اىكى مەرتەلى بىنا بەضن آغىر بىشىك كىمى ئىشۇرغالايدۇ. قۇناقلارلا باش چەكمە لازىم اىدى. تىز ئوقۇنۇب كەتتىمىدىم. ائىۋانا سارى آددىملا ئارەن بىردن ىتە اۈ قادىنى

گۆردۆم. باشىنا سارئ شال باغلايىپ قالىن گىيىنمىش، يىنە ھىمىن طرزىدە مەجىرەدە سۈيىكەنىپ گۆزلىرىنى اۆفۇقە زىللەمىشىدى. گىرى چۆتۈرىلە بىلمەدەيم، خىتتىر باجارمادەيم. اونون اۆزۈ معنائى بىر لۇۋىچ، سىرلى بىر سۆرەت، قازىتتى زامانى قىلەتەن تاپىلمىش و دۇغولارنى تىن دۆشۈنچەلىرى نىن اينچە ماھىيتى ھەلە اۆخونمايىش بىر آبيدە ايدى. توفانلى دنيزىن اوزاق دالغالارنى اۆ نە اۆچۈن بىلە دىققەتەلە اۆزدە بۆرۈزە و تىرمەدەيىنى داخىلى ھىجانلا باخىر؟ آخشام قۇرۇپ چاغى دا اوساكىت دىيىلدى. لاکىن حساس قلىى اينچە پىر موسىقى آلتى كىمى، اۆ آنلاردا باتان گۆنشىن سۆكۈتۈنە دالغالارنىن جۇشغونلۇغونا فرىادىنا قۇشولماق، عۆصيان ائىمك اىستەيىردى. من بونو، اونون گۆزلىرىندەكى قىيىلجىم لاردان تىترەين دۇداق لارىندان، تىز- تىز قالخىپ - ائىن سىنەسىندەن گۆرۈردۆم. نھايت آخشام اولدو. اۇتاقدا خىتلى وەر- گل ائىدىب آرا- سىرا ائىوانا باخەدەيم. اۆ يۇخ ايدى. آي مەجىرەدەن آزاچىق يۇخارنى قالخەمىشىدى. ائەلە بو آن قۇنشوم ائىوانا چىخەدئ. گۆمۈش ايشىق اونون دالغىن، ايتىظارلى سىماسىنى ھالە كىمى دۆۈرەيە آلدئ. من آز قالەدەيم سۆيىنچەن، خىتتەردەن قىشقىرىم. بو، اۆ ايدى. بىلى، نايىلە خاتىم ايدى. بىعض كىچىك بىر تىغۇغات بۇيۇك بىر لۇۋىچەنى حافىظەمىزدە ائەلە جانلاندىرۇر كى، اۆ زامان مۇھارەبەنىن سرت گۆنلىرىندە بىرىندە من اۆنو مەجىس بو جۆر آيىن گۆمۈش ھالەسىندە گۆرۈمۈشەدۆم. جىسارتەلە ائىوانا چىخەدەيم.

- سالام، آخشامىتتىر خىتتىر!

اۆ دېكسىندى. مەنە تەعجۇبەلە باخىپ باشىنىنى آراملا تىغۇغالادئ.

- سالام.

- دۆننەن فىكرلەشەدەيم كى، سىزى ھارادان تاتىرام، ايندى خاھىرلادەيم.

- يادىما دۆشمۈر- دئە اۆ، چىشىنلەرنى چكىپ، چۇخ لاقىتەد جاۋاب وئردى.

بو دىققە يادىمىزدا دۆشەر. مۇھارەبەنىن اۆچۈنچۈ ايلى ايدى. يۈلدەشەشە مۆرۈت قورىان اۆ ايكى

نەر نىفتچى دۈستۈ ايلە ايكى دىفە سۇسئالىست امەنى قەرماننى آدىنا لايىق گۆرۈلمۈشەدۇر...

نايىلە خاتىمەن اۆزۈندەكى لاقىتەدلىك ائەلە بو آن يۇخ اولدو. گۆزلى آليشىپ- ياندئ سىنەسى

قاباردئ. دۇداق لارنى سحركى توفاندا اولدوغو كىمى خفیفجە تىترەمەيە باشلادئ.

- بلى- بلى، يادىما دۆشەدۇ. سىز تەحرىرىتە ھىتتىندەن كەلمىشەدەيىز.

- رادىيۇدان.

- بلى، اۋتونون حاققىندا سحرەدەك بىر ماقالە يازمالى دىيىڭىز.

- ئالەمدىر كى، ۋار. سىز دە بىر ۋىرھاۋىر ايدى كى، دۆۋۈ آرئىللايان كىم، گۇڭزى تەمىزلەن كىم!
 اما سىز ھەلە معدن دە ايدى. سىز دىندىنيز، مۇطلق كەلجەك يۇلداش لار ئېلىپ ئالدىرلار. ئالەم بىر
 كىچە بايرام اندەك، ئالەشىن گۈزلەن.

- سىز ايلشەدىنيز. قايتىدىڭىز. ايكى - اۈچ ساعات سۇنرا كەلدىنيز. ئاخشى ئادىمداڭىر،
 مۇرۇت دىدى: بو كىف دە - داماق دا مېلۇعات يۇلداش لا صۇجەت ئالەمكە اولار ۹۹
 اول جە ئالەشىن، بىزىمە يىتتىن - ايجىن... ئوخسا امل لى - باشلى سىياسى سەۋر بوراخار سىڭىز. اۋ
 بىلە ايدى: شىن - زارافات چىل.

آه! بو آن نايىلە نىجە خۇش بىخت ايدى! من آرا ۋىرمەدن ۋاتىشېر، سىلەكى اۋزۇم چەكەنم
 فىلىمى مېن سۇنراكى كادىرلارنى نىجە اولورسا - اولسون لىكىمك ايسىردىم.
 - بلى - بلى، من دە مېلىسە قۇتۇشۇم.

خىتلى يىتتىب - ايجىندن سۇنرا اۋنو بىر تەر دىلە توتوب اۋ بىرى اۋتاغا اياردىم. ماقالە سحر
 اتقىرە گىتەملى، مۇسكۇلاتا، خارىجە گۈندەرىلمەلى ايدى. ئاۋرىمەجا ساعات صۇجەت اتىدىك.
 قىيىمتلى قىتلىرىمى گۇتۇرۇپ، سۇنرىچەك گىتەمك ايسىتەدىم.

- اۋ قۇتۇمداي، بوراخىمداي، بىر آز كىف لىنىشىدى. نە قىدەر دىندىم كى، كىشى سحرەجىن
 ايشىلەملى دىر، بوراخىمداي گۈرەك كى، آنچاق كىچە ساعات ايكى دە كىدە بىلدىنيز.

- بلى، ايكى نىز دە منى اۋتۇرمەتە چىخىدىڭىز خىط اتتوانىنا. آي ايندىكى كىمى ئالەم تىردە ايدى
 كى، گاه سىزىن اۋۇنۇز گاه دا مۇرۇتىن اۋزۇ اۋتون گۇمۇش دائىرە سېندە بارلايتىردى.
 - بلكە دە فىكىر ۋىرمەيمىش.

- بلى - بلى، مېم ئاخشى ئادىمداڭىر. ئالەم سىزى بو ھالەدە تاتىدىم. ايناتىن كى، مۇرۇت
 حاققىندا ماقالە مېم سرخۇش حالدا يازدىمىڭىز يىگانە اتردىر. باشقا چىلە ئۇخ ايدى. سحرى
 گۈزلەتە بىلىمزدىم. ساعات دۇقۇزدا مېلىس، تەجىرىشە ھىتەندە خاسىر اولمالى ايدى. چۇخ
 قىرىبەدىر كى، اۋنو اۋخۇيان كىمى اۋرەكەن بىتەندىلر، آلتىشلا ۋىلار. اما اۋندان سۇنرا ھىچ واخىت
 اۋزۇمۇ شراب لا ايلھاما كىتەرمەيمىش. اۋ، نادىر بىر حادىثە ايدى. مۇجەربىەنن احوال - روھىنىسى...
 نايىلە خاتىم سۇزۇمۇ كەلدى:

- سىز اونون نىچە ھلاک اولدوغونو بىليرسينىزمى؟

- بلى، بىليرم- دئيه بوغۇق، تېترەك سىلە جاۋاب وئردىم. بونو كىم بىلمىردى كى؟! دىنيز

كشفيياتى بوروغونداكى او فلاكت، او چوۋوغونلو، توفانلى كىچە...!

من نه ائتمىشىدىم؟ اونون خاطىرەلرىنى نه اوچون تلاتۆمە كىيرمىش، اونو كىدەر، اىضطىراب

توفانلىنا سالمىشىدىم؟

چىخىش يولو آختارمىز تاپا بىلمىردىم. عاجىز- عاجىز اونون گۈزلىرىنى باخىردىم. بو گۈزلىرىنى

اوزاق اۆفۇقە تنھا بوروغون زورلا سۆزۈلن ايشىغىنا زىللنمىشىدى. لاکىن بو دفه اونلاردا كىدەر

علامتى يۇخ ايدى. نايىلە اۇراپا قۇرورلا باخىردى. قۇرورلا، حتا سئوئىنجلە. من يئنه حئىرت

ايچىندە ايدىم. او خئىلى باخدى، سوسدو. بىردن منە سارى چئوزىلىپ دئدى:

- او بوروغو گۇرۇرسۇنۇزمۇ؟

- گۇرۇرم.

- ھۇنر اۇرادا ايشلەيىر؛ كشفييات چىدۇر. مۇرۇتتىن اۇغلۇ، منىم اۇغلۇم.

- احسن! آتاسى ئىن ايشىنى داۋام ائتدۇرۇر.

- اونو دۆزلەر، داغلارلا گۇندەرىدۇر- دئدىم يۇخ سىن دە يترىن اۇرادۇر: دىنيز.

بو دم او، ان عالى قەرمانلىق داستانى ئىن، قىدىم اساتىرىن افسانەۋى صورتى كىمى گۈزەل،

عظمتلى، بۇيۇك ايدى.

بختیارلار

◆ نریمان ناظم

شەھىر بۇيۇك پاركلار ئىزدان سايىلان «مىللەت پاركى» ئۆز ئوزون غۇمىق بۇيۇ، جۈرە جۈرە
 اىنسانلارنى قارشىلايىپ، اۇنلارنى احوال-روحىيەسىنى، سۈنۈچ ۋە كەدرىنى دۇزۇملۇ شاھىدى
 اولۇبدۇر. اۇنلاردان كىمىسى درد الىندىن قورتارىپ قاقچىش، پاركىن بىر بوجاغىنا سىغىنان،
 كىمىسى ئۆز اىستىكلىسى اىلە بىرلىكدە بىر دىنچ يتر آرايىپ آختارىپ، شىرىن رۇبىتالارالان،
 كىمىسى انىتىپاد جايىناغىندا سىغىيلىپ، يترسىزلىكدىن بىر گۆشەپە دالدىلايىپ گىجەلەپ، كىمىسى
 گىجەلەپ قانادلى آرزولارنى لا كىتاب الىندە آغاجلار كۆلگەسىندە وەر-گل ائدەرك دانىشگاە
 غىشقى اىلە اوچوشان، كىمىسى... كىمىسى... آنجاق ەرەسى بىر دردە دالان، ەر بىرى بىر رىنگە
 چالان ايدىلر...

پاركىن بۇيۇك دروازىنى ئىن ياتىندا يترلىش قۇجامان چىنار، بىر آغ ساققال كىمى سانكى باشقا
 آغاجلارنى ھندە وىرىندىن گللىرى قارشىلايىپ، گىندەنلىرى يۇلا سالىردى.
 او گۆن ايسە بو قۇجامان چىنارال-الە وىرىپ قۇشا گىندەن بىر اوغلان اىلە بىر قىزىن
 شىنلىكلە گىزىمەلرىنى، بختىيار جاسىنا اۇنون قاباغىندىن سۆزۈپ دروازادان چىخمالارنى
 ايرلەدى. اۇنلار دىتە-گۆلە خىتاۋانا چىخدىلار.

اوغلان ايشىرمىش، ايشىرمى آلتى ياشار ايدى، اۇنون ايتىندەكى قىسا قۇل سارمىش
 «تىشەرت» بىن ەر اوچ دۆيمەسى آچىق ايدى. بۇغازىندىن آسىلان بۇيۇن باغىنىن آلتىن زىنجىرى
 ايشىلداتىردى، كىبرىتى مەخملدىن تىكىلمىش غىبى دار شالۋارنى اۇنون آرقى ۋە اوزون قىچلارنى
 داھا آرقى ۋە اوزون گۆستىرىدى. او آغ ايسپورت باشماغى لا تىلمەدەن يىرغالانا-يىرغالانا
 يىرىدى.

قىزىن زۇلاق-زۇلاق نازىك مانتۇۋا بۆرۈنمۈش نۆمودلو اندامى يۇلدان كىچىنلردىن باخىش
 اوموردۇ. قىز، اوغلانلا قۇل-قۇلا گىدىر، آستا-آستا پىچىلداتىپ، اۇنون نىسە سۆنلەمەسىندىن
 نارىن-نارىن گۆلۈردى. بىغىن دە داياتىر اوغلاننى انىتىراسلى، چىلغىن باخىشلارنىلا سۆزۈپ،
 سۇنرا باشىن اۇنون چىتىنە دۆنەرك اوغۇنوب گىدىردى.

اوغلان اۆ بیری الی ایله ایکی ایتین کیمیئندن توتوب چکیردی. ایتین بۆیۆک قولاغی ساللاق، اتلی - جانلی بیر تازی ایدی. اونون زیل قارا پوتالی دریسی پار - پار پارلدايئیردی. بالاجا ایت اوزون و گۆدهک کیچ ایدی. یتیمه نده قارینی یترده سۆیۆشۆردۆ. اوزون قولاق لاری اوتناقلايئیردی. آغیمئیل گۆزیم تۆک لری اۆنۆ املیک قوزویا اۆخشادیردی.

اونلارین قاباغینجا ایییرمی - اوتوز آددیم آرالی بیر کیشی گئدیردی. النده کی بیرزنت ساکی الدن - اله وئیر، گاهدان بیر گئری ته چۆزلیب بۇغوق سسله «گئده یتین اول» - دئیته، کیمسەنی سسلەيیردی. بو سسی انشیدجک اۆن - اۆن ایکی یاشار بیر اوغلان اوشاغی النده کی تۆربانی داپنا آتیر، قاچا - قاچا گئدیپ، اۆزۆنۆ کیشی ته یتتیریردی. آما هله بشش - اۆن قديم گئتمەمیش دۆنۆب دالا طرف باخیردی. سۆنرا بیر آز گئدير، یتنی دن دۆنۆردۆ. آناچاق ایستر - ایستەمز یاواش - یاواش کیشی دن آرا آچیب، ایت لره یاخین لاشیردی. گاه اوتلارلا یاهاشی گئدير، گاه دا اۆنلاری آرخادان ایزلەيیردی. هردن ده بیر الینی اوزادیپ بالاجا ایتی تومارلاماق ایستەيیردی. آما قارا ایتین میريلدەماسیندان قۇرخوب گئری چکيلیردی. اۆ بوشە دۆنە - دۆنە جان آتیر، آما ایتین چیمخیرینی اۆنۆ اوغورسوز قۇیوردۆ.

بیر آن اوشاق داپاندى. سۆنرا سۆینجک چۆمەلیپ، النده کی ییلاستیک تۆربانی قوردالايتیب بیر تیکە چۆرەک چیشارتدی. - قاراشا قاراشا - دئیته چۆرەنی ایتە ساری اوزاتدی. ایت ایسە اۆنۆ سایمادی. موج - موج انلەيیب چۆرەنی ایتین قاباغینا آتدی. ایت چۆرەنی اییله دی، آما یتیمە دی.

اوشاغین اۆزۆنە کدەر چۆکیدۆ. قارا ایت اۆزۆنۆ قیزا ساری وئردی. اونون کیمچنا ساری سۆرتۆشۆپ کۆچۆک لیمە ته باشلادی. قیز ایتە دوغرو دۇندۆ. الینی اۆنۆن باشینا چکیر، «ائی وآآ... نه نازدی بوو» - دئیته، اۆنۆن ایکی قولاشیندان یایشیب اۆزۆنە ساری چکدی. اوشاق تەججۆب لہ قیزی سۆزدۆ. قیز ایتین کیمیئین اوغلانداں آلدی. ایندیسە ایتین بیرى بو الدن، بیرى اۆ الدن گئدیردی.

اوشاغین قیریشینی آچیلدی. گۆز لری گۆلدۆ. اۆ فۆرستی فۆوتتا وئرمەيیب؛ قانۆنۆ قیراغی ایله بالا ایتە یاخین لاشدی؛ آما اوغلان ایتی باخیشیندان چکینەرک یتنە دە ایت دن آرا آچدی. کیشی نین - «گئده، یتین اول» - سسی یتنی دن انشیدیلدی. اوغلان ایکی کۆنۆلۆ اۆلان کیمی بیر کیشی ته طرف، بیر دە ایتە باخدی. سانکی سۆن دفة اولاراق بیر داها ایتی تومارلاماق ایستەنی ایله تله سیک ایتە یاهاشدی.

هامان لحظه ده قارا ایت بیردن - بیرە اۆنۆن اۆستۆنە سیچرادی. کیمییک قیزی الیندن چیشیدی. اوشاق قانۆنۆدان آتلیپ خیتاوانا ساری قاچدیقدا، یوخاری باشدان گلن ماشین اۆنۆ حاخلا دی. بوق سسی، سۆنرا تۆرموز قیزیلتی سی انشیدیلدی... مۆسافیرلر ماشین دان یتیب اوشاغا طرف

قاچدىلار؛ سۆرۈچۈ ايسە «آخ...» دئىەرك، ايكى الى ايله گۈزلىرىنى اۇرتۇب باشىنى فرمانا سۈنكەدى.

سۆرۈچۈ بىر نىچە لحظه او حالدا قالدى. سۇنرا جاماعاتىن ھاي- كۆيۈندىن اۈزۈنە گلمىش كىمى ماشىن دان يىنىب، كىچىلارنى ھاللىنجا سۆرۈنە- سۆرۈنە اۈزۈنۈ صحنە يە يىتىردى. جاماعاتى يارىپ، اوشاغا باخان كىمى ايكى الى ايله باشىنا دۇيۇب «ۋايى...»- دئىە يىترە چۈكدۈ.

اوغلان اوجادان بر قىشقا وىرىپ چىقىردى: «**Blacky!!**. ماشىنىن سىنىدىن ھۆركىن قارا ايت سىسە دۇغرو دۇندۇ. اوغلان قاچىپ اونون كىمىنىن توتدو. قىز اۈزۈنۈ اوغلانا يىتيرىپ، تىجۈب پىلە سۈرۈشدو «اتو! آ... نە اولدو؟». اوغلان «نە اولاجاق ايدى، حامبال اوغلو حامبال، آز قالمىشىدى **Blacky** نى اۈلۈمە وىرسىن»- دئىە، قىزىن قولوندىن پايىشىپ چىكىدى. سۇنرا يۈيۈرۈپ قانۇن قىراغىندا دوشۇب قالمىش برزىنت ساكا بىر تىپىك زورۇب، قىزى دالىجا چىكەرك بوروغو دۇندۇ.

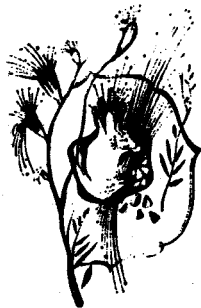
بالا ۋاي- دئىە اينىلدەن آتاتىن آرزولارنى «بىختىارلار»ىن ھارىن- ھارىن گۈلۈشلىرىندە بۇغولوردو. اوشاغىن اۈستۈنە آغ پردە چىكىلدىكە گۈي اۈزۈنۈ سانكى قارا بولودلار اۈرتۈردۈ. قۇجا چىنار يىنە دە دۇنوخوب قالمىش نظره گلىردى...

بیر سالخښم

داود امری (قارانقوش)

بیر تابلو،
ایکی باخیش،
بیر طرف دینج ساحیل
بیر طرف توفانلی دنیز،
آغ قوش لاریمیز باغلاشیرلار.
سیزین شهرده
گلیب
قالثری لرده آنلاشیرلار؛
بیزیم شهرده
قالثری یوخ،
ساریشین ساچ لاری
حیطلریمیزده
کسیلمیش مؤنلر آغلاشیرلارا...

یوخو

محمد قاضی

کاروان کوچموش،
سن یتیب سان.
دوران وختدا گوره جکسن
بیر قارالتی، بیر اوئوج کول،
یتل سوئورور بو اوئوقدن، او اوئوقه؛
سن قالخاندا کوکس اوئوروب
دئیجه جکسن
جان وئرسن ده بیر وئالی تاپیلمیر یتیر-
اوزونده:
یوخا! بیر وئالی تاپیلمیر...
هامی کوچوب گئدیب چوخدان
سن یتیب سان
ده ون یتیب
هر ایکی نیز،
آغیر،
بیر یوخو...

قاچانما دىم اۈزۈمدىن

ع.ن. «چاپار»

ددەم باتىدى...
 گۆنش تىكىن،
 قامتىنى بۆكە - بۆكە باتىلاردا.
 دوستلار ئىمى...
 يارپاق كىمى،
 قۇپۇب دۆشەدۇ،
 گۈۋدەسىنىدىن حىياتىمىن.
 بىر مەن قالدىم،
 بىر دار بوجاق، دىنچ ئۈمىد،
 بىر دە،
 بۆتۈن ھادىشەلەر...
 ناخشىش لىنىمىش فېكىرىمدە.
 آنچاق تىكى،
 قاچانما دىم اۈزۈمدىن...

قاچىرام.
 غۇمرۇمە كۆلگەلىك اۈلان -
 بو گۈندەلىك دەن!
 قىشىشىرام،
 دارىسقال، دىنچ بوجاق،
 ئۈمىدە زىمدە!
 بۆكۈرم ماسادا،
 بۆزۈك - بۆزۈك بۆزۈكمۈش -
 بۆتۈن قىزىللىرىمىزىن،
 پۈتلىكالى وئاراق لارنى.
 چەنەمى اللىرىمدە،
 اۈزۈج لايىشىرام!...
 نەمە ايتىدى...
 اۈرپەنى دوۋاقدان،
 دوۋمانلى گىلىن كىمى!

• گۆزگۆ

• رىۋايەت ئالدىن: رىضا نەۋەسى

• گۆزگۆدەكى آرواد ئىمىش!

قىدىم زامانلاردا، بىر شىكىلى آرواد، گۆزگۆ بارەسىندە بىر شىئىر ئاشىتسە دە، آنچاق گۆزگۆنۆن ئۆزۈنۆ گۆرمەمىشىدى. گۆن گلەر، ارى بىر گۆزگۆ ئاير. كىشى ھەر گۆن گۆزگۆتە باخىپ سۇنرا دا ئۇنى گىزلەدرمىش. گۆنلەر بىر گۆنۆ آرواد گۆزگۆنۆن ئىترىنى ئۆتۈرەنەر ۋە ئۇنى ئالە كىچىرىر. گۆزگۆتە باخان كىمى دۇداغىن بۆزە- بۆزە دىئىر:

- باشىما خىتتىر!... مەن ئالە بىلىردىم كى، كىشى ئۆزۈنە باخىر، سەن دىنمە گۆزگۆدەكى آرواد ئىمىش!

• ئۇندا فېكىر چىكمە:

بىرىنچى بىلىكەن سىنىمىش قۇلۇنۇ سىنىق چىيى ھىكىم كچە سائىر. بىر نىچە ھەپتەن سۇنرا خىستەنچىن ئالەنچىنى ئاچاندا گۆرۈر كى، ئالى ئايرى بىتتە. ئۇ، ئۆزۈنۆ ھىكىمە توتۇپ شىكايتلىنىر:

- آغا دۇقتۇرا بۇ نە ئىش دىر؟ مەن كى، ئازىق ئۆلدىم. ھامى مەن ئالى ئايرى دىتتەجىك.

دۇقتۇر سۆزۈشۈر:

- تار چالانسان؟

- يۇخ!

- رىئامسان؟

- یوخ!

- بس نه صتین صاحیبی سن؟

- تاجیرم، داها دوغروسو ساتیجی ئام.

دوقتور گۆلۆب دئییر:

- اوندا فیکیر چکمه، ال اؤز یئرینه دۆشۆب.

* شئر، قورد و تۆلکۆنۆن اؤوا چيخماسی

بیر گۆن شئر، قورد و تۆلکۆ اؤوا چيخیرلار. شئر بیر چۆل ائششهی، قورد بیر مارال، تۆلکۆ

ایسه بیر دوشان اولاییش قاییدیرلار.

اؤلارئ قۇیورلار بیر- بیرینین یاتینا، شئر اؤزۆنۆ قوردا توقوب دئییر کی، باشلا بونلارئ بۆل. قورد

دئییر:

- باش اؤسته، آغا شئر! من دئییرم کی، هر کیم نه اؤلاییش اؤزۆنۆن اولسون، بۆلمک-

مۆلمک لازیم دئییل.

شئرین بو بۆلمه دن ائله آجیغئ گلیر کی، قوردون تپه سینه بیر قاپاز ووروب، بئینینی

چيخاردیر، آتیر آغزینا. تۆلکۆ گۆره ر کی، تۆستۆ چۆخ برکدی. شئر بو دغه اؤزۆنۆ تۆلکۆیه

توتور:

- تۆلکۆ بی بونلارئ باشلا بۆل گۆرۆم.

تۆلکۆ دئییر کی، «شئرین باشئ ساغ اولسون، بونلار کی، ایلاهی دن بۆلۆنۆب. باخ، بو دوشان

سنین قلیان آلتین اولسون. یاخشئ، قالدئ مارالینان چۆل ائششهی؛ مارالئ دا ناھارا مئیل

بویورسان، قالدئ کی، چۆل ائششهی. اؤنو دا شام دا یئیره رسن».

شئر گۆلۆر، دئییر:

- آئ تۆلکۆ بی! سن نه هوشلو حئیوان سان. بیر بئله آغیلئ هارادان اؤیره نیب سن کی، بونلارئ

بئله یئرلی یئرینده بۆله بیلیدین.

تۆلکۆ دئییر:

- شئرین باشئ ساغ اولسون! قوردون باشینا گلن بلادان اؤیرندیم بونلارئ!

* ائششک ائوده یوخدوا

مؤللا نصرالدینین بیر قونشوسو وار ایدی، تئز- تئز گلیب مؤللاتین ائششهیینی امانت

آپاراردئ. مؤللا بو قونشوسونون لیندن لاپ جانا گلمیشدی. بیر گۆن یئنه ده او قونشو گلیب

مؤللا دان ائششهی امانت ایسته ییر. مؤللا دئییر:

- ائششك ائوده يۇخدو.

بو آندا ائششك پتەدە آتقىرماغا باشلادى. قونشو دئئير:

- سەن كى، دئئيرسەن ائششك ائوده يۇخدو، سەن بو آتقىرتى ھارادان گلىر؟

موللا ھىرسلىپ دئئير: «آخماق كىشى، سەن نە جۆر آدماسان! مەن كىمى آغ ساققال كىشى مەن سۆزۈنە يۇخ؛ پتەدەكى ائششەيىن سۆزۈنە ايناتىرسەن!»

* قويروغو خورجوندادىر

بىر گۆن موللا نىزالدىن ائششەيىنى آپارىپ بازارا ساتماغا. يۇلدا ائششك باتىر باتلاغا. موللا ھىيى اللەشپەر، ائششەيى چىخاردا بىلىمىر. آخىردا تاپشۇر ائششەيىن قويروغوندا، ائششەيىن قويروغو موللاتىن يىندە قالىپ. بىلەنچە بىللەنەن ائششەيى باتلاقدا چىخاردى. اۋىتان- بولتاتىن تەمىزلەپ، خورجونو آتپ ائششەيىن اۋستۈنە، قويروغو دا قۇيۇر خورجونو. ائششەيى سۆرۈر بازارا. ھاجاندا- ھاجانا بىر مۇشتى تاپشۇر. ائششەيىن دىشىنە- باشىنا باخىر بىتەن. ائششەيىن داللىنا كىچىن كىمى تەجەۋبەلە سۈرۈشۈر: «آي موللا نىيە بو ائششك قويروق سۆزدۈر؟»

موللا دئئير: آي قارداش، نىتاران اولما، ائششەيىن قويروغو خورجوندادى!

* توتو قوشو

بىر نەفر بىر توتو قوشو آلىپ اۋىن بىلەن، دىل اۋىرەدىر. قوشدان ھەر نە سۆرۈشسەيدىن توتو- قوشو ياللىز بو سۆزۈ دئئير:

- البتە، شۇبەھسەن.

ائىلە اۋ آدم، بىر گۆن توتو قوشونو بازارا آپارىپ ساتماق اىستەيىر. اۋ، قوشونا مەن تۆمەن - اۋ گۆنۈن پولو- قىيىمت قۇيۇر. اۋىن آلماق اىستەن بىر نەفر اۋزۇتۇ توتو قوشونا توتۇپ سۆرۈشۈر:

- دۆز دئئير، سەن مەن تۆمەن دىيەرسەن؟

توتو قوشو تىز جاۋاب وئىرىپ:

- البتە، شۇبەھسەن.

توتو قوشونو آلماق اىستەن آدم، قوشون جاۋابىنى ائششەن كىمى سۆيىپ، مەن تۆمەن وئىرىپ اۋىن آلىپ ائوۋ گىتىر. ائودە قوشا ھەر نە دئئەر، ھەر نە سۆرۈشۈر، قوش جاۋاب وئىرىپ: «البتە، شۇبەھسەن». بو آدم چۇخ كەدرلىپ اۋز- اۋزۈنە مۇيىلداتىر: «گۆر مەن نە قەدەر آخماق اداممەن كى، بو قوشا مەن تۆمەن وئىرىمەن. توتو قوشو بونو ائششەيدىن تەنە دە دئئير:

- البتە، شۇبەھسەن.

قوشو آلان آدم گۆلۈمسەنەر ۋە قەسەن قاپى سىنى آچىپ، توتو قوشونو آزاد بوراخىر.

◆ اينجه دوشونجه لر

حيثله كرلىك ۋ يالتاقلىق حاققئندا

توپلايان: پڑمان اتل غمى

- صميمى ليكدن چتئن، يالتاقلىقدان آسان هئىچ نه اولايىلمز.
(داستا يوسكى، روس يازىچىسى)
- يالتاق اهلى لشمىش حئىئونلار ئىن ان قۇرخولوسودور.
دېسگن (آلمان فىلسوفو)
- حدن آرتىق تعريفلىرى من تظاھۆر حئساب اندىرم.
كېرىلوۋ (روس شاعىرى)
- خىدمت گۇسترن يالتاق، دۇشمەن دىن تهلۆكەلى دىر.
كېرىلوۋ
- يالتاق جىنايت اوچۇن شرايط يارادىر.
جان گئى (اىنگىلىس شاعىرى)
- اينسا ئىن موردار صىفت لرىندىن بىرى باشقاسىنا ايكى اۆزلۆلۆكلە رغبەت گۇسترمەسى دىر.
لاتىسىس
- يالتاق اۆزۆ ۋ اۆزگەلىرى حاققئندا يۆكسك فىكىردە اولمادىغى اوچۇن يالتاقلىق اندىر.
ژان د لا بروير (فرانسىز يازىچىسى)
- آدمى آلداتماغىن ان سادە يۇلو اۆزۆنۆ دۇست كىمى قلمە وئرمەك دىر.
اوپېدى (روم شاعىرى)
- آدم لار ئى اۆزۆنە تعريفلىك يالتاقلىق علامتى دىر.
افلاتون
- ساتقئن لار هر شى دىن اول اۆزلىرىنى ساتىرلار.
افلاتون

• يا گۇرۇندۇيۇن كىمى اول يا دا اولدوغون كىمى گۇرۇن.

مولوى

• حىيىلە گرلىكە اندىلن «خىتتىر خاھلىق» آشىكار اندىلن آچىق بدخاھلىقتان قات - قات آرتىق نىفرت دۇغورور.

تولستوى (روس يازىچىسى)

• حىيىلە گر آدم سىيرىلمىش قىلىنچا بىزەر.

ابولفرج (سورىيە مۇتەككىرى)

• فېرىلداقچىلار دۆزگۈن لۆلۈيۈن اۆستۈنلۈيۈنۈ دونا بىلسەيدىلر اۆز منفعتلرى خاطرېنە حىيىلە گرلىكدن ال چكردىلر.

فرانكلىن (اوستراليا يازىچىسى)

• يالتاقلىق تابىع اولماق پردەسى آلىندا حۇكمرانلىق ائىتمك اۆچۈن اندىلر.

چترنىشوفسكى (روس مۇتەككىرى)

• ھامىنى تەرىف اندەن آدم ھىچ كسى قىيىمتلندىرمىر.

جانسون (اىنگىلىس شاعىرى)

• حىيىلە ۋ خىيانەت آغاچى تىن بارى مۇصىبىت ۋ فلاكت اولار.

«كلىلە و دمنە» دن

• حىيىلە گر آدم واخىتىندان اول اولر.

عرب آتالار سۆزۈ

• ان بۇيۇك حىيىلە گرلىك اۆزۈنۈ خىتتىر خاھ كىمى گۇسترمك دىر.

لاتىن آتالار سۆزۈ

• دۇنيادا اۆچ شى قۇرخولودور: پىشچاق اوشاق اليندە، حاكىمىيىت آخماق اليندە ۋ تەرىف يالتاق اليندە.

موغول آتالار سۆزۈ

• ايرى آدامىن كۈلگەسى دە ايرى اولار.

اۆزبىك آتالار سۆزۈ

سارى ايبليس

◆ قۇجامان مۇھللىم

ايىرىمى ايل اولاردى كى، بى بى اوغلو مو گۇرمەمىشدىم. بى بى اوغلو دا قۇئون سۆرۈسۈ ايلە پاكىستانا كىچىپ، سۇنرا آلمانا كىدىپ، ايندى اوردادا ياشايتىر. يۇل اۆستۈ بىر گىنجە - گۆندۈز فرانكفۇرت دا گۇرۇشۇمۇز اولدۇ.

بى بى اوغلو سۇمەلى ۋايسى قانلى بىر گىنج ايدى. ايندى ايسە قۇجامان، نۆە صاحىبى آنچاق يىنە دە گۇلراۋۇلۇ، آچىق اۆرەكلى بىر دۈست ايلە گۇرۇشمەك ماراقلۇ ايدى. ھۇنلېن كافەسىندە، دىنچ بىر يىردە اىلشدىك. آردى كىسىلمەدن چاى، قەھۋە، سىغار ... سۆرەكلى قۇنۇشۇق باشلاندى. اۋرۇندىن دىدى، آيىلەسىندىن، اوشاق لارنىندان، نۆەلرىندىن داتىشدى. او داتىشماقدان ۋە من دىنلەمكىدن يۇرۇلماق بىلمىردىك. او، مۇھاجىرلر ياشايتىشىندىن سۇز آچدى. سۇنرا «رضا» آدلى بىر يۇلداشنى ئىن احوالاتىنى سۇئەلمەيە باشلاپتاراق دىدى كى، بو گىرچەك بىر احوالات دىر؛ دۇغۇردان اۋز سىياسى مۇخالىفلىرىنى اۋلدۇرن دۇولت لار يايىتلىرلار. من رضائىن كىچىرتدىنى ياشامى اۋلدوقچا قىسا ۋە يىغىجام اولاراق سۇئەلمەيەجم. آنچاق بو دۇلاباج حىيات يۇل لارنىندا اولان دۇنگەلىرى خاھىرلاردا جاغام. انشىتمەلى دىر.

بى بى اوغلو سىغارنىنى ايتىشدىرىپ سۇزۈنە داۋام ائتتى:

- من اورتا مەكتىپىن سۇن ايل لرىندە رضا ايلە تاتىش اولدۇم. عالى مەكتىبە اۋ حۇقۇق ۋە من مەعمارلىق رىشتەسىندە اۋىرنىچى ايدىك. رضا ۋە آناسى ئىن تەراندا كىمەسلىرى يۇخ ايدى. اوشاق ايكىن آناسى ۋەفات ائتمىشىدى، آناسى ائولردە ايشلەيتىردى.

رضا كىچىك ياش لارنىندا تۇخوجولۇق كارگاھىندا چاايشاراق مەكتىبە اۋخوئوردۇ. اۋ عالى مەكتىبە اۋخودوغۇ زامان گىزلى بىر تىشكىلاتا دا قاتىلمىشىدى.

رضا سىياھكل حادىئەسىندىن سۇنرا تۇتۇلدۇ. ساۋاكىن الىندە ئالتىز بىر آدرىس ۋار ايدى. رضا آغىر ايشىكنەلەر دۇزەرك، گىزلى ايشلىرىندىن ھىچ زاد دىمەدى. يۇلداش لارنى ايسە اونونلا تاتىشلىق ۋەترمەدىلر. اۋ حىرى مەكمەدە عومۇرلۇك دوستاغا مەھكۇم اولدۇ. ايسلامى ايتقىلابدان سۇنرا رضا دا باشقا دوستلارنى كىمى بوراخىلدى. سىياسى مۇبارىزەنىن قىزغىن بىر دۇۋرۇندە گىنجە - گۆندۈز چاايشماغا باشلادى.

رضا تىز - تىز ئاناسىلە گۇرۇشۇردۇ... ئاناسى سۈيىنچىنى گىزلەدە بىلىمىر ۋا ئانا دىئىردى كى،
رضا داھا آيىرلىق ئولماپاچاق. سىنىن تۈيۈنۈ گۇرەجەيم!

رضا يۈزلىرلە يىنى گىچ يۈلداش لارلا تاتىش اولور. اولارلىق آراسىندا «سىما» آدىندا بىر
اۋىرنىچى قىز دا وار ايدى... بىر گۈن رضا، سىمايا اۋزۇنۇ مۇدافىعە اوچۇن، تاپانجا ايشلەمەنى
اۋىرەدەردى. آنسۇزىن باخشى سىمايىن گۈزلىرىنە ايلشىدى. سىما ماتدېم - ماتدېم رضايى باخشىدۇ.
بو باخشى بىر شىمشىك كىمى رضاتىن بۆتۈن وارلىغىنى ئاندېرىپ ياخىدۇ. او شاشىپ قالمىشىدۇ.
قىزىن چكىملى گۈلۈشۈ اۋنو آزجا تۇختاندۇ. بو باخشى، بىلە گۈلۈش، سۈزلىرىن داھا آيدىن
دانىشىرىدۇ.

گىل گۈنلەردە مسەلەنى آچىقلادىلار. بىر - بىرىنە سۈز وئىردىلەر كى، سىناسى دوروم
دورولۇقدان سۇنرا ائولن سىنلر. تصادۇفى اولاراق رضا ايكى يۈلداشى ايلە توتولۇدۇ، دوستاغا
سالىندۇ. بو دۇنە دە ھىچ بىر سىند يۇخ ايدى. رضا آدىنى دىشىك دىمىشىدى. ايكى ايلدىن سۇنرا
رضا بوراخىلىدۇ.

آنا ياشىندىن تىز قوجالىپ، آياقدان دۈشمۈشۈدۇ. گىچ ياشلارلىندا رضايى سۈيۈق دىندە ئاناسى
تېرەمە توتۇر ۋ رضاتىن باشى آغرىغاندا آنا قىزدىرما توتۇردۇ.
آنا ساۋادسىز ايدى، آنچاق رضا ۋ يۈلداشلارلىق يىچىقلىق لارلىندا دۈشۈنۈردۇ كى، سىناسى
دوروم گرگىنلىشىپ، سىخىتىلار كىگىنلىشىپ. آناىن خىستە دۈشمەنىدىن بونۇ دۈشۈنمەك
اولاردۇ.

رضا چۇخ زامان ئاناسى ايلە قالير، اۋنا قوللۇق ائدىر، اولندان آيىرلىماق اىستەمىردى. بو گۈنلر
رضانى آجى بىر خىر سارسىتىدۇ. سىما ايكى يۈلداشى ايلە بىر تىمى ائودە گۈللەنلر. او ۋ
يۈلداشلارلىق بىرى بو دۇنيادان كۇچۇر ۋ او بىرىسى توتۇلور.

رضاتىن يۈلداشلارلىق تەلۈكەنىن ياخىن اولدوغونۇ اۋنا بىلدىرىپ، اۈلكەدن چىخماغا دعوت
ائىدىرلر. رضا دىئىر: - بس آنام! كىمسە يۇخدور اۋنۇن بۇغازىنا بىر قورتوم سو دامىزدىرستىن. يۇخ،
من گىندە بىلمەرم!

يۈلداشلارلىق دىئىرلر: - سىنىن بورادا قالماغىن اۈلۈمۈ قارشىلاماق دىمكىدۇر. اۋندا آنانە
ائدەجك؟ بىزىم دە كى، صاباخىمىز بىللى دىئىل.

رضا ايكى يۈل آيىرىغىندا قالير: آنانى بوراخىپ اۋزۇنۇ قورتارماق يا آنا ايلە قالماق ۋ اۈلۈمۈ
قارشىلاماق!

آنا سىمايىن اۈلۈم خىبرىنى ائشىدەندىن سۇنرا داھا بىر خىستەلىر. دۇقتور - داۋاپا يىتەر قەدەر
پوللارلىق چاتىشمىر. آنا گۈنۈ - گۈندىن آرتىق اۋزۇلۇر. رضا گىزلى اولدوغونا گۇرە گۈندۈزلر
ائىشە چىخمىر، آناسىنى ئاتىندا قالير. گۈزلىرىنى اۋنۇن سۇنمىكە اولان گۈزلىرىنە تىكىر. آنا

رضائىن گۈزۈنۈن قاباغىندا آغىر نفس چكەرك اۆچ كرە آغزىنى بىر سوز دىمەيە آچىر- يومور،
آنچاق سىسى چىخىمىر ۋە ابدى سۆكۈتا داللىر.

رضا ھىچ واخت آغلامىشىدى، ئاناتىن باشى اۆستۈندە گۈزىناشلارنى بۆتۈن ياناقلارنىنى ۋە
اۈزۈنۈ بۆرۈدۈ...

رضا ھر گۈن دىھىشتىلى خىبرلر ائىشىدىر: توتدولار، اۈلدۈردۈلر ۋە...

رضا اۈزلۈيۈندە دۈشۈنۈر: يۈلداشلارنىم قىرىلدى، عقىدەم ياساق اۈلدۈ، سئۈگىلىم الىمدن
گىتىدى، ئانىمى تۈرپاغا تاپشۇردىم، داھا بىر اۈمىدىم قالمايىشىدىر. قالىپ اۈلمەك، قانچىب ھەلىك
قورتارماق ياخشىراق دىر.

رضا يۈلداشلارنى تىن چاغىرىشى ايلە راضىلاشىر. تىزلىكلە قۇندارما پاسپورت اليندە دۈبىسى-
اۈچۈر...

بىبى اۈغلۇ كۈل قاينىنى بۇشالتىدىر. ئىنە سىغار آلىشىدىرىپ سۈزۈنۈن دالىسىنى توتۇر. ھەردم
دە رىضائىن دىلىجە داتىشىر:

- دۈبىسى دە دۈستۈم يۈخ، گىلېرىم يۈخ، يۈرد- يۈوام يۈخ... چىتىن گۈنلر كىچىرتىدىم. نىچە نفر
افغانلى، پاكىستانلى ۋە عرب ايلە بىر يىردە ياشايتىردىم. بىر آز بولۇم ۋار ايدى. الدە شى- شۈي
آلىپ- ساتماغا باشلايدىم، ھەلىك خىرجىم چىخىردى. آنچاق، مەنى عذاب ۋىرن بو نىياراناچىلىق
ايدى كى، اگر خىستە اۈلسام، اگر... بۇغازىمدان كىسىم، آز- ماز بول ئىغىدىم...

جاسىم قاچاق ايشىندە اۈلدۈرۈنۈ بىلىردىم. مەنى دە بو ايشە شىرنىكىدىرىردى. دىئىردى: - قارا
چارشاپ چادرائىق پارچاسى تىن بازارئ خۇددۈر. قازانچى دا شىرىن دىر.

اۈزلۈيۈمدە دۈشۈنۈردۈم: - رضا آلۈثر ايشىنە باخا، اۈ دا قاچاق، اۈ دا چادرائىق؟! يۈخ،
اۈلاسى دىئىل. آلۈثر، مۈشترى نىن ائىتىناچىندان فايدالانماق دىر. قاچاق اخلاق قايدالارنىنا ضىد بىر
ايشىدۇر... ايندى مەن بىللە چىركىن ايشىلرە قۇشۇلا بىلمەرم.

جاسىم واخت- بىئاخت بو آلۈثرىن قازانچى بارەسىندە تۈكنىز دىلىل گىتىرىدى. گىتىدىكە
فىكرىمدە بىر ۋەسۈمە ياراندى: ايجىتماى دىئىشلىك، بىر نفرىن ايرادەسىندەن آسلىنى اۈلماز...
مەن دە بو ايشى گۈرمەسم چادرائىق پارچاننى قاچاق آپارىپ ساتاچاقلار.

جاسىم آغلاپاتان بىر يۈل گۈستردى: - سەن مەن بىر تۈپ پارچائىن دىرى قەدەر بۇرچ ۋىر.
بىر آز اۈزلۈيۈمدە چكىش- بركىش دىن سۇنرا راضىلىق ۋىردىم. بىر تۈپ پارچادان باشلايتى.
گۈزلەنلىم قازانچ الدە ائىدىك. سۇنرا نىچە تۈپ، بىر كاتىنىش، نىچە كاتىنىش ايلە قاچاق ايشى داۋام
ائىدى.

جاسىم ايله شريكىنه ايشلەتيردىك. نەچە دولار، مەن دولار، مىليون دولار سىرمايە اليمە گىلدى. مەن مىليونىر اولدۇم! لىندە بىر آپارتمان آلدىم. سىرمايەمەن بىر بۇلۇمۇنۇ لىندە كىتىردىم. ايندى چۇخ وخت بورادا كىچىرىم...

بىبى اوغلو رضادان سۇرۇشور:

- آرواد- اوشاق دا لىندە ياشايتىرلارمى؟

رضا:- نە آرواد- اوشاق؟ انولنمەمىش و انولنمەك فىكرىندە دە دىتىلم.

بىبى اوغلو:- رضا يادىنداير. اورتا مەكتىدە اولدوغون زامان، فېدئىل كاسترونو يامسىلايلاق ساققالنى اوزاتمىشدىن؟ سىندن سۇرۇشاندا كى، ساققال ايله اينقىلابچىلىقنى نە ايرىتباطى وار؟ دىتىردىن:- مصرف، سىرمايەدارلىقنى حىتاتى دامارى دىر. بو دامار قىرئىلارسا، سىرمايەدارلىق اولەجك. اگر مەن، سەن و هامى ساققالنى قىرخماسا، تىغ مصرف انلەمەز. تىغ كارخانىسى باغلانار...

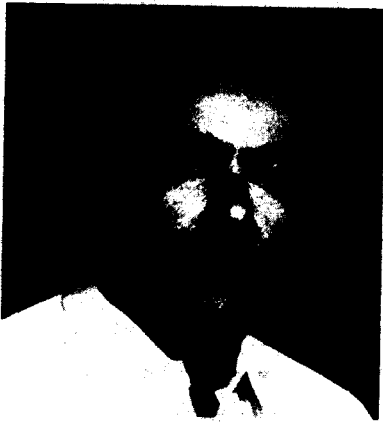
رضا:- بو باياغى بىر فىكىر ايدى. گىچلىك و تىجروپەسىزلىكدن دۇغولان بىر فىكىر ايدى. سىرمايەدارلىق و جامىيەدە اولان آيرى-سىچكىلىك و بونلاردان يارانان نىفرتىن تۆرمەسى ايدى... بىبى اوغلو:- رضا! مىليونلار سارى ايبلىس سىنى و سوسە اندەجك. سىنى آلداداجاق، ئولوندىن ساپدىراجاق!

رضا:- ئۇخ! اولاسى ايش دىتىل. بىر غۇمۇر چكىدىم آچلىق و زەردن آجى حىتاتىم، اونودولمازدىر، آنام مەنمە خاپىرەمدە ياشايتىر سىوگىلى مەن آل قاتىندا بۇغولماسى، سىوگىلىن سىوچسوز اولدۇرۇلمەسى ايدى. مەن اوج آلمالى يام. مەن و آنام اوز ايرادەمىز ايله بو دۇنيانا كىلمەمىشدىك، بىس نىيە بىلە بىر دۇزۇلمۇز آجى ياشاماغا مەككۇم اولدۇق. بو ظۇلۇم ايجىمادا حاكىم اولان بىر رىئىمىن مەككۇلدور. جامىيە گرەك بىلە قورولسون كى، ھەر اينسان دۇغولوشدان اولۇمۇنەك ائحتىياجى قەدەر تەمىن اولسون. ئۇخ، ايلقاريمىدان دۇنەمەم.

بىبى اوغلو سىغارىنى سۇندۇرۇپ سۇزۇنە سۇن قۇتاراق آرتىردى:

بو دا گىرچەك بىر ياشامىن ناغىلى ايدى. سۇنو سارى ايبلىس وورغوسونا باغلى دىر!

ترلانین طالعی

◆ اسماعیل ممدلی.

ساوالان اته یینده کی یاریزلی کندینده آنادان اولموشدو، آناسی لاجین اونو یالادیقجا تۆکلری قوروپوب جانئ کیزیردی، سحره یاخین گوزلری آچیلپ آغا دورا بیلدی، بۆدۆرۆته- بۆدۆرۆته آغزینی آناسی تین امجهینه یتیردی. شیرین ایللیق سۆدۆ امدیکجه بدنی گۆجله نیب تۆره لیردی، نئجه آئ سؤنرا اوتلارین یوموشاق یارپاق لاریندان یتمه نی ده اۆیره نمیشدی، اوتلاق دا آناسی تین یاتیندا او یاندان بو یانا، بو یاندان او یانا قاچیب اوتینا یتیب سۆنچین دن یتیر- گۆیه سیغمیردی. اینجه بلی، نازیک تۆپوق لاری، بسته بۆیو اونون «قاراباغ» آت لاری تۆره مه سیندن اولدوغونو بیلیندیریدی، گۆنۆ- گۆن دن بۆیۆتۆب آز قالا آناسی بۆتدا اولاندا ایکی یاشلی «ترلان» ین مینیک واختی گلیب چاتمیشدی. آما ارکۆیۆن دایچانی هنج کیم مینه بیلیمیردی. یالیز بیر گۆن آخشام ایلخی اوتلاق دان کنده قاییداندا «ايتووز» اونا یاخین لاشیب الینی ساغری لاینا چکیب یال لارینی تومارلامیشدی. بو ایش دن خوشو گلن ترلان او واخت دان بری ايتووز دان قاچمازدی.

نشریه لرین یازدیغینا گۆره، دۆرد آئ سؤنرا خرمن بایرامیندا قاراداغ دا، قاراباغ آت لاری تۆره مه سیندن اولان قولان لارین چاپماق یاریش لاری کنچیریله جک ایدی، ايتووز بو یاریش لاردا ترلان لا بیرلیکده ایشتیراک ائتمک قرارینا گلیب، صاباح دان اونا مینیکه اۆیره تمه یه باشلادی. مشق لر اولده بیر آز چتین اولسا دا سؤنرالار ایش لر یاخشئ قاباغا گئیدیردی. ايتووز ترلانین کۆره یینده اوتوروب قیچ لارینی اونون سینه سی آلتیندا داراق لایاندا ترلان قولاق لارینی باشینا

ياتىردى، اۋخ كىمى سىجرايىب بىر گۈز قىرىمىندا اوزون بىر يۈل گىدىردى. ايش بىلە كىتسەيدى، ترلالتىن يارىش لار دا بىرىنجى اولاجاغىنا سۈز يۈخودو.

تاسۋاف كى، بىلە اولمادى، بىر گىنجە تىلۈيزىيۈندا، ھىمىشە گۈلر اۋزۇلۇ مەھرەبان دائىشان «سارا» ھىجانلىق بىر ھالدا مۇھارەبەنىن باشلاندىغىنىنى خىبر وئردى. اۋردونون اىستەينە گۈرە، بۈتۈن آت لار جىھەتە گۈندەرىلمەلى ايدىلر. ايكى گۈن سۈنرا گىلىب ترلالتىن دا اىلخى دان آيتىرىپ آپاردىلار. اوزون- اوزاق يۈل لار گىندەندىن سۈنرا آج- سوسوز اۋستۇ آچىق بىر تۈپلەتە سالدىلار. اوردا ايكى يۈزە قەدەر آت وار ايدى. مۇختىلىف يىرلردىن گىتىرىلن آت لار چۇخ تىز بىرى- بىرىلە دۈستلاشىپ، ھرە اۋز طاللىنىدىن دايتىشىردى. بىرى دىتىردى: اۋن گۈن قاباق نرگىزىن تۈيۈندا بۈتۈن آت لارنى كىچىپ، گىلىنى اۋزۇك قاشى كىمى بىلىندە ساخلايىپ، قۇنشو كىندە آپارمىشىدى. اۋ بىرىسى دىتىردى: بو ايل يۈز ھىكتار يىر شۇملايىپ، كىند اھلىنە تاپشۇرمىشىدى. باشقاسى دىتىردى: ايشىرى گۈندە آرابا ايلە اۋچ يۈز تۈن بوغدائى كۈۋىشەن دىن خىرمە داشىمىشىدى. بو آرادا تكى بىزىم جاۋان ترلالتىن ھلە دىمەتە سۈزۈ يۈخ ايدى.

آت لار باش لارنى نەلر گلەجىنى بىلىمىردىلر... مشقۇلر باشلانمىشىدى. اللىرىندە اوزون آغىر دىمىر پارچاسىنى اولان سىرباز ھر گۈن آت لارنى وورا- وورا تۈپلەندىن چىخاردىپ، نىچە يۈز كىلۇ داش تۈز باغى كۈرەكلەرنە قۇيۇپ، بۈيۈك بىر مەيداننى بو باشىندىن اۋ باشىنا، سۈنرا دا اۋ باشىندىن بو باشىنا كىتىرىدىلر. سىربازلارنى بو جۈر آغىل سىز ايشىلرىنى باشا دۈشمەن آت لار داھا آچىقلايتىردىلار. ئايلاقداكى تۈز عطىرلى اۋت لارنى عۈضىنە بوردا قورو سامان دان باشقا بىر زاد يىتمەن آت لار گۈنۈ- گۈندىن آرىقلايىپ بىر درى، بىر سۈمۈك اولموشدولار.

بىر گىنجە، قارانتىقدا، ايكى سىرباز ترلالتىن باشىنا نۇختا وورۇپ تۈپلەندىن چىخارىپ آپاردىلار. بىلىنە يەر عۈضىنە پالان قۇيۇپ اۋستۈنە اوزون لۈلە كىمى آغىر دىمىرلر چاتىپ، اىپەلە باغلايىپ داغىن داشلىق يۈل لارنىدا اۋزۇ يۇخارى سۈردۈلر. يۈلداش لارنىدىن آيرىلان ترلالتىن يۈرغونلۇغو بىر ياندا قالسىن، تىكلىكدىن يامان دارىمىشىردى. بىلىمىردى نىتەسىن، يۈلۈ باشىنا آلىپ كىتىردى. سىلدىرىم بىر قايتاين باشىنا چاتاندا ھاۋا ايشىق لاندىمىشىدى، داغىن ھر ايكى طرفىندە ياشىل اۋتلاق لار، ياراشىقلىق كىندلر، كىندلرىن كۈچەلرىندە گىلىب گىندەنلر گۈزۈنمەتە باشلامىشىدى. ترلالتىن دۈغمە كىندى ئادىنا دۈشۈد... بىر آن اۋزۇنۇ كىندە سۈيۈدلەرنىن آلتىنىدا اىلخى تىن آراسىنىدا ايتۈزلا بىرلىكدە گۈردۈ. ايتۈز اۋتون قۇيۇرغونۇ گۈلدەستەسى كىمى يىتىپ باغلايىپ، يال لارنىنى ھۇرمۇشۇد، تۈزەچە آنادان اولموش دايتچالارنى اۋنىماغىنى گۈرەن ترلان، ھارادا اولدوغونۇ اونۇتمۇشۇد. انلە بو آندا سىنەسىندە آرى سانجان كىمى بىر آغرى ھىس اتتى. سۈنرادا آغرىيان يىردىن قان آخماغا باشلادى. گىتدىكچە گۈزلى قارالدى، آتاق اۋستەدە دورا بىلىمەيىپ، قايتالارنى اۋستۈنە يىتىكىلدى. اوزاق لاردان گلن شاققا- شاق سسى ئاۋاشىدىقچا قوزقون لار باشى تىن اۋستۈندە دولاتىردىلار. نە يازىق كى، ترلان بىر داھا دۈغمە كىندىنە قايتىدىپ قاراباغ آت لارى تۈرمەسىندىن اولان قولان لارنى يارىشىندا ايشىتىراك اتمەتەچىكدى.

خیام‌دان تر جومه

رحیم کاویان شبستری

وقت سحر است خیز ای مایه‌ی ناز،
نرمک نرمک باده خور و چنگ نواز
کانه‌ها که بجایند نپایند بسی،
وانها که شدند کس نمی‌آید باز.

چون گلدی سحر، دور آياغا نازلئ مارال
ایچ باده یاولاش - یاولاش، گؤتور بیر سازچال
اونلار کی، یاشیر بو دؤنیادان کؤچمه‌لی‌دیر
اونلار کی، گئدیپ قابیتماغئ اولدو ماحال.

آنان که محیط فضل و آداب شدند،
در جمع کمال شمع اصحاب شدند.
ره زین شب تاریک نبردند بیرون
گفتند فسانه‌ای و در خواب شدند.

اونلار کی، گلیب حاق یولونو جاخلادیلار،
حیکمت یولونو دائیم ایشیق ساخلادیلار.
بیر کس چیخا ییلمه‌دی قارانلیق گمجه‌دن
هر کیمسه بیر افسانه دئییب یوخلادیلار.

دورد رو باعی

عباسعلی یحیوی (انلجی)

چاغداشلیق
فیکریم دؤغولار کۆمان لا بیر یترده منیم
روحوم دولا تیر جهان لا بیر یترده منیم.
سؤز جؤنهری قان کیمین قلم دن آخاراق
نبضیم دؤیونور زامان لا بیر یترده منیم.

ایتگین
شعرین اوچاغیندا اؤدلو ایمان گزیرم
ساکیت دنیز آتینا سیندا توفان گزیرم
دورد دؤوره می کور کاریکاتورلار بؤره‌ییب
من بیر بئله بلبشودا اینسان گزیرم.

تاپماجا (ساوالان)
قؤرقود دده‌تک قالین بیر آغ ساققالئ وار
سانکی قاراقاشقادی، دارانمیش یالئ وار.
قارتال کیمی باش چکیب گؤیون سینه‌سینه
ؤکسک اوچامان دئ، جان سنور بیر حالئ وار.

تاپماجا (پاییز)
نیسگیل چیله‌نیپ، آغاجلارین هئیکلینه
شنگرف اله‌نیپ، یاماجلارین هئیکلینه.
چارداخلارئ قنطین یئنیخان چؤوغونلار
تیرتمه سالیب دیر آجلا رین هئیکلینه.

قرەكۆنۆن قوجاغىندا

آستارا - منصور بنى مەجىدى

ھامى اولاق اينسان ئىغا عدالتىن تۇرپاغىندا
دۆشمەنلىرى اونوتمايلاق ساغالمائىش ھلە يارا
قولدورلۇغا فرجام چەكەك مرد اوغولون ياناغىندا
گرچى بىزىم غۇمرۆمۆزۆن چۇخ ئارىسى يانار كىچىپ
اوشاق لار ئى داي قۇتمايلاق يانار اودون ياناغىندا
بىز كۆرمۆشۆك يامان كۆنۆن كۆز ئاشى تىن چىشمەلەرىن
جىتەرىمىز يانان كۆنۆ سو ايچمىشك بولاغىندا
آيدىن اولوب بىزە بو كۆن قازانلىقتىن نھايتى
يۇخسا كزىپ دولانمازدىق اينسانلىقتىن سۇراغىندا
دۇنيا بوگۆن كۆز - كۆزەدى جانانوارىك يىرتىجىلار
يىنخىلان ئىتت يارالار حىتىوانلىقتىن چىرناغىندا
سۆزۆم چۇخىدو «منصور»، تواتىم يۇخىدو يازماغا
نەفس دىگىتىدى كىلمەدى، جان دا چىخار چىخماغىندا.

چۇخ بىر ۋەقەلىق كۆرمۆشۇم آنا وطن تۇرپاغىندا
آغلامىشام كىچە - كۆندۆز ددە - بابا اوچاغىندا
ھر بىر سحر كىشىن كۆنۆ بوز باغلايىش آياق لارىم
اۆمىدلىرىم داشا دۇنۆب قرە كۆنۆن قوجاغىندا
ھر طرفدن قاپاز يىتدىم اوجالما دى باشىم منىم
روزگار ئىن آدى باتىش قان آتارى دىرناغىندا
جاوانلىقى كىچىرتەمىش قۇجالمىشام حسرت ايلن
سسىمە سس وثرەنمەدى بۆكۆلمۆشۇم بوجاغىندا
نە درمان اولدو دردىمە نە يول تاپىپ نىشان وثرەن
ۋەقەسى يۇخ بو دۇنيا ئىن داپانەشلىق داپاغىندا
تۇتۇق كىمى كىسلىمىشك تۇىلاردا دا، ياسلاردا دا
قۇنۇن كىمى ساغىلمىشلىق دەرلەرىن قىراغىندا
كلىن بو لىفەدەن برى ظۆلم آغاجىن كۆكۆن كسەك

گزارشی از جلسه‌ی برگزاری اولین دوره‌ی انتخابات اعضای هیئت مدیره‌ی

«انجمن صنفی کارگری ایفاگران موسیقی آذربایجان شرقی»

♦ مجید تیموری‌فر (صفا)

به دنبال ۳ نوبت فراخوان اعضای محترم هیئت مؤسس انجمن صنفی ایفاگران موسیقی آذربایجان در روزنامه‌های کثیرالانتشار، مبنی بر دعوت کلیه‌ی ایفاگران و پژوهش‌گران رشته‌های گوناگون هنر موسیقی، اعم از موسیقی ایرانی و آذربایجانی در تمامی ابعاد، جهت عضویت و حضور در اولین جلسه‌ی مجمع عمومی مورخ ۱۳۸۳/۱۲/۱۴ سالن مجمع فرهنگی - هنری اداره‌ی کل ارشاد اسلامی تبریز، مراسمی با حضور قریب به هزار نفر از اعضای ثبت‌نام شده‌ی انجمن و آقای بشیری مدیر کل محترم اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی و جناب لطفی‌نژاد معاونت محترم اداره‌ی کار و امور اجتماعی استان و اعضای محترم هیئت مؤسس انجمن، جهت تأیید و تصویب پیش‌نویس اساسنامه و انتخاب اعضای هیئت مدیره‌ی انجمن، رأس ساعت ۱۴ روز جمعه آغاز گردید و تا ساعت ۲۲ همان روز ادامه یافت. استقبال و حضور هنرمندان به قدری بود که علاوه بر تکمیل ظرفیت سالن، تعداد کثیری نیز در خارج از سالن و حتی در فضای سرد و بارانی محوطه‌ی آن با شور و هیجان زایدالوصف و نظم و انضباط خاص هنرمندانه‌ای برنامه‌ی انتخابات مجمع عمومی را دنبال می‌کردند.

ابتدا آقای مهندس محمد زیدی رئیس هیئت مؤسس انجمن با خوش آمدگویی به حضار، گزارش کوتاهی از فعالیت دو ساله اعضای هیئت مؤسس انجمن و اهداف آن ارائه نموده و از اهمیت و نقش سازنده موسیقی و موسیقی دانان در جهت ترقی و تعالی جوامع و لزوم حمایت جامعه و دولت مردان برای رفع مشکلات صنفی آنها سخن گفت و از همکاری صادقانه برخی مسئولین و نهادهای دولتی و خصوصاً جناب آقای بشیری مدیر محترم فرهنگ و ارشاد اسلامی و آقای روحانی مدیر کل اداری کار و امور اجتماعی آذربایجان شرقی، جناب آقای لطفی نژاد صمیمانه تشکر نمود. آنگاه با تشویق حضار محترم، مدیر کل فرهنگ و ارشاد اسلامی پشت تریبون قرار گرفته و ضمن برشمردن رهنمودهایی، از افتتاح هنرستان موسیقی تبریز در سال آتی (۸۴) سخن گفته و ادامه داد: به امید روزی که دانشگاه موسیقی نیز طی سال های آینده در آذربایجان افتتاح گردد. ایشان به سیر صعودی آمار کنسرت های اجرا شده از سال ۷۵ به بعد و تزايد روز افزون مخاطبین کنسرت ها اشاره نموده و عمده ترین دلیل افزایش آن را بالا رفتن کیفیت اجرای کنسرت ها دانسته و اعلام داشت: جهت رعایت عدالت اجتماعی، بهتر است به مبلغ بلیط کنسرت ها توجه شود تا اقشار کم درآمد جامعه نیز از شرکت در کنسرت ها محروم نباشند.

آنگاه جناب لطفی نژاد معاونت محترم اداری کار نیز ضمن سخنانی از حضور هنرمندان محترم استان و زحمات مهندس زیدی و هیئت مؤسس محترم در جهت تشکیل انجمن، سپاس گواری نمود و ادامه داد: حضور پر شور گروه های مختلف هنر، موسیقی و چهره های شناخته شده ادبیات و فرهنگ آذربایجان و از جمله آقایان رحیم رئیس نیا و نجفی و سایر اساتید محترم در جلسه مجمع عمومی ایفاگران موسیقی، مؤید این است که هنر موسیقی مرز نمی شناسد و مرزهای صوری و ظاهری را در هم می شکند و در نتیجه، نقش برجسته ای هنرمندان موسیقی در تمامی جوامع آشکار می شود. سرزمین آذربایجان همواره گذرگاه تاریخ ایران بوده و همانند اندیشمندان، منبع فکر و اندیشه و شعور و چشم و گوش و هوشیاری است و این خصایص، پیوسته در آذربایجانی ها به وضوح مشاهده گردیده است. لذا هنرمندان موسیقی آذربایجان نیز بایستی میراث فرهنگی - هنری گذشتگان را حفظ نموده و ضمن ارزیابی و آرایش و پیرایش در جهت تکامل، آن را به نسل های آینده بسپارد و از این رو هنرمندان عزیزی که در گوشه و کنار این استان ساکن بوده و هنرشان را در اختیار مردم عزیز قرار می دهند، بایستی دارای تشکیلات منسجم و قدرت مندی باشند که از طریق آن به خواسته های صنفی خود نایل گردند. بدین ترتیب تشکیلات مردمی با هماهنگی کامل و در جهت تأمین خواسته های اعضای خود، به عنوان یاور سازمان های دولتی عمل کرده و برنامه های حرکت خویش را به سازمان مرتبط ارائه می دهند و سازمان دولتی با بهره مندی از نظرات آنان در پیش برد تصمیمات کارشناسانه، قادر خواهد بود راه صحیح تر و خردمندانه تر و مفیدتری را انتخاب نماید. در حقیقت (انجمن ها، سازمان های تخصصی اندیشه دستگاه های دولتی محسوب می شوند) خوش بختانه، انجمن صنفی ایفاگران

موسیقی آذربایجان شرقی با استقبال بسیار چشمگیری مواجه گردیده و ما آن را به فال نیک می‌گیریم و من نیز از عزیزی که پشت درب‌های سالن و محوطه‌ی مجتمع و هوای سرد و بارانی سرپا مانده و با شوق و ذوق مراسم انتخابات هیئت مدیره‌ی محترم انجمن را دنبال می‌نمایند، عذرخواهی می‌کنم. او در ادامه‌ی سخنان، اهم موضوعاتی که از طریق انجمن صنفی و توسط هیئت مدیره قابل پیگیری است به شرح زیر برشمرد:

۱- پیمهی هنرمندان ۲- تعاونی مسکن^۱ ۳- تعاونی اعتبار ۴- بخش حقوقی ۵- خانه‌ی هنرمندان

در ادامه‌ی جلسه، رئیس هیئت مدیره‌ی مؤسس ضمن قدردانی از همکاری‌های ارزشمند مهندس ستاری هرزندی مسئول تشکیل‌های مردمی اداره کار آذربایجان شرقی دعوت نمود تا با انتخاب اعضای هیئت نظارت بر انتخابات و همکاری نمایندگان اداره‌ی کار و اداره‌ی فرهنگ و ارشاد اسلامی مراحل انتخابات هیئت مدیره و بازرسان را یاری نمایند.

با رأی حاضرین جلسه، استاد یونس عابدی آشتیانی به عنوان رئیس مجمع و استاد چنگیز مهدی‌پور نایب رئیس و آقایان صداقت گنجه‌ای و مجید خلیلی به عنوان اعضای هیئت نظارت مجمع و آقای علی جوادپور^۲ به عنوان منشی جلسه انتخاب گردیدند.

ابتدا تمامی موارد و تبصره‌های پیش‌نویس اساس‌نامه‌ی انجمن قرائت گردیده و مبلغ حق عضویت و تعداد نفرات هیئت مدیره و اعضای علی‌البدل و بازرسان (۱۱ نفر عضو اصلی و ۳ نفر علی‌البدل و ۳ نفر بازرس و ۲ نفر علی‌البدل) به شور و مشورت و رأی‌گیری گذاشته شد و پس از تصویب حضار محترم، از کاندیداهای هیئت مدیره و بازرسان اعم از خانم و آقا که تعدادشان افزون بر ۶۰ نفر بود دعوت گردید تا در اندک مدتی خود را معرفی نموده و از اهداف خود سخن گویند.

۱- تعاونی مسکن، تشکیلاتی جدا از انجمن بوده، ولی جزو فعالیت‌های انجمن محسوب می‌شود و با همکاری اداره‌ی تعاون استان تشکیل می‌گردد. لازم به توضیح است، تعاونی مسکن انجمن صنفی کارگری ایفاگران موسیقی آ. شرقی نیز با همکاری اداره‌ی تعاون استان و ۲۹ نفر از اعضای هیئت مؤسس انجمن تشکیل یافته و مراحل قانونی خود را طی می‌نماید و در آینده‌ای نزدیک با درج فراخوان ۳ گانه در روزنامه‌های کثیرالانتشار به استحضار اعضای انجمن موسیقی خواهد رسید. با تشکر از همکاری‌های صمیمانه‌ی مدیر کل محترم اداره‌ی تعاون، جناب اسماعیل نیا و آقای رشید دانشجویی مسئول پیگیری تعاون مسکن انجمن صنفی ایفاگران موسیقی آذربایجان شرقی.

۲- ۱۳۸۴/۱/۴ علی جواد پور متولد ۱۳۴۵ تبریز، نوازنده‌ی چیره‌دست و طراح و سازنده‌ی تار آذربایجانی که در نخستین روزهای بهار و حلول سال نو به ابدیت پیوست و مردمان هنردوست و هنرمند دپار آذربایجان را غرق در ماتم فراق نمود. روانش شاد و یاد و خاطره‌اش جاویدان باد.

مراسم رأی گیری با نهایت سکوت و آرامش و نجابت و انضباط خاصی راس ساعت ۱۸ به پایان رسید و شمارش آرا تا ساعت ۲۲ به طول انجامید و نتیجه‌ی انتخابات و شمارش آرا با قرائت صورت جلسه‌ای توسط مهندس محمد زیدی به شرح زیر به پایان رسید.^۱

(جلسه مجمع عمومی عادی مؤسس نوبت اول انجمن صنفی کارگری ایفاگران موسیقی آذربایجان شرقی)

بر اساس دعوت‌نامه‌ی رسمی مورخ ۱۳۸۳/۱۲/۱۴ در ساعت ۱۴ روز جمعه دو محل مجتمع فرهنگی - هنری اداره‌ی کل فرهنگ و ارشاد اسلامی آ. شرقی (تبریز) و با حضور قریب به ۱۰۰۰ نفر از داوطلبین عضویت انجمن صنفی ایفاگران موسیقی آذربایجان شرقی تشکیل گردید. و تحت نظارت هیئت محترم رئیسه‌ی ناظر بر انتخاب و طبق دستور جلسه، ابتدا اساس‌نامه پیشنهادی قرائت و موارد آن مورد تصویب حضار محترم قرار گرفت. سپس نسبت به انتخاب اعضای اصلی و علی‌البدل هیئت مدیره‌ی انجمن اقدام شد و از مجموع ۸۷۶ رأی ریخته شده در صندوق، تعدادی رأی باطله و از بقیه‌ی آرا، آقایان حایز شرایط به ترتیب اکثریت رأی به شرح زیر اعلام گردید:

۱- آیت قنبری ۲- حسن اسکندری ۳- رشید دانشجویی ۴- فرخ مهدی‌پور ۵- رحیم نظری ۶- علی فرشلاف ۷- محمود شاطریان ۸- نادر رامدل ۹- بابک هلال ۱۰- بهزاد کیاست ۱۱- ایوب زینالی (صمدچایی) ۱۲- مسعود امیر سپهری ۱۳- اوختای شادی ۱۴- مجید تیموری‌فر

* - اعضاء هیئت بازرسان و علی‌البدل، آقایان:

۱- تقی قیصری ۲- افشین حقیقتی ۳- آیدین شاطریان ۴- علی اسکندری ۵- سیروس کیانی.

معرضین به انتخابات می‌توانند از تاریخ برگزاری لغایت ۱۳۸۴/۱۲/۲۱ به مدت یک هفته، اعتراض کتبی خود را به هیئت نظارت تحویل و رسید دریافت نمایند، بدیهی است به اعتراضات پس از سپری شدن موعد مقرر رسیدگی نخواهد شد.

اعضاء هیئت نظارت بر انتخابات

نمایندگان اداره‌ی کار و امور اجتماعی استان آ. شرقی، نمایندگان فرهنگ و ارشاد اسلامی آ. شرقی

لازم به توضیح است، رأس ساعت ۱۲ روز دوشنبه ۱۳۸۳/۱۲/۲۴ اولین جلسه‌ی هیئت مدیره‌ی منتخب در آموزشگاه استاد شاطریان برگزار گردید و طی انتخابات کتبی آقایان صمد چایی، به عنوان رئیس هیئت مدیره‌ی و آقای علی فرشلاف به عنوان نایب رئیس و رشید

^۱ - مراسم جلسه‌ی مجمع و انتخابات انجمن توسط مؤسسه‌ی فیلم‌برداری عصر جدید به مدیریت استاد محمدعلی جدیدالاسلام فیلم‌برداری و تصاویر صحنه‌های آن ثبت گردیده است.

دانشجویی به عنوان دبیر اجرایی و بهزاد کیاست به عنوان خزانهدار انجمن کارگری ایفاگران موسیقی آذربایجان شرقی انتخاب شدند تا بر طبق ضوابط اساسنامه‌ی مصوبه و انجمن، به فعالیت قانونی‌شان در جهت پیش‌برد اهداف انجمن و تأمین خواسته‌های صنفی اعضای محترم ادامه دهند.

تقدیر از اعضای هیئت مؤسس انجمن صنفی کارگری ایفاگران موسیقی آذربایجان شرقی بدین وسیله از طرف هیئت مدیره‌ی منتخب انجمن ایفاگران موسیقی آذربایجان شرقی و اعضای صنفی انجمن، از محضر اساتیدی که به عنوان هیئت مؤسس محترم انجمن صنفی موسیقی آذربایجان شرقی در مدت زمان ۲ سال و با برگزاری حدود ۱۳۰ جلسه‌ی شور و مشورت طولانی مدته و قبول زحمت مراجعات مداوم به افراد لایق و ادارات ذی‌ربط، موجبات شکل‌گیری و امکان فعالیت انجمن صنفی ایفاگران موسیقی را فراهم نموده و با صرف عمر گران‌قدرشان در جهت پیش‌برد اهداف انسان‌دوستانه‌ی هنر موسیقی و ارج نهادن به مقام هنرمندان زحمت‌کمش حرفه‌ی شرافتمند اصیل کشور، بی‌وقفه تلاش نموده‌اند سپاس‌گزاری می‌نماییم.

اینک، ثمره‌ی نیت خیرخواهانه و تلاش مجدانه هیئت مؤسس محترم حاصل و انجمن تشکیل یافته است. امیدواریم، هیئت مدیره‌ی منتخب فعلی و آیندگان با درک مسئولیت‌های مندرج در اساس‌نامه‌ی پیشنهادی هیئت مؤسس، در جهت رفع مشکلات صنفی اعضای انجمن تلاش نمایند.

اسامی اعضای اولیه‌ی هیئت مؤسس محترم صنفی ایفاگران موسیقی آ. شرقی

- ۱- محمد زیدی ۲- میرعلی سیدسلامت ۳- محمود شاطریان ۴- علی فرشباف ۵- حسن اسکندری
- ۶- خسرو نژاد آریا ۷- چنگیز مهدی‌پور ۸- فرخ مهدی‌پور ۹- صمد چایلی ۱۰- حسن ایرانی
- ۱۱- بهزاد کیاست ۱۲- ابراهیم قاراخانلو ۱۳- اسفندیار قره‌باغی ۱۴- خانم فریده اصغرنا
- ۱۵- مجید تیموری‌نر ۱۶- یعقوب اسفندی ۱۷- رامین مجلسی ۱۸- نادر رامدل
- ۱۹- مراد کاشف ۲۰- خسرو امیری ۲۱- خسرو سرتیپی ۲۲- آیدین شاطریان
- ۲۳- مجید خلیلی ۲۴- بهروز دیبازر ۲۵- رشید دانشجویی ۲۶- مسعود فیوضات
- ۲۷- حمید نامور ۲۸- حسین خدادادی.

کۆرکملی ادبیات خادیمی

اوستاد مظفر درفشی

آذربایجانین تانیتمیش ادبیات خادیم لریندن اولان اوستاد مظفر درفشی، ۶۰ ایلدن آرتیق دیر کی، آذربایجان مدنیتی نین اینکیشافی و خالق نین سعادت و اوغروندا یۆرولمادان موباریزه ائدیر؛ چتین لیکلره دۆزۆر، شاهلیق دۆزۆر و دوستاقلاردا، تعیدلرده یاشاسا دا، آنجاق اونداکئ موباریزه عزمی سارسیلمیر.

استاد درفشی ۱۳۲۴نجی ایل ده تبریزده قورولان شاعیرلر مجلسی نین ان گنج و فعال عۆضولریندن، ۱۳۳۰نجی ایل ده تهران دا نشر اولونان بشیر آینده روزنامه سی نین فعال امکداش لاریندن و یازیچی لاریندن اولوب، اینقیلاب دان سونرا تهران دا تشکیل تاپان «انجمن آذربایجان» نین باشچی لاریندن اولاراق انجومنین بوراخدیغئ «مجموعه» نین مسولو اولوب، ایل لر اوزونودور کی، صابیر ادبی انجومنی نین صدری کیمی چالیشیر، ایندیته دک اوستادین فارسجا و آذربایجانجا ایکی شعر کیتابی نشر اولوب. «تبریز من»، «منیم تبریزیم» شعر کیتابیندان «شوعاریم» آدلئ شعری اوخوجولارا تقدیم ائلمک حۆرمتملی اوستاد درفشی یه اوزون عۆمۆر و جان ساغلیغئ و اوغورلو یارادیجئ لئق آرزولایثریق.

شعاریم

مجاہد اکلہ کمانیم اگر قوری جانیا
 حقیقی انسانا قربان ہمیں ہو جانیم دیر
 حقیقت عاشقیم یو خود ورتو ز کہ مطلوبوم
 حقیقت اہلینہ جان جزئی ار معانیم دیر
 صفا و صلح و سعادت بوتون بشر لرا و چون
 اور ہ کدہ شعلہ کچن آتش مخانیم دیر
 کلون و نرہ ک ال - الہ دنیانی اندہ ک جنت
 بویولد او اریننی بذل انیمک آرمایم دیر
 مظفرم کنجیب عسروم چتین دہ غربتہ
 وفانی و نرہ رہم الدن سون امتحانیم دیر

بۇيۇك تۈرك يازىچىسى

ياشار كمال لا

مۇصاحىبە*

چىنۇيرىن: حسين آيدىن ياشار

* سىزىن آجىنا جاقلى تىجىرۋىلەر، قىيە ماجىرالارلا دولۇ خىياتىتىز، يىرادىچى ئىغىنىسىزدا، رومانلارنىسىزدا نىجە نە كىمى تائىرلر يوراخمىشىدىر؟

- بىش ياشىم وار ايدى كى، آتام تايفادا لارلىتىن بىرىندە اولدۇرۇلدى. اونون اولۇمۇندىن سونرا بىزىم وار - يۇخوموز اليمىزدىن چىخىدى، تامانجا كاسىب لادىق. او سرت ن دۇزۇلمىز شىرايىط نىجەسىندە، من باشقا آدم لارلىن تارلا لارلىندا ايشلەمەك مجبورىتىندە قالدىم. ۹ ياشىمدا ايكىن آيىلەمىزىن معىشتىنى تامين اتمەك اۆچۈن فەلەلىشە باشلادىم. كىچەلىرى «آدنا» ياشىدى، فابرىكالارلىن بىرىندە ايشلەتىردىم، كۈندۈزلىرسە اورتا مەكتەپدە اۆخوئوردوم. آنجاق بو وضعىيت منىم اۆچۈن چۇخ چىتىن ن دۇزۇلمىز ايدى. اونا كۆرە تحصيلدن ال چكىب، تارلا لاردا ايشلەمەشە باشلادىم. ايش واختى كىندلىلىرىن، اكىنچىلىرىن اۆخودوق لارلى ن سۆيلىدىكلىرى ماھىنىلار، نغمەلەر قۇلاق آستىر ن اۆنلارلى اۆزىلەتىردىم. بعضىن دە كىچىك حجملى قىسىملەر يازىر ن اۆنلارلى ھىچ كىمسەشە اۆخومادان اۆز اۆرەيىمدە گىزلەدىردىم.

دۆيۈزىملىرىندە سوچولوق وظيفەسىندە ايشلەدىشىم زامان «آدنا» كىتاب خاناسىتىن مۇدۇرۈ ايدىم. او زامان بۇللو - بۇللو كىتاب اۆخوئوردوم ن ياشاش - ياشاش فىكىرلىرىم آيدىنلاشقىر، تىجىرۋىلەرىم آرتىر ن حىيات مۇشاھىدەلىرىم درىنلىشىردى. او واختلار دۇنياتىن «بۇيۇك» لىرى ايلە تاتىش اولوردوم. ايلە كىتابلىرىم شىعر كىتابلىرى اولموشدور. او شىعرلر آنادولودا سۆيلىنىن «آغى» لار اۆسلوبوندا يازىلمىشىدى. او كىتابلىرىم ۱۹۴۱ - دە نىش اولوندو. ۱۹۶۶ - دا عىسگر كىتەدىم. عىسگرلىك

زامانى ايلك حىكايەلرئىمى يازماغا باشلايدىم. ۱۹۵۱- نجى ايلده ايلك رومانئىمى يازدىم. ۱۹۵۳- دە «اينجه مەدە» رومانئىمى يازماغا باشلايدىم ۋ ۱۹۴۵- دە اونو تاماملايدىم. ۱۹۵۶- نجى ايل دە تۈرك ادبىياتئىن بۈكسك اۆرەننى ايله تالطيف اولوندوم. اوندان سونرا آنادولۇ حاقئىندا اونون تارىخى، اينسانلارئى، آنادولۇ جاماعاتئىن عادت ۋ غەنەلرى، اۆزادا باش وئرن ايچئىمائىي حادىيەلەر منىم اثرلرئىمىن مۇۋەسسۇنا چئۆرىلمىشىدۇر.

آنادولۇ طبعئى ۋ اونون اينسانلارئىن گۆزەل اۆرەكلرى، منى ھىمىشە مفتون ائتمىشىدۇر. ايندى ايسە بۈيۈك حجملى بىر رۇھان يازماق نىيەتئىدە ئىم كى، مۇۋەسسۇس تۈركىيەدە كاپىتالىزمىن وضعىيىتى حاقئىنىدا ئىدۇر. آز زامان ئىدۇر كى، ئىنئى رومانئىمى سۇنا چاتتىر مىشام. بو رومانئىن مۇۋەسسۇس منىم شەخسىي بىۋقراڧى ئام، ھابئىلە آيىلەمىزىن طالئىي بارەسىندە ئىدۇر. من بىۋقراڧى ئا يازمىرام. آنجاق، بو بىر حقيقتە ئىدۇر كى، ھەر بىر يازمىچى بىۋقراڧى ئا اۆسلىۋى و ايلە دە تائىش اولمالتى ئىدۇر. دئەلى، بو سۇلئىن جاۋابئى بئىلە ئىدۇر كى، حىتائىمىدا قازاندىم ئىم آچئىلى- شىرىنلى تىجروپەلەر، باشئىمدان اۆتس چئىشىد- چئىشىد ماجرالار منىم ياردىمچى ئىقئىمىدا درىن تائىر بوراخمىشىدۇر. بو تىجروپەلەر رۇمانلارئىمى زىنگىن لىشدىرىپ، حىتائى لىشدىرىسە دە، آنجاق بىر رۇمان اشرى اۆچۈن كىفايەت ئىدۇر كى. منىم رۇمانلارئىم رۇمان صىتى نىن تىخنىكا ئىمى اساسئىدا رۇمان قورۇلوشونون اۆزەرىندە يارانمىش ئىدۇر. اونو دئەك ايسە ئىرم، ھەر بىر يازمىچى ئىش حىتات تىجروپەسى اونون صىت كارلئىقئىا بۈيۈك تائىر بوراخسا دا اوندان ياخشى رومانچى اولماسئىنى مۇطلق صىت كارلئىق ئامىن ائتمەلى ئىدۇر. چۈنكى، صىتىن اۆز عالمى، اۆز سىرلرى وار ۋ صىت كار ايسە بو سىرلەر تائىش اولمالتى ئىدۇر.

۱۹۶۰- نجى ايل دە ھارداسا اىستانبۇل لولارا داتئىئىدۇم. چىخىشئىمىن مۇۋەسسۇس آى سىفرى بارەدە ايدى. اۆزادا بئىلە بىر سۆز دئىدۇم: بو سىفر (اينسانئىن آىنا سىفرى)، بو نايىلىش ئىنسانئىن باخشى ئىن اۆفۇقلىرىن داھا دا كئىش لىمەسىندە، اونون مەنۋى عالمى نىن، عىلم ساحەسى نىن، تىخۈل قۇدرتى نىن اولدۇقچا زىنگىن لىمەسىندە دىرلى تائىر بوراخاچاق، آنجاق حقيقتە چاتماق اۆچۈن ھە بو آزئىق ئىدۇر. بىز تارىخىن ايلكىن واختلارئىدان ايندى تە كىمى حقيقتە آردىنجا اولموشۇق، آنجاق اونون كىچىك بىر ساحەسىنى فتح ائىدە بىلمىشىك. مە بئىلە گلىر كى، اكر بىز بىر زامان تامام حقيقتە چاتا بىلك، او حقيقت ائىل پارلاق اولاجاق كى، اونون ايشئىقئىدا گۆزلرئىمىز قاماشاچاق ۋ بىزى خئىرت بۆرۈنەجك...

۲۵ ايل ئىدۇر كى، چوخۇرۇر اۆزادان يازمىرام، چۈنكى، بو ئىر ئىن داغ- داشئىنى، تۇرپاغئىنى قارىش- قارىش گزمىش، اۆنلار مە دۇغمادۇر. بىتگىلرى، قوشلارئى، اينسانلارئى، اونون تارىخى مە ائىل تانىش ئىدۇر كى، اۆنلارئى اۆتۈجۈمون اىچى كىمى تائىشئىرام. امما ايللردىر كى، اىستانبۇلدا ياشايشئىرام. اۆزادا ياشاماغئىما باخمايتاراق، اىستانبۇل حاقئىندا بىرچە سىطر دە سۆز يازمامىشام. چۈنكى، اىستانبۇل لا منىم آرامدا فاصىلە چوخدۇر. اىستانبۇلدا دىزى ۋ بىر دە دىزىچىلرى سئۇرۇم. اۆنلار منىم ان ياخشى دوستلارئىم اولموش. بو قارازا گلمىش كى، دىزى ۋ

آنجا قیام و دوستی و خیر و برادرانه اندیشه‌ها را کشف کرد. قادیان لار اولور. نه اوچون بله دیر: قادیان لارین کیشی لر طرفیندن شیکهجه و اذیت چکدیکلرینی، قادیان حوقوقونون تاپدالانماسیندان هامی سوز ایچیر و بلکه ده بونا گۆره قادیان لار کیشی لردن داها آرتیق عۆصیانچی اولورلار. منجه آنادولو کیشی لری همیشه حۆکۆمت ژاندارمالاری تین، یئرلی فنودال لارین قۆرخوسو آلتیندا یاشاییرلار. حال بو کی، قادیان لاری بو قارا قۆۆملرله بیر باشا طرف دئییل لر. اونا گۆره دیر کی، قادیان لاردا آزاده لیک دۆنۆسۆ گۆجلۆدۆر. چۆخلۆ عادت و عنعنeler واردی کی، قادیان لارین کند حیاتی تیندا کی ایجتیمایی مۆقعنلری نین یۆکسک ده دایاندىغیندان ایره لی گلیر. مینال اوچون، بیرلده بله بیر عنعنه وار کی، تاپدا داوالاریندا قادیان لار لچک لیرینی باش لاریندا آچیب ساواشان لارین آياغی آلتینا آتیرلار سا مۆطلق داوا دایاندىریلیر. بو قادیان حۆرمتی دیر. ۱۹۴۶-نجی ایل ده کند ارباشینی آنادولو کندلری نین بیرینده قادیان لار داش- قالا ق اتتمیشلر. او سۆز بۆتۆن ماحال لارا یاییشیب، ایندی ده اغیزلاردا گزیر. بو بله دیر کی، عۆثمانلی دۆرۆبده ایجتیمایی حرکات لاردا قادیان لارین رۆلو میشل سیز اولموشدور.

* سیز خالق یازچی سی سینیز. بله کی، رومان لارینیز، حشاکه لرینیز جامیعه نین بۆتۆن صینیفلرینی و صینیف توققوشمالارینی، یوخسول لارا خوصوصی حۆرمیتینیزی بیلدیریر. سیزین رومان لارینیزین هامیسی سیاسی مۆنده رجه لی اولور، بیر سۆزله سیز اۆزۆنۆزۆ خالقین سسی می سانیر سینیز؟

- بۆتۆک بیر اراضی نی احاطه اندن عۆثمانلی ایمپراتۆرلۆگو دۆرۆنده ادبیات «دیوان ادبیاتی» اولموشدور. بو ادبیاتین دیلی خالق کۆتله لرینی دیلی یۆخ، بلکه فارس، عرب، تۆرک دیل لری نین قارشیغی بیر دیل اولموشدور. عۆثمانلی ایمپراتۆرلۆگو ییغیلدیقدان سونرا، دیوان ادبیاتی دا محۆ اولماغا و اۆنۆن داییره سی دارالماغا باشلادی. ۱۹۰۸-نجی ایل دن ائعتیارن تۆرک ادبیاتیندا یینی بیر دۆرۆ باشلاقی بو دۆرۆ ایندی «آرینما» دۆرۆ آدلاییر. بو ادبی حرکاتین اساس قایه سی تۆرک دیلینی عرب و فارس و کۆهنه لشمیش سۆزلردن تمیزلک اولاراق، ادبی دیلی خالقین داتیشیق دیلینه داها یاخین لاشدیрмаغی اۆزۆ اوچون مۆهم بیر میلی وظیفه کیمی قبول اتتمیشدیر و چۆخلۆ تۆرک شاعیری، یازچی سی و تنقیدچی سی بو ایشده امک صرف اتتمیشلر. بله لیکله تۆرک دیلی آرینمیش و جیلانیش و گهرچک حیات لا باغلانیش و خالقین حیاتی نی و آمال- ایستکلرینی ایفاده اتمک اوچون الوثریشلی بیر وسایطه چتوریلیمیشدی. «دیوان ادبیاتی» خالقین حیاتی ایل یۆخ، بلکه سارای طالععی ایله ماراقلاتیر و حاکیم قۆۆلرین مفکۆره لرینی تلخ اندیردی. حال بو کی، تۆرک خالق تین، فهله لرین، کندچی لرین، امکچی آدم لارین آمال و ایستکلرینی ترنۆم اندن بیر ادبیات، دۆرۆن طلب لرینه جاواب و تره ن بیر ادبیات لازیم ایدی تۆرک خالقینا.

من اؤز رومان و حكاية لريمه چايشيرام كي، خالقئمه ياخين لاشام. ائله كي، انباهولونو گزيب، دولاشان، سينه سي سوز دولو، داستان لاري توكنمك بيلمه ين آشتيق لارا بنزه بيرم، ائله كي، حكاية لريمي خالقئن قولاغينا چاتديرا بيلم.

* پس دئمك اولار كي، سيزين رومان و حكاية لري نيزين حقيقي قهرمان لاري، پناش قهرمانی «دیل دیر»، ائله دیرمی؟

- دئمك اولار كي، يئنسی تورك ديلي ايله خالقئن حياتيئي ايفاده ائدهن و اؤ ديلي زنگين لشدیرن يازيچي لاري بيři ده منم. بير نئجه ايل قاباق «پاشار كامال سوزلويو» آدلي بير لوغت كيتابي نشر ائديلدی. بو كيتاب ۹۰۰ سوزو ائحتيوا ائديردی. بو سوزلري من خالقئن ديليندن آليب و بيرينجي دفة اولاراق ادبي ديله داخيل ائتميشم و آما ديلچي عاليم لرين بيři دئير كي، من ۳۰۰ دن آرتيق يئنسی سوزو خالقئن داتيشيق ديليندن چيخاريپ و ادبي ديلميه بهش ائتميشم. هر حال دا منيم سوز ياراديچي ليغي ساحة سينده كي ايشيم اساسن آنادولو خالقئين داتيشيق ديلي اؤزه رينده قورولوب. منجه خالق ديلي توكنمز بير خزينه دير. بو ديلي تميزلمك، اونو يوكسك ادبي ديل سويته سينه قالديرماق ايشی ايله من يئنسی يئنمه دؤرومدن، اليه ايلك قلم آلدیغيم گوندن مشغولام. دئيه بيلرم كي، بو ياراديچي ليغيئن كوكو همين اوشاق ليقي ايل لرینده ازيرله ديئيم ماهني لاردان، شعرلردن سو ايچير...

* سن رومان چي سان، يوخسا ايک شاعيري سن؟

- من ايک و وسعت لي ادبيئاتا منسوب اولسام دا آرتيق، رومان چي يام. يئنسی اؤسلوب لا يازان رومان چي شانديل و فاكثره بنزه ين بير يازيچي يام. بو ايکي يازيچي هومرین ايرث قوندوغو عنعنه لري داوام ائتديرپ، اونو تقليد ائتمه دن بو عنعنه ني زنگين لشديرپ و اؤز دؤور لرينه اوئغون بير وضعيتده اينكشاف ائتديرميشلر و معاصر حياتي آچيق - آيدين تام ليق لا تصوير و تمثيل ائتميشلر. فرانسيلار مني «ايک شاعيري» آدلانديرلار، منجه يانليش دير. اولار منيم بير نئجه ايفاده مه اساس لاناراق بو فيکيري يورودورلر كي، من ايک روحلو اثرلر اؤسلوبوندا يازماغي سئويرم، بو يانليش دير.

* اگر قرار اولسايدی يازيچي، رسام ياخود موسيقي چي اولاسيئيز، بيرينجي سي هانسی

صتي سئچردينيز؟

- بيرينجي، يازيچي اولماغي سئچرديم. ايکينجي، رسام ليغي و سونرا تئيراكتور سوروجوسو اولماق ايسترديم.

* هانسی موسيقي ني داها آرتيق خوشلايئرسينئيز؟

- من خالق هاوارليني، خالق ماهني لاريني سئويرم. موسيقي اونا دئيرم كي، اوشاق ليغيم دان اينديته دک منيم اؤزه ييمي اوخشايب. روحوما دينچ ليک باغيشلایا بيلير. من کيلاسيک تورك موسيقي سيني خوشلايئيرام. حیات يولداسيم «تيلدا» آوروپادا جريان ائدهن

کیلاسیک موسیقی حاققیندا های-کۆنیده منه چۆخ کۆمک ائله دی. من ایندی لیکده «موزارت»
«بتهوون» له یاناشی چایکوفسکی نی چۆخ سئویرم.

■ **هانسی یازیچی لاری داها چۆخ سئویرسینیز؟**

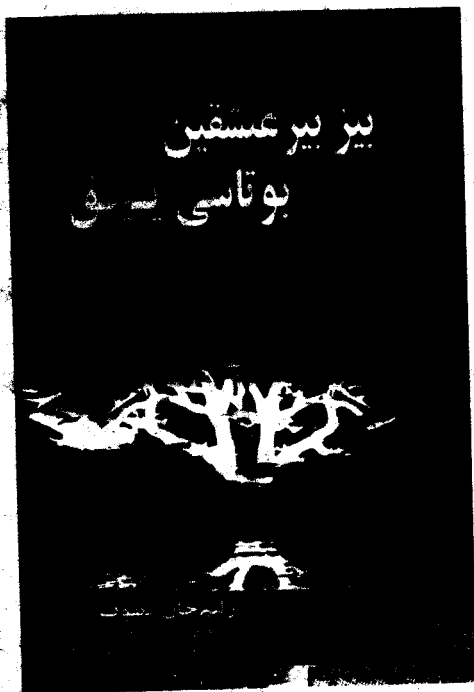
روسی یازیچی لاریندان چوخونو داستایوسکی نی، فرانسیز یازیچی لاریندان شانددلی،
آمریکا یازیچی لاریندان فاکتشری، اینگیلیس یازیچی لاریندان دیککنزی، شکسپیتری سئویرم.
آلمان دیل لی یازیچی لاردان کافکانی و نه من کافکانی بۆیوک یازیچی سائیرام و اونو یاخشی باشا
دۆشۆرم. آمما اونو دۆنیاسی دهشتلی حالدا قارائلیق و توتقون دور. بۆتون یازیچی لار کافکا
کیمی دۆشۆنۆپ، یازسالار داها دۆنیاتین آریا دنه سی بۆندا دا دیری اولماز. نه یاخشی کی، او
اوز اولونونده تگ دیر.

من اوزۆم فاکتشره داها یاخین حیس ائدیرم. بیزی بیر- بیریمیزه یاخین لاشدیران جهت
بودور کی، او حیاتین جنوبی آمریکا فاجیعه سی نین تصویرینه حصر ائلدی، من ایسه حیاتیتمی
آنادلو تۇرپاغی تین قهرمانلیق داستان لاری تین تمثیلی ایله صرف اتمیشم.

■ **اوزونو ایتیرمه فاجیعه سی سنین رومان لاریندا اساس بیر موتیف کیمی تیز- تیز تیکرار
اولونور. بو جاهه نه نجه ایضاح ائده یلرسینیز؟**

- اوزونو ایتیرمه فاجیعه سی موعاصیر مدنیتی نین انسان لارا باغیشلادیغی هدیته دیر.
اینسائین حیاتیقیندا باشی قالدیران بۇحرانین کۆکۆ دئمک اولار کی، انسان دیرلری نین
پوزولماسیندان سو ایچی موعاصیر انسان معنوی و اخلاقی سجهیه لریندن اوزاق لاشدیقجا روحن
پوزغون لاشیر، یۇخسول لاشیر. سرمایه دارلارین سۆز لرینه قولاق وئیررسینیز؟ اونلار همیشه وار-
دوولت دن سۆز آجیره اونلارین بیرنجی سئوگی سی پول دور. پول، سرمایه دارلارین شیرین
رؤیتا لاری، آرزو لاری دیر. من اوز آپارتمانیم دان (ایستانبولدا) قاروشی کۆرفزه باخیرام، قاتیق لاری
گۆرۆرم، قاتیق لارین صاحب لرینی دۆشۆنۆرم. اونلار بو قاتیق لارلا اؤقونۆر. بو اونا بنزه ییر کی،
بیر قادین اؤزۆنۆ بزه ییب- دۆزه ییب حیوانا چیخیر و سئوینیر کی، نه یاخشی بزه ییب. بو چۆخ
گۆلۆنج بیر حال دیر. فاجیعه دیر کی، آدام تکجه وار- دوولتی ایله فرج لنسین. اؤزۆ پارلاق ایچی
قارا پولوللارین معنویتات یۇخسولوغونا آجی ئییرام. من بیر یازیچی کیمی داستایوسکی نی،
کافکادان داها آرتیق سئویرم. داستایوسکی نین قهرمان لاری قارائلیق لار ایچینده ایشیق آراتییرلار و
نهایت ایشیقی تاپیرلار. داستایوسکی نین هر بیر سطریندن اؤمید سۆزۆلۆر. چنخو و دا اؤمیدسیز
دنییل. اونون مایوس لوغودا کۆوره ک دیر. اونون اثرلری جاتیقیندان بال سۆزۆلن یتیشمیش شیوه لره
بنزه ییر. فاکتشر دئییر کی، هر دۆوره ده اینسائین ان پارلاق سیموولو، دۆزۆم اولموشلور و من ده
یازیرام کی، یلکه اینسان اوز یولونو قورخونج دۆلای لارین ایچیندن سجهه ییلسین.

یئنی درگی لر، کیتاب لار

«بیز بیر عشقین بوتاسی یئنی» ادلی شعر مجموعه سی، آذربایجان جومهوری سی نین تائیمیش شاعیر و ناطیقی زلیم خان یعقوب ون مؤختلیف ایل لرده دورلو- دورلو مؤوضوع لار و فورمالاردا یازدیغی ییغجام، آخیجی و ائل ادبیات سئندان، آشیق شعریندن مایالانان شعرلرینی ایفاده ائدیر. آشیق یارادیجی ییغی زلیم خان یعقوب دؤنیاسینا حاکیم کسلیمیشدیر. آشیق لارا خاص اولان بیر نجه سجهته او اوزوده مالیک دیر. او جومله دن ایتنی حافیظه، درین یادداشت قابیلیتی، ایرتیجالی یارانان آخیجی میصرالار، شعرلرده حیسین گوجلر و قاباریق شکیل ده تظاهور و...

دوقتور دوزگون جناب لاری تین زلیم خان نین شعرلری حاققیندا یازدیغی سؤزلر، دوشوندور و جودور.

کیتاب، ایتحاف صحیفه سی ایله باشلاتیر:

«آتامیز کیمی سئودیشیمیز اینسان، قوجامان مؤهلیم، بهزاد بهزادی به».

کیتابین متنی زلیم خان یعقوب ون گیریش سؤز، ایله باشلاتیر. بو یازی دا شاعیر اوز کیتاب حاققیندا، داها دؤغروسو شعرلری حاقدا یازدیغی موقددیمه سینده فیکیر و ملاحظه لرینی جوشقون و قاینار حیس لر و دئشیم لرله ایفاده ائدیر.

اوندان سؤنرا دوقتور حسین دوزگون، زلیم خان یعقوب ون شعرلری و شخصییتی حاققیندا ملاحظه لری درج اولونوب. سون یازی فریدون محمدی (آرچان) جناب لاری تین دیر کس، کیتابین ترتیباتی و نجه کؤچورولمه سی نی آچیق لایشر و هابله زلیم خان تین شعرلری، ناطیق لیک قابیلیتی حاققیندا اوز فیکرلرینی ایفاده ائدیر. سؤنرا شعرلرین متنی نی اوخووروق.

بو کیتابی آذری مجله سی نین امکداش لاری: فریدون محمدی (آرچان) و کاوس نصیری جناب لاری کؤچوروب و کیتابین قایغی مجله میزین گیرافیستی و طراح ح لاجین خاتیم اسماعیلی طرفیندن ایشله نیلیب دیر.

کیتاب ۱۳۸۳-نجی ایل ده تبریزده اختر نشریات قی طرفیندن ۱۶۰۰ تومن قییمتینده بوراخیلیب دیر.

انیواندا تار جالیرام

اوشاقلار اوچون جاذیبه‌لی بیر کیتاب

کیتابدا ۲۵ شیرین ماهنی‌نین سؤزلری،
بسله‌نیلن موسیقی‌نین نوت یازیلاری، آد و
مضمون لا اویغون گؤزه‌ل تصویرلر واردیر.
کیتاب لا برابر ماهنی‌لارین کاستی ده
حاضیرلانمیشدیر. رضا حسینی جنابلارینا بو
دیرلی ایشلرینه گؤره ساغ اولون دئییریک.

آذری

سارای درگی‌سی

الزهرا دانشگاه‌نین آذربایجانلی اؤیرنجی‌لری‌نین هیمتی ایله بو درگی‌نین بیرینجی
سای قیش فصلینده بوراخیلدی. سارای درگی‌سی‌نین اؤیرنجی نشریات‌نی سیراسینا
قاتیلماستین اوتون مسول مؤدیری زیلا خاتیم محمدخانی و امکداش‌لارینا تبریک
دئییریک.

آذری

صابیر ادبی انجۆمنی نین داخیلی نشریه‌سی

نشریه‌نین مۆدیره هئیتی طرفیندن
یازلمیش «انجۆمن ایله تائیش اولاق»
باشلیغیندا بئله اوخوتوروق:

«آذربایجان شاعیر، ادبیات و
موسیقی سی نی ترویج اندیب، کنج و پارلاق
ایستعدادلاری کشف و اونلاری
اینکیشافینا ایمکان پاراماق، صابیر ادبی
انجۆمنی نین عۆمده هدف لریندن دیر».

بو ۴۸ صحیفه لی مجموعه ده آذربایجان
و دۆنیا آدیم شاعیر لریندن شعر نمونه لری
کثیر یلیر. تنقیدی مقاله لر و حشکایه لر گۆزه
دیر، دیل و فولکلور باره ده سۆز آچیلیر.
صابیر ادبی انجۆمنینه توتدوقلاری یولدا
اوغور دیله ییریک.

آذری

ایران علم و سنت دانشگاهیندا

ایسفند آهئین ۳- و (فئورالین ۲۱-ی) دۆنیا آنادیلی گۆنۆ مۆناسیبتیله ییغینجاق
کنجیریلدی. مراسیم، قوناقلار و اؤیرنجی لر طرفیندن یاخشئ قارشیلاندئ؛ بیر حالدا
کی، ۴۰۰ نفرلیک سالون سونا قدهر دۆلو ایدی. آنادیل و اونون حوقوقلاری باره ده
بحث لر اولوندو. اوشاقلار واسیطه سیله شعر لر اوخوندو.

آنادیل و اوشاق دوغوسو ایله باغلی چکیلیب و مراسیمه گۆنده ریلن طرح لردن
تقدیر اولوندو.

آذری

◆ يىلقامىش

ھەر شى بىلەن ئادامىن داستانى

◆ چىنۇيرىن: ەى. ولى ىتۇ
كۇچۇرن: ائىل اوغلو

(.....)

ئىككىدۇ الە يىلقامىشا تۇخونوب

اۋنا بىلە سۇيىلەدى:

ھومباھانى مەھۇ ئىدىب

سىدۇرى مەن قىرمامىشام.

(.....)

(.....)

تەنرىلارنى تۇپلاشىپ ياشايدىغى مەشەدن

تەك بىر جە سىدۇرى بىلە مەھۇ ئىلە مەمىشە مەن!

يىلقامىش بۇ سەدانى ئىشىدەرك اۋتاندۇ

قەرمانا سۇيىلەدى:

«سەن گۇردۇيۇن خىتتىردىر، اوغوردور،

بىر آز چىتىن اولسا دا آخىرى خىتتىر اولار...»

(گۇرۇنۇر «نىنوايا وئىرسىيئاسى»-ئەدان اولان پارچا دا بوراىا آيىددىر. لاکىن

اولا بىلسىن كى، اۋئەدان اول يۇخارىدا وئىرىلەن «پىرىفىئىيا وئىرسىيئاسى»-ئەدان چۇخ

فرقلى متن اولمۇشەدور. ئىككىدۇنۇن نىطقىندەكى چۇخ پۇزولمۇش بىر نىچە سىطىردەن

سۇنرا آشاغىداكى مىصرالار كلىر).

I.

I.

III

آفوتلا ایشتار ایندی کئچمیر لر گوناھیمدان!
سنی نیتھ دۆزۈلمەدیم، نیتھ بو ایشی توتدوم،
مؤمن بخشیشی ایله محو ائله دیم اۆزۈمۈ.
کاش سنی گله جهین شاهی حاضیر لایانیدی،
کاش سنین لایلا لارینی تانری نیظام لایانیدی،
منیم آدیعی پوزوب اۆز آدینی یازانیدی،
بو قایی نی چىخاریب، او قایی نی آسانیدی!»

آغلادى ئىچىن - ئىچىن ئىككىدۇنۇن سۇزۇندىن،
 گىلە - گىلە ياش آخىدى يىلقامىشىن گۇزۇندىن.
 يىلقامىش ئىككىدۇنيا بوردا بىلە سۇيىلەدى:
 «تائى سە گۇزەل نىطق، درىن آغىل بىخىش ئاندىب.
 بو جۇر آغىلىندا سەن گۇر نەلەر دۇشۇنۇرسەن؟
 عزىز دۇست چۇخ گۇزەل دۇشۇنۇرسەن بو يىردە.
 بىر ئىللە قۇرخۇ ئۇخىدۇر، سەن گۇردۇقۇن ئۇخۇدۇ.
 آخىرى خىيىرلى دىر، ناھاق دى ئاھ ۋ زارىن.
 مىلچىك قانادى كىمى تىرپەشىر دۇداق لارنى!
 قۇرخۇلۇ اولسا بىلە ئۇزۇمو قىيىمتلى دىر،
 نەدەسە دىرىلرىن قىيىن قىل دىدۇر.
 ئۇخۇلار قىم - قۇسەنى قىيىمت وئىرىر ساغ لارا
 ايندىسە قۇي ئالوارىم مەن اولۇ تائى لارا
 رەھم اىستەيم.
 قۇي سەن تائىنى، ئۆز چىنۇيرىم.
 تائى تىن آتامى ئۇ رەھم ئاتسىن ئىنە
 لاپ ئىللىل دە، شاماش دا قۇي سە رەھم ئاتسىنلر.
 اۇنلارنى بۆتلىرىنە ساي سىز ئالتىن بىرەرم!»
 شاماش بونۇ ئىشىدىب گۇيىدەن اونا ئۆز توتدۇ.
 «ئى شەھ! ئالتىن سەف ئاندىب بۆتە، يۇرما ئۇزۇنۇ
 تائى گىرى گۇتۇرمۇز سۇيىلەدىنى سۇزۇنۇ.
 آتېلىمىش بۆشكۆ داھا
 گىرى قايتارماق اولماز،
 اينسان گىلدى - گىلدەردى، دۇنيادا ھىچ نە قالماز!
 شاماشىن بويۇرغۇنا ئىككىدۇ دوروب باخىدى،
 شاماشىن قارشى سىندا اۇنۇن گۇزىشنى آخىدى.

(آردى وار)

پښتني کيتاب لارښي سيټاھيسي

ترتيب انډهن: يوسف قوسي (فرزانه)

- ۱- بيز بير عشقين بوتاسي ټيټي، زليم خان يعقوب، کوچوړن فريدون محمدي و کاوس نصيري، انتشارات اختر، ۱۳۸۳.
- ۲- شيخ محمد خياباني، پروفيسور دوکتور محمدتقي زهتابي، انتشارات اژدهای طلائي، ۱۳۸۳.
- ۳- فرهنگ تاريخي - تطبيقي زبانهای اورال آلتايک، روشن خياوي، انتشارات بخشايش قم، ۱۳۸۳.
- ۴- ديوان لغات الترك کاشغري (محمدابن الحسين الکاشغري)، دکتور صديق، انتشارات اختر، ۱۳۸۳.
- ۵- آذربايجان جيکاپه لري، محمدصحيح دل - فاطمه شيرين پور، ياز نشریاتي، ۱۳۸۳.
- ۶- ديلمجيزين ساده قيرامثري، مهندس حسن راشدي، انتشارات اندیشه نو، ۱۳۸۳.
- ۷- پديده حيدرآبا، توحيد معبود، انتشارات اندیشه نو، ۱۳۸۳.
- ۸- جیرتدان، ناصر منظوري، انتشارات اندیشه نو، ۱۳۸۳.
- ۹- هيريم - هوپروم، ناصر منظوري، انتشارات اندیشه نو، ۱۳۸۳.
- ۱۰- بير چانتا اومود، مارال تبريزلي، ناشر مولف، ۱۳۸۳.
- ۱۱- بيچاق و سوموک، علي داشين، نشر اختر، ۱۳۸۳.
- ۱۲- خيرداجا قارا باليق، امامبردي ساماتي ايمان، ناشر مؤلف، ۱۳۸۳.
- ۱۳- پښتني شعرلر، بختيار واهابزاده کوچوړن محمدعبادي و قاراخانلو، نشر اختر، ۱۳۸۳.
- ۱۴- من مرگ را سرودي کردم، زندگي و آثار بهروز دهقاني، انتشارات بازتاب، ۱۳۸۳.
- ۱۵- ترانه های تارکان ترجمه هادي فرزاد، نشر سروينه، ۱۳۸۳.
- ۱۶- کلاخ سياهه، صمد بهرنگي، نشر سروينه، ۱۳۸۳.
- ۱۷- چيچکلي داغلار، بخشعلی صحرگرد، باران، تبريز، ۱۳۸۳.
- ۱۸- شاهسون (ايل سون) مغان، قشقاني، قاراداغ، مقصود اثني عشري، خياوي، ۱۳۸۳.
- ۱۹- مزدک خانم زهره وفائي، انتشارات زينب، ۱۳۸۳.
- ۲۰- ائللجي مجموعه شعر، سئل اوغلو، ناشر مؤلف، ۱۳۸۳.
- ۲۱- تضادلار، هاملت عيسي خانلي، کوچوړن محمد عبادي قاراخانلو، ايشيق، ۱۳۸۳.

اٹل دیلی وادیشائی

۱۴

همکاران ثابت:

سرپرست تحریریه	بہزاد بہزادی
مسئول بخش ادبیات شفاهی مردم	علیرضا صرافی
مسئول بخش واژه‌های محلی و لهجه‌ها	اسماعیل هادی
مسئول ادبیات آشیفی	جواد دربندی
مسئول بخش قصه‌ها و افسانه‌ها	محمدرضا کریمی
مسئول بخش امثال و حکم (آتالارسوزو)	اٹل اوغلو (صدیاری وظیفه)

ویراستار: م. رزاقی
حروف‌نگار: کاوس نصیری

بو سائیتین ایچینده کی لر

صحیفه

۱۳۱	فولکلور توپلاماق اوچون ایشلری نجه آپارماق باره سینده بیر نجه	تاپشیریق
۱۳۵	علی برازنده خلیلی	تورکلرده یاغیش یاغدیрма دبلری
۱۵۱	رضا کاظمی	آتالار سؤزو
۱۵۵	فریدون محمدی	دئیم لر و کینایه لر
۱۵۹	ثریا بخشی	لای لای لار
۱۶۲	نگار خیایوی	تاپماجالار
۱۶۴	محمد رزاقی	طاهیر - زؤهره (۲)
۱۷۷		کیتاب تانیتما
۱۷۸	محمد رزاقی	یتددی قارداشلار
۱۸۰	حسن بی	انلین سؤزو گوز مینجیغی
۱۸۴	علی برازنده خلیلی	یائیلتماج لار (۲)
۱۸۶	علی نوروزی	اودونچو کیشی ایله آسلان حیکایه سی
۱۸۸	ثریا بخشی	باتاتسی لار (۲)
۱۹۰	مینا پزوم	دوزگون یئر آدلاری

فولکلور تۇپلاماق اوچۇن ایش لری نىجه آپارماق باره سینده بیر نىجه تاپشیرىق

بیلیریک کی، خالقیمیزین ٲاراتدیغی زنگین فولکلوروموزو تۇپلاماق بیزیم تارىخی بۇرجوموزدور.

بیلیریک کی، فولکلوروموز کندلرده، اوجقارلاردا، تايغالار آراسیندا گئیش میقتاس دا یائیٹیپ و اونلار ان خالیص فولکلوروموزون قۇرۇقچولاری دیرلار.

بیلیریک کی، فولکلوروموز چۇخ یۇنلۇ و چۇخ ساحه لی دیر و هامی نین آذربایجان شیفاهی ادبیاتی و فولکلورونون تۇپلاماسیندا ایشتیراکی گره کلی دیر. خوصوصیله بو زمینه ده دۇولت هنج بیر یاردیم ائتمیر و بو آغیر ایش آذربایجانین قاباقجیل آیدین لاری تین بۇتونونا دۇشور.

اۆچ مسله باره سینده بیر نىجه تاپشیرىغی حۇرمتلی اۇخوجولارا چاتدیراماق یترلی اولار.

هر ایشی عئلمی، دۆزگۆن و اوغورلو یتربنه یتتیرمک اۆچۆن بو اۆچ مسله باره سینده درین دن دۇشۆنمک لازیم دیر: هدف، برنامه و تشکيلات.

هدف

فولکلورون گئیش کۆتلەر آراسیندا یائیلماسی و چۇخ ساحه لی اولدوغونا گۆره کیمسه و یا کیچیک بیر عیدده اونلارین هامی سینى تۇپلایا بیلمز. اۇنا گۆره هر کیم و هر کیچیک دسته گره ک قاباقجادان ایش ساحه سینى بللندیر سین. دئمک،

فولكلورون ھانسى قول و يا قوللارنىدا چالئشمالى دىر، ھانسى قايناق لاردان فايدالانمالي دىر.

فولكلورون اونلارلا قول و اردىر. سىزى ماراقلاندىران قولونو گۆتورون و اونون اۆزەرىندە ھەر طرفلى ايشلەين. قايناق مسلەسى چوخ اونملى دىر. مثلن اگر اوشاق لار اۆيونو ساحەسىندە عنعنەوى اوشاق اۆيونلارنى تۇپلاماق ايستەئيرىك، يالنىز اۆز يادداشئيمىزا اينانا بىلمەرىك. گرەك بو اۆيونلارنى قىتئە آلاق. اونلارنى ايشلتدىنى دىلى، اىصطىلاحى عئىنى ايلە يازاق. اگر خىئى-خىئى اۆيونونو شرح ائدىرىك، مۆختلىف جىزگى لرى چكىب، اونلارنى ھەرسى نىن بارەسىندە اىضاحات وئرەك. اوشاق اۆيونو اىصطىلاح لارنى، ناغىل لار، لطيفەلر و... خالقنى دئىيلىشى كىمى يازى يا آئىنمالي دىر. البتە، اگر بىر ئىغىنچاق دا يا بىر يترە فولكلورىك تۈرە بىر سۆز انشىدېرىك اونلارنى گرەك قىتئە آلاماق حتا اگر بىز ايشلەدئىمىز فولكلور قولونا آئىد اولماسا دا. مثلن، بىر لطيفە، بر يترلى لۇغت، بىر ماھنى و...

برنامە

چالئشمالارنى مۇوضو و ھەدى تەئىن اولدوقدان سونرا ايجرائى ايشلرى يترىنە يئتيرمەك دن اۆترو برنامە حاضىرلانمالي دىر. ھارادان باشلامالى، كىم لىر ايلە گۆرۈشمەلى، ھارا گئتمەلى، كىمسەلرىن امكداشلىغىندان فايدالانمالي، نئجە و نە تەر الدە ائدىلن معلوماتى ساھمانلامالى و...

امكداش لار آراسىندا ايش بۇلگۆسۈ آپارئلالمالى دىر. ايش بۇلگۆسۈندە فردى وظيفەلرى مۆعەن ائتمەككە برابر امكداش لارنى آراسىندا ھماھنگلىك ياراتماق اۆچۈن تدبىر گۆرۈنمەلى دىر. فردى ايشلرىن محصولو باشقا يۇلداش لارنى طرفىندىن ئوخلانمالي، نقد و اىصلاح اولونمالي دىر.

آردیجیل و جیددی بیر ایشده زامان و واخت مسئلهسی اؤنملی یئر توتور. ایشلر واختی- واختیندا گؤرولمه‌لی دیر. واخت امکداش لارین ایمكان لارینا گؤره تعین اندیلمه‌لی دیر. گۆنده‌لیک، هفته‌لیک، آیللیق و... واحیدلری قبول ائتمک ایمكان لاردان آسیلی دیر.

فؤلکلور تۇپلاماق ایشی اوغورلو اولماقدان اؤترو برنامه اؤزره، آردیجیل و جیددی ایش یولو ایله ایره‌لی آپاریلمالی دیر.

تشکیلات

فؤلکلور آییده‌لرینی تۇپلاماق ایشینی هر کیم تک‌لیکده گؤره ییلر. آنجاق البیر ایش لمک یولو ایله الله اندیلن نتیجه‌لر دؤزگۆن راق اولماسی گۆزله‌نیلیر. بیرگه ایش لمک اؤچۆن تشکیلات یاراتماق لازیم دیر. تشکیلات دئدیگه بۆرؤکراتیک بیر قورولوش یوخ، آنجاق ایشده امکداشلیق و هماهنگ‌لیک یاراتماق دان اؤترو ساده، تشریفات سیز بیر تشکیلات یاراتماق اولار. مثلن اؤچ، بش و یا نچه نفر یۆلداش موعین ساحه‌ده فؤلکلوریک آییده‌لری تۇپلاماق اؤچۆن امکداشلیغا قرار آلیب، اؤزلری اؤچۆن هدف، برنامه، ایش بۆلگۆسۆ موعین انده‌رک بیرگه ایشله‌مه‌یه باشلاپا ییلرلر. بیر شهرده نچه- نچه بنله بیر کیچیک دسته تشکیل تاپا ییلر.

ایران تۆرک‌لری نین فؤلکلوریک اثرلرینی تۇپلائیپ «آراشدیریپ، قۇروماق و یایماق اؤچۆن دؤولت طرفیندن مالی و باشقا ایمكان لار وثریلیر.

آذربایجان آیدین لاری نین تاریخی بۆرجودور کی، ال‌لریندن گلدی یی قدهر بو ساحه‌ده چالیش سینلار. مرکزلشمیش بیر تشکیلات یاراتماق بۆیۆک مالی ایمكان لار طلب اندیر. شرایطه اوغون ایشلری گرک یولا سالماق. ییزجه هله‌لیک، کیچیک ایش دسته‌لری، کۆنۆلۆ اولاراق تشکیل تاپمالی دیر. تۇپلانان اثرلری چاپ ائتمک اؤچۆن «اتل دیلی و ادبیاتی» صحیفه‌لری سیزین ایختیارئینیزدادیر. و لازیم گلدیگه

فوق العاده ضمیمه شکیلنده توپلانان فولکلوریک اثرلری یایماغی اؤز عۆهده سینه آلیر. اونا گۆره فولکلور توپلاماق ساحه سینده فردی و یا دسته جمعی چایشان دیلداشلاردان ایسته ییریک کی، بیزیمله علاقه ساخلاشینلار و توپلادیق لاری اثرلری بیزه گۆنده رسینلر.

«آذری» درگی سنین «اثل دیلی و ادبیات» بولومونده ایندی یه قدهر مین صحیفه دن آرتیق مطلب چاپ اولوب. دئمک اولار کی، هله چوخ ایش لر گۆرۆلمه لی دیر.

ایمیزه چاتان فولکلوریک اثرلری، توپلانیئن آدی ایله چاپ اندیریک. هامی علاقمندلردن ایسته ییریک کی، اؤز ایتیقاد و ایصلاحی نظرلرینی بیزه گۆنده رسینلر. کیفایت قدهر فولکلوریک اثرلر توپلانیدیقدان سؤنرا، هر ساحه ده صلاحیت دار اشخاصین ایشتیراکی ایله قورولاجاق کومیسیتونلار طرفیندن بو مطلب لر آراشدیریلیب کیتاب شکیلنده ترتیب اندیله جک. بو قاتناق کیتاب لاردا توپلایانلارین آدی قئید اولوناجاق.

دۆستلار، قلمداشلار، آذربایجان تهرلی گنج لری!

آتا- بابالاردان یادیکار قالمیش زنگین فولکلوریک اثرلریمیز اونودولماق و آرادان گئتمک تهلوکه سی قارشئ سیندادیر. بیزیم بۆیۆموزا دۆشن تاریخی بۆرجو، شرفله یثرینه یئتیرمک و بو زنگین واریمیژی قورویوب گله جک نسل لره چاتدیرماق اوغروندا ایره لی!

بهزاد بهزادی

تۈركلەردە ياغىش ياغدىرما دېلىرى

ھلى برازىندە خىلى (تۈرك)

تۈرك اينسانىنىڭ بۆتۈن ياشايشىنا ايز سالان اينانجلارنى اۆلدوغو اۆچۈن بىر چۈخ فۆلكلۇر ساحەسى يارادىلمىش دىر.

بىر چۈخ اينسانلار كىمى تۈركلەرنى دە ياشاملارنى اكينچىلىكدن آسىلى اۆلدوغوندان، ياغىشا ۋ ياغمورا چۈخ باغلى اۆلۈب ۋ بو ساحەدە گىنىش بىر فۆلكلۇر ساحەسى ياراتمىشلار. يازىش اورتا ۋ سۇنلارنىنا ياخىشلاشدىقجا ۋ اكينچىلەرنى سو اثتىياجى چۇخالىب ۋ بىر چۈخ يىردە سوسوزلوقدان يانىب، قوزۇرولان چاغلار اينسانلار ناچار قالاراق عادت ۋ غىنەلەرلە اثتىياجلارنى رفعا اتمەك اىستەمىشلر.

يادا داشى دىيى

يادا داشى افسانەلەر گۆرە تۈركلەرنى يىندە اۆلان مۆقدەس بىر داشمىش كى، تانرى طرفىندىن تۈركلەر ياغىش، قار ياغدىرماق ۋ فىرتىنا ۋ يىل اسدىرمەك اۆچۈن ھدىتە اۆلۈنمۈشدۈر. بو داش افسانەلەر گۆرە تۈركلەرنى اولو بابالارنى «تافىت» نوح اۆلادى «تافىت» ۋ وثرىلمىشىدىر كى سۇنرالار اۆ دا تۈركلەر آرماغان اتمىش. يادا داشى تۈركلەر آراسىنىدا بىر اۆسطۇرەۋى بىر خط-ى سىر سايىلىش كى، سۇنرالار بو اۆسطۇرە ۋ باشقا قوزۇملار آراسىنىدا بىر اينانجا دۇنمۈشدۈر. بو غىنە حقا اىسلام دۇنمىرىنە قەدەر سۆرمەكدەدى ۋ بىر چۈخ تارىخى قايناقدا دا يادا داشى اىلە اىلگىلى ھادىئەلەر گۆرۈنۈر.

بو داشلار تۆركلرين دىنى ۋە دىن اداملار ئىنئىن يىندە اولوب ايستەدىكلرى زامان ياغىش
يا دا قار ياغدىرا بيلرميشلر.

يادا داشىنىڭ دا داستانلاردا اماجىنا باخىلدىقدا ايلگىنچ گۆرۈنن بودور كى، بو
داش تۆركلرين قوراق بىر اولكەدە ياشادىقلارنى اۆچۈن بو اۈزلىك اونلارلا وئىرلىمىشىدىر.
داستانلاردا بىلە گلىب كى، تۆركلرين اولو بابالارى «يافيث نوح اوغلو» آتاسى طرفىندىن
تۆركىستان اولكەسىنە گۆندىرىلگەن آتاسىنا بىلە دىدى: «من بو قوراق اولكەدە نە ايش
گۆرە بىللمەن» نوح پىغمبر دە اۆستۈندە «ايسمى اعظم» اولان يادا داشىنى وئىررك
تانرىنىڭ ياغىش ياغدىرماق اۆچۈن وعدە وئىردىنىنى سۆزلەدى. رۈايتلەر گۆرە يادا
داشلارنى سۆنرالار «اوغوز تۆركلىنە» كىچمىش ۋە اونلارلا باشقا تۆركلرين آراسىندا بو
داشا صاحب اولماق اۆچۈن مۇجادىلە باشلامىش. چۈنخ تارىخلردە بو داشلاردان آد
آپارمىشلار كى، بونلارنى آراسىنىدان چىن، ايران، ايسلامى قايناقلاردان ۋە مسيحي
يازىلاردان آد آپارماق اولار.

يادا داشى تۆركلر آراسىنىدا «يادا» (yada)، «جىدا» (cida)، «ياد» (yad)،
«يات» (yat)، «آدا» (ada)، «ساتا» (sata)، «ساي» (say)، «ياتا» (yata)، «ژاى تاش» (jay
taş)، آدلانىش.

ماحمود كاشغارلى دىۋان-ى لۇغات-ى تۆرك كىتاپىندا دا يادا داشلارنىدىن كىنىش
بىر شكىلدە سۆز آچىپ اونلارنى اۈز گۆزۈ ايلە گۆردۈيۈنۈ آچىقلامىش. اونون دىنىيىنە
گۆرە بىر بۆيۈك يانغىنى تۆركلر يازىن اورتاسىنىدا قار ياغدىرراق سۆندۈردۈيۈنۈ
گۆرۈپ «يت» ۋە «ياتاچىلىق» دان بحث ائتمىشىدىر. بۆيۈك تۆرك شاعىرى على شىر نۈائى
دە بىر شئەرىندە يادا داشىنى تعريف ائىدىب:

«يادا تاشقا كان تىقچ ياغىش ياغكانداك، ائى ساقى!

ياغار ياغمورداك عشقىن چون بولور سراب آلودە»

آذربایجان خالقینین آراسیندا بو داشلاردان یادیکار قالان ساینلار و نغمه‌لری

گۆرمک اولار. اؤرنک:

آدام گلدی یئل اولدو	آدا آدا آدا هئی
یادام هر یئرہ باشدی	یادا یادا یادا هئی
یادام داغلارا آشدی	آدام آدامی توتدو
یادام رحمتی داندی	یادام یادامی توتدو
یادام دردیمی آندی	یادام گۆر هویا دؤشدو
یادام یاغیمی ازدی	یادام گۆر سوتا دؤشدو
یادام ناباندا گلدی	یادام قارا داش اولدو
یادام آغ آندا گلدی	یادام یامان یاش اولدو
هئی وئردی هویوما یادام	آدا آدا آدا هئی
هئی وئردی هویوما یادام	یادا یادا یادا هئی
آدا آدا آدا گل	یادا یادامی توتدو
یادا یادا یادا گل	یادام گلدی یاش اولدو
یادام گلدی باش اولدو	آدام گلدی یاش اولدو
اؤستو- باشیم یاش اولدو	باشقا بیر اؤرنک:
آدا آدا آدا هئی	یادام یاداما گلدی
یادا یادا یادا هئی	یادام آداما گلدی
	یادام گلدی سئل اولدو

گۆرۆندۆیۆ کیمی آذربایجاندا یادا داشینین ایزی ایلین سۆن آئی-نشین ایلک
چرشنبه‌سینده یعنی سو چرشنبه‌سینده اوخونان ساینادا آیدینجا گۆرۆنۆر. بو ساینه تکجه
سو چرشنبه‌سینده و گلن ایلین سو و یاغیشی-نشین بۆل اولماسی اۆچۆن اوخونار.
چۆمچه گلین دیننده ده چۆمچه گلینی داشینین یانیشتاکی اوشاقلاریش دا
الترینده ایکی قاشیغی بیر-بیرینه ووروب ساینه اوخوماغی دا بو دبین یادیکارلاریندان
ساییشیر.

بیلینن گئوچکلرین بیرری ده اسکی تۆرکلر آراسیندا داغین و داغلارین قوتساللیغی دئی. اونا گۆره کی داغ باشلاری تانرینا ان یاخین یئرلر ساییلیردئی. تۆرکلرین ایسلامی قبول ائتدیکلریندن سونرا ایسلامین یاغیش یاغدیرماق اۆچون دوعاسی بو تۆرک عنعنه سیله بیرلشیپ مۆسلمان تۆرکلر یاغیش دوعاسی اۆچون داغ باشلارینا اۆز گتیریپ و دوعالارینى بو اوجا یئرلرده یئرینه گتیرمیش لر؛ بو اینانچلا کی، یۆکسک یئرلرده دوعالار تیز قبول اولونورلار. بو آرادا دوعا ائدیلم زامان گۆرۆنن بیر اۆنملی ایش، سو قوینلارینا کیچیک داشلار سالماقدیر. ایندی ده بیر چوخ تۆرک تۆپلومو یادا داشلار ایزینی سو قوینلارینا کیچیک داشلار سالماقلا سۆزدۆرۆلر.

تۆرکیته ده ایستیسقا ویا یاغمور دوعاسیندا بعضن ۷۰۰۰۰ مین نارین داش گۆتۆرۆلۆب بیر دره یه یا دا قورو چایین آخان سوبونا تۆکۆلر. بو آماجلا کی، یاغیش یاغیب بو داشلاری قویوب آپارسین. گئنه داشلا یاغیشین تۆرکلر آراسیندا اولان ایلگیسی گۆرۆنۆر. باشقا بیر تۆرنده ایستیسقایا چیخخیلان زامان بیر کیچیک داش گۆتۆرۆب اونون اۆستۆنه ۲۵ آیه قورانان اۆخونوب بیر تۆربایا قویوب آخار سونا آتارلار.

یادا داشلارینین بیر چوخ اۆزللینى وارمیش بئله کی تۆرکلر یادا داشلارینى جانلی و وارلیق، سسلی و اۆزۆندن بیر ایستیلیک، جانللیق و اولۆمه بئله صاحب اولدوغونو سانیرمیشلار. یادا داشلارینین یاغیش یاغدیرماسی، قار، دۆندوروجو سۇقۇلار، یئل و اسیتیلر و بعضن فیرتینا یاراتماغی دا چوخ ایلگینج گۆرۆنۆر.

بو داشلارین اولدوغو یئرلر ده ماراقلاندیرجی دیر. بو داشلاری سو قوشلارین قورساقلاریندا، ایلانلاردا، اۆکۆزلرین قارینلاریندا، و قیرقیز تۆرکلرین اینانچلارینا گۆره قوینلارین قارینلاریندا تاپماق اولار. یادا داشی داستانلاردا اۆستۆنده دامار-دامار جیزیقلاری اولان بیر یوموروق بۆیۆک لۆیۆنده مور رنگلی (کۆل رنگی) داش کیمی تانیئتدیرلمیشدیر. بو داشلار اۆچ ایل ایچینده اۆز اثرینی و گۆجۆنۆ الدن و تریب آرادان گئدرمیش. یادا داشلارینى یاغیش و یاغمور یاغدیردیقدان سونرا سو ایچینده ساخلارمیشلار. یادا داشلاری اۆزلیک لرینی میخال اۆچون «حمدالله مستوفی» نین

«نەزھە القلوب» كىتابىنىدا اردبىل شەھرىندە بىر بۇيۇك داشدان ياغىش ياغدىشما بۇلۇمۇندە گۆرمەك اولار.

بىر چۇخ تۈرك قۇمۇنونۇن آراسىنىدا بو داشلارلا فال تۇتماق دا گۆرۈنمەكدە دىر. اسكى چاغاتاى ادبىياتىنىدا «عئلم-ى ئاى» اۇزۇ بىر فال تۇتماق و ياغىش ياغدىرماق اۇچۇن يازىلمىش كىتاب سائىئلىرىدى.

چۇخ ماراقلۇ بىر كەلمە بو آرادا تۈرك مىللەتلىرىندە و ئادا داشلارىنىدان يادىگار قالمىش دىر او دا اۇزۇك قاشى و «قاش» سۆزۈدۇر. ئادا داشلارىنىن بىر اۈزۈللىشى دە اىلدىرىمىدان اينسانلارنى قۇرۇماق و اۈنلارنى اىلدىرىما قارشى مۇحافىظە. ائتمەسى ايدى. اسكى تۈرك دىلىندە ئادا داشلارىنىن بىر آيرى آدى «كاش» و بو گۆنكۆ دئىمە «قاش» سۆزۈدۇر. بو سۆزە شاھىد بىر تۈرك آتالارسۆزۈدۇر كى، بئله دئىير «كىمىن اىلە كاش بۇلسا ئاشىن ئاكاماز» يعنى كىمىن قاشى (ئاد داشى) اولسا اۈنو اىلدىرىم چارپماز. بو سۆزە كاشقارلى ماحمودون «دىۋان لغات الترك» كىتابىنىدا دا راست كەلمەك اولار. او دئىير: «كىمىن ئانىنىدا قاش بولونورسا اۈنا اىلدىرىم چارپماز، قاش اىچىندە ھىچ بىر لكة اولماز، اۇزۇكلرە قۇيۇلۇپ بۇئەلە اۈزۈتۈ بو قاشلا بىر بئزە سارىب اۈدا آتسالار نە قاش ئانار نە بئز. بو قاشى سوسوز آدام آغزىنا قۇيۇموش اولسا سوسوزلۇغو كىچەر».

ئادا داشلار اىلە ياغىش ياغدىرما دىيىنە «ئادالاماق» «ئاتالاماق» دئىيلىرىدى. ياغىش ياغدىرماق اۇچۇن گۆرۈنن ايشە دە «ئات» دئىيلىرىمىش.

چۈمچە گلېن دىي

تۈركلرېن ان ئايغۇن ياغىش اىستە دىلرېندىن و دئمەك اولار ان اۈنملى دىلرېندىن «چۈمچە گلېن» دىي دىر.

بۇتۇن تۈرك اۈلكەلىرىندە و تۈركلردن دە باشقا اولوسلاردا پتر تۇتان بو دىب بىر چۇخ آدلا گۆرۈنمەكدە دىر. تۈركىيەدە «چۈمچە گلېن» (çömçe gəlin)، «بۇدى بۇدى» (bodi bodi)، «دۇدۇ» (dodo)، «گۇدە گۇدە» (göde göde)، «سو گلېنى» (su gölini)، «ياغمۇر گلېنى» (yağmur gəlini)، «بۇدى بۇستان» (bodi bostan)، «دۇدۇ» (dodu)، «گۇدە» (goda)، «گۇدە گۇدە» (goda goda)، «گۇدە گۇدە» (göde göde)، «گلېن گۇك» (gəlin gök)، «كېچە گلېن» (kəbçe gəlin).

«چوللو قادین» (çullu qadın)، «کبچه قادین» (kəbçə qadın)، «چالی گزمه» (çalı gəzmə)، «چوللا کبچه جیک» (çulla kəbçəcik)، «آدلای ایلە تاتیشیر، باتیشنا گتدی کچه بو دب تۆرکیشه ده یاقینلاشماقدادیر. قونیشه شهرینده بو دبین آدی «کلیس» (kəlis) دیر.

بولقاریستان اولکه سینده، چۆمچه گلین دینی یاپان قشیزا «دولدول» (duldul) و «پرشروگا» (perperuga) دئییرلر. یوقوسلاوی و آلبانی صربیستان و آرنووتلوقدا چۆمچه گلین قولچاغینا «دودولا» (dudula) یا دا «دودولچا» (dudulica) دئییرلر. مجار اولکه سینده ده قره چیلر و صربلر آراسیندا اولان دبدە «دودوله» (dudula) آدی ایلە گۆرۆنمه کده دیر. رومانیتادا دا چۆمچه گلین دبی گۆرۆنۆر و ایرانشین بیر چوخ یئرینده اولدوغو کیمی اونلار دا قولچاقلاری تاپوت ایچینده داشیشییرلار. عراقین کرکوک تۆرکلری ده بو دبی «چۆمچه گلین» آدی ایلە قوزروماقدادیرلار. اۆزبکیستان اولکه سینده ده بو دب «سوس گلین» (sus gəlin) آدی ایلە گۆرۆنۆر. چۆمچه گلین دبی او قدر یاقین بیر شکیل تاپیش کی، اونو قوزئی آفریقادا بنله گۆرمک اولار. سوریتده «ام القوس» آدلی بیر دب بو دبه چوخ بنزه ییر. آذربایجاندا «کبچه گلین» (kəbçə gəlin)، «چۆمچه گلین» (çömçə gəlin)، «ایری گلین» (əyri gəlin)، «چبچه گلین» (çəbcə gəlin)، «گلین گوی» (gəlin göy) آدلارین گۆرمک اولار. اوغور تۆرکلرین آراسیندا دا بو دب «یاغمور گلینی» (yağmur gəlini) آدلا آدلانییر.

چۆمچه گلین دینین کۆکۆنه باخیلدیقدی بو سونوجا چاتماق اولار کی، بو تۆره چوخ اسکی زامانلاردان قالیش تۆرکلرین یاغیش و یاغمور تانریچاسینین بیر سیمگەسی اولوب، بۆیۆک تانرینین اینسانلار اوچون برکت قایناغی سایشلان یاغیشین سببینی بیر اوشاق و پادا قیشر گلین داشیماقدادیر.

تۆرکلرین اینانجلارینا گۆره اوشاق و قشیزا اوشاقلاری برکت و ختیش قایناغی و بوللوق برکتلیک سیمگەسی سایشلییر (عرب و فارس اینانجلارینین ترسی کی قشیزا ختیش سیزلیک و برکت سیزلیک ایلە برابر بیلیبلر). بو دب چوخ یترده چتشیلی شکیل لردە گۆرۆنسه ده هامیشیندا اوتاق بیر یۆن گۆرۆنۆر؛ او دا یاغیش ایستەمک دیر.

بو عنعنه نین ساحه سی او قدهز گئیش و یتاغین دیرکی، دتمک اولار، اونون ایزینی بوتون دوتنشین هر بیر یتیرنده گوزمک اولار.

چومچه گلین مراسیمی اوشاقلار و گنجلرین یاراتدیقلاری بیر سیرا اوئونلار و اوخونان سایلاردان تشکیل تاپیرکی، اونون بیر چوخ یترده فرقلی شکل لرینی گوزمک اولار. بو دیین ان اونملی علامتی جانلی یا دا جانسیز چومچه گلین دیر کی، بیر چوخ آدلار ایله آدلانماقدادیر.

چومچه گلین دبین ده ۴ مرحله نی گوزمک اولار: (۱) حاضیرلیق. (۲) انو- انو دولاشماق و یتیه جک توپلاماق. (۳) اوخونان سایلار و تکرمله لر. (۴) توپلانان یتیه جکلری و بیشیریپ توپلو حالدا یتمک.

چومچه گلین اوزللیکله آخشام باشلاری دوزه لر. اوشاقلار بیر آرایا گلیب، بیر بوئوک تخته دن اولان چومچه نی گلین کیمی بزه یتیب اونا آغاجدان قول یاراشدیریپ باشینا بیر اورتوک سالیب بیر دؤن گئیدیریلر. بو جانسیز چومچه گلینه «دودو» (dudu) دئییلر.

اوشاقلارین بوئوک ساییلان اوشاق بو چومچه گلینی الینده ساخلاشیپ ایکی آیرئ اوشاق، بیرسی بیر توربا و دیگری بیر سو قابئ الینده ساخلائییرلار. باشقا اوشاقلار کندین ائولرینه ساری یولا دوشوب قابئ- قابئ دولاشیب قاییلاری دؤیوب یتیه جک توپلایاراق بیر چوخ سایا سوزو اوخورلار. اؤرنک اولاراق آشاغیشداکی سایلاری گتیرمک اولار:

آذربایجاندا چومچه گلین دبی ساییچیلار طرفیندن اوخونماقدادیر. ساییچی قوراللیق چاغلاریندا ائولره گئدیپ قابئ- قابئ دولاشاراق یتیه جک توپلار، ساییچینین یانینداکی اوشاقلارین الیرینده ایکی داش اولوب، داشلاری بیر- بیرینه چالاراق ساییچیلار ریتیم توتارلار. آذربایجاندا چومچه گلین بیر بوئوک یاپراقلارلا اورتولموش و بزیمیش چومچه اولار، بیر چوخ سایا بو تۆرنده اوخوناز کی اونلارین توپلو بیر شکیلی گتیریلیر:

الی قولو خمیرده
بیر قاشیق سو ایستهر

چومچه خاتین نه ایستهر
شیرهاشیر یاغیش ایستهر

آلاھ بیر یاغیش گۆندەر
 آرپا بوغدا قورودو
 چاخ داشی چاخماق داشی
 ساینچینا پای داشی
 اولدوغوندان پای وثرن
 علی اولسون یولداشی
 وثر اولان الین قیسیسا
 یاسدیغی میسمار داشی
 وثرن ال آلاھ الی
 ائل لرہ یاردیم الی
 چاخ داشی چاخماق داشی
 ساینچینا پای داشی
 امکچی قورو اینک
 گلین ساینی دنجهک
 آلاھ بیر یاغیش ییتر
 بال قایماغی بیز ییتهک
 بال قایماق اوتا بنددی
 اوت - علف سونا بنددی
 چای - چمن گۆته بنددی
 گۆنلر بولودا بنددی
 بولوتلار آی بولوتلار
 اکینچی یه اوموتلار
 دارینی سپدیم تپدیم
 شوخومو لاپ یتره اکدیم
 گۆی گۆزۆ قورو باخیر
 شنه سینیه چکدیم

چاخ داشی چاخماق داشی
 یاندی اۆریم باشی
 بیچین لرین یولداشی
 اکین لرین یولداشی
 قلاق - قلاق خرمن لر
 هانی چایین نم داشی
 چاخ داشی چاخماق داشی
 یاندی آملار باشی
 یاندی حنیوانلار باشی
 دۆزله ییر ساپا قاری
 آی بولوتلار سیز تاری
 گلین بو کنده ساری
 بو کند بی لر کندی دیر
 ایییت خئی لر کندی دیر
 داغلار قوراق - قوراقدی
 تیکان توراق - توراقدی
 تیکان نه یه کاریمدی
 منه اوراق لازیمدی
 چاخ داشی چاخماق داشی
 یاندی اۆریم باشی
 هانی گۆنۆن یولداشی
 یاندی داغلارین باشی
 آلاھ بیر یاغیش گۆندەر
 گۆرتسین داغی داشی
 آلا داغین بولودو
 اکینچی نین اومودو

حاصیل لر چایا باغلی	امکچی قورو اینک
سو گلسین داشا- داشا	گلین ساینی دئییک
چایلاردان آشا- آشا	سایا یاغیشی ساینی
موشتولوغون من وثریم	اونون ایشی پایدی
یانغین یادا یولداشا	ایسته دینی یاغیش دی
قارا بولوت چاققاشا	اوزو ساری چایادی
یاغا یاغیشین دوزه	چایلار آخین شاققا- شاق
اوشاقلار آئی اویناشا	نهره چالاق لاققا- لاق
امکچی قورو اینک	کره قایماق سیزینکی
گل سنی سو یئندیرک	آیرانا بیزده قوناق
یاغیش یاغسین اوت اولسون	امکچی قورو اینک
اوندان سنی دیندیرک	گلین ساینی دئییک
سایا ساینه ایسته	سایا اتلین یولداشی
آللاهدان یاغیش ایسته	یامان گوتون قارداشی
پای وثره نین الیندن	آئی آلاه یاغیش گونده
آل قیرمیزی نار ایسته	گوزرتسین داغی داشی
پای وثرمه یه نین قبرین	سایاچینیا پای باغلی
چوخ یوخ بیر قاریش ایسته	پای وثرن یایا باغلی
	نای حاصیلی سو ایسته

بو سایلار توپلو شکیلده بیر سایاچی طرفیندن اوخونارمیش امما بیر چوخ
یترده سایاچی اولمایان زامان کندين جاوانلاریندان بیرسی چومچه گلین دوزه لیدی
بو سایلار ای اوخونارمیش:

قانشین هاردا قورودو	دودو- دودونو گوردونمو؟
آلاه بئله بو یوردو	دودو یا سلام وثر دینمی؟
آلاه بیر یاغیش گونده	قوشوم هاردان گلیرسن؟
دئم لریمیز قورودو	قانلی قایا دیییندن

اوتوردن پای آلتان سونرا بو سوز ده پای وئره نه دئییلر:

آلاه بیر یاغیش ائتله

بنده وی بخشیش ائتله

بیر چوخ یترده ساینچیلار قایلار دویهرک دئییلر:

هر قایشا دایانسا

چومچه گلین نه ایستهر

بیر نلکی پای ایستهر

آلاهدان یاغیش ایستهر

یا دا:

الی - قولو خمیرده

چومچه گلین نه ایستهر

آلاهدان یاغیش ایستهر

تانیردان یاغیش ایستهر

آذربایجانین بیر چوخ یترینده چومچه گلینه چومچه بالیق (çimçe balıq) دا

دئییلر و اونلارین سایلاری دا بئله اولار.

بالالارین یاغیشا

چومچه بالیق نه ایستهر

خودایا شوکور ائتله نه

خودادان یاغیش ایستهر

اونودا دئمک گرکیر کی، آذربایجاندا اوشاقلار ایکی داشی بیر- بیرینه چالیب

ساینچی ایله بیرلیکده بو کیچیک سوزلری تکرار اندریمیش لر، ائو یینه لری ده اونلار

یئنه جک وئریب سونرا بو توپلانا یئنه جکلری بیر آرادا کن دین مئیدانلاریندا یا دا بیر

مچیدده، بعضن بیر ائوده بی شیریب بوتون آدمالار آراسیندا پای- یولوش اندیلریمیش.

اوشاقلارین اوخودوقلاری ساین بئله دی:

چاخ - چاخنی چاخماق داشی

چاخ - چاخنی چاخماق داشی

یاندی اوزیم باشی

یاندی اوزیم باشی

آلاه بیر یاغیش گونده

آلاه بیر یاغیش گونده

ایسلاتسین داغی داشی

دئم لریمز قورودو

یادا بو سوزلر دئییلر:

کچی دؤشدو بوستانا

آی مستانا مستانا

آللاه بیر یاغیش گوندهر

آدانادا اوخونان سائا:

هوت بودو بودو

آنان بابان نه دن اولدو

بیر قاشیجیق سودان اولدو

تارلار یاریق یاریق

زیمی لریمیز ایسلانا

چیفچی لرین بئلی بۆکۆک

یتردن برکت گۆکدن یاغمور

وتر آلاهیم وتر

سیجیم گییی، سولو سولو یاغمور

اؤ صاحیبی قاشینا چیخیب الینده چۆمچه گلین اولان اوشاق بو سائانی اؤخور:

وتر آلاهیم وتر

سولو سولو یاغمور

باشیم یاغمور ایستهر

آیاغیم چامیر ایستهر

چۆمچهلی گلین چۆم ایستهر

بیر قاشیجیق یاغ ایستهر

یاغ وتره نین اوغلو اولسون

بولغور وتره نین قیزی اولسون

اؤ ییته سی چۆمچه گلین باشینا سو تۆکۆب اوشاقلارین اؤستۆنه ده سو

سپیپ، اوشاقلار دا بیرلیکده «دودو دودو» (dudu dudu) دئییب باغیرماغا باشلارلار.

سوئرا ائودن اوشاقلارا بوغدا، یاغ، دۆیۆ، دوز و سائیر ییته جک وئریلر. اوشاقلار دا

سائالاری تکرار-تکرار اؤخویوب باشقا بیر ائوه ساری یؤلا دۆشهرلر.

موسییس بۆلگه سینده ده (تۆرکییه) چۆمچه گلین سائاسی بئله اؤخونار:

تکنده هامور

تارلادا چامور

وتر آلاهیم وتر

سولو سولو یاغمور

چۆمچه لی گلین چۆم ایستهر

بیر کاشیجیک یاغ ایستهر

یاغ اولمازسا بال اولسون

یاغموروموز بول اولسون

کندین بۆتۆن ائولری دولانیب اوشاقلاریش و چۆمچه گلین اؤستۆنه سو

سهریلن زامان اوشاقلار بیرلیکده «بودو بودو» (budu budu) دئیهرک باغیرماغا

باشلارلار.

بیر باشقا تۆرکییه ده اؤخونان سائالاردان بیر سینده بئله اؤخونور:

اۆچ قۇيۇن قۇربان ايستەر

وتر آلاھىم وتر

سولو سولو ياغمور

بودو بودو نيە

بودو بىر كاشىچىك سوتا

بودو ياغمور كىزى ياغ ايستەر

بالتا، كۆرەك، پىل ايستەر

ايتىرى بىر وارثانت تۆركىيەدە اولان چۆمچە گلېن دى بىلەدىكى اوشاقلار بىر
آرايا گلېب بىر اوشاغى تۆلكۆ كىمى گىيىندىرىپ سۇنرا ائولرە سارى ئۇلا دۆشۆب بو
سايتانى اۇخوماغا باشلارلار:

وترميته نين بىر كىزى

اونو دا آلاە اليندن آلدئ

گۆكتە برکت

يترده برکت

وتر آلاھىم وتر

سئللجە رحمت

بودو بودو ...!

نە دن اۆلدۆ

بىر كاشىچىك سودان اۆلدۆ

تۆلكۆ تۆلكۆ نە ايستەر

بىر آتۇج جوك اون ايستەر

وترەنين بىر اۇغلو اۆلسون

اٹۇيىتەسى قاپىتيا چىشخىب تۆلكۆنۆن اۆستۆنە سو تۆكر، بو سو آز اولان
زامان تۆلكۆ ھىرسلەنىپ سوئون چۇخ اولماسيئنى ايستەر، بوندا بىلە اينانىشلاركى
تۆلكۆ اۆستۆنە نە قەدەر سو چۇخ تۆكۆلسە ياغىشش اۇ قەدەر چۇخ ياغار.

باشقا بىر دېدە بىر اوشاقى سۇيوندوروب اۆستۆنۆ ئاپراقلارلا اۆرتەرك ائولرە
سارى ئۇلا دۆشۆب ائولردن يىتچىك تۇپلارلار. بو سايتانى دا اۇخورلار:

يتردن برکت گۆگدن رحمت

آلاە، آلاە، آلاە، آلاە

كۆك كۆگۆن قۇربان ايستەر

گۆبكليجە حارمان ايستەر

دودو دودو نتردن اۆلدۆ

بىر قاشىچىك سودان اۆلدۆ

وترين دودونون حاككىنى

گىتسين باككىنى - باككىنى

تۆركيئه ده چۆمچه گلین دبینده اوشاقلار بیر آغاجی چارپاز (+) باغلائییب
اۆستۆنۆ پارچالارلا بزدیکدن سونرا ائولردن یتیمک تۆپلائییب بیر آرایا گتیردیکدن
سونرا کندین مچیدی نین اؤنۆنده بی شیریب یتیب بو یتمه گین بیر قیسمی نی ده بالیق
اؤلان گۆللره آپاریب بالیقلارلا تۆکرلر، بو تۆرنلرده اؤخونان سایا بئله دیر:

چۆمچه گلین نه ایستهر	بالیق لارا یتیم ایستهر
آللاه دان رحمت ایستهر	وتر آلاهییم وتر
کۆچ-کۆتون کوربان ایستهر	بی یاغموردان بی سئل

ایراندا قاشقانی تایفالاریشندا اؤخونان سایلار بئله دی:

کۆسا گلین نه ایستهر	یاغ کی یتیم لر دؤنا
تاریدان یاغیش ایستهر	یاغ فاغیرین آریاسینا
آللاه یاغیش وتره یدی	یاغ قوجانین لته سینه
نذریم قبول اولایدی	تاری ایشی حنسابدیر
یاغ یاغیشیم سئل گله	کۆسا خاستی سئلابدیر

خوراسانین درگز بۆلگه سینده ده بو سایلانی اؤخورلار، خاطیرلاماق گرکیرکی

ایرانین بیر چوخ یتیرنده چۆمچه گلینه کۆسا (kosa) یا دا قودو (qudu) دئییرلر:

کۆسان کۆسا نه ایستهر	آللاه یاغیش وترگین
تاریدان یاغیش ایستهر	نذریم قبول ائتگین
کۆسان ایشی حنسابدیر	یاغ یاغیشیم سئل گینه
قار دا یاغسا حنسابدیر	یاغ یتیمین بئلگینه
کۆسان یازیق کاسیبدیر	یاغ ساغیرین باغچاسینا
چوخ بۆرج اؤنوباسیبدیر	یاغ قوجانین دیمه سینه

چۆمچه گلین دبی مراغا اطرافیندا جۆمه آخشامی (پرشنبه) آخشامی اوشاقلارین
و بۆیۆکلرین تۆپلانمالاریلا ایجرا اولونار. مراغاتین گۆلجان کندینده ده اوشاقلار بیر
چۆمچه گلینی بزه دیکدن سونرا بۆیۆکلر ده اونلارلا قاتیلیب پالتارلارینین دستکلرینی و
پاجالارینی چیرمالائییب هره بیر آغاج گۆتۆرۆب ائولره سایا اؤخویا-اؤخویا یولا

دۆشرلر، ائولردن يېتتە جكلر تۇپلادیقدان سونرا اونلار ی بیر آرایا گتیریب مچیدده بیر قازان باشینا ییغیشیب بی شیرمه ته باشلارلار. یتمک داغیدیلما دان اونجه کن دین موللاسی دوعا اندید یاغیش دیله یندن سونرا بی شیریلن آشی هامیشین آراسیندا داغیدارلار. مراغا اطرافیندا بیر چوخ یترده ناماز گیلیمینی سونا باسیب ایسلادارلار یادا جانامازی سونا چکرلر.

اردیبل اطرافیندا داکئ «کلخوران ویند» یتیرنده چومچه گلین دبی ایستیسقا ایشیندن سونرا قیشلار طرفیندن گورولمکده ایمیش؛ بئله کی هامی موصوللادان «بیر سولطان بگیم» مزاریندان دوندن سونرا قیشلار چومچه گوتوروب ایکی داشی بیر-بیرینه چالاراق ائولردن شکر، اون و یاغ تۇپلائیب حالوا و ترک بی شیرلر. آغ بیرچکلرده ساچلاری داغیشیق بیر شکیلده اوزلرینه توكوب ایکی نفر بیر بونوندوروق بونولارینا سالیب قیزلارلا مچید قارشیشینا گئدی یاغیش طلب اندرلر. اوشاقلار دا ال-اله و تریب حوزنیله دئیهرلر:

آلاه بیر یاغیش ائیله

بندە وی بخشیش ائیله

بو ایشلردن سونرا اگر یاغیش یاغماسا «قوجا بیر» مزارشین یاتیندا کی بیر بونوک داشی آپاریب «علی درویش» دره سینه سالارلار. بو دره کن دین تک چا ئیدیر. اوندان سونرا گوزلرلر یاغیش یاغشین. یاغیش یاغاندان سونرا بو داشی سلام و صلواتلا یتیرنه قایتاریب «قوجا بیر»-ه تاپشیرارلار.

بو دب چوخ اسکی زامانلاردان بری اردیبلین بیر چوخ یتیرنده حتا اردیبلین اوزوندە ده گورنوبدور. «حمدالله مستوفی» «نزه القلوب» کیتابیندا بو دبی یاد ائتمیشدیر. او دئیر: «اوندا کی، اردیبله یئتیشدیم بیر بونوک داشی گوردوم کی آغیرلیغی ۲۰۰ باتمان اولاردی!! سانکی دمیردن دوزلتمیشلر. قاضی بهالددین اردیبلدی دئدی: اردیبلده یاغیش یاغما یان زامان بو داشی شهره گتیرنده یاغیش یاغار و ائشیکه آپاران زامان یاغیش کسر...». «خواندمیر» ده «حبیب السیر» کیتابیندا بو داشدان بحث اندید.

«قزوين» ده سولطان آباد کن دینده قیزلار بیر چومچه نی بزه ییب ائولری دولاشیب آش اوچون لازیم اولان یارما، چوغوندور، نوخود، لپه، مرجی، و باشقا شئی لری بیر

تۇرپانا يىغىپ بىر ئۈمەد بېشىرىپ ايچىرك ياغىش آرزوسو ايله قابىلارنى ۋە قازانى دامدا
يولارلار. بو قابىلارنى يوللان سولارنى بىر قىيىلە سارى نۇداندان آشاغى تۈكۈلن زامان
چۈمچە گىلىنى بو سۈيۈن آلتىنا قۇتارلار. سۇنرا اوتۇروب ياغىش گۈزلىر.

ايران تۈركمەنلىرىنىن آراسىندا دا ياغىش ياغماتان زامان «سۆيۈد قازان» ۋە يا «قوتى»
آدلى بىر تۇرۇن كىچىرىلىر كى اۇندا ائلىن آغ ساققالى بىر نىچە باشقا كىشى ايله بىرلىكده
اوتۇرە كىدىب ائۇ يىتەسىنە بو ساياتنى اۋخودوقدان سۇنرا ائۇ يىتەسى اۋستلىرىنە سو
سېيىب اۋنلار قند يا پول وئەر.

سۆيۈد قازان آ سۆيۈد قازان	بىر بالاجاق بولوت كىتىردىم
سۆيۈد قازانا نا گرک	ياغدۇرمانى گىدىرم
چىخىم چىخىم بىزا گرک	بىرىنىنگ اۋغلو بولسون
آش بېشىردىم دۆشۈردۈم	بىر مەنەنىنگ قىزى بولسون
يىتىم اۋغلان چاغىردىم	قوت قوتونو گۈردۈنمىنگ
دۈيۈرمانى قايتارمارام	قوتا سالام بىردىنمىنگ
بىر ايشەجك كىتىردىم	شىي آى دۇغان بادى
آنقىردمانى گىدىرم	ياغان قارسىن گۈدۈنمىنگ

تۈپلەنان پولا يىتەجك آلىب دوعالار اۋخوندوقدان سۇنرا ائلىن آراسىندا پايتالانار.
قاباقچادان دندىشىمىز كىمى چۈمچە گىلىن تۇرىنە چۈخ اسكى چاغلاردان بىرى
بۈتۈن تۈپلۈملار، اۋزلىكلە تۈركلىرىن اولو بابالارنى سايىشلان ۋە يادا تۈركلەرە باغلى
اۋلان مىللىتلر آراسىندا، ياغىتىن بىر شكىلدە راستلاماق اولار.

بىر چۈخ دىلچىنىن گۈرۈشۈنە گۈرە چۈمچە گىلىن دىبى قورباغا بالاسى ايله
ايلگىلىدۇر. چۈن بىر چۈخ يىتدە قورباغاتىن ايلك ياشام دۈنمى چۈمچە گىلىن آدىتلا
تائىنار كى بودا بو حىتۈاتىن سو ايله باغلىلىغى اۋلدوغوندان اۋزە چىخىمىشىدۇر. چۈمچە
نىن شكىلىنىن دە بو حىتۈوان شكىلنە چۈخ بنزى وادىش، سانكى چۈمچە قاشىغى بىر
قورباغا بالاسىنىن اۋتونچاق شكىلىدۇر!

حتا تۈركىيەنىن بىر چۈخ يىرىندە بىر نىچە قورباغا بالاسىنى كۆزە ايجىنە سالىب
چۈمچە گىلىن تۇرىنىدە ائولرە سارى آپارىب اۋنلارنى اۋستۈنە سو تۈكۈب سايا

اوخورلار. ایراتین زنگان بۆلگه سینده ده قورباغا بالاسینا چۆمجه گلین (چۆمجه بالیق) دئییرلر. قورباغا بالاسی ایله یاغیش ایسته مک چوخ اسکی دؤنملردن بو دؤنیاتین ان اسکی اوجقارلیقلاریندا گۆرۆنمکده دیر. اسکی چین یازیلاریندا (۱۷۶-۱۲۲م-اؤن) تۆرکلرین اول بابالاری سایشلان «یۆنه چی» لرین، اۆستۆنه قورباغا بالاسینین رسیملری چکیلیمیش بۆیۆک طویل لری چایب یاغیش ایسته ملری یازیلیب. ایندی ده اورتا آسیا اۆلکه لری نین چوخ یثرینده طویل لر اۆستۆنه قورباغا بالاسی عکسی چکیلیب چالینار. (کتاب کوچه - ب ا ج - احمد شاملو).

آسیانین گۆنئی اۆلکه لرینده ده قورباغا بالاسی یاغیش سیمگه سی دیر. هیندیستاندا دا بیر چوخ اینانجلار دا قورباغا بالاسینلا یاغیشین ایلگیسی واردیر. قیزیل دریلی آمریکا دا «پرو» و «بولیوی» اۆلکه سینده ده قورباغا بالاسی یاغیش گتیرن حنیوان سایشلماقدادیر. «کولومبیا» اۆلکه سینده قورباغا بالاسین اۆلدۆرمکله یاغیش یاغدییینا ایناتیلار.

قایناقلار:

- دیوان لغات الترک - ماحمود کاشغری
 - آذربایجان اتل ادبیاتینا بیر باخیش - زارعی
 - آذربایجان فۆلکلورو - م. حصاری
 - کتاب کوچه - احمد شاملو
 - ساتاها - زهره وفائی
- Türk Folklor Yağmur Duasıyla İlgili Yapı Və Fonksion

آتالار سۆزۈ

اردىبىل ۋە ھىندە ورىندە
 ترتيب ائىدن: رضا كاظمى
 تۈپلايانلار: حسن فيضى،
 نوروزىلى فيضى،
 رضا كاظمى، محمود مەھدوى،
 كاظم نظرى بىقا.

ائىششە مېنىدىم تىزە دىردىم، گۈل آرزىم
 نەدە قالدئ. / ائىششك مېنىدىم تىزەك دىردىم،
 گۈل آرزوم نەدە قالدئ.
 ائىششە نەدى، دۈشە نەدى. / ائىششك
 نەدى، دۈشك نەدى.
 ائىششە نە بىلىئ زەفران نەدى. / ائىششك
 نە بىلىر زعفران نەدىر.
 ائىششە نە بىلىئ سىزى - قۇرما نەدى،
 دىئى اۋز پ...ومدى. / ائىششك نە بىلىر
 سىزى - قۇرما نەدىر، دىئىر اۋز پ...ومدور.
 ائىششە يۈكە گىلمەدى، يۈكى آپار
 ائىششە يە طرف. / ائىششك يۈكە گىلمەدى،
 يۈكۈ آپار ائىششە يە طرف.
 ائىششە يە گۈجى چاتمىئ، پالانىئ
 چىرپىئ. / ائىششە يە گۈجۈ چاتمىر، پالانىئ
 چىرپىر.

۱
 -
 ائىتمە ائىدە للر. / ائىتمە ائىدە رلر.
 ائىركە آدمىئ آل باسار. / ائىركك آدمىئ آل
 باسار.
 ائىركە آدمىئ قالىخىزىب آلئىننان بالا
 گۈتۈرللر. / ائىركك آدمىئ قالىخىزىب
 آلئىندان بالا گۈتۈرەرلر.
 ائىركە ائىششە يىن آلئىننان بالا گۈتى. /
 ائىركك ائىششە يىن آلئىندان بالا گۈتۈر.
 ائىركە قوش يۈئا باغلاماز. / ائىركك قوش
 يۈئا باغلاماز.
 ائىششە بى يۈل پالچىغا باتسا داي اوردان
 كىشمز. / ائىششك بىر يۈل پالچىغا باتسا
 داھا اوردان كىچمز.

ائىلە بىل اورتا گۆلىدى. / ائىلە بىل اورتا
گۆلۈ دۆر.

ائىلە بىل پۇل چاپا وئىرىم. / ائىلە بىل پۇل
چاپا وئىرىم.

ائىلە بىل زەر تولوغودى. / ائىلە بىل زەر
تولوغودور.

ائىلە بىل قورت اۆرە ىى يئىيىدى. / ائىلە
بىل قورد اۆرەنى يئىيىدور.

ائىلە بىل گىنج اۆستە ياتىشىم.

ائىلە قۇدۇغ اۆلۈب تۆكى مەخل سالى. /
ائىلە قۇدۇق اۆلۈب تۆكۈ مەخل سالىر.

ائۆدە قالاندا كىچىق قىزام، ارە گىندە
بۇيىك قىزام. / ئۆدە قالاندا كىچىك قىزام،

ارە گىندە بۇيۇك قىزام.

ئۆ كۆپەنى، ئۆ كۆپەنىنن قۇرەماز. / ئۆ
كۆپەنى، ئۆ كۆپەنىندن قۇرەماز.

ئۆلادىن بىرى قۇشونون ساغ الى.

ئۆيىمىن ھاجارى ئۆيلىدى داما. / ئۆيىمىن
آچارى ئۆيلىدى داما.

ات اولاندا چۆرەى اۆلمىنى، چۆرەى
اولاندا ات اۆلمىنى، ايكىسى دە اولاندا من

ئۆدە اۆلمىنىم. / ات اولاندا چۆرەك
اۆلمور، چۆرەك اولاندا ات اۆلمور،

ايكىسى دە اولاندا من ئۆدە اۆلمورام.

اتى دىرناخدان آيىرماغ اۆلماز. / اتى
دىرناقدان آيىرماق اۆلماز.

ائىشەنە مەن آتا چاتىنجاخ. / ائىشەنە
مەن آتا چاتىنجاخ.

ائىشەنى اۆلنە يۆل گۆرسىدن چۆخ
اولار. / ائىشەنى اۆلنە يۆل گۆستىر چۆخ

اولار.

ائىشەنىم اۆلۈب باشى قىزىلدىن، گۆتى
گۆمۈشدىن. / ائىشەنىم اۆلۈب باشى

قىزىلدىن، گۆتۈ گۆمۈشدىن.

ائىشەنىن دوعاسى مۆستىجاب اولسا،
چارۋادار يۆلدا اۆلر. / ائىشەنىن دوعاسى

مۆستىجاب اولسا، چارۋادار يۆلدا اۆلر.

ائىشەنىن س...ى قاباغىندا گۆل
آچىپ. / ائىشەنىن س...ى قاباغىندا گۆل

آچىپ.

ائىشىد اينا ماما. / ائىشىد اينا ماما.

ائىشىدىغۇنى دىنمە، گۆردۈغۇنى دى. /
ائىشىدىنى دىنمە، گۆردۈيۈنۈ دى.

ائىل ائىلە سىغىشار، ئۆ ئۆ سىغىشماز.
ائىلدىن دالا قالما.

ائىل گۆزەلسىز، سۆز - مىل سىز اۆلماز.
ائىل گۆزى اۆزۈجى اولار. / ائىل گۆزۈ

اۆزۈجۈ اولار.

ائىللىرى قاپوندا گۆر. / ائىللىرى قاپوندا گۆر.
ائىلۈى ھۆركىت، آرىغ - آخساغىنا

ئايش. / ائىلنى ھۆركۈت، آرىق - آخساغىنا
ئايش.

اليمى اوزاددېم كۆمەتە، قۇلىم بىلنگەن
گەتتى. / اليمى اوزاتدېم كۆمەتە، قۇلىم
بىلگەن گەتتى.

الين يارسۇن بى شاھى چىخماز. / الين
يارسان بىر شاھى چىخماز.

امير باسار، سردار چىزر، خىردا مالىك
اىتەغ آلتا قالار. / امير باسار، سردار چىزر،
خىردا مالىك آتاق آلتا قالار.

انگ، ئوموروخدان قۇرخار. / انگ
(آغىز)، ئوموروقدان قۇرخار.
انگىن تاختاسى چىخىب.

اوت بى يۇل يۇلون آلتىندا بىتر، بى يۇل
اۋستۈندە. / اوت بىر يۇل يۇلون آلتىندا
بىتر، بىر يۇل اۋستۈندە.

اوت تۇشدىغى يىرى ياندىرار. / اود
دۇشۇدۇق يىرى ياندىرار.
اوت

وئىرماغ آساندى، سۇندۇرمغ چىن. / اۋد
وئىرماق آساندىر، سۇندۇرمىك چىن.
اۋتدان كۆل عملە گلر، كۆلدىن ھىش
زات. / اۋدودان كۆل عملە گلر، كۆلدىن ھىج
زاد.

اۋتسان سۈيۈن نە ساز - بازى. / اۋدلا
سۈيۈن نە ساز - بازى.

اۋتومون اۋستۈنە سو سېدى. / اۋدومون
اۋستۈنە سو سېدى.

احمت احمت، سەنە نە زىھمت. / احمد
احمد، سەنە نە زىھمت.

ارە گەتتى تاي - توشوم، يىترە قالدئ
شوم باشىم. / ارە گەتتى تاي - توشوم،
يىترە قالدئ شوم باشىم.

ارە مىك، سۈنسيز ار گزر. / ارە مىك
(دوغمايان قىز) سۈنسوز ار گزر.

اريدىب بۇغازوئا تۆھمىتە جىيىم كى.
اريدىب بۇغازوئا تۆكمەتە جىيىم كى.
اسنىيەندە آغ جىيەرى گۇرسىتى.
اسنەتەندە آغ جىيەرى گۇرسىتىر.

ال مرد اولار، گۇز نامرد.
الون اوجادى، ھارا چاتتى اۋرا قۇي.
الين اوجادىر، ھارا چاتتىر اۋرا قۇي.

الون اۋشئ اۋز جىيۈتە قۇي. / الين
اۋشۇيۇر اۋز جىيىنە قۇي.

الون وئر، ايتەغۇنن تۇش دالينا. / الينلە
وئر، آياغىنلا دۇش دالينا.

الەيىم النىب، قىربائىم گۇيىدە قىرىلدى.
الەيىم النىب، قىربائىم گۇيىدە قىرىلدىر.
الى الە وئىرسۇن سىسى گلر. / الى الە
وئىرسان سىسى گلر.

الى قولونان اوزون گلىتى. / الى قولونان
اوزون گلىر.

الى كىسە الى كىشىن دىدىن بىلر. / الى
كىسە الى كىشىن دىدىن بىلر.

اۈرەيىندە شام ياندېرىنى. / اۈرەيىندە شام
ياندېرىم.

اوزاخدا مېنىم اۈلسۈن، ئوخونان بېرىم
اۈلمەسۈن. / اوزاقدا مېنىم اۈلسۈن،
ئوخوندان بېرىم اۈلمەسەن.

اۈز گۈزىمى اۈزۈم چىخارتىشام. / اۈز
گۈزۈمۈ اۈزۈم چىخارتىشام.

اۈزگە اۈرۈدېنىن تۇيغى ئوغۇن اولار. /
اۈزگە اۈرۈدېنىن تۇيغۇ ئوغۇن اولار.

اۈزگە انۇن خوش گۈرن، اۈز انۇنە
ياتماغا دا گلزم.

اۈزگە ك... مازاتلى اولار. / اۈزگە
ك... مازادلى اولار.

اۈزگەنېن دولى اداما قىز گلر. /
اۈزگەنېن دولو اداما قىز گلر.

اۈزۈگىن قىيىمتى قاشىندادى. / اۈزۈيۈن
قىيىمتى قاشىندادىر.

اۈزۈم ھارا گىندىنېن؟ گۈرن يىرە. /
اۈزۈم ھارا گىندىرسن؟ گۈرن يىرە.

اوزون ادامىن آغلى دابانىندا اولار.

اوزون دىلىمى گۈدە ائلەدۈن. / اوزون
دىلىمى گۈدە ائلەدىن.

اۈزۈنە جەرە ايرە بىلمى، اۈزگىتە گىلىم
تۇخنى. / اۈزۈنە جەرە ايرە بىلمىر،
اۈزگىتە گىلىم تۇخويور.

اوجا باشىمى آلچاغ ائلەدۈن. / اوجا
باشىمى آلچاق ائلەدىن.

اۈچى بېرە دېتمز، بېرى ھىچە. / اۈچۈ بېرە
دېتمز، بېرى ھىچە.

اۈخ اتان اۈخى بېلىنى كېمە آتا. / اۈخ
اتان اۈخو بېلىر كېمە آتا.

اۈخخەدە اىستىسېن يىتمىش، سۈيغۈن دا
پىلىنە - پىلىنە يىشەم. / اۈقەدەر اىستىسېنى
يىتمىشەم، سۈيۈغۈنۈ دا پىلىنە - پىلىنە
يىتىم.

اۈخخىدېر قار گۈرمىشەم، دامجىدان
پىكامىم ئۇخدى. / اۈقەدەر قار گۈرمۈشم
دامجىدان پىكامىم (قۇرخوم) (پىكام؟) =
ناكام، آرزۇ ئۇخدور.

اۈراغ ايرى دوز آجى، ايكى چاتىنېن
دۇرت اوجى. / اۈراق ايرى دوز آجى،
ايكى چاتىنېن دۇرد اوجو.

اۈروس گلندە ماتوشكەسن، عۇثماننى
گلندە جۇجوخ. / اۈروس گلندە
ماتوشكەسن، عۇثمانلى گلندە جۇجوق.

اۈرە دىدوغۇن شۈشەدى، سىنسا داي
دۈزلىمز. / اۈرك دىدىيىن شۈشەدىر،
سىنسا داھا دۈزلىمز.

اۈرە يامماسا گۈزدن ياش چىخماز. /
اۈرك يانماسا گۈزدن ياش چىخماز.

دۇنيىمىز

ۋ

كىنايەلەر

قايتاق: تەرجىمە ۋە تەپسىلىي مەنىسى،

شرح انوار، حيدر عباسى (پارىشناماز)،

دەپتەر ئۆزگەرتىش، بىرىنچى جىلد، نەشىر مەمۇرىيەت

تەھران، ۱۳۸۱

تۈزۈلۈش:

فرىدون محمدى

اۋراقچىلاردا باشقاچىنىڭ اۋلاقى: اۋلاق
تۈگەننى ئىشلىتىش. اۋلاق-بونۇن
داللىشقا سۈرۈش. اۋلاق-ئىشلىتىش
بەھرىلىك.

اۋلاقنىڭ اۋلاقى: اۋلاق
ئىشلىتىشلىرى اۋلاق. قارا ياخماق/
چاخشىر سېمىك / اۋلاق.

اۋلاقنىڭ سىز، تۈگەش: راجاتجاسىنا،
دەرسىز. زىمىت چىكىمەن.
اۋلاقنىڭ سېمىك: اۋلاق.

باشقا قارىنىڭ گىرەك: قىملىك،
تەجىبۇب اۋلاق بىر آخسارلىقنى
دۈشۈنمەك، ئىتتىپاق. اۋلاق قارىنىڭ
گىرەك، قورساق داللىك / نېگران اۋلاق.
باشقى پاجايى تېكىمەك: اۋلاق
قىزارماق / خجالت اۋلاق.

اۋلاقنىڭ دېمەك: مەھرور اۋلاق.
چۈشۈرۈش اۋلاقنىڭ تەپسىلىي. اۋلاق
اۋلاقنىڭ دېمەك (تەپسىلىي).

اۋلاقنىڭ بۇزۇلماق: اۋلاقنىڭ،
دەھشەتلىك ئىشلىتىش

اۋلاقنىڭ دېمەك بۇيۇن اۋلاق: روسىيە
اۋلاق.

اۋلاقنىڭ تەپسىلىي: ھېچ
اۋلاقنىڭ بىر ھادىسەنىڭ گۈزەللىكى
اۋلاق.

اۋلاق دۇرۇق اۋلاق: پاتار اۋلاق، انگل
اۋلاق، زىمىت سالىم.

اۋلاق: اۋلاقنىڭ اۋلاق.
اۋلاقنىڭ اۋلاقنىڭ كېمىنىڭ اۋلاقنىڭ
اۋلاقنىڭ اۋلاقنىڭ.

اۋلاقنىڭ دېمەك كېمەك: ھەر ياندا
قىشقانچا اۋلاق.

دونسو آغ اولماق: اوزو آغ اولماق،
گوناهسىز اولماق.

ديرين - ديرين اسمك: قىزىش قانماز
قوللوقدا اولماق و باش ائنديرمك. زاغ-
زاغ اسمك، يالتاق لئماق.

دېشىن كېرىنى سوزماق: يۇخسوللوقدان
آج ياشاما، قارا گونده ياشاما.

دېندېر مە مازانى، سوزا و تريب قازانى:
مازان (رمضان سوزونون يۇنگۇلۇ) آدم
آدئ دېش. «بىزە نە سىننن حالىش
قۇلاي دېش» دىمك دېر.

زىش - دودۇيۇنە قويماق: زىشنا-بالابانا
سالماق، جار سالماق و سىس لندېر مە،
روسا ائله مە.

زىشقا باتماق: عاجىز قالماق، زىمتە
دوشمە.

سن دوغانى جىن بوغۇر: سىنن زىمتىن
زائ اولور.

سوز قايىشتا توكمەك: تازماق.

فاتىحە سى ايلەك آخشام اوخونماق:
فاتىحە سى ايلەك آخشام اوخونموشدو:
اونون اوچون فوزىت بېتىش! چوخدان
تازىق اولوب كىتىش.

باش بېر ياستىغا قويماق: بېرگە ياتماق/
ار-آرودا ياتماق.

پايىشنى قونشو پايى ائله مەك: پايىشنى
آزاتماق.

پوخلارىشتا پىپە دىيەن: آغى قارادان
سېچمەن.

تورپاق يىتە دورسون (بېرىنە...)

يىتە كىچىس، باتىش، تورپاق اوندان
اوجا دورسون، (اۇلسون، قېرە كىتىش).

توكۇمدن دە خېرىم يۇخىدور: چوخ
باشىم قارىشىش، ان ياخىش زادلارنى
اونوتموشام.

چومچە بوش قازانىش دېمەك:
الى بوشا چىشخماق. وار-يۇخدان
چىشخماق.

چىش باشىش گۆدەك: بوشو-بوشونا
واخت سوزماق.

داشىشنى باشدان آتارلار: منىم
وارلىغىمنى دانارلار. (بېرىنن داشىشنى
آتماق: اونو بېر يۇللوق اونودوب قىشراغا
قويماق).

دۆبردېنە هوللا قوشماق: بېرىنى تازىق
ائله مەك، ددە سىنى ياندىشماق، كۆكۆنە
سو قونماق.

هوېپ کيليدېنى اودماق: هوېپ توتماق،
دينمه مک، سوسماق.

يوخلوغا آداخلا نسيشن: ايټيب يوخ
اولسون.

يوخلوق اله ييندن اله نمک: آلت - اوست
اولماق. يوخسوللوغون هر اوزونو
گورمک.

يونگول ساققال اولماق: سوزوق ساققال
اولماق، سوزو يتره دوشمک.

آهزي آشا يتيشمه يه نين باشي داشا
يټيشر:

آنادان دوغما کور بونسادان بيرجه آد
ييلر:

اله يير، اله يير، کهه يينه قاتيشر:
باشاريق سيشرليق يوزوندن، سونوندا اوز
گوردو يونو اوز الي ايله کورلايشر. يازيق
آدامديشر.

ايشلديريشم شاخماغي ايلا ياخار، پير
باخماغي ايلا.

اوزهک اودلانماسا گوزدن سو
چيشخماز.

(هر نه صميم ي قلبدن گره کديرا)

قارنيشم باليئق قارني کيمي
يانيب ديشر: (باليئق کيمي قارنيشم يانديئ
سو ايچينده سو دادماديشم) اليم خمير،
قارنيشم آج.

قارنيئندا قورد قارجاشماق: خوردوشو
قايناماق، گيجيک ائله مک.

قوردان - قورمانا دوشمک: هئي بيرى -
بيرى سيندن سوزوشماق، سوزون
آغيزلارا و قازال لارا دوشمه سي.

کورک لرينه ييره دوشمک: خوشان -
خوسانا دوشمک، بير جمعين نيگران
قاليب تالواسادا اولماسي.

قوردون قرآن اوخوماسي: حيله اوزره
اوزونو ياخشى دوندا گورستمک، خوش
ظاهيرليک.

قويروق اله وئرمه مک: توتولماق،
توتوق وئرمه مک، جله قيرماق.

کورون شيله بزازليئق
ائله مه سي: گودن سيز ايش و گولونج
داورانيش.

هنه - هونه گتيرمک: تتر گتيرمک، ايکيني
سايئينجا.

باش اولسه قویروق اولر، قویروق
اولسه باش اولمز.

بوغولان کیمسه نه ایلان ساربار.

یری ایتیش اوکوزونه آغلا یئرلار، بیر
اوک سوزونه.

(اوک: آنا- اوکسوز: یتیم)

یشمیش ایستر کی، ییله یشمیشین
احوالی نه دیر.

چیرکینین اوره کدن آغلاماسی،
گوزه لین آغلاماهی، یاشینلاماسیتدان

اوره ک داغلا یاندیر.

دادان ییله، دادامایان یوخ.

عشقی ترسی - آواندی اولماز.

قورد قویونو یاخشی تانیبار، چوبان دا.

قیزیل تشتی وار آما ایچینده قان
انده ریر.

نتلرم قیزیل تشتی، ایچینه قان
قوسام؟

قیزیلدان قازما چکدیرسن گئنه ده
گوهن دیینی گوده ر.

کوزلار شهرینده بیر گوزلو شاه دیر.

سن ایره نی من توخوموشام:

سن آینادا گوزهنی من کریچده
گوزهرم.

مین ایتیره، بیری بیتیره.

نیث هارا، منزیل اورا.

یاغیشدان موئلرده بوی آتیرلار،
ایلیشیم لرده.

یاغیش گول اوستونه یاغاندا عطیر

ساجیر، توز پاغا یاغاندا چامیر اوطور.

لای لای لار

ثریا بخشی - زنجان

لای لای دندیم یاتینجا
گۆزله رم آی باتینجا
زارا ، آمانا گلدیم
سن حاصیله چاتینجا

لای لایین اویاتینجا
یاتمارام اویاتینجا
کسیم یاسدیغین یاتین
گۆزله نیم اویاتینجا

لای لایین اوجا اوجا
داغلارین بوئو اوجا
کۆرپه لر جاوان اولدو
اولدولر قارئ قوجا
لای لای قوشلار هاوادا
بالالاری یووادا

لای لای دندیم یاتینجا
باش یاسدیغا قویونجا
سن یات گۆل یاتاغیندا
باخیم سنه دویونجا

لای لای دندیم یاتینجا
شیرین یوخو تاپینجا
مین دیل ایله ساخلاشیم
آتان گلیب چاتینجا

لای لای دندیم یاتینجا
گۆزله دیم آی باتینجا
جاتیم بورنوما گلدی
سن بو یثره چاتینجا

بىر خال وار باشى قارا

لاى لاي قادن داشلارا

قۇيۇن قوزو قۇچلارا

قارا تىلىن بنزەيىر

گۆي ككۆللۆ قوشلارا

لاى لاي بالام دورماغا

يىتتىشىب ، بوى آتماغا

سمر يوخوسو شيرين

قىيمارام اوياتماغا

لاى لاي بالا گۆل بالا

آتماز ائلىن ائل بالا

باشا بلا گتىرن

اول اولار ديل بالا

لاى لاي اۆرەيىم بالا

آرزىم، ديله يىم بالا

اۆرەيىمىن باغىنىدان

آچان چيچه يىم بالا

لاى لاي نۆلويىدو بالا ؟

رنگين سۆلويىدو بالا

اۆيان آنان دۇشلىرى

سۆتله دۆلويىدو بالا

كنجە گۆندۆز اللريم

سنىن ايچىن دورادا

لاى لايىن اوتاغىندا

گۆل تۆكۆم ياتاغىندا

گۆل آچىلسىن قونچاسى

قىزارسىن ياتاغىندا

لاى لاي دىدىم لايىندا

ايلين بۆتۆن آيىندا

شيرين يوخو جالادىم

گۆزلىرىن لاي لايىندا

لاى لايىنام باش قارا

گۆزۆن اۆسته قاش قارا

آنا كۆنلۆ اۇخشاير

داغدا اريميش قارا

لاى لاي گۆزۆندە قارا

سۆرمە گۆزۆندە قارا

بىر بىله آغلاماقدان

قالماز گۆزۆندە قارا

لاى لايىن باشى قارا

گۆزلىرى قاشى قارا

لالا كىمىن دۆشۆندە

کیپرک اوخلارین آتما
یاتاندا دا آیتی یات
یاتانلاری اویاتما

لای لای بالام، آسلانا
بنزری وار آسلانا
آنانین کونلو قییماز
بالا گوزو ایسلانا

لای لای بالام بوئونا
قوربان کسیم بوئونا
اولمه یه یدیم گوره یدیم
قیزلار گل سین توئونا

لای لای دندیم بوئونا
بالام گتتسین قوئونا
سوروی ن قوزو گلر
نار بالامین توئونا

لای لای دندیم آدینا
علی یتتسین دادینا
علی یتتسه دادینا
منی ده سال یادینا

آردی وار

لای لایین هوشلا یوخلا
قملری بوشلا یوشلا
بوئان چمن، اولان کول
بیرینی خوشلا یوشلا

لای لای چاللام بالاما
خومار گوزلو آلاما
یان اوزرلیک، قادالار
توخونماستین بالاما

لای لای دندیم آغلاما
اوزه یممی داغلاما
بوئو بیر قوج ایکید اول
یادا اومود باغلاما

لای لای بالام آغلاما
داغدا لالام آغلاما
دردین آناوا گل سین
قادان آلام آغلاما

لای لای نازیم آغلاما
سوزوم سازیم آغلاما
یازده هولان بولود تک
جان جیغازیم آغلاما

لای لای قاشلاری چاتما

تاپماجالار

تۇپلايان: نكار خياوى

- آلچاق دام دان قار ياغار
(الك و اون)

- ائويمىزده بىر كىشى وار،
كۆندەلن ياتىشى وار. (فارماش)

- ائويمىزده بىر كىشى وار،
نەم ايله ايشى وار. (سۆپۆرگە)

- اوئان قالا محمد، بوئان
قالا محمد، ياش ياشىرام، قورو
چكىرم، صل-ى على محمد.
(تندىر ايله چۆرەك)

- بو بۇئدانا بۇئو وار. ائو
دولوسو تۇئو وار. (چىراق)

- بو بۇئدانا بۇئو وار،
قىرمىزئىدان دۇنو وار. (ايئە)

- بىر چوئال اونوم وار،
ايچىندە وردنە. (ايئە)

- بىز ايدىك، بىز لر ايدىك.
اوتوز ايكى قىزلار ايدىك. ھىئ

ازىلدىك، بۆزۆلدۆك، بىر تاخچاينا
دۆزۆلدۆك. (اوتوز ايكى دىش)

- پىشىتم پىشىتم اۆيۇنباز،
ايكى سىرچەدى اۆيۇنباز. بىرى
گىرىر دليئە، موللا پونا پىتىك ياز.
(قىغىل)

- چاتى سوايچىر، دانا
شىشەر. (قاباق، بۇزانى)

- چۆلدە بىتر چۆر- چۆپ،
ايكى سىرچەنن گۆزۆ دۆرد. (ھىر
بىرىسى اۆزۆنۆن آچماسى دىر.
دنىمەلى بورادا تايىلاچاق بىر شىئ
ئۇخ)

- چىل آتئىم، چىل- چىل
آتئىم، چىلىنلەسە كىم بىلر. ىشددى
حىصار ايچىندە، قولونلاسا كىم
بىلر. (بالئىق) (چىلىنلەسە و
قولونلاما ھىر ايكىسى مال-
حىئوانئىن دۇغماسىنا آئىد
فئەل دىر)

- داغدان گلر آلاى خانئىم،
اللىرى خىئالى خانئىم. (ككلىك)

تاپماسا، دلیک دده سینین آغزینا.
(سینغار)

- گنجه ده گندر، گوندوز ده
گندر، یترینده کی یترینده. (دیرمان)
- گوده کوزامبال، کولدان
باخار. (خیشار)

- گوندن یتره ساللار، هر
نه وئرسن آللار. (یاغیش، اوشاق)
- هاپ- هاپ، قیزیل
کوپو، دوزان دوزن، چیچک سپر
(تندیر ایله لاش)

- هاپ- هاپ کرکی سایی،
بشش بوداغی، بیر یارباغی (ال)

- هادی آهانی، گور اوبانی،
آلتی آباغی، آلتی دابانی. (تره زی)
- هونو- هونو کهر آت،
هونوسو گوزل کهر آت. آباغیندا
قشیل سیجیم، دویونو گوزل کهر
آت. (بال آری سی)

- یتر آلتدا چوللو قودوق.
(اولو)

- یتر آلتدان اوخلو گندر.
(ایلان)

- دام اوسته ساری کویک.
(قاباق، بوزانی)

- دام دام اوسته، توتله دام
اوسته. ییزیم ایلدیریم، سیزین دام
اوسته. (توستو)

- ددهم ائوینده قیز ایلدیم،
هادی منیم قارنیمدایدی. ال یوخ،
آباغی یوخ، بودو منیم
قارنیمدایدی. (مکه)

- دود گلنیم وئر، دوردو
ده بیر یوندا. (اوتاغین بوجاقلاری)
- دوه دن هوشدو توخماق،
اونو تاپمایان آخماق. (دوه نین
پوزو)

- ذیل زلیم، زنجیر کیلیم،
آغیردهو سیلکه بیلیم. (گوزی)
- قارا تویوق چوکیدو یتره،
باغیر ساغین توکدو یتره. (قارا قازان
و اوجاقدکی اودونلار)

- قاری باشیندا تولا یاتار
(قیشیل)

- قاری دالیندا چیل- چیل
دوشان. (سوپورگه)

- کاغیزینا های کاغیزینا،
خوب یاراشیر آغزینا، هر کس اونو

شىنجاڭنامە

داستانىن آدى: طاھىر - زۆھرە

داستان اوخونان يىشى: زىنجان

اوخويان: آشتىق مسلم مىگىرى

داستان اوخونان تارىخ: ۱۳۵۵

ئاۋرا تەيىتە الدن: اسلام مىرادلو

ئاۋاردان يازان: محمد رزاقى

طاھىر - زۆھرە

(۲)

طاھىر مىرزە گۆزۈ ياشلى

تۇرپاقدان اۋېدۇ. احمد تاجىر دىدى

طاھىر اۋزۇن يىل ھارا گىدىرسىن گىت.

طاھىر قولاملارنى گۆتۈرۈپ تاجىر

احمدىن ياتىندان آيرىلىپ بىر بولاغىن

باشىنا گىدىلر. بولاغىن باشىندا اۋچۇ

دە يوخلادى. طاھىر بىر مۆددەتلىن

سۇنرا دوروب گۆردۈ كى قولاملار

اۋلۇپلر. آلدى گۆرەك ايندى نە دىتىر:

ھىچ كىم منىم تىك اولماسىن

اۋزگە خىتالە قالماستىن

يانلى - ياتىندا اولمەسىن

نۇجاۋان قوللارنىم منىم

ظالمىم فلىكك ايش قلىتىردى

ظولمۇلن ياردان آيتىردى

تۇرپاقدان سۆرگۈن بۇتوردۇ

نە كسىر يۇللارنىم منىم

طاھىر دىتىر بو چاغىندا

سىنەسى زۆھرە داغىندا

چىرخ ھۇۋۇزىن آيلاغىندا

سۇنالى گۆللىرىم منىم

طاھىر مىرزە گۆردۈ بىر كارۋان

گىلىر. بىر كارۋان خان وئىردى

سۆزداگرىن ايدى. طاھىر سالام

وئىردى. خان وئىردى سالامىن آلىب

سۆرۈشدۇ بوردا نىلىرىسن اۋ ياتانلار

كىمدىلر؟ طاھىر جاۋاب وئىردى:

اۋنلار منىم نۆكرىم ايدىلر بوردا.

ھەر گۆن بىر باغئىن آچارئىن وئىرەرسىن،
 طاھىر گىندىر او باغدا گىزر دولانار؛
 آنجا قىرغىنچى باغئىن آچارئىن مەن
 گىلمە مېش وئىرمە. بو طرىقىن طاھىر
 ھەر گۆن بىر باغدا گىدىب گىرىدى.
 نوۋىت ۴۰-جى باغا يىتىشىدى آنجا
 قىز آچارئى وئىرمەدى. طاھىر گىلىب
 باغئىن دىوارىندان باغا اندى؛ گوردۇ
 بۆلبۆل گۆلە سۆز اۋخور. طاھىر مىرزە
 او بۆلبۆلە اىستىر سوز اوخوسون.

سحرىن گۆلش چاغىندا
 نە گىزىرسىن باغى بۆلبۆل
 اوخودون اغلىم آپاردىن
 سىسەن گىلىسەن بارى بۆلبۆل
 اوخو بۆلبۆل دىلە گىلىسەن
 زۆھرەم دە منزىلە گىلىسەن
 يارىم گۆلە-گۆلە گىلىسەن
 مەن چالاندا سازى بۆلبۆل
 بۆلبۆل سەن نالە چكرسەن
 آھ چكىب قان ياش تۈكرسەن
 دوققوز آي زىھمت چكرسەن
 اوچ آي يازى سارى بۆلبۆل

اولۇبىلر. خان وئىردى امر ائىلەدى
 نوۋكرلى قوتىلاستىلار؛ طاھىرە دە
 دندى: سەن بوردى نىئىلىرسەن؟ طاھىر
 آئىب اۋز باشىندان كىچەنى خان
 وئىردى- يە سايىلان دىسەن:

سەنە دىئىم خەنلار خانى سۆدداگر
 آيرى دۆشەدۇم مەن ائىل - اويامدان ھاراي
 دولاتىم باشىدا مەن اولۇم قوربان
 آيرى دۆشەدۇم مەن ائىل - اويامدان ھاراي
 يامان آدم بو ھۇنىدا قالماستىن
 حق ياتىندان او دا پائىن آلماستىن
 اوزون ھۆمۈر قىسا اولسون قالماستىن
 آيرى دۆشەدۇم مەن ائىل - اويامدان ھاراي
 يامان آدم يامانلىقتىن بىلىدىدى
 اغلادىبان گۆز ياشىمى بىلىدىدى
 حاتم سولطان بىن آتامى اولدۇردۇ
 آيرى دۆشەدۇم ائىل - اويامدان ھاراي
 طاھىر مىرزە خان وئىردى
 سۆدداگرە ئىش اوغلى اولدۇ. خان
 وئىردى طاھىرە دندى مەن بىر قىزىم
 وار اكر لىناقت گۆرەستەن قىزىمى
 سەنە وئىرمە. خان وئىردى اۋز
 بۆلچولۇغا گىدىدى قىزىنا تاپشىردى

بۆلبۆل سىنىن بو سسىندىن

من ياتمارام ھوسىندىن

گىتىمىز طاھىر سىنەسىندىن

زۆھرە يارىن داغى بۆلبۆل

طاھىر باغدان ائوۋە گلىپ خان

ۋىردىنىن قىزى (سىمىن عۆزار) گۆردۆ

طاھىرىن وضعى فرق ائىلەيتىپ. بىلدى

باغا گىرىپ ۋ بۆلبۆلۈن قضايتاسىن

بىلىپ. طاھىر دىدى من ايسىتەيسىرەم

گىئەم. قىز دىدى دايان آتام گلىسىن

سۇنرا گىت. طاھىر قبول ائىلەمەيتىپ

يۇلا دۆشۈد. يۇلدا گۆردۆ خان ۋىردى

سفرىن قايتىدۇر. خان ۋىردى گۆردۆ

طاھىر گىندىر آداما بنزىر. طاھىر ايسىتىر

اۋز ھالىنى خان ۋىردىيە يىتىرسىن.

گۆيۈل دورىدو وطن سارى يىرىدى

بىر عرضىم ۋار سەن خان ۋىردى دىتىم

ھالال ائىلە دوز چۆرەينىن امگىن

قىزىن اۋز اليلە نان ۋىردى دىتىم

من دۇنمادىم اۋ سۇناتىن اۋزۈندىن

بوسىلر آلامدىم آلا گۆزۈندىن

يا ائىل طەنەسىندىن، فۇضول سۆزۈندىن

زۆھرە يارىم مىندىن يان ۋىردى دىتىم

طاھىر دىتىر جان جىسدىن اۋزۈلدۆ

خومارلايتىپ آلا گۆزلر سۆزۈلدۆ

شە پىر ۋوردو گۆل يازپاقدان اۋزۈلدۆ

بۆلبۆل گۆل يۇلۇندا جان ۋىردى دىتىم

تاجىر احمد طاھىرى يۇلدان

قايتارىپ اۋنا تۈي توتور. قەدىم رىسم

ايدى جاماعت اوغلانلىدان

سۇرۇشاردىلار. اگر اوغلانلىن گۆنلۆ

اۋلماسايتىدى شىرىنى يىتمىزىلر.

جاماعت طاھىردىن سۇرۇشوبلار طاھىر

بىلە دىتىر:

باشىنا دۇندۇقۇم ائىلەشەن بىلر

سىزلرە قايتىدى عىراجىم مىنىم

آياغىز تۇپراغى سىجدە گاهىمىدىر

اگر قبول ائىتىسز مىنراجىم مىنىم

آلىشىما يازىلىپ مۇدام آغلانام

تانرى طرفىندىن بىلى باغلىتىم

ۋىزقانلى احمد ۋىزىر اوغلۇنام

مىصىردىن گلىرى خراجىم مىنىم

اوجا داغلار باشى اوغرو-ارقەلى

باشىما يىغىشىز قۇۋقاننى قالى

طاھىر دىتىر اۋزۈ بورقاننى

شاھلار شاھى بىلىر اۋ باجىم مىنىم

اتلئین آغ ساققاللاری خان
وئوردی سۆزۈلگرن داتیشیب خان
وئوردی قبول اتلئدی طاهیر اۆز شهرینه
قاتییدا. طاهیر میرزه یولا دۆشۈب
رودبارا طرف. یولدا بیر باغا راست
گلدی آج ۷ سوسوز. باغا گیردی. بو
باغ نرگیز خاتیمین ایدی.

نرگیز خاتیما خبر وئردیلر باغا
بیر آشیق اوغلان گلیب. نرگیز دستور
وئردی اوغلانی گئیرین منیم یاتیما.
نرگیز اوغلانا دئدی کیمین ایجازه سیله
باغا گلدین؟ طاهیر دئدی سوسوزام،
آجام. نرگیز دئدی اگر بیزه تعریف
اوخوسان هنج، اوخوماسان سنی
وئره جهیم بو قیزلار اولنه جه
وئرسونلار. طاهیر ایندی قیزلارا
تعریف اوخویور:

بو دور گلدی باهار فصلی

آچیلیدیر لالا نرگیز

آغیز سۆتدۆ دوداق قایماق

دیلمین باتیب بالا نرگیز

الیوی وئرمیشم اله

جاتیم قوریان فیتنه تئله
شلئده کیمین اینجه بئله
توت قولومدان دولا نرگیز
سن طاهیری کۆسدۆرۈپسن
قول- قانادین سیندیر ییسان
گندر یولون کسدير ییسن
قوی بیر گندییم یولا نرگیز
سن سن قیرخ اینجه قیز باشی
ییشغیسان یاری یولداشی
ایچیسن بیر قازان آشی
قارین دولوب دولا نرگیز
طاهیر باغدان چیخیب یولا
دۆشدۆ. گلیب رودبارین داغلاریندا
بیر چوبانا راست گلدی. طاهیر آلیب
چوبانا سۆز اوخوسون.

سنه دئیم چوبان قارداش

چوبان سنی هوس گۆردۆم

آلا گۆزدن آخار قان یاش

چوبان سنی هوس گۆردۆم

هاوا یاغار هاوار- هاوار

دلی گۆیلۆم قابار- قابار

یاردان منه دؤغرو خبر

طاھىر مىرزە ھەر كىچە ساندىقدان
 چىشىپ بىر مىقدار شام ئىتتىردى. بىر
 كىچە گىلىپ زۆھرەنىڭ ئۆزۈندىن
 ئۆپۈپ كەتتى. زۆھرە ئوخودان
 ئۆتاتىپ آيتا باخشى. كىزلىرى تىز
 چاغىرىپ دىدى: سىز ھە خىيات
 ئالسىز. كىزلىرى دىدىلار: ئوخ. بىر
 بىلىجى كىز ۋار ايدى دىدى: خاتىم
 ايشى بو ساندىقدان. كىز كىچە
 ئوخونۇ ئۆزۈنە خارام ئالەيىپ
 ئاتمادى. كۆردۈ كىچە ئارزۇسى
 ساندىق آچىلدى. طاھىر چىشىپ بىر آز
 شام ئىدى ۋە سۇنرا زۆھرە خاتىمىن
 ئۆزۈندىن ئۆپتى. كەتتى گىردى
 ساندىغا. كىز گىلىپ ايتتى زۆھرە
 خاتىمدان مۇشتولۇق آلىش. كۆرك نە
 دىتىر:

خاب ايچىندە: ئاتان زۆھرە
 اۆيان زۆھرە ئارزۇ گىلى
 قم - قەھەتە باتان زۆھرە
 اۆيان زۆھرە ئارزۇ گىلى
 سازىش بىلدى بولقار

چۆيان سنى ھوس كۆردۈم
 عرضىمى ئىلەرم بارى
 مطلبىمى ۋەرسىن تارى
 طاھىر مىرزە زۆھرە ئارى
 چۆيان سنى ھوس كۆردۈم
 چۆيان سۆرۈشۈ سىن طاھىر
 مىرزە سىن. دىدى ھە من طاھىرم.
 چۆيان دىدى خاتىم سولطان طاھىرىن
 قاتىن حالال ئالەيىپ ھەر كىس كۆرسە
 اۆلدۈرە. آنجاق چۆيان طاھىر مىرزەنى
 شە ايلە قارىشىق اپارىپ كەندە
 ئولتۇرە. چۆيان نەسى دىدى بالام
 بو كىمدىر. چۆيان دىدى آنا بو طاھىر
 مىرزەدى سىن كۆرك بونۇ زۆھرەنىڭ
 ئاتىنا اپاراسان. نەسى بىر ساندىق
 ئۆندۈرۈپ قىيىلنىڭ ايچرىدىن
 قۇتلدۈردۈ. دۆزەسىنە دە موشامپا
 توتدۈرۈپ طاھىرى قۇتلدۈ ساندىق
 ايچىنە، اپاردى زۆھرە خاتىمىن
 قالاسىنا. زۆھرە خاتىمە دىدى: من
 مۇسافىر تە كەندىرمە بو ساندىقى سىن
 كۆزلە ھە سىن من قايتىدام. بو طرحىن

ايتلەدېم ايراده گلديم
 طاهير دښتير يانه-يانه
 ياندى باهرىم دوندو يانه
 نىچە قوچ قوزو قورىانه
 من سە قورىانه گلديم
 طاهير دښتير غلر اولدو
 سارايب گوللرين سولدو
 گول اولدو بولبولون اولدو
 سنى سالدېم يادا گلديم
 خبر وئردىلر حاتم سولطائين
 آدمالار ئ گلير طاهير دىدى: منى
 ساندېغىنان سويالمت.
 باشىنا دوندو توپم آي زوهره خاتىم
 قوئى آپارسىن گوزك سو مە نىتير
 دولاتىم باشىنا مەن اولوم قورىان
 قوئى آپارسىن گوزك سو مە نىتير
 اوشاغىكن عشق اولدونا ياندىغىم
 اميب اميب الجرينى قالدېغىم
 موشامپالا سال دىتاي ساندېغىم
 قوئى آپارسىن گوزك سو مە نىتير
 طاهيرىن ساندېغىن يوندو بير ناشى
 اونا پرواز ائدن گولومون قوشو

دلى گولوم قابار-قابار
 مىندن سە دوعرو خبر
 اوتان زوهره يارئين گلدى
 قىز سىن اوره يىندى داش
 آلا گوزدن آخار قان ياش
 سە ياردىر بىزە قارداش
 اوتان زوهره يارئين گلدى
 زوهره دوروب سوروشىدو مە
 خبر وئردىلر بولبول قضايتى زوهرە مە
 دىتېب؛ زوهرە ساندېغى گىرىب
 آچدىلار طاهيرى چىخاردىب.
 گوزوشدولر قوزسول آدمالار حاتم
 سولطانا خبر وئردىلر طاهير اىستىر بير
 نىچە بند سوز اوز سئوگىلىسىنە
 اوخوسون:

يار سنى عدالت بىلدىم
 يار قاپتو ادا گلدىم
 يولوندا چوخ چكدىم جفا
 عومروم وئردىم بادا گلدىم
 يارىم ايتلر مەن عىبادت
 ياندى باهرىم اولدو قارت
 خاك مە پانيو زىنارت

گوٲۆر آٲار ھر عۆممانا گئدرسن
 امانندی قرقه وئرمه، سانديغيم
 گوٲۆر آٲار ھر عۆممانه گئدرسن
 بيز ده قالدیق خان طاهيرين قمينده
 اۆتورمادیق صؤحبتينده - دمينده
 گوٲۆر آٲار قۇيما «گيلان زمين» ده
 گوٲۆر آٲار ھر ديئاره گئدرسن
 طاهيرين سانديغی قالدی دوتادا
 چاغیر شاهلار شاهين يتيشمين دادا
 دریادن آتريلان قولونلو آدا
 گوٲۆر آٲار هشرخانا گئدرسن
 حاتم سولطائين آداميلاري گليب
 سانديغی گۆرمه ديلر. سو سانديغی
 هشرخان ويلايتينه آٲاريب؛ بو
 ويلايتده ملک نيسا آديندا بير خاتيم
 حؤکم سؤرؤردؤ. ملک نيسائين
 باغباني گؤردؤ سو باغا گلمه دی.
 گليب گؤردؤ آرخين بنديني بير
 سانديق توتوب. اؤزؤ سانديغی
 گؤتوره بيلمه دی. ملک نيسا خاتيمنا
 خبر وئردی. ملک نيسا قيرخ اينجه
 قيزلاريلان گليب سانديغی

يونيسي دریاده ساخلايان کيشی
 قوی آٲارستين گؤرک سو منه نيتير
 طاهيري سانديغا قؤتوب
 سانديغی موشامپالاديلار قيزيل اوزهن
 سوتونا سالدیلار. زؤهره آليب بير
 نچه سؤز اوخوسون.

طاهير ياريم دؤشدؤ يولا
 يوللار اينگيللر اينگيللر
 گؤزؤم ياشی دؤندؤ قانا
 آغلار اينگيللر اينگيللر
 اللرين زؤلفون پيچينده
 شامامان قوينون اچينده
 خان طاهير سانديق اچينده
 آغلار اينگيللر اينگيللر
 قارا قاشلار آراسيندان
 کچه بيلم آراسيندان
 خان طاهيرين نالاسيندان
 چايلار اينگيللر اينگيللر
 زؤهره گؤردؤ اگر سانديغی
 تاپسالار بونون سيرری فاش اولاجاق.
 آليب سانديغا سؤز اوخوسون.
 چالپانا - چالپانا گئدن سانديغيم

آخى منىم اۆز سىنوكىلىم وار. قولاق
آشىن.

باشىنا دۇندۇيۇم قىرخ اينجه قىزلار
تانرىم منى سىزه قارداش ائىلەسىن
جسدېم ايچىندە سۆمۈگۈم شىزلار
تانرىم منى سىزه قارداش ائىلەسىن
گۈندە بىر اولدوز وار آدى قمردى
تەشەنە اولان يار لېنى امردى

باشىنا دۇندۇيۇم گۈمۈش كمردى
تانرى منى سىزه قارداش ائىلەسىن
گۈندە چاايب خان آرخىشىن اوزۇنە
قولاق وئىرىن خان طاھىرىن سۇزۇنە
من قورىبانام حاتم سولطان قىزىنا

تانرى منى سىزه قارداش ائىلەسىن
ملك نىسا خاتىم چۈخ اىصرار
انلەدى آما طاھىر قبول انلەمەيىب;
گۈرك نە دىئىر :

درين - درين دريالارا دولوبدور
سارالتيان گۈل جمالى سولوبدور
زۈھرە خاتىم گۈزۈ يۈلدە قالىيدىر
تانرى منى سىزه قارداش ائىلەسىن
ملك نىسا جاوايشىندا دىئىر:
باشىنا دۇندۇيۇم گۈل اۆزۈلۈ اوغلان

چىخارتدىلار. ملك نىسا دىندى اگر
مال - دۈۋلەت اولسا سىزىن، اگر
اوغلان اولسا منىم. آچىب گۈردۈلر
اوغلاندى سىزى دا ياتىندا. ملك نىسا
آلىب ھوشدان گىدن طاھىرە بىر نىچە
كلە سۆز اوخوسون.

باشىنا دۇندۇيۇم جاتىم اوغلان
اۆزۈم قورىبان ساندېغىندەن دور يئرى
دولاتىم باشىدا من اولۇم قورىبان
اۆزۈم قورىبان ساندېغىندەن دور يئرى
گل گۈرۈم، گل گۈرۈم نە مەكانلىسان
مەغائىل لار كاتىسان، دور دەھانلى سان
آتيلار دريايە مگر قانلى سان

اۆزۈم قورىبان ساندېغىندەن دور يئرى
ملك نىسا بو سۆزلەرىم سۆيەلەيم
خىنجر آلىب قرە باغرىم تىلەيم
بو قىزلاردان سەنە تاھارىف ائىلەيم
اۆزۈم قورىبان ساندېغىندەن دور يئرى

طاھىر مىرزە ھوشا گلىب ملك
نىسا دىندى: اوغلان بىز قارلاشمىشۇق
ئىروت - مال اولسا قىزلارنىن، اوغلان
اولسان مەنلن تۈي ائىلەن. طاھىر دىندى:

طاھیر میرزە:

طاھیر میرزە من سۆزۈمۈ سۆزلەرم

خنجەرلەن باغرىم باشقىن پىتلەرم

مەن جاتىمى سەن قوربان ئاتلەرم

ايجازە وثر گىدىم، قالان دىتىلم

ملک نىسا خاتىم گۆزۈمۈ طاھیر

قبول ئالەمىر. دىندى: بىر شەرەپم وار

اگر زۆھرە منلەن گۆزل اولسا مەن اولۇم

سەن آلارام. پوخسا سەنى اولدۇرۇرم.

ملک نىسا اۆز قوشونونو گۆتۈرۈپ

گەلدى.

رودبار وىلايىتىنە، قوشون

رودبارىن ياخشىلىغىنىدا قالىپ، ملک

نىسا خاتىم قىرخ اينجە قىزلارلەن

زۆھرە خاتىمىن گۆرۈشۈنە گىتىلەر.

طاھیر دە بىر چامەر باشىنا سالىپ

بونلارلەن ياتىچا گىتىلدى. حاتم

سولطاندىن ايجازە آلىپ زۆھرەنىن

اوتاغىنا گىلەلەر. زۆھرە ياتىشىدى

ملک نىسا خاتىم ايستەر زۆھرەنى

يوخودان آيتىلىشىن:

خاب ايچىنىدە يىلتان زۆھرە

اوتان زۆھرە يارىن گەلدى

آل مەنى بوردا قال، گىتمەيىن اولماز

دولاتىم باشىمەن مەن اولۇم قوربان

آل مەنى بوردا قال، گىتمەيىن اولماز

طاھیر:

قوربان اولۇم سەن كىمىن سۇناتە

ايجازە وثر گىدىم قالان دىتىلم

خستە گۆتۈرۈم گىلەر مەن پوخا

ايجازە وثر گىدىم قالان دىتىلم

ملک نىسا:

مەن بوردا حقۇمىرنام يترىمدە

ھىشقىن بو سۆزۈمۈ سۆزۈمۈ سىرىمدە

چوخ آساندىر سەنى اولدۇرۇمك اليمدە

آل مەنى بوردا قال گىتمەيىن اولماز

طاھیر میرزە:

اوزاق دۆشۈم مەن ئاليمدىن آياغام

نە مۆددەتلى سىتارە تەك اوتاغام

اولدۇرسەن دە اولدۇر، سەن قوناغام

ايجازە وثر گىدىم، قالان دىتىلم

ملک نىسا:

ملک نىسا سۆزۈم باشە يىتيرىم

خنجەر ايلەن اۆزۈن داشە يىتيرىم

مەن سىلە ھۆرمەتۈم باشە يىتيرىم

آل مەنى بوردا قال، گىتمەيىن اولماز

ساندىق چىنخېب بىزىم باغا
 آباد گىلىب ايشىن زۆھرە
 نىسا دىشىر گل بحث لىشك
 سن قشك سن يا من قشك
 گلدېم آتاتلان اللشك
 چگىب گتدېم قوشون زۆھرە
 زۆھرە خانىم، دىدى: ملك نىسا
 ايجازە وىر جاۋاب وىرىم:
 اوجا داغلاردان سىلەرم
 سىنەمىن اۆستە بىلەرم
 طاھىرى سندن اىستەرم
 طاھىر يارىم ھاردا قالدى
 قىزىل گۆلۈ اۆزۈم دىرم
 سىنەمىن اۆستۈنە سىرم
 طاھىرى گۆرمەسم اولم
 طاھىر يارىم ھاردا قالدى
 فلەك اوچورتدو قازىنى
 كىملر گۆر چكۈ نازىنى
 اۆزۈ سىلەقلى سارنىنى
 كىملر گۆر چالاجاق اولدو
 ملك نىسانىن ايشارە سىلە
 طاھىر چادىراسىن باشلىك گۆتۈردۈ.

ناز و قىزمە ساتان زۆھرە
 اۆتان زۆھرە يارىن گلدى
 سازىش بىندىدى بولقار
 دلى گۆتۈم قابار قابار
 اۆتان زۆھرە يارىن گلدى
 اۆتان زۆھرە يارىن گلدى
 قىزىنىن اۆرە يىندى داش
 آلا گۆزدن آخار قان ياش
 سىنە ياردىر بىزە قارداش
 اۆتان زۆھرە يارىن گلدى
 زۆھرە يۈخسودان دوروب
 گۆردۈ نىچە نىر بونون دۆرە سىندە
 وار. آما طاھىرىن سازى ملك نىسا
 خانىمىن اىندەدى. ملك نىسا دىدى
 زۆھرە ايجازە وىرسىن سىنە سۆز
 اوخوتوم:
 ھىچ يىرىندە عىتىپ يۈخسودور
 ايللا سىن قاتىن زۆھرە
 طاھىر كىمىن يارىن واردى
 بىختە وردى باشىن زۆھرە
 من قوربانام قاش - قاپاغا
 بىر جۈت لالە تەك دوداغا

گىشىيسن اينيۋە ئلى، قوماشى
باشى سونا سن سن من تاشىل باشى
سرخط وثررم هر نه دىسن دىلىمدن
حاتم سولطان دىدى اگر اىستەسن سنى
من آلام.
ملک نىسا:

اينسان سان حاتم سن دانىشما بيجا
من دىتىلم گدا ائدم ايلتىجا
جنگ ائدەرم بىللن مردسن يا شوْجاع
شمشير ووررام قورتولمازسان ايلمدن
حاتم سولطان:

حاتم سولطانام بورادا خوْكرمان
قان آغلار ايلمدن ماحال-ى گيلان
اولارام شاهمار يا افعى ايلان
وورارام هىچ يترده قالماز كۆلۆندىن
ملک نىسا جاواب وثرير:

ملک نىسا دىشیر دئمه بىر قىزىام
آسماندا شەپەر ووران اولدوزام
فيكر ائىلمه من ده اوزۆم يالقىزام
هاوالانما آيرىلارسان ائلىندىن

ملک نىسا دىدى: زۆهره چۆخ اىصرار
ائله ديم آما طاهير قبول ائله مەدى.
ايندى سىنن آتان گوئلۆ وار يا يۆخ؟
زۆهره دىدى آتامىن گوئلۆ يۆخ. ملک
نىسا حاتم سولطانا دىدى: سن گرک
زۆهرەنى طاهير ميرزه يە وثرە سن.
حاتم سولطان دىدى اولماز. ملک نىسا
جاوابىندا دىدى: يا وثر يا جنگه آماده
اول. حاتم سولطان آليب گوْرك ملک
نىسا خاتىما نه دىشیر:

خوش گلييسن گوْزۆم اۆسته يىثرين
وار

ايلتىماسىم بودور اۆتور يىثرينده
من سولطانام مرد دىثيرلر آدىما
قىيىناق چاللام تۆكۆن قالماز سرينده
ملک نىسا:

لاف وورما چۆخ دا منم دئمه سن
آليجى قوش هىچ قورتولماز ايلمدن
دۆنيايه گلە يىب بىر بىله اوغلان
قاناد چالا تنر سۆووشا پرىمدن
حاتم سولطان:

دانىشما بىر چووال فسادلار باشى

حاتم سولطان دىدى ھىچ
اولماز. ملك نىسا آيىر گۈرك نە
دئىير:

حاتم سولطان قبول ائىلە سۆزۈمۈ
گل سىنلن بو سۆزۈدادا بارىشاق
تۈكمەسن سىنەمە قىزىپ كۆزۈمۈ
گل سىنلن بو سۆزۈدادا بارىشاق
حاتم سولطان:

ملك نىسا آھرىن آچىپ سۆيەلمە
بو سۆزۈدادان سە ھىچ واخت كار
آچماز

سن آروادسان داغوا ائتمك عئىيب دىر
شمشیر وورماق سن آروادا ياراشماز
ملك نىسا:

دۆزدۈ من آروادام عار گلير سە
بو دۇنيا ايندى دە دار گلير سە
كەچە گۆندۈز آھ و زار گلير سە
گل سىنلن بو سۆزۈدادا بارىشاق
حاتم سولطان:

گىيرمەسە دۇنيادا جلال و ثروت
وئرمەرم سە من بىر دست-ى بئىت
پول وئرن يالواران ائىلەين مېنىت
آلا قارغا ترلانىلن ساواشماز
ملك نىسا:

اۋزۈۋە ايفتىخار بېلمە سن بىل كى
جنگدە آسلانام سن سن بىر تۈلكۈ
آدېم ملك نىسا سالدېرلەم تۈكىن
دىل توتماستېن سە دندېم بارىشاق
حاتم سولطان:
من حاتم سولطانام سايمارام سنى
بىر دىنار حىسابا آلمارام سنى
قارائىلىق زىنداننا يۇللارام سنى
قودرت پۇخ، بىر نغز قاپىنى آچماز
ملك نىسا دىدى: حاتم سولطان
يازارام اطرافىما قوشون گلر سىنلن
داغوا اندەرم گل زۆھرەنى وئىر. حاتم
سولطان قبول ائىلەمەدى. ملك نىسا
نادىر قولوخانا نامە يازدى اۋىندان
قوشون اىستەدى. زۆھرەنىن ياتىنداكى
قىزلار آغلاشۇردىلار. زۆھرە خاتىم
دئىير سېز نەيە ناراحات سىز. مېنىم
سۆزلىرىمە قولاق آستېن.

باشىنا دۇندۇقۇم قىزلار
عجب بختى قارە اولدوم
سۆزلىرىم دۇشۇدۇ داستانە
يامان بختى قارە اولدوم
سۆگىلىمدن آيرى دۇشۇدۇم

سۆزىلە باشىۋى بىگ اندىم گىرگ
 اۆلىدۆرىم قۇشونون مىتات اولار
 گۆزۈن

قوللارنىن باغلاشچىم چىگ اندىم گىرگ
 مىلك نىسا:

يىتتىسىن گىلاننى بوردا رودبارنى
 تانىشمان گۆزۈرىم نە خالىق تارنى
 قوردوررام قايندا من آغاج دارنى
 چىزان داردا سىگ اندىم گىرگ
 حاتم سولطان:

اينسان اول اۆزۈن سالما فېلىتە
 چۈخ دا آلدانما مال - دۆۋلەتە
 كىسدىرىم اليۋى گىللىن غېيرتە
 حىسرتلە دۆنىادا جان وىرن گىرگ
 مىلك نىسا:

من مىلك نىسا تام اۆلىدۆرىم سىنى
 بىلرسن دۆنىادا ياخچى تامانى
 آلارام طاهيرە قىزىن زۆھرەنى
 من ايكى گۆزۈلۈ شاد اندىم گىرگ

من حاتم سولطانام وارىمدى قۇشون

تۆتۈن سۆز بىر اۋدا دۆشۈدۈم

عجب آه و زارە دۆشۈدۈم

غۇمۇۋىمدە بىچارە اۆلىدۈم

طاهير يار آيرىلدى مىندن

سۆزلىرى گىتىمىز سىنەمدىن

گۆزۈم تۈكرىتەر شېنم

زۆھرەيم اۆلەرە اۆلىدۈم

نامە رىشتە نادر قولوخانا

يىتتىشىپ، نادر قولوخان مىلك نىسا

خاتىما قۇشون يۆلەلدى. حاتم سولطانا

خبر وىتردىلر حاتم سولطان چىگە

آمادە اول. ايكى قۇشون بىر - بىرىنىن

قاباغىندا صف باغلادىلار. مىلك نىسا

آلىپ حاتم سولطانا بىر نىچە كىلمە

سۆز دىسىن.

حاتم سولطان قۇشونوم وار دالىمدا

حاضىر اول سىنىلە چىگ اندىم گىرگ

خبر آلسان احوالىمىدان خاتىمىدان

دۆنىانى گۆزۈۋە تىگ اندىم گىرگ

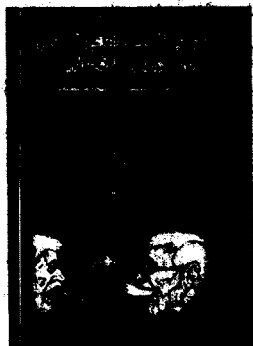
حاتم سولطان:

آغلىن يۇخىدو سىن داتىشما سۆزۈن

حاتم سولطان:

عار گلير بو منه حائين سۇروشوم
 قىزىمى اولدورم كسەرم باشين
 داغلارين باشيندا جان وئىرم
 گۈرۈك
 حاتم سولطان دندى قىزى
 اولدورم، طاهير ميرزەيە وئىرمەرم.
 جنگ باشلايب حاتم سولطان
 قوشونو شىكست يئدى. حاتم سولطان
 اوزۇدە اولدۇ. ملك نيسا طاهير و
 زۇھرەننن تۇيۇن انلەيب طاهيرى دە
 اوردان حۇكمران قويدۇ. ساغ اولون
 ساغ ياشايئين.

كىتاب تانىتما

كىتابىن آدى: ضرب المثل هاى تركى در گویش زنجانى

تولايان: فاطمه شاه محمدى، ذبيح الله شاه محمدى

ناشر: زنگان: انتشارات نيكان كتاب، چاپ اول، تابستان ۸۳

بو كىتاب تولايانلارن سىنى و تجرۇبە سىنە دىققەت

اتمكلە تۇركچە آتالار سۆز ساحتە سىندە انعتىبارلى بىر قايناق

كىمى سايتلا بىلر. بو كىتاب اوست-اوستە اوچ مین دۇرت يۆز اون آلتى (۳۴۱۶) آتالار سۆزۈنۈ

انحيوا اندير. بورادا ضرب و مثل لرين فارسجا آنلامى، اولسا موعادىلى و پىئرى گلدېكچە

ابضاحى قىتد اولتوب. دىرلى نۇقتەلریندن بىرى دە بودور كى، كىتابىن سۆنۈندا مشهور

زنجانى عالم، حكيم هيدجى نين دىوانىندان سىنچىلن يۆز اون بىر (۱۱۱) ضرب و مثل و

ايصطلاح دا اوخوجونون ايختيارىندا قۇيولوب.

يىندى قارداش لار

گۆندەرن: محمد رزاقى

بىر شەھردە بىر شاھ ۋاردى كى بونون ۷ اوغلو ۋاردى اوغلانلار ۶ سى بىر آرواددان ۋ بىرى دە كى
 آخىر ئىنجىسى ۱۰۱ آيرى آرواددان ايدى ۋ آدى دا محمد ايمىش. بو شاھىن اوغلانلار ۱۰۱ ددەلر پىنە
 دىتەرلر كى بىزە آرواد آل ددەلر دىتەر: گىندىن اۋزۋز تاپىن آمما محمدە اۋزۋم بىر قىز آلاجاھام. شاھ
 اوغلانلار ۱۰۱ گىندىدە محمد دە بونلار ئىنان گىندىر. بولار نىچە گۆن يۈل گىندىدن سۈنرا بىر قىصرە
 يىتتىشىرلر. اۋردا اۋتراق سالىرلار. ۋ قرار اولور ھەر گۆن بىرى قىصرە قالسىن، بولار آخۇرك
 بىشىرسىن. بۇيۇك اوغلان اول گۆن انۋدە قالىپ اۋ بىرىسىلر شىكارا گىندىرلر. بۇيۇك قارداش
 تۇرمىلى ناھار بىشىرىر، بىردىن گۆرۈر بىر قۇجا كىشى قىصرە گىرىپ بوندىن ناھار اىستىر. بو بىر
 بالاجا بۇشقالىپ بونا ناھار ۋترىر. قۇجا اۋنو يىتتىر دىتەر گىنە دە ۋتر. بۇيۇك قارداش دىتەر: ناھارى
 قارداشلار ۱۰۱ اۋچۈن بىشىرىشىم، سىنە ۋترەنمەرم. ائلە بونو دىتەندە قۇجا توتور بۇيۇك اوغلاننى
 قۇللار ۱۰۱ باغلىر ۋ چىخىر گىندىر. بۇيۇك اوغلان گۆچۈن قۇللار ۱۰۱ آچىر ۋ تىز بىر زاد بىشىرىر ۋ
 قارداشلار ۱۰۱ شىكارىن گىندىرلر. بو قارداشلار ۱۰۱ ئالتىسىنى دا كى انۋدە
 قالىرلار ناھار بىشىرىرلر بو قۇجا كىشى ھەرسىن بىر گۆندە قۇلون باغلىر ۋ اوغلانلار دا گۆچۈن
 آچىرلار بىر گۆن تۇت محمدە يىتتىشىر. محمد ناھارى بىشىرمىشىدى. قۇجا تايىلىر. محمدە دىتەر
 اۋھول مە بىر آز خۇرك ۋتر يىتتىم. محمد اۋنا بىر بالاجا بۇشقالىپ ۋترىر. قۇجا اۋنو يىتتىب دىتەر: بىر
 آز دا ۋتر محمد يىتتە دە ۋترىر. قۇجا دىتەر دۇمادىم بىر آز دا ۋتر. محمد دىتەر بو ناھار
 قارداشلار ۱۰۱ دى اۋلار آج قالمىشاق كى. قۇجا اىستىر محمدىن دە ال- قۇلون باغلاپا محمد
 قىلىنچىنان ۋرور بونون باشى گىندىر. قۇجانىش باشى دىتەر: اگر مال ۋ دۇولت اىستەسن منىم
 لىشىمىن دالىشىشقا گىت ۋ اگر قىز اىستەسن منىم دالىمجا گىل. محمد دە بونون باشىش دالىشقا
 گىندىر. گۆرۈر باش دۇشۇق بىر قۇيۇتا اۋ قۇيۇنو نىشانلايتىر. گىلىر قارداشلار ۱۰۱ ناھارىن ۋترىر
 گىزلىنچە گىلىر قۇيۇنون ياتىنا. انىر قۇيۇنون ايىچىنە گۆرۈر ۷ دىنە دۇر اۋردا ۋاردى. دىتەرلر بۇيۇك
 دىتەر: محمد سىن بىزىم بابامىزنى اۋلدۈرۈسەن اگر بىز دىننى ايشى گۆرسەن سىن نى ايشىمىز يۇخىدور.
 آنچاق ائلەمەسن سىنى اۋلدۈرەرىك. محمد دىتەر: ايشىز نەدى دىتەر: بوردا بىر شاھ ۋار ۷ قىشۇ
 ۋاركى بىر چادىردادى. چادىرىن ۋنگى ۋار ائلە كى بىز اىستىرىك چادىرا پاخىنىلاشق چادىرىن
 زىنگىرى سىس ۋترىر ۋ اۋردا كى كۆپك ھۆرۈر، سىن اۋ قىزلار ۱۰۱ بىزىم اۋچۈن گىتەر سىن. محمد قىبول
 ائلىر دىتەر بس بىر نىچە گۆن مە وقت ۋترىن تا من گىندىم گىلىم. محمد گىلىر بىر آز قىر بىشىرىر
 ايىچىنە بى ھوشلوق داۋاسى تۈكۈر ۋ بىر آرجا پىنە اۋزۋتىن گۆتۈرۈر ۋ دىتەرلر ياتىنا گىندىر. دىتەر
 دىتەر مىن اۋ چادىرىن ياتىنا آپارىن. دىتەر بونو آپارىرلار چادىرىن ياتىنا. اۋزلىرى كىناردا دىتەرلار
 محمد فىتىرى آتەر كۆپەگە. كۆپك اۋنو يىتتىر ۋ ھوشدان گىندىر محمد پىنەلىرى زىنگىلر ۱۰۱ ايىچىنە
 دۈلدۈرۈر ۋ چادىرىن ايچرىسىنە گىرىر گۆرۈر ۷ دىنە قىز اۋردا ياتىيلار. قىزلار ۱۰۱ بالاجاسىن

اۆزۈگۈنۈ اۆز اۆزۈگۈنۈن دېشىر. دئولتدە دە دئىر بىر- بىر اېچرى گلېن ھەرزە بىر قىز وئىرىم
 آپارىش. دئولت بىر- بىر اېچرى گىريرلر محمد دە بونلار ئاۋلدۆرۈر. ھەر يىلدىسى دە اولۇن دن سۇرا
 محمد بولار ئاللىن قولقلار ئىن بورونلار ئىن كسىر اۆزۈننن آپارىر قارداشلار ئىن پاتىنا. قارداشلار ئىنا
 دئىر دورون مەنن گلېن گەندىك سىزە قىز وئىرىم. بولار محمدى مسخرەتە توتورلار. آنجاق با ھەم
 گەندىرلر گۆرۈرلر جاماعت يىغىشىپ اولاردان سۇرۇشورلار. نە اولۇپ؟ جاماعت دئىر: ۷ دنە دئو
 اولدۆرۈرلر شاھ دئىپ ھەر كس اۆ دئولتى اولدۆرۈپ قىزلار ئىمى اۋنا وئىرە جە ھەم. محمد گەندىر
 شاھ ئىن پاتىنا ۷ بىر كېسە شاھا وئىرىم. شاھ گۆرۈر دئولتىن قولاق، بورون ۷ دئولتىن اللرى دى. شاھ
 محمدە دئىر يىلدى قىز ئىم وار اولار ئىن سە وئىرە جە ھەم. محمد دئىر شاھ ساغ اولسون بىز دە يىلدى
 قارداش ئىق. ھەمىز بىرىنى آلار ئىق. بو قارداشلار ئىن ئالتى سى ئالە اۋرادا تۆى ائىلە ئىرلر محمد آمما دئىر
 مەن گەندە جە ھەم ددە مەن پاتىنا تۆى ائىلە ئىم. محمد ئىن قارداشلار ئى كى تۆى ائىلە ئىرلر محمد دە بىر
 قۇجا آروا ئىن ائىندە قۇناق قالما ئىشلىدى. بونلار تۆىلار ئىن قوتارانن سۇرا اېستە ئىرلر گلەلر اۆز
 شەرلر ئىن. محمد گلېر قۇجا آروادان حاللاشا ۷ گەندە قۇجا آرواد دئىر: محمد اگر گەندىر سىز سە
 بىر نىچە سۆز دئىر. بو شەھردن چىخىدىز اۆچ درە وار اۆچ درەدە ھىچ اۋتراق سالما ئىن تا
 ساغلىق ئىن اۆز اولگەزە يىتتە سىز. محمد دە قۇجا آروادان اېرى ئىپ گلېر گۆرۈر قارداشلار ئى
 اولىنجى درەدە اۋتراق سالىلار. اوللار دئىر دورون بوردان گەندە قارداشلار ئى دئىر بورا گۆزل
 يىردىر بو گەندە بوردا قالما ئىشلىق. گەندە محمد يۈخلا ئىر. گۆرۈر بىر دئو گەندى. اېستىر بونون
 قارداشلار ئىن اولدۆرە محمد دئىر دئو گل مەن اولدۆر. دئو دئىر سىن حەمەن اولدۆرە جە ھەم. سەن
 مەنم بۇيۇك آتامى ۷ ۷ مىمى اولدۆرۈرسەن. محمد بو دئو دە اولدۆرۈر. سەھر چاغى قارداشلار
 دورورلار گۆرۈرلر محمد بىر دئو اولدۆرۈپ. محمدى اۋردا قۇتۇپ گەندىرلر. محمد دورور گۆرۈر
 ھىچ كس يۈخدو آمما. گەندەلر ئىن آياقلار ئىن اېزى بىلىنر. گەندىر گۆرۈر اېكىنجى درەدە بولار ئىنە
 اۋتراق سالىلار. بو درەدە دە محمد گەندە بىر دئو اولدۆرۈر آمما اۋچۇنچۇ درەدە دئو محمدى
 گۆتۈرۈپ اۆزۈنننن آپارىر ۷ بىر آغا ئىن باشىندا باغلىشىپ بونون قاينىدان سۇرور. محمد ئىن
 قارداشلار ئى پوخودان دورۇپ گۆرۈرلر محمد يۈخدو. اۆز يۇللار ئىنا ايدامە وئىرلر گەندىرلر. محمد
 بىر كۆن ھوشا گلېر گۆرۈر بونون پاتىنا بىر قىزى دا الى قولۇ باغلى آغا جىدائى. اۋنىدان سۇرۇشور
 سەن نىتە بورا ئىسان قىز دئىر: دئو مەن ددە مەن شەرىندن اوغلا ئىپ گەندىرلر بورا تا مەن اۋننن داتىشام
 اۋدا مەنن كەف ئالە ھە آمما مەن اۋننن داتىشام اۋ دا مەن وورور. محمد دندى بو دفە سەن اۋننن
 داتىش آمما ددە سەنن جاتىن ھارادائى بو حىلە ئىن قىز دئو ئىن جاتىش ئىر ئىر بىلىر محمدە دئىر.
 محمد دە دئو ئىن جاتىن گۆتۈرۈپ دئو اۋنا ئالوار- ياخار ائىلە ئىر. محمد دئو دئىر بىزى آپار مەنم
 ددە مەن شەرىنە. دئو بولار ئى اېستە ئىشلى يىرە آپارىر. محمد ددە سەنن پاتىنا گەندىر ۷ باشىندان كەنجەنى
 اۋنا دئىر ددە سە ھە محمد ئىن تۆىنۇ ئالە ئىر. محمد دئو ئىن جاتىن داشا چا ئىر دئو اولۇر اولار اۋردا
 شاد اولۇرلار سىز دە شاد اولۇن.

افلىن سۆزۈ

گۆز مېنجىقى

حسن بى - تېرىز

۳- يۈنخو گۆرمك: اوشاق يۈنخوسو
بالالار ئېم پېشىكلىرىن بالاسى
سۈنمەلى اولور آغى، بۈزۈ قاراسى
بالا گىدر، آنا انۈدە قالاسى
گىاه آزدېشرب گامدان غۇحفە
وئەرەرلر

دام-ديواردا گىجە- گۈندۈز گۈرلر
گۈزە- گۈزە بىر بىرلر گۈرەرلر

۴- بىز آچاندا سۈفرەنى

پېشىك ئىشدى كۈفەنى

آنام گىتتدى زورماغا

پېشىك قالغىدى جىرماغا

كېرخلېردى آنانى

جىرماقلادى سۈنەنى

سۈنا قۇرخوب آغلادى

آنا الين بلغلادى

۵- ھا كىچىدىم ھا، ھا كىچىدىم

زوردوم گىلانى كىچىدىم

ايكى خۇروز اللشىدى

بىرى قانا بلشىدى

قان گىتتى چايدان آشدى

چايدان گۈزۈچىن اوچىدو

خالق يارادىچىلىقىندىن نۆمۈنەلر:

۱- بالالار ئېم! خۇروزلار بانلاياندا

قولاق آسىب، سىنلرى آنلاياندا

قىپ- قىپ اندىب تۈيۈغو دانلاياندا

گىاه حىطدە، گىاه تالۋاردا، دامدادى

خۇروش لارى پىلۈز اۈستە اۈمبادى

۱- آتلى لارھا آتلى لارا

تىكمە قارا بۇرتلۇر (بۇرتلۇر)

خان انۈينە گىدرسىز

پىر چۆرك ئىشەرسىز

سىچان اوغلو سىلمانا دىئىرسىز

پىش پىشلا پۈستە خانىم

دايانى چۈستا خانىم

تۈشۈب درىن- درىن درىلاردا قىرق

اولوب قالىب. (آت آياغىشندان

آچىلمىش چۈخور، پىش پىشلا

دۈشۈب قالىب)

يالواردي پشېغمبره

پشېغمبرين بشش آتلي

بششين ده سحر آتلي

۹- باغيشلائين سيز اوروج سوز

خشيير من اوروج دنييلم

منيم قارداشيم اوروج دو

آما منه چوخ اوخشار

هاممى دنيير به كي من اوروجام

اوروجونان نشيير سيز

واللاهم الله آذانان آذانان يشييريك

آجانان- آجانا به به نه گوزل

۱۰- بازار خان دالان

خان داتشماز يالان

ننجه قبره قوتارلار

يار درديندن اولني

۱۱- بورا بير باخچا ايلدي

بورا بير قوش قوندو

بيري توتدو

بيري پيشيردي

بيري يئندي

چوچولوتيه ده قالمادئ

۱۲- چوخ سئوهرم اوزومو

گوزرچين آلا تاختا (آلا داغدا)

يرواسئ بولا تاختا (بوز داغدا)

يارشم ياتيشب اوتاقدان

۶- پيشيكلر پيشيكلر، ساري

پيشيكلر

سيزي گوزروم قيرسيئن تانري

پيشيكلر

بيري سي اوغرو دو بيري سي حرامي

بيري سي ياندا جادان وئرر سالامئ

بيري سي كيليت دانئ ياپالاق ائيله دي

بيري سي قوزورمانئ سوراق ائيله دي

يئري نئن آپاردئ ساري پيشيكلر

سيزي گوزروم قيرسيئن تانري

پيشيكلر

۷- دودو دولانديرماق

چومچه قاشيق نه ايستهر

آلاهدان ياغيئن ايستهر

دودو دودويو گوزردونمو

دودويو سالام وئرديني

۸- آلاهممه صلي

كنجى نين سقلى سي

كنجى چيخدى منبره

گۈزگۈز انلەدى، ھامى سىنى بىردىن
آپاردى.

۱۵- قارقىش لار

ساغ گىلمەمىش.

سئوداسىز قالمىش.

جەننەمىن اىستى بوجاغىنىدا قالاسان.

گۈن گۈرمەمىشەن بىرى گۈن

گۈرمەمىش.

قارنىشا چىيان چىخىشىن.

۱۶- ددە: اوغول آلما آروادىن دولونو

سەتار ائوتىن چال-چولونو

يىشغار ائونون پولونو

اۈزۈنە گۈت آلتى قايىشراۋ

اوغول دول آلما دول آلما

دولا قول اوّلما قول اوّلما

اوغول: دول آرواد گىلدىر سولدوزا

گۈزلرى باخىر اوّلدوزا

دول وار كى دىر مېن قىزا

ددە دول آللام، دول آللام

دولا قول اوّللام، قول اوّللام

۲۰- تەكرىمە (Takarlama)

گىنجە ئومدوم گۈزۈمۈ

باغا سارى تىز قاچدىم

باغ دىۋارنىدان آشدىم

ال آتاند اۈزۈمە

بىر شى باتدى اۈزۈمە

باخدىم گۈردۈم آرىدى

قانائىلار سارىدى

آرى دۈندۈ دۈنۈ اولدو

باغدا دۈندۈ ائو اولدو

قۇرخىدوم دندىم ائى ولى آنا خوڭخودو

آنام دندى قۇرخما بالام يۇخودو

مىن يۇخودان اوڭاندىم

يىئاسدىغىما داياندىم

مىن ھامىنى اوڭاندىم

سۇنرا باشىم قۇتدوم ياتدىم.

۱۳- جۇجۇكە آرور اوڭناماغا چول

دنىشك

چاخ-چاخ ھەر نە باشىن يىترە دۈيسەدە

(دىيرمانىن بىلدىنى يىندەدى)

گۈپلامالار

ائى ولى آباچى پىشك دامما يۇرغان

آپاردى.

قدمی اورزالی (Urzali) اولسون.

آتالی- آنالی بویوسون.

دوغانی وار اولسون.

دار گونو اوزاق اولسون.

اوغانلی اولسون (اوجولارا دئیلن

سوز)

آیدانئینق اولسون (دوغان قبول)

بیر گون بیر قوجا آرواد واریدی، اونون

بیر پیشینی وارییدی، پیشیک اولدو.

آرواد آپاریر اونو قویلایر. قییر

داشیلدا یازیر: بیر قوجا آرواد وارییدی،

اونون بیر پیشینی وار ایدی...

۲۱- تامارا تمار توپ (Top)

(گرک تات اول) قیزی

اثرمنی سالدات قیزی

تامارا گتیدی بش گونه

گلمه دی اون بش گونه

تانی یالقاسین بئله یالقاسین

(Yalqasm)

۲۲- پوستمودو ها پوستمودو

او کیشی منیم دوستومودو

گتیدی بازارا گلمه دی

یا یلیغیم گتیرمه دی

یا یلیغیمین اوجو قره

یالواریرام پیغمبره

بلکه دوستوم گله

یا یلیغیم گتیره

آلغیش لار

بختی اوجالین.

یانیتماچ لار (۲)

توپلاتان:

علی برازنده خلیلی (تورک)

• قوزلاشسان دا قوزلاشاجام،
 قوزلاماشماسان دا قوزلاشاجام.
 • قشیرخ کۆپ، قشیرخ قشیرپی
 قشیرتیق کۆپ.
 • کۆپ قولپو، خوب کۆپ
 قولپو.
 • گئتدیم گوردۆم بیر دره ده
 یئددی قارا، قاشقا، تۇپال، ساققاللی
 کئچی وار. دئدیم: آی یئددی قارا،
 قاشقا، تۇپال، ساققاللی کئچی، منیم
 یئددی قارا، قاشقا، تۇپال، ساققاللی
 کئچیمی گوردۆنۆز؟ دئدیلر: سنین
 ازیئددی قارا، قاشقا، تۇپال
 ساققاللی کئچینی منیم یئددی قارا،
 قاشقا، تۇپال، ساققاللی کئچیمین
 بالالاردیرلار.

• سو دیواردان دامجیلانمالی می؟
 دامجیلانمالی می؟
 • سوتامانی سو آتاق قابلا رینا
 یامالامالی می، یامالامالی می؟
 • شمسی پاشا پاسازیندا سسی
 بۆزۆشۆر
 • «علی ایش» له «مه میش»
 محکمه مه نه گئتمیش، محکمه مه ده
 محکمه له شمشیرلرمی،
 محکمه له شمشیرلرمی؟
 • عم قیزیمن، آغ مینجیغی.
 • قاتیغی ساریمساق لاسان دا
 یتمک اولار، ساریمساق لاماسان دا.
 • قلمه! منه قلمه لنمه؛ من اوزۆم
 قلمه لنن لردنم

• گول دىيى بولبول دىيى، گول

دىيى بولبول دىيى،...

• گوئىدن ايكي دامجى دوشدو،

يىرى منيم آنلىما، يىر آنامىن آنلىما،

يىرى ملىم آنلىما، يىر آنامىن

آنلىما...

• گىردىم تىندىره، سىلدىم

سوپوردوم، سىلكه لىدىم چىخدىم.

• لىلبى چى، لىلبى لىرى،

لىلبى چىه، لوزوملو لوزومسوز،

لاوباللىق ياپمىش.

• موللا عمامه لىلى مى،

عمامه له نمه مەلىمى؟

• يوزغانا يوزغول يوزغون.

• گىتدىم گوردوم شاه عباسىن

باش اشپازى اشپز عباس اش

آساندا بوزباش آسمىر، بوز باش

آساندا اش. دىدىم شاه عباسىن

باش اشپازى عباس نيته اش آساندا

بوزباش آسمىرسان، بوز باش

آساندا اش؟ دىدى: من شاه عباسىن

باش اشپازى باش اشپاز اش آساندا

بوزباش آسمىرام بوز باش آساندا

اش؛ اونا گوزه كى، آشان بوزباش،

بوزباشان اش يولا گىتمىر.

• گىتدىم گوردوم كورپو آلتىندا

ايكى كوركو يىرتىق كىرپى واز.

اثر ككه كوركو يىرتىق كىرپى

دىشى كوركو يىرتىق كىرپى تىن

كوركونو يامىر.

اودونچو كيشى ايله آسلان چىكايهسى

تۇپلايان: ەلى نوروزى (تۈرك قارداشى)

يېرى ۋار ايدى يېرى يۇخ ايدى. آلاھ بندوسى چۇخ ايدى. بىر اودونچو كيشى ۋار ايدى گۆندەكى گۆندە گنديب مشەدن اودون يىغىش كىرىب شەھردە ساتىردى كيشى بو ھول ايله آرواد اۋشاغى نىش باشىنى دولاندىرىردى. گۆنلرەن بىر گۆنۈندە اورماندا اولان آسلان اودونچو كيشى نىن بالتاسى نىش تاپ - توپ سىنى اتشىدىركن نرىلدەيە - نرىلدەيە، قابارا - قابارا، دىشلىرىنى خىشچىلدادا - خىشچىلدادا، برەلە - برەلە ايستەيىردى اونو قىشناقلايىشنى آلتىنا سالىپ سۇكۇب داغىتىشنى آما گىنە اۋ كيشى يە يازىغى گلىب ال ساخلادى. بو ھورومو گۆرن كيشى حىيۋانىشنى ھىيىتىنى گۆرۈب آز قالدى سىچان دىگىن ساتىشنى آلتىشنى. آخى اورداكى حىيۋانلار ۋ يا خود اينسانلاردا اورمانداكى سولطاندىن ايدىن سىز مشەيە اصلا گىرنەز ايدى. آنجاق باشىنىشنى آغرىتمىشرام اونلار بىر - بىرىنە ياخىشلاشاركن يۈزۈشۈب يۈلدەش اولدولار. اوندان سۇنرا آسلان كيشى يە ياردىش اندىب مشەنىن قورو - قورو آغاچلارىشندان كۆر - كۆتۈگۈندىن، بور - بوداغىشندان، جىر - جۈۈۋۈرۈندىن اېيىن آراسىنا يىغىش شەسىن قايىشم چكىب دالۇنا آتىب

كۆپىيىپ شەھردە ساتىش دى. بىللەلىكە اودونچو اسلاننىڭ ياردىمىنىلا بول- بول پۇل قازايتىپ بىخەتەر اولمۇشۇر.

كۆنلەرنى بىر كۆنۈندە اۆ كىشى قارار وئردى كى، بىلكە اسلاننىڭ يۈزدە بىر ياخشىلىشىشنىڭ بىرىنى اۋدەمىش اول. بونون اۆچۈن اۆ اسلاننى اۋز ائوينە قوناق چاغىرىدى. اۋنلار يىمىگە باشلاپاندا دىمە اسلاننىڭ اغزىنىڭ سۈيۈ آخسىن. اودونچونون اړوۋادى بو صحنەنى كۆرەرك دىدى: اولماز ايدى بو حىيۋاننىڭ ياللىن انشىكىدە آتايلىدىن ئىشەيدى؟ اسلان بو سۆزۈ ائشىدىندە آز قالىدى كى، ھىرسى باغىرساغىش كىسىن. اۆ حىيۋان آچىق ائللەيىپ لاپدان دىك آياغا قالخىپ مەشەيە سارى يۇلا دۆشۈر. بىر نەچە كۆن اسلان كۆزە كۆرۈنمەدى آنچاق اودونچو كىشى اونو اۋنلەيە- اۋنلەيە چاغىرا- چاغىرا كىزىپ دولانىش تاپىدى. اسلان اودونچو كىشىنى كۆرمىك ھىمىن قىزىش. دىدى آى كىشى يا گرگ مىنى وئوراسان، يۇخسا مىنى سۈكۈپ داغىشدا جاپام. نەرە چكىپ اۋنا سارى آتلىدى. كىشى ايسەمىردى يۇلداشنىڭ وئورسون. آما اۋز جانىنىڭ قورخوسوندا بىلتانىڭ كۆتۈرۈپ اۋنا سارى يۇتۇرۇپ تەسەندى بىر خىرە ائندىردى. اۆ حىيۋاننىڭ باشىنىڭ قانى لاپدان ئىشقىرىپ سىزىلدا- سىزىلدا، زىنگىلدەيە- زىنگىلدەيە اۆ ھندۈردىن قۇتۇپ كىدىپ اوزاقلاشدى.

اۆ حىيۋان دامى دۇرد آى كىدىپ كۆزە كۆرۈنمەدى. كىنە كۆنلەرنى بىر كۆنۈندە كىشى اسلاننى آختارىپ مەشەننى بىر كۆشەسىندە تاپىدى. اسلان اودونچو كىشىنى كۆرۈن كىمى دىدى: باخ! مىن ئالاي- ئالاي يارامى تۇختامىشام؛ آما مىنىڭ اړوۋادىنىڭ دىل ياراسى ھە دە مىنىڭ اۆرىمىدىن كىتمەيىپ.

باياتىلار (۲)

ثرىيا بىخسى - زىنجان

قاينادى گىلدى جۇشا
 بو يار منىم دىيىلدى
 قاخىنجى گىلدى باشا

زىنگان اۆستۆ مراغا
 تىلىم گىلمز داراغا
 ھەر كىسەن يارى گىدىب
 گىلىسەن گىلدەك سۆراغا

بوردان اوزاق مراغا
 تىلىن گىلمز داراغا
 منىم يارام بالادى
 اۆيۈرەتمەيىن ايراغا
 باخچامىزدا نارلىغا
 گۆۋەنمە بو وارلىغا
 گۆزلىك، وارلىق گىلدەر
 الين دۆشەر دارلىغا

آغ آت گىلير بوزا - بوزا
 چىيىنىدە وار قىزىل قوزا
 آغ آت بۆيۈن سىنايدى
 قارداشىم باتىب تۇزا

ئىدىم باغا، گىلاسا
 تۆكۈلدۈ كاسا - كاسا
 آلاھ قىزى يارادىب
 اوغلان باغرىنا باسا

گىلدەرم گىلدن اولسا
 پۇلو كۆرسەدن اولسا
 يارا نامە يازمىشام
 يانىنا گىلدن اولسا

نارىنجىن تۆكدۈم آشا
 قاينادى گىلدى جۇشا
 سىندن مە يار اولماز
 قاخىنجىن گىلدى باشا

نارىنجى تۆكدۈم آشا

نه نامرده بئل باغلا

قاپی دوتین کیم اولا

آچ گله حکیم اولا

یارالاریم سیزیلدیر

بلکه ده یاریم اولا

سو اوزوند قابلاما

گوزون قوریان آغلاما

کندیرسن تنز قایتیت گل

یادلارا بئل باغلاما

آغ چارقادین باغلاما

گوزون قوریان آغلاما

کندهرم تنز گلهرم

یادلارا بئل باغلاما

آردی وار

تگم گندیپ خانلیغا

باش قوتوب سولطانلیغا

تگمی اولدوردولر

آتدیلار سامانلیغا

داغلاردا گوردوم لالا

الده دوتوب بیتلا

کیم گورویبدور دونیادا

ظولم اتوی آباد قالا

بو قالا بیزیم قالا

همیشه بیزیم قالا

قورمادیم اوزوم قالام

قورموشام ایزیم قالا

بو قالا داشلی قالا

چینقیللی داشلی قالا

قورخورام یار گلمهیه

گوزلریم یاشلی قالا

آل کمری بئل باغلا

ساجلاوین آچ تئل باغلا

نه یادا سیرین دانیش

دۆزگۆن يئر آدلاری

حاضرلایان: مینا پۇوم
(آبتام امکداشلیغی ایله)

آیدیشندیشرکی، هر بۆلگه نین کتچمیش تاریخینین بللی اولماسیندا اؤنملی اولان عامللرین بیر یئر آدلاریدیر. ۱۳۰۴- جۆ ایلدن بری، دنمک ریضا پهلوی نین ایش اؤستۆنه گلیب، اۆلگه نین ایشلرینی اله آلان تاریخدن سؤنرا، ایستعمار نقشه لری اساسیندا، بیر دؤولت-بیر میللت یاراتماق فیکرینده اولان پهلوی رژیمی، آذربایجان و بوتۆن ایراتین باشا-باشیندا اولان قئیر-ی فارس یئر آدلارینی دیشمه یه باشلادی. بو آدلارین بۆلگه میزین دۆزگۆن تاریخی نی تاتیماقدا اؤنملی نقشی اولدوغونا گۆره بونلاری تۆپلائیپ و سؤنرا ایسه آراشدیرماق بوتۆن فۆلکلور شؤناس لارین بۆرجودور.

تۆپلایان: ائلایر هیر وولو

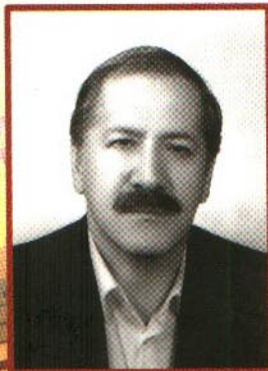
خالخال منطقه سی یئر آدلاری

دۆزگۆن	پانلیش	دۆزگۆن	پانلیش
ایزاناو	یوزناب	کوموک	کمق
وارساوا	وارث آباد	سهل آوا	سکر آباد
انوؤؤس	اناویز	پرؤؤ	فاراب
سنگیلی	سنجبدله	کۆچۆ	کبودچلی
چره للی	چالگرو	بئرگه	بیرق
ارسین	ارسون	چینارلیق زئیوه سی	زویوه جعفر آباد
آلیشما	آل هاشم	گیل گیلاب	گل گلاب
پیریک	پروج	نودو	نوده
لومه دنتش	لمعه دشت	ایسبو	سفیدآباد
گۆرانسارا	گورانسراب	سوجاهرو	سجهرود

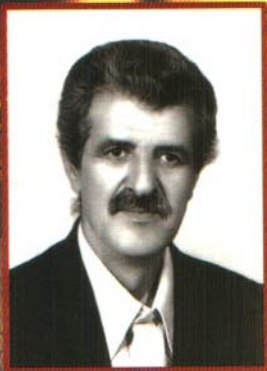
آلوار	علی آباد	آغ داغ	سفید کوه
میزین	مزه جین	سوساوا	سوسه‌باب
فیشین	خوجین	هیشین	هشتجین
زئینه	زاویه	میروان (مروان)	میانرودان
گولوز قهوه‌سی	فجر آباد	کرن کش	عزیز آباد
واهر اوارد (واراوارد)	بغراجرد	دورد انولر	چهار خانوار
گوسون	قوسه جین	شور خان	شور مینه
اسمری	اسمرود	اینالوا	ایلوانق
گوه روارد	ساربانان	موکتیلانلی	بنیاد آباد
سوته ازر	سوته زار	شمس آوا	شمس آباد
کرگ آوا	سعید آباد	شاهساوئرلی	اسلام آباد
کنجل دره	سلطان آباد	ناتاوا	اعظم آباد
موزه رانلی	آقجه قشلاق سفلی	آفتاوا	آفتابه
آسلانلی	آقجه قشلاق علیا	تیناناو (تیناوا)	غیاث آباد
پیره نئی	برهنی	کیوی (کویو)	کوثر
دوداقخانا (دوداخانا)	داودخانی	شاهرود	امام‌رود
چای گزور	گزور سفلی	نیشخیر	نیاخرم
داش گزور	گزور علیا	کزه	کزج
سوره بوره	سوره برقی		

دورگون	پاتیش	دورگون	پاتیش	
توفارقان	آذرشهر	لایجان	لاهیجان	تبریز
علمدار گرگز	هادی شهر	آرازبائی	ارسباران	قره داغ
ساری بولاق	بستان آباد	پشته شالوار	شادباده	تبریز
اوجان	بستان آباد	موتاللی	متعلق	قره داغ
سولدوز	نقده	پتره	فیروزی	قره داغ
سوئیوق بولاق	مهاباد	مجارشین	میرزاوشین	آذرشهر
آی دوغدر	ماه نشان	اثینالی	عون بن علی	تبریز
سرسکند	هشترود	جیغائی	زرینه رود	میاندوآب
ملیک کنده	ملکان	توتائی	سیمینه رود	میاندوآب
چالدریان	سیه چشمه	آجی چای	تلخه رود	تبریز
قاراچای	سیه رود	قوروچای	مهرانه رود	تبریز
سائین قالا	شاهین دژ	یتددیلر قبری	مقبره هفت تنان	تبریز
کوسلار	کوه سالار	یام	پیام	جساده تبریز - مرند
ساری قیه	سارقیه	دوه چی	شتریان	تبریز
آخماقانا	اخمقیه	آلاندوز	القلندیش	تبریز سردرود
سیدان	سنگ بان	قره آغاج	قوچ	تبریز
گوموش قیه	دمشقیه	باهار	رنجبر	تبریز
گوجووار	کجاباد	قورد مئیدانی	میدان قطب	تبریز

انجمن ایفاگران موسیقی آذربایجان
فراگیرترین انجمن فرهنگی کشور
در تبریز رسمیت یافت.

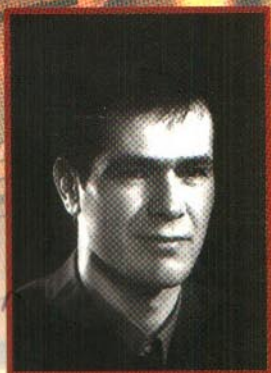
صمد چایلی (رئیس)

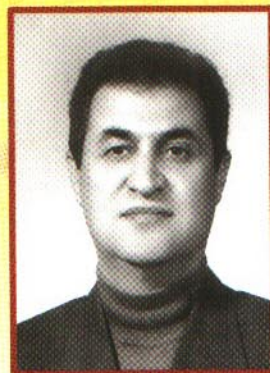
علی فرشاده (دبیر علمی)

محمود شاپوریان (قائم مقام)

رشید دانشجو (دبیر اجرایی)

بهزاد کیاست (خزانه دار)

این حادثه تاریخی را به اعضای انجمن، سازمان دهندگان آن و همه علاقمندان
به فرهنگ موسیقی تبریک می گوئیم.
با آرزوی موفقیت (باخ ص ۱۱۰)